

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
(М.КРОПИВНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА)
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ ПРОМИСЛОВОСТІ НАН УКРАЇНИ (М. КИЇВ,
УКРАЇНА)
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
(М. ВІННИЦЯ, УКРАЇНА)
ЧЕРКАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
(УКРАЇНА)
КІРОВОГРАДСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ОСЕРЕДОК ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ “УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ ЕКОНОМІСТІВ-
МІЖНАРОДНИКІВ”
(М.КРОПИВНИЦЬКИЙ, УКРАЇНА)
БУДАПЕШТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІКИ
(УГОРЩИНА)
ГДАНСЬКА ВИЩА ШКОЛА (ПОЛЬЩА)
ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ОСВІТНІЙ ІНСТИТУТ ЗАХІДНОЇ МАКЕДОНІЇ
(М. КОЗАНИ, ГРЕЦІЯ)
ГУМАНІТАРНО-ЕКОНОМІЧНА АКАДЕМІЯ В ЛОДЗІ
(ПОЛЬЩА)
ВИЩА ШКОЛА ЕКОНОМІКИ, МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО
АДМІНІСТРУВАННЯ (М. БРАТИСЛАВА, СЛОВАЧЧИНА)
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ШТАТУ НЬЮ-ЙОРК
(М. ПОТСДАМ)
ВИЩА ШКОЛА ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА АДМІНІСТРУВАННЯ
(ЛЮБЛЕН, ПОЛЬЩА)
ВИЩА ШКОЛА БЕЗПЕКИ В ПОЗНАНІ (ПОЛЬЩА)
ПОМОРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ У САРОГРАДІ (ПОЛЬЩА)
ПОВІСЛЯНСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ПОЛЬЩА)

**ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА АСИМЕТРИЧНІСТЬ СВІТОВОГО
ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції
12 грудня 2024 р.

УДК 005+339.9+351.88:353

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою Центральноукраїнського національного технічного університету (протокол №4 від «23» грудня 2024 р.)

Упорядник: Миценко І.М., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Центральноукраїнського національного технічного університету

Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем: матеріали науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 12 грудня 2024 р.) / упоряд. І. М. Миценко. Кропивницький : ЦНТУ, 2024. 418 с.

Збірник включає тези наукових доповідей, присвячених дослідженню проблем асиметричного розвитку країн під впливом гібридних загроз сучасності, зміцнення міжнародної та національної безпеки в умовах глобальних трансформацій, удосконалення інституціонального середовища міжнародного співробітництва та забезпечення міжнародної безпеки, розвитку різних секторів економіки під впливом глобальних викликів, формування інформаційного суспільства в процесі світової соціально-економічної трансформації.

The collection includes abstracts of scientific reports on the study of asymmetric development of countries under the influence of modern hybrid threats; strengthening of international and national security in the context of global transformations; improving the institutional environment of international cooperation and international security; development of various sectors of the economy under the influence of global challenges; establishment of information society in the process of global social and economic transformations.

НАУКОВИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова

Володимир Кропивний	к.т.н., проф., ректор, Центральноукраїнський національний технічний університет

Заступник голови

Іван МИЦЕНКО	д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет

Члени Наукового комітету

Олександр АМОША	д.е.н., проф., академік НАН України, Інститут економіки промисловості НАН України

Ірина БАБЕЦЬ	д.е.н., проф., професор кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет
Анна БСЛЯК	магістр, декан факультету менеджменту, Вища школа підприємництва і адміністрування в Люблені
Мірослав БОРКОВСКИ	д-р, проф., Гданська вища школа (Польща)
Лев ВЛАСЕНКО	к.е.н., доцент, кафедра Ділового адміністрування, Державний університет штату Нью-Йорк(м. Потсдам)
Беата ГРОБЛЄВСЬКА-БОГУШ	доктор наук, декан факультету управління, Гуманітарно-економічна академія в Лодзі (Польща)
Андрей ЛИМАР	доктор, ад'юнкт Поморського університету в Старограді Гданському(Польща)
Наталія ЛИМАР	доктор, професор Університету безпеки в Познані (Польща)
Леся ПЕТКОВА	д.е.н., проф., завідувач кафедри міжнародної економіки та бізнесу Черкаського державного технологічного університету
Марія ФЛЕЙЧУК	д.е.н., проф., академік АНВШ України, Гуманітарно-економічна академія в Лодзі (Польща)
Ілля ХАДЖИНОВ	д.е.н., проф., ректор, Донецький національний університет імені Василя Стуса (м. Вінниця, Україна)
Марія ХОМКА	д-р, проф., Повіслянського університету (Польща)
<i>Секретар Наукового комітету</i>	
Олена СОКОЛОВСЬКА	к.філ.н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин, Центральноукраїнський національний технічний університет

Опубліковано в авторській редакції.

© Центральноукраїнський
національний технічний
університет, 2024

ЗМІСТ

Антонюк В.П. Підвищення темпів економічного зростання як умова для економічної безпеки України	19
Азьмук Н.А. Цифрова робоча сила: виклики та можливості для України	23
Аннагельдієв А., Миценко І. М. Основні чинники впливу фінансової глобалізації на розвиток торговельних відносин	26
Антоненко Л.С., Насипайко Д.С. Конкурентоспроможність національної олійної продукції на міжнародних ринках	29
Babets I. The Impact of Agricultural Imports from Ukraine on the Economy and Food Security of Poland	32
Биткін С. В., Мокій А. І. Відновлення і розвиток електронної промисловості в системі заходів запобігання деіндустріалізації економіки	36
Білий А. С., Антощенкова В. В. Система ризиків господарської діяльності аграрних підприємств	39
Білоус О. Ю. Розвиток багаторівневого врядування в контексті впровадження смарт спеціалізації для управління економічним розвитком регіону	42
Богач О. В., Клименко Т. В. Фінансова система України в умовах глобалізації: тенденції, проблеми та перспективи розвитку	45
Борис Н.М., Решитько Т.В. Фінансовий інструментарій та його вплив на міжнародний бізнес	48
Браїлов Н.В., Бабець І.Г. Формування конкурентних умов на світовому ринку зерна	52
Будякова О. Ю. Інноваційні технології біоекономіки для забезпечення безпеки світового господарства	55
Bekh K. Urgent Challenges for the Service Sector	59
Васильєва О. В., Онегіна В. М. Державна підтримка в аграрній політиці Європейського Союзу	60
Вергелюк Ю.Ю., Ганцяк М. О. Врегулювання боргових проблем України в період воєнного стану	63
Власенко Л.В. Використання досвіду кнр та «бамбукової мережі» для повоєнного економічного розвитку України	66
Волошин О. О., Насипайко Д. С. Транснаціоналізація та її вплив на процеси міжнародної економіки	70
Глищук Д. В., Зомчак Л. М. Моделювання взаємозв'язку між національним доходом та ВВП США за допомогою дистрибутивно-лагових моделей	73

Hlushchenko Y., Chernenko N., Korohodova O., Moiseienko T. Asymmetry of Social and Labor Sphere Development in the Conditions of Industry 4.0 under the Influence of the Legal Regime of Martial Law	76
Грибок А., Зомчак Л. М. Структура світової економіки: розподіл країн за кластерами на основі кластерного аналізу	80
Гудименко В. П., Соснов І. І. Аналіз сучасних підходів до моделювання процесу управління запасами	84
Данішевський І. А., Миценко І. М. Теоретичні підходи та оцінка інвестицій у розвиток економіки	87
Дерев'янко С. О., Миценко І. М. Зовнішньоторгівельна безпека: оцінка та аналіз	91
Ділмуратов С., Романюк Л. М. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності аграрної сфери	95
Доновський Д. В., Соріна О. О. Використання кластеризації як інструменту підвищення ефективності управління підприємствами авіапромисловості	99
Дугієнко Н. О., Руденко Д. Ю. Особливості використання інструментів протекціонізму у зовнішньоекономічній політиці країн світу	101
Ємець В. С., Бабець І. Г. Оцінка міжнародної конкурентоспроможності країн у глобальному середовищі	105
Жабинець О. Й. Впровадження в Україні моделі еко-індустріального парку: перспективи для львівської агломерації	108
Жайворон Д. С. Роль міжнародних організацій у стабілізації агропродовольчих ринків в умовах криз	111
Загоруйко І. О. Сучасні дослідження асиметрії соціально-економічного розвитку країн	114
Запірченко Л. Д., Димура О. М. Формування виробничого потенціалу підприємства в умовах динамічного бізнес-середовища	118
Захарова В.С., Миценко І.М. Глобальні виклики та міжнародна торгівля	122
Ільченко В. М., Цимбалюк Б. Р. Логістика та e-commerce: сучасні виклики та шляхи їх подолання	126
Іштемірова Ш., Миценко І. М. Нові індустріальні країни: особливості економічного розвитку та класифікація	129
Капітула М. І., Миценко І. М. Теоретичні засади дослідження забезпечення енергетичної безпеки у контексті диверсифікації енергетичного ринку	133
Кіракосян К. Г., Бабець І. Г. Торгівля сировинними товарами та їх значення для економіки країн	136

Колесник О. Б., Миценко І. М. Міжнародна торгівля в системі регіональних торговельних угод: процес лібералізації	140
Коняєва Д. О., Корицька О. І. Державне регулювання економіки України: передумови та перспективи	144
Костинець В. В. Можливості використання БПЛА у сфері туризму	147
Кравченко І. Г., Бабець І. Г. Теоретичний дискус аграрного експорту та його вплив на економічне зростання	150
Кузьменко М. Р., Насипайко Д. С. Значення двосторонніх економічних відносин для забезпечення економічного розвитку країн	154
Лещенко М. М., Сахно Т. А. Ділова практика виконання міжнародних комерційних контрактів в умовах війни	158
Lymar N., Lymar E. Zagadnienia na temat postrzegania rzeczywistości w sytuacji zmian społecznych i ekonomicznych	161
Lymar A. Charakterystyka procesu formowania świadomości społecznej w sytuacji obecnych zagrożeń hybrydowych	164
Лисенко О. В., Маслакова А. В. Особливості розвитку мережі готелів HOLIDAY INN	167
Лисенко О. В., Чорнодуб В. І. Особливості готельного сервісу в ОАЕ (Дубаї)	170
Макаренко А. С., Зомчак Л. М. Економетричний аналіз впливу відношення золото/срібло на динаміку індексу S&P 500	173
Макарович В. К. Засоби регулювання додаткового розкриття облікової інформації про інноваційний капітал підприємства: компаративний аналіз	177
Макогон В. В., Миценко І. М. Процеси транснаціоналізації в умовах глобальної економіки	180
Мариневич Л. Д., Бережницька У. Б. Зовнішня торгівля України та її вплив на економічну безпеку	183
Мельник Т. А. Сучасна трансформація структури ринку страхування України	187
Мельникова М. В. Про вплив технології SMART GRID на зміцнення енергетичної та економічної безпеки регіону	190
Микитенко В. В. Реконструктивна просторова регенерація природно-господарських відносин в індустріальних макрорегіонах: восьмиетапний підхід	193
Миронов Ю. Б. Сталий розвиток туризму як відповідь на глобальні кліматичні виклики	197
Миронова М. І. Взаємозалежність національної та міжнародної економічної безпеки в умовах глобалізації	200

Мислік А. А. Вплив соціально-економічної асиметрії на загрози екологічній безпеці у контексті глобальних викликів	203
Mytsenko V. Global Value Chains and International Competitiveness	206
Mytsenko I. M. Geo-economic and Integration Policy of Ukraine in the Conditions of War	208
Моравецький С. І., Бабець І. Г. Методичні аспекти дослідження світового інвестиційного ринку в умовах глобальної економіки	212
Мурадов І., Подплетний В. В. Роль інфраструктури у розвитку зовнішньої торгівлі національних виробництв	215
Негода Є. А. Цифрова трансформація як каталізатор сталого розвитку підприємств: виклики та можливості	219
Нестеренко А. В. Компоненти поствоєнного розвитку підприємства: лідерські якості та управлінські інновації	221
Нестор О. Ю., Дуб А. Р. Забезпечення ефективного управління процесом регіонального та місцевого відновлення України після війни з урахуванням особливостей регіонального та місцевого розвитку	225
Новак І. М. Розвиток соціального діалогу на територіальному рівні для зміцнення інституційного потенціалу повоєнної розбудови України	228
Новальська Н. І., Хільчевська І. Г. Логістичні рішення щодо організації вантажних перевезень в умовах воєнного стану	232
Олійник Д. І., Кошкарів С. А., Ніжний Д. А. Окремі аспекти переходу від бінарної інформаційної моделі економіки до квантової ери цифрової цивілізації	235
Осадчий М. Л. Морські порти як фактор розвитку регіональної безпеки: дослідження українського досвіду у міжнародному контексті	239
Охріменко О. О., Решитько Т. В. Методи оцінювання інноваційної стратегії	243
Павловський Б. В., Насипайко Д. С. Удосконалення міжнародних механізмів регулювання міграції	247
Палієнко Т. П. Державне регулювання туризму: європейський вектор України	250
Пасічняк Є. І., Решитько Т. В. Розвиток глобального бізнес-середовища	254
Перерва К. А. Система управління інформаційно-аналітичними ресурсами підприємства як ключовий фактор забезпечення економічної стабільності	257
Петкова Л. О. Стратегії міжнародних корпорацій в умовах геополітичних загроз	260

Pidorycheva Iryna Yu., Bash Antonina S. Transforming Ukraine's Economic Landscape: the Potential of Special Economic Zones for Industrial Revival	263
Постернак І. М. Освітньо-професійна програма «Менеджмент будівельних проєктів» для розвитку будівництва поствоєнного часу	267
Прокоп'єва А. А. Соціально-економічні дисбаланси як джерело нестабільності глобальної економічної безпеки	270
Рєпа О. І., Решитько Т. В. Методичні аспекти аналізу процесу інтелектуалізації в умовах глобалізації	274
Решитько Т. В., Кожемяченко Ю. О. Експорт агропродовольчої продукції України в умовах воєнного стану	278
Решитько Т. В. Проблема забезпечення продовольством населення світу	280
Рудніцький О. М., Зомчак Л. М. Багатофакторний аналіз економічних показників США на основі регресійних моделей	284
Саматова О., Бабець І. Г. Міжнародний досвід стимулювання імпорту високотехнологічних товарів	287
Сергієнко Т. І., Митюк А. В. Глобальні соціально-економічні трансформації та їх роль у формуванні електорально-правової культури в епоху інформаційного суспільства	289
Сідельникова Л. П., Петух А. О. Фіскальні ефекти місцевого оподаткування в умовах воєнного стану	293
Сіренко Ю. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку країни	296
Скирда Б. С., Решитько Т. В. Розвиток відновлювальної енергетики в умовах глобалізації	302
Скрипник Н. Є., Лобода Д. О. Інноваційний імператив розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобальної нестабільності	307
Смірнов М. С., Сухомлин М. О. Проблеми вирішення зовнішнього боргу	311
Собченко С. В., Сухомлин М. О. Розвиток транскордонного співробітництва в умовах глобалізації	316
Соколовська О. М. The Concept of Integrated Learning in the Context of Foreign Language Teaching	320
Соріна О. О., Кузякін А. Г. Підходи до управління стратегічним розвитком підприємства	323
Сошников А. О. Цифрові інструменти у сфері соціально відповідального господарювання: практики для України	327

Стиркуль Т. В., Сухомлин М. О. Основні перспективи розвитку інформаційного суспільства в Європі у контексті економічного зростання	330
Татар М. С., Маслик В. С. Загрози борговій безпеці та вплив боргових фінансів на соціально-економічний розвиток держави в умовах глобальних викликів	333
Tataryntseva Y. L., Han Lulu, Zeng Ziqian Financial Risks and their Management in the Conditions of Transformation of Accounting Standards	337
Tataryntseva Y. L., Ge Min, Zhang Jie Optimization of Capital Structure in Financial Leasing Companies: Development of Financing Models for Innovative Projects	339
Tataryntseva Y. L., Ponomarenko A. V. Directions for Improving the Financial Condition and Achieving Profitability of an Enterprise in the Conditions of an Unstable Situation in the Country	340
Тесленок І. М., Железняк Ю. А. Сутність і значення сталого розвитку для національної економіки	343
Kamila Tomczyk Zabezpieczenia behawioralne w bankowości, świadomość klientów i ich rola w poprawie bezpieczeństwa transakcji	347
Удовіченко К. І. До питання сталого розвитку стратегічних галузей промисловості	350
Устіловська М. В., Сухомлин М. О. Інвестиційні ресурси та економічний розвиток: теоретико-методичний підхід	352
Федоренко К. В., Корогодова О. О. Вплив міжнародної торгівлі на економічну безпеку держав та регіонів	355
Харенко В. Ю., Скрипник Н. Є. Основні детермінанти формування конкурентного профілю України в глобалізованому світі	359
Chomka M., M. Rosiński M. Economic and Political Stability as a Determinant of Tourism Development	362
Цветков А. В., Сухомлин М. О. Основні тенденції та динаміка ПП в польську економіку	368
Чаповський О. М., Подплетний В. В. Методика дослідження торгівлі аграрною продукцією та її впливу на національну економіку	371
Чепела О. В., Гоцуляк С. В. Підвищення конкурентоспроможності органу з сертифікації при наданні послуг з сертифікації та оцінки відповідності	378
Чернов О. О. Упорядкування партнерів для колоборації у багатофакторному просторі ознак	382
Чудіновських А. М., Насипайко Д. С. Вдосконалення державної інвестиційної політики	385

Шандов Р. А. Тенденції в розвитку стратегічних альянсів	388
Шандова Н. В., Мельник І. Ю. Управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах сталого розвитку	392
Шевчук М. В., Подплетній В. В. Середовище розвитку, основні фактори та етапи міжнародної торгівлі	395
Щербина О. А., Сухомлин М. О. Конкурентоспроможність агропромислового комплексу: теоретичні підходи до дискусу	399
Юдов С. С., Подплетній В. В. Проблеми інтеграції України до ЄС в умовах війни	401
Yurieva I. A., Chen Hongyu, Qian Zhiming Introduction of the Methodology of Modern Forms of Non-cash Settlements in the Organisation	406
Yurieva I. A., Li Xiaomin, Liu Cui The Relevance of Researching the Efficiency of Capital Management in the Current Economic Environment	407
Yurieva I. A., Suonigeer, Liu Jian Analysis of Modern Financial Aspects of Organisational Cash Flow Management	409
Юрченко С. В., Бабець І. Г. Прямі інвестиції як форма міжнародного руху капіталу	410
Юхименко В. П., Скрипник Н. Є. Економічні санкції як інструмент гібридної війни та їх вплив на соціально-економічний розвиток	415

CONTENT

Antoniuk V.P. Increasing Economic Growth Rates as a Condition for Ukraine's Economic Security	19
Azmuk N.A. Digital Workforce: Challenges and Opportunities for Ukraine	23
Annaheldiiev A., Mytsenko I.M. Key Factors of Financial Globalization's Impact on Trade Relations Development	26
Antonenko L.S., Nasypaiko D.S. Competitiveness of National Oil Products in International Markets	29
Babets I. The Impact of Agricultural Imports from Ukraine on the Economy and Food Security of Poland	32
Bytkin S.V., Mokii A.I. Restoration and Development of the Electronics Industry as Part of Measures to Prevent Economic Deindustrialization	36
Bilyi A.S., Antoshchenkova V.V. The Risk Management System in Agricultural Enterprises	39
Bilous O.Yu. Development of Multi-Level Governance in the Context of Implementing Smart Specialization for Regional Economic Development Management	42
Bohach O.V., Klymenko T.V. Ukraine's Financial System in the Context of Globalization: Trends, Problems, and Development Prospects	45
Borys N.M., Reshytko T.V. Financial Tools and Their Impact on International Business	48
Brailov N.V., Babets I.H. Formation of Competitive Conditions in the Global Grain Market	52
Budyakova O.Yu. Innovative Bioeconomy Technologies to Ensure Global Economic Security	55
Bekh K. Urgent Challenges for the Service Sector	59
Vasylieva O.V., Onehina V.M. State Support in the Agricultural Policy of the European Union	60
Verheliuk Yu.Yu., Hantsiak M.O. Addressing Ukraine's Debt Issues During Martial Law	63
Vlasenko L.V. Utilizing the Experience of China and the "Bamboo Network" for Ukraine's Post-War Economic Development	66
Voloshyn O.O., Nasypaiko D.S. Transnationalization and Its Impact on International Economic Processes	70
Hlyshchuk D.V., Zomchak L.M. Modeling the Relationship Between National Income and US GDP Using Distributed Lag Models	73

Hlushchenko Y., Chernenko N., Korohodova O., Moiseienko T. Asymmetry of Social and Labor Sphere Development in the Conditions of Industry 4.0 under the Influence of the Legal Regime of Martial Law	76
Hrybok A., Zomchak L.M. Structure of the Global Economy: Country Clustering Based on Cluster Analysis	80
Hudymenko V.P., Sosnov I.I. Analysis of Modern Approaches to Inventory Management Modeling	84
Danishevskiy I.A., Mytsenko I.M. Theoretical Approaches and Investment Assessment in Economic Development	87
Derevianko S.O., Mytsenko I.M. External Trade Security: Assessment and Analysis	91
Dilmuratov S., Romaniuk L.M. Assessment of International Competitiveness in the Agricultural Sector	95
Donovskyi D.V., Sorina O.O. Application of Clustering as a Tool to Enhance Management Efficiency in the Aviation Industry	99
Duhienko N.O., Rudenko D.Yu. Features of Protectionism Tools in the Foreign Economic Policy of World Countries	101
Yemets V.S., Babets I.H. Assessment of International Competitiveness of Countries in the Global Environment	105
Zhabynets O.Y. Implementation of an Eco-Industrial Park Model in Ukraine: Prospects for the Lviv Agglomeration	108
Zhaivoron D.S. The Role of International Organizations in Stabilizing Agri-Food Markets During Crises	111
Zahoruiko I.O. Modern Studies on the Asymmetry of Socio-Economic Development of Countries	114
Zapirchenko L.D., Dymura O.M. Formation of Enterprise Production Potential in a Dynamic Business Environment	118
Zakharova V.S., Mytsenko I.M. Global Challenges and International Trade	122
Ilchenko V.M., Tsymbaliuk B.R. Logistics and E-Commerce: Current Challenges and Ways to Overcome Them	126
Ishtemirova Sh., Mytsenko I.M. New Industrial Countries: Features of Economic Development and Classification	129
Kapitula M.I., Mytsenko I.M. Theoretical Foundations for Researching Energy Security in the Context of Energy Market Diversification	133
Kirakosian K.H., Babets I.H. Commodity Trade and Its Importance for National Economies	136
Kolesnyk O.B., Mytsenko I.M. International Trade in Regional Trade Agreements: The Liberalization Process	140
Koniaieva D.O., Korytska O.I. State Regulation of Ukraine's Economy: Preconditions and Prospects	144

Kostynets V.V. Opportunities for the Use of UAVs in the Tourism Sector	147
Kravchenko I.H., Babets I.H. Theoretical Discussion on Agricultural Exports and Its Impact on Economic Growth	150
Kuzmenko M.R., Nasypaiko D.S. The Importance of Bilateral Economic Relations for Ensuring National Economic Development	154
Leshchenko M.M., Sakhno T.A. Business Practices in the Execution of International Commercial Contracts During Wartime	158
Lymar N., Lymar E. Issues on the Perception of Reality in the Situation of Social and Economic Changes	161
Lymar A. Characteristics of the Process of Forming Social Awareness in the Situation of Current Hybrid Threats	164
Lysenko O.V., Maslakova A.V. Features of the Development of the HOLIDAY INN Hotel Network	167
Lysenko O.V., Chornodub V.I. Specifics of Hotel Services in the UAE (Dubai)	170
Makarenko A.S., Zomchak L.M. Econometric Analysis of the Gold/Silver Ratio's Impact on the Dynamics of the S&P 500 Index	173
Makarovych V.K. Regulatory Measures for Additional Disclosure of Accounting Information on Enterprise Innovation Capital: A Comparative Analysis	177
Makohon V.V., Mytsenko I.M. Transnationalization Processes in the Global Economy	180
Marynevych L.D., Berezhnytska U.B. Ukraine's Foreign Trade and Its Impact on Economic Security	183
Melnyk T.A. Modern Transformation of the Structure of Ukraine's Insurance Market	187
Melnykova M.V. The Impact of SMART GRID Technology on Strengthening Regional Energy and Economic Security	190
Mykytenko V.V. Reconstructive Spatial Regeneration of Natural and Economic Relations in Industrial Macro-Regions: An Eight-Stage Approach	193
Myronov Yu.B. Sustainable Tourism Development as a Response to Global Climate Challenges	197
Myronova M.I. Interdependence of National and International Economic Security in the Context of Globalization	200
Myslik A.A. The Impact of Socio-Economic Asymmetry on Environmental Security Threats in the Context of Global Challenges	203
Mytsenko V. Global Value Chains and International Competitiveness	206

Mytsenko I.M. Geo-economic and Integration Policy of Ukraine in the Conditions of War	208
Moravetskyi S.I., Babets I.H. Methodological Aspects of Researching the Global Investment Market in the Context of the Global Economy	212
Muradov I., Podplietnii V.V. The Role of Infrastructure in the Development of Foreign Trade of National Industries	215
Negoda Ye.A. Digital Transformation as a Catalyst for Sustainable Enterprise Development: Challenges and Opportunities	219
Nesterenko A.V. Components of Post-War Enterprise Development: Leadership Qualities and Managerial Innovations	221
Nestor O.Yu., Dub A.R. Ensuring Effective Management of Ukraine’s Regional and Local Recovery After the War Considering Regional and Local Development Features	225
Novak I.M. Development of Social Dialogue at the Territorial Level to Strengthen Institutional Capacity for Ukraine’s Post-War Reconstruction	228
Novalska N.I., Khilchevska I.H. Logistics Solutions for Organizing Freight Transportation During Martial Law	232
Oliinyk D.I., Koshkarov S.A., Nizhnyi D.A. Aspects of Transition from a Binary Information Economy Model to the Quantum Era of Digital Civilization	235
Osadchyi M.L. Seaports as a Factor in Regional Security Development: A Study of Ukrainian Experience in an International Context	239
Okhrimenko O.O., Reshytko T.V. Methods for Evaluating Innovation Strategy	243
Pavlovskyi B.V., Nasypaiko D.S. Improving International Mechanisms for Migration Regulation	247
Paliienko T.P. State Regulation of Tourism: The European Vector for Ukraine	250
Pasichniak Ye.I., Reshytko T.V. Development of the Global Business Environment	254
Pererva K.A. Enterprise Information and Analytical Resource Management System as a Key Factor in Ensuring Economic Stability	257
Petkova L.O. Strategies of International Corporations Amid Geopolitical Threats	260
Pidorycheva Iryna Yu., Bash Antonina S. Transforming Ukraine’s Economic Landscape: the Potential of Special Economic Zones for Industrial Revival	263

Posternak I.M. Educational and Professional Program "Construction Project Management" for Post-War Construction Development	267
Prokopieva A.A. Socio-Economic Imbalances as a Source of Instability in Global Economic Security	270
Repa O.I., Reshytko T.V. Methodological Aspects of Analyzing the Process of Intellectualization in the Context of Globalization	274
Reshytko T.V., Kozhemiachenko Yu.O. Export of Ukraine's Agri-Food Products During Martial Law	278
Reshytko T.V. The Challenge of Ensuring Global Food Security	280
Rudnitskyi O.M., Zomchak L.M. Multifactor Analysis of US Economic Indicators Based on Regression Models	284
Samatova O., Babets I.H. International Experience in Stimulating the Import of High-Tech Goods	287
Serhiienko T.I., Mytiuk A.V. Global Socio-Economic Transformations and Their Role in Shaping Electoral and Legal Culture in the Information Society Era	289
Sidelnikova L.P., Petukh A.O. Fiscal Effects of Local Taxation During Martial Law	293
Sirenko Yu.V. Socio-Economic Aspects of Sustainable Development of the Country	296
Skyrda B.S., Reshytko T.V. Development of Renewable Energy in the Context of Globalization	302
Skrypnyk N.Ye., Loboda D.O. The Innovation Imperative for the Development of Transnational Corporations Amid Global Instability	307
Smirnov M.S., Sukhomlyn M.O. Problems in Resolving External Debt Issues	311
Sobchenko S.V., Sukhomlyn M.O. Development of Cross-Border Cooperation in the Context of Globalization	316
Sokolovska O.M. The Concept of Integrated Learning in the Context of Foreign Language Teaching	320
Sorina O.O., Kuzyakin A.H. Approaches to Managing the Strategic Development of an Enterprise	323
Soshnykov A.O. Digital Tools in the Sphere of Socially Responsible Management: Practices for Ukraine	327
Styrkul T.V., Sukhomlyn M.O. Key Prospects for the Development of the Information Society in Europe in the Context of Economic Growth	330
Tatar M.S., Maslyk V.S. Threats to Debt Security and the Impact of Debt Financing on the Socio-Economic Development of the State Amid Global Challenges	333

Tataryntseva Y.L., Han Lulu, Zeng Ziqian Financial Risks and their Management in the Conditions of Transformation of Accounting Standards	337
Tataryntseva Y.L., Ge Min, Zhang Jie Optimization of Capital Structure in Financial Leasing Companies: Development of Financing Models for Innovative Projects	339
Tataryntseva Y.L., Ponomarenko A.V. Directions for Improving the Financial Condition and Achieving Profitability of an Enterprise in the Conditions of an Unstable Situation in the Country	340
Teslenok I.M., Zhelezniak Yu.A. The Essence and Importance of Sustainable Development for the National Economy	343
Kamila Tomczyk Behavioral Security in Banking, Customer Awareness and Their Role in Improving Transaction Security	347
Udovichenko K.I. On the Issue of Sustainable Development in Strategic Industrial Sectors	350
Ustilovska M.V., Sukhomlyn M.O. Investment Resources and Economic Development: A Theoretical and Methodological Approach	352
Fedorenko K.V., Korohodova O.O. The Impact of International Trade on the Economic Security of States and Regions	355
Kharenko V.Yu., Skrypnyk N.Ye. Key Determinants of Forming Ukraine's Competitive Profile in a Globalized World	359
Chomka M., M. Rosiński M. Economic and Political Stability as a Determinant of Tourism Development	362
Tsvietkov A.V., Sukhomlyn M.O. Key Trends and Dynamics of FDI in the Polish Economy	368
Chapovskyi O.M., Podplietnii V.V. Methodology for Researching Agricultural Trade and Its Impact on the National Economy	371
Chepela O.V., Hotsulyak S.V. Increasing the Competitiveness of the Certification Body in the Provision of Certification and Conformity Assessment Services	378
Chernov O.O. Structuring Partners for Collaboration in a Multifactor Feature Space	382
Chudinovskykh A.M., Nasypaiko D.S. Improving State Investment Policy	385
Shandov R.A. Trends in the Development of Strategic Alliances	388
Shandova N.V., Melnyk I.Yu. Managing the Competitiveness of Agricultural Enterprises in the Context of Sustainable Development	392
Shevchuk M.V., Podplietnii V.V. Development Environment, Key Factors, and Stages of International Trade	395

Shcherbyna O.A., Sukhomlyn M.O. Competitiveness of the Agro-Industrial Complex: Theoretical Approaches to the Discourse	399
Yudov S.S., Podplietnii V.V. Challenges of Ukraine's Integration into the EU During Wartime	401
Yurieva I.A., Chen Hongyu, Qian Zhiming. Introduction of the Methodology of Modern Forms of Non-cash Settlements in the Organisation	406
Yurieva I.A., Li Xiaomin, Liu Cui. The Relevance of Researching the Efficiency of Capital Management in the Current Economic Environment	407
Yurieva I.A., Suonigeer, Liu Jian Analysis of Modern Financial Aspects of Organisational Cash Flow Management	409
Yurchenko S.V., Babets I.H. Foreign Direct Investment as a Form of International Capital Movement	410
Yukhymenko V.P., Skrypnyk N.Ye. Economic Sanctions as a Tool of Hybrid Warfare and Their Impact on Socio-Economic Development	415

Антонюк В.П.
д. е. н., професор,
головн. наук. співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-2100-7343>

ПІДВИЩЕННЯ ТЕМПІВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ ЯК УМОВА ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Україна нині знаходиться в умовах високого рівня всебічної небезпеки. Розв’язана Російською Федерацією (РФ) у 2022 році повномасштабна війна спричинила величезні ризики і загрози існуванню населення, економіки, територіальної цілісності та держави в цілому. Слід відзначити, що цьому сприяло безліч чинників: не лише агресивна завойовницька політика РФ та намагання її знищити Україну як незалежну країну, але й економічна слабкість нашої країни, низький рівень її економічної безпеки. Під економічною безпекою розуміється здатність держави створювати умови для сталого прогресивного розвитку економіки та забезпечувати задоволення потреби суспільства у необхідних товарах і послугах та створювати умови для підвищення рівня й якості життя населення. Економічній безпеці будь якої країни загрожують застарілі технології та неефективна структура виробництва, низькі обсяги інвестицій та темпи економічного зростання, значні галузеві та регіональні диспропорції; низька ефективність державного управління економікою та низка інших чинників. Особливо важливим у забезпечення економічної безпеки є розвиток промислового комплексу. Однак, в Україні в останні десятиліття відбулося суттєве зменшення частки переробної промисловості у ВВП: з 15,8% у 2010 р. до 11,5% у 2021 році. Деградація промисловості, зменшення її частки у ВВП та в загальній економічній діяльності призвело до ослаблення економіки України, технологічної відсталості та втрати потенціалу зростання, що стало одним із сприятливих факторів для військового вторгнення Росії у 2022 році. Напередодні повномасштабної війни Україна мала низькі темпи економічного розвитку (табл.1), що обумовлено економічними втратами у 2014-2015 рр. внаслідок анексії РФ Криму й окупації частини Донбасу, зменшенням чисельності зайнятих та низькою динамікою продуктивності праці.

Таблиця 1

**Динаміка валового внутрішнього продукту (ВВП), зайнятих та
продуктивності праці за період 2016-2021 років***

Період	ВВП у постійних цінах 2021 р., млн. грн.	Індекс ВВП у % до попереднього року, в цінах 2021	Кількість зайнятого населення 15-70 років, млн. осіб	Індекс зайнятих, у % до попереднього року	Продуктивність праці у постійних цінах 2021 р., тис. грн.	Індекс продуктивності праці, у % до попереднього року
2016	5008004	102,4	16,277	98,7	307,7	103,5
2017	5126191	102,4	16,156	99,6	317,3	103,1
2018	5305011	103,5	16,361	101,3	324,2	102,2
2019	5474745	103,2	16,578	101,3	330,2	101,8
2020	5269289	96,2	15,915	96,0	331,1	100,3
2021	5450849	103,4	15,610	98,1	349,2	105,5

* Розраховано і складено автором за джерелом [1, 2]

Нинішня війна наносить велику шкоду економіці України, призводить до руйнування виробничого та втрати людського потенціалу. Майже за три роки безперервних бойових дій зруйновано сотні підприємств та інфраструктурних об’єктів, значна їх кількість втрачена внаслідок окупації або припинення діяльності з різних причин. Так, група Світового банку оцінила прямі матеріальні збитки України за період з лютого 2022 р. по грудень 2023 р. в розмірі 152 мільярдів доларів США [3], які на сьогоднішній день значно зросли, особливо в інфраструктурних галузях. Так, лише втрати енергетичного сектору України на серпень 2024 р., за оцінками фахівців KSE Institute (Kyiv School of Economics), перевищують \$56 млрд, з яких прямі збитки від фізичних руйнувань енергетичних активів становить понад \$16 млрд, непрямі фінансові втрати (недоотримані підприємствами енергетики доходи і витрати на відновлення пошкоджених енергетичних об’єктів) – понад \$40 млрд [4].

Ще більшими є втрати людського і трудового потенціалу, що спричиняє великий дефіцит робочої сили. За інформацією Агентства ООН у справах біженців (УВКБ ООН), приблизно одна третина українців була вимушена залишити свої домівки, станом на вересень 2024 р. близько 3,7 мільйонів були переміщені всередині країни, 6 мільйонів стали біженцями за кордоном. Наразі це найбільша криза переміщення людей у світі [5].

Внаслідок втрати економічного потенціалу відбулося глибоке падіння обсягу валового внутрішнього продукту (табл. 2), динаміка якого у 2023-2024 рр. хоч і мала позитивне значення, однак не вийшла на довоєнні показники 2021 року. За підсумком діяльності, розмір ВВП 2022 року в постійних цінах

складав 71% його величини 2021 р., у 2023 р. його розмір лише наблизився до 75%. У першому кварталі 2024 року динаміка реального ВВП становила лише 106,5%, у другому кварталі – 103,7% до відповідних кварталів 2023 р., обсяг якого був значно нижчим порівняно з довоєнним періодом [6].

Таблиця 2.

Динаміка валового внутрішнього продукту, (відсотків до відповідного кварталу попереднього року, у постійних цінах 2021 року) [7]

Роки	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	У цілому за рік
2022	-14,6	-36,6	-30,8	-30,6	-28,8
2023	-10,3	19,2	9,6	4,7	5,3

Нині для України як ніколи важливо забезпечити відновлення економіки та нарощування обсягів виробництва, що забезпечить зміцнення економічної безпеки й обороноздатності країни. Зробити це можливо лише на основі високих темпів економічного зростання. В МВФ зробили прогноз зростання реального ВВП України у 2024 р. на 3,2%, у 2025 р. за прогнозом, темпи мають прискоритися до 6,5%, а до 2029-го – стабілізуватися на рівні 4,5% рік до року [8]. Однак, такі темпи економічного зростання, за оцінкою відомого українського економіста Богдана Данилишина, дозволять лише вийти на показники довоєнного 2021 року [9]. Україні необхідно забезпечити більш високі темпи росту економіки для відновлення економіки, так і подолання технологічної відсталості та підвищення добробуту населення. Уряд Олексія Гончарука ще до початку повномасштабної війни ставив завдання досягнення щорічних темпів зростання ВВП на 7% [10]. Для цього необхідно мобілізувати всі наявні ресурси країни і чинники зростання.

Слід відзначити, що в умовах суттєвого дефіциту робочої сили забезпечення зростання виробництва за рахунок залучення додаткових працівників стає досить складним завданням, а в окремих сферах практично неможливо. Тому пріоритетним шляхом економічного зростання є суттєве підвищення продуктивності праці, що можна досягти за рахунок техніко-технологічних, організаційно-економічних та соціальних чинників. Продуктивність праці також тісно пов'язана з такими факторами, як: кваліфікація працівників, технологічне оснащення робочого місця, організація праці, мотивація та умови праці.

Одним із основних шляхів підвищення продуктивності праці та забезпечення економічного зростання є техніко-технологічна модернізація сучасного виробництва, а саме запровадження інноваційних процесів, використання новітніх технологій Індустрії 4.0. В розвинених країнах нині

широко впроваджується парадигма Індустрії 4.0, яка являє собою інноваційне промислове виробництво на основі функціонування кіберфізичних систем (комплексу інтелектуальних пристроїв, які утворюють модульні фабричні структури, що здатні самостійно виконувати певні виробничі процеси) з використанням промислового інтернету речей, автономних роботів, збору, обробки й аналізу «великих даних», широкого використання хмарних технологій, застосуванням адитивного виробництва, основою якого є 3/D друк, та низки інших новітніх технологій. Саме технологічна модернізація спроможна підвищити продуктивність в рази, а не на певні відсотки. Слід відзначити, що в Україні у передвоєнний період в науковому та бізнесовому експертному середовищі широко обговорювалися завдання і проблеми впровадження технологій четвертої промислової революції, однак реальні процеси їх використання на виробництві були досить повільними. Війна спричинила масштабні руйнування старих виробничих процесів та створила об’єктивну необхідність технологічної модернізації, яка активно здійснюється передусім оборонно-промисловому комплексі. Тому є сподівання, що це створить нове техніко-технологічне підґрунтя для економічного зростання на основі продуктивності праці.

Для його забезпечення існує також необхідність у формуванні якісної робочої сили. Важливим є підготовка відповідних компетентних фахівців та їх подальший професійний розвиток. У четвертій індустріальній революції у сфері зайнятості провідні місця займають ІТ/спеціалісти, інженери різних галузей (машинобудування, електротехніка тощо), спеціалісти з логістики, економісти/аналітики. Важливо підвищити якість загальної і професійної освіти, і особливо розвиток STEM-освіти. Для забезпечення модернізації економіки висококваліфікованими кадрами необхідно: відновлення і модернізація системи професійно-технічної і вищої освіти; якісна професійна підготовка молоді у відповідності до потреб відновлення і модернізації економіки; відновлення та розвиток системи підвищення кваліфікації на виробництві; запровадження системи освіти упродовж життя та сприяння постійному оновленню знань і кваліфікації.

Для забезпечення економічного зростання на новій технологічній основі важливим є проведення комплексної стратегічно орієнтованої політики, в основі якої має лежати: а) пріоритетність фінансування науково-дослідного сектору з боку держави, приватного бізнесу та інших недержавних структур (фахівці відзначають, що це має бути на рівні не менш як 3% ВВП); б) забезпечення розвитку людського, інтелектуального, креативного капіталу, що потребує підвищення витрат на освіту, підготовку і

перепідготовку кадрів, пошуку, збереження та розвитку талантів. В цьому контексті важливим є здійснення ефективної політики повернення в Україну вимушених мігрантів із-за кордону.

Література

1. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності у постійних цінах 2016 року (2010-2022 рр.). Статистична інформація. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Зайняте населення за професійними групами та статтю у 2010-2021 роках. Статистична інформація. Державна служба статистики. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Ukraine - Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3) February 2022 – December 2023 (English). Washington, D.C. : World Bank Group. P. 36-37. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>
4. Збитки і втрати енергетики України внаслідок війни перевищують \$56 млрд – KSE Institute. Ukraine open for business. 8 Серпня, 2024. URL: <https://open4business.com.ua/zbytky-i-vtraty-energetyky-ukrayiny-vnaslidok-vijny-perevyshhuyut-56-mlrd-kse-institute/>
5. UNHCR Україна. URL: <https://www.unhcr.org/ua/overview>
6. Зміна реального ВВП. Новини. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/Noviny/new2024/zmist/news/vvp_02_2024_L_u.png
7. Зміна обсягу валового внутрішнього продукту за 2022 і 2023 роки. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
8. МВФ: Темпи економічного зростання в Україні будуть одними з найвищих у Європі, але й ризики для нас – найбільші. УКРІНФОРМ. URL: 25.04.2024. <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3856693-mvf-tempi-ekonomichnogo-zrostan-na-v-ukraini-budut-odnimi-z-najvisih-u-evropi-ale-j-riziki-dla-nas-najbils.html>
9. Данилишин Б. Зростання економіки: за 10 років вийти на рівень 2021 року. Економічна правда. 18 квітня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/04/18/699243/>
10. Зростання ВВП України на 7%: реально чи ні? BBC News Україна. 2 вересня 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-49557133>

Азьмук Н.А.

д. е. н., доцент,

провід. наук. співробітник

Інституту економіки промисловості НАНУ, м. Київ, Україна

професор кафедри економіки, управління та адміністрування

Черкаського державного бізнес-коледж

м. Черкаси, Україна

ЦИФРОВА РОБОЧА СИЛА: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Соціально-трудова сфера швидко змінюється під впливом цифровізації та глобалізації. Відбувається формування цифрової робочої сили через

цифрову трансформацію бізнесу, що зумовлює зміну процесу праці. Основними драйверами трансформації є впровадження бізнесом технологій: штучного інтелекту, хмарних обчислень, великих даних, інтернету речей тощо. Цифрові технології поряд з обмеженнями воєнного стану в країні формують передумови для розвитку та поширення використання цифрової робочої сили, тобто такої яка може працювати віддалено.

Доцільно визначити ще дві важливі технології, що сприятимуть подальшій цифровізації бізнесу та соціально-трудової сфери: технологія DAO – децентралізованих автономних організацій та метавсесвіту. Останні ще не набули широкого використання в бізнесі, проте швидко розвиваються.

За прогностичними оцінками глобальна кількість цифрових робочих місць еквівалентна кількості представників цифрової робочої сили становить 73 млн осіб та очікується її збільшення до 92 млн до 2030 р.[1].

За результати опитування понад 75% респондентів (83 компанії з 11,3 найманими працівниками з 45 галузей економіки та 27 країн) планують запроваджувати у діяльність технології великих даних, хмарних обчислень, штучного інтелекту протягом найближчих 5 років. Експерти очікують зміну структури виконання завдань у парі «людина-машина» на користь збільшення частки завдань, що виконує машина. За прогностичною оцінкою ця частка збільшиться з 34% до 42% до 2027 р. [2].

Важливою передумовою зростання цифрових робочих місць для України є високий рівень цифрової грамотності населення. За даним звіту Міністерства цифрової трансформації 93% населення у віці 18-60 років володіють цифровими навичками, з них 38% - просунутими [3]. Водночас у 2023 році 56% громадян ЄС у віці 16-74 років володіли принаймні базовими цифровими навичками [4]. Наведені дані складно порівняти з огляду на різницю в охопленні вікових категорій, проте вони свідчать що Україна має робочу силу з добре розвинутими цифровими навичками.

Цифровізація та глобалізація створюють як нові можливості, так і значні виклики для українського ринку праці, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення.

Нижче наведено основні загрози:

- *Цифрова трудова міграція* робочої сили за кордон через більш привабливі умови праці та заробітну плату.
- *Дефіцит цифрових технічних навичок у працівників* зумовлений розривом між темпами розвитку технологій та рівнем підготовки робочої сили.

- *Цифрова нерівність* через обмежений доступ до цифрових технологій та інтернету частини населення, що ускладнює їх участь у цифровій економіці.
- *Зростання кіберзагроз* та нерегульованість цифрового ринку праці. Можливостями для відновлення економіки та пожвавлення ринку праці завдяки використанню цифрових технологій є:
 - *Заміщення «живої робочої сили»* технологіями, що допоможе вирішити частково проблему з дефіцитом кадрів.
 - *Залучення цифрової робочої сили* з інших країн без зміни їхньої резиденції, інтеграція у цифровий глобальний ринок праці.
 - *Зростання продуктивності праці* через використання цифрових інструментів для автоматизації рутинних задач та оптимізації виробничих процесів.
 - *Прискорення інноваційного розвитку економіки* та повоєнної відбудови за допомогою застосування цифрових технологій для відбудови інфраструктури та економіки, розвиток цифрових галузей, формування цифрових робочих місць з гідною оплатою праці.

Зауважимо, що наведений перелік не є вичерпним та потребує подальших досліджень впливу цифрових технологій на національний ринок праці в умовах обтяжених деструктивним впливом війни.

Література

1. The Rise of Global Digital Jobs. White Paper. World Economic Forum & Capgemini. 2024. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_The_Rise_of_Global_Digital_Jobs_2024.pdf
2. Future of Jobs Report 2023. Insight report. World Economic Forum. 2023. URL: [chrome- https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf](https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf)
3. Дослідження цифрової грамотності в Україні. Третя хвиля. (2023). Міністерство цифрової трансформації України. <https://osvita.diia.gov.ua/research>
4. Skills for the digital age. 2023. Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Skills_for_the_digital_age#The_digital_divide

**Аннагельдієв А.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.**

**д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК ТОРГОВЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Економічні та фінансові процеси, які охоплюють увесь світ, почали відігравати визначальну роль у розвитку глобальних змін з другої половини ХХ століття. Примітно, що термін "глобалізація" (утворений від слів "глобальний" або "загальний") став поширеним лише недавно. До цього для аналізу глобальних економічних явищ використовували термін "інтернаціоналізація", який характеризував посилення взаємозв'язків і залежностей між економіками різних країн, а також вплив міжнародних економічних відносин на національні економіки [1, с. 99]. Розглядаючи глобалізацію фінансової економіки з цієї точки зору, можна дійти висновку, що подібні зміни мали місце задовго до ХХ і ХХІ століть. Деякі науковці навіть припускають, що процес глобалізації розпочався ще у ХVІІ столітті [2, с. 46].

На протязі останні десятиліття ХХ століття почала формуватися глобальна взаємозалежність між країнами та регіонами світу. Цей період характеризувався загостренням політичних, економічних, культурних, соціальних та фінансових зв'язків, пануванням американської економічної моделі, технологічними революціями та складнощами, з якими окремі держави не могли впоратися у вирішенні сучасних глобальних проблем.

На сьогоднішній день не існує єдиного визначення глобалізації. Цей процес піддається розгляду з різних точок зору різними науками, кожна з яких пропонує власне тлумачення. Вперше термін "глобалізація" був запроваджений у науковий обіг у 1983 році вченим Т. Левітом. Він визначив глобалізацію як процес об'єднання ринків різних продуктів, створених транснаціональними корпораціями (ТНК) [3, с. 19]. Попри те, що глобалізація є сучасною тенденцією в суспільному житті, деякі дослідники стверджують, що її витоки можна віднести до кінця ХХ століття, а її передумови - до еволюції світової економіки в ХІХ столітті [4].

Процес фінансової глобалізації розглядає широкий спектр секторів світової економіки, включаючи світову торгівлю міжнародними товарами,

послугами та технологіями, переміщення факторів виробництва (капіталу, робочої сили, інформації), міжнародні фінанси, кредитні та валютні операції, а також сфери промисловості, науки, техніки та інжинірингу.

На макроекономічному рівні фінансова глобалізація виражається в прагненні країн та їх інтеграційних об'єднань виходити за межі національних кордонів для ведення економічної діяльності. Це стає можливим завдяки політиці лібералізації торгівлі, усуненню бар'єрів для торгівлі та інвестицій, а також створенню зон вільної торгівлі.

Окрім цього, глобалізація та інтеграція діють як скоординований міждержавний механізм, спрямований на формування глобального економічного ринкового простору. Цей простір охоплює економічні, правові, інформаційні та політичні аспекти у найбільших регіонах світу, забезпечуючи їх взаємозв'язок і узгодженість.

На мікроекономічному рівні глобалізація фінансових відносин проявляється у розширенні діяльності компаній за межі внутрішніх ринків. Багато провідних транснаціональних корпорацій (ТНК) змушені функціонувати на глобальній арені: будь-який регіон із високим рівнем споживання стає для них потенційним ринком, і вони мають бути готові задовольнити попит споживачів незалежно від національних чи територіальних кордонів. Компанії мислять у глобальних масштабах, враховуючи технології, потреби клієнтів, витрати, джерела сировини, конкурентів та можливості стратегічного партнерства. Різні етапи розробки, виробництва і реалізації продукції можуть бути розташовані у різних країнах та інтегровані у міжнародний контекст. Формування і розвиток ТНК сприяє подоланню численних бар'єрів, зокрема у сфері постачання, ціноутворення, якості обслуговування, глибшого розуміння ринкових тенденцій, а також забезпечує зростання прибутків (див. табл. 1).

Таблиця 1

Чинники, що впливають на фінансову глобалізацію

№ п/п	Категорія факторів	Опис впливу
1	Економічні	Зростання міжнародної торгівлі, інтеграція фінансових ринків
2	Технологічні	Розвиток інформаційних технологій, швидкість передачі даних
3	Політичні	Лібералізація ринків, міжнародні угоди, політична стабільність
4	Соціальні	Зміна в культурі, глобалізація споживчих переваг, трудова мобільність
5	Регуляторні	Гармонізація регуляторних стандартів, посилення нагляду за фінансовими ринками

За: [5; 6]

Отже, фінансова глобалізація є складним явищем, яке характеризується інтеграцією національних фінансових ринків у глобальну економіку.

Фінансова глобалізація також несе певні ризики, такі як фінансова нестабільність, нерівномірний розподіл капіталу та вразливість до глобальних криз. Її вплив значною мірою залежить від здатності держав та міжнародних організацій ефективно управляти цим процесом.

Перспективи розвитку країн значно різняться, що впливає на зосередженість економіки на позитивних і негативних аспектах фінансової глобалізації. Позитивний вплив цього процесу важко переоцінити: людство отримало широкий спектр можливостей, було враховано різноманітні аспекти його життя, а також створено сприятливі умови для гармонійного та сталого розвитку. Глобалізація світової економіки формує міцну основу для спільного вирішення глобальних проблем і сприяє підвищенню рівня добробуту у світі [7, с.105-106].

Підсумовуючи, зазначимо, що фінансова глобалізація має значний позитивний вплив, зокрема в контексті розвитку зовнішньоторговельних відносин:

1. Поглиблення спеціалізації та міжнародного поділу праці. Умови глобалізації сприяють більш ефективному розподілу коштів і ресурсів, що забезпечує зростання середнього рівня життя та розширює життєві перспективи населення при зниженні витрат.

2. Ефект економії масштабу. Завдяки глобалізації можливе зменшення витрат і цін, що сприяє стабільному економічному зростанню.

3. Вигоди від вільної торгівлі. Глобалізація фінансів забезпечує взаємовигідні умови торгівлі, які задовольняють потреби всіх сторін.

4. Стимулювання технологічного розвитку. Посилення конкуренції на світовому ринку прискорює темпи впровадження нових технологій і розширює їх поширення між країнами. Це також стимулює зростання прямих інвестицій і сприяє передачі промислових технологій через міжнародну торгівлю та формування транснаціональних корпорацій.

5. Посилення міжнародної конкуренції. Зростання конкуренції на глобальному ринку перевищує можливості окремих держав і компаній, що підштовхує їх до пошуку нових рішень.

6. Раціоналізація виробництва та стимулювання інновацій. Глобалізація сприяє зростанню продуктивності через поширення передових технологій, а також створює конкурентний тиск, який стимулює інновації.

7. Мобілізація фінансових ресурсів. Глобалізація дає країнам доступ до ширшого спектра фінансових продуктів на більшій кількості ринків, що дозволяє залучати більше інвестицій.

Таким чином, фінансова глобалізація створює умови для економічного зростання, підвищення ефективності та стимулювання інновацій, сприяючи сталому розвитку світової економіки.

Література

1. Гредякін Д.О. Особливості взаємодії права Європейського Союзу та міжнародного права в контексті Лісабонського договору / Д.О. Гредякін // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2021. – №1. – С. 74-79
2. Бочан І. О. Глобальна економіка: підручник / І. О. Бочан, І. Р. Михасюк . – К.: Знання, 2017. – 403 с.
3. Buchanan James M. The Calculus of Consent / Buchanan James M. and Tullock Gordon // Ann Arbor: University of Michigan Press, 2018. – 384 p.
4. Maneschi A. Comparative Advantage in International Trade / Maneschi A. // Historical Perspective. Edward Elgar. – 2019. – P. 2.
5. Бураківський І. Теорія міжнародної торгівлі / І. Бураківський. – К.: Основи, 2000. – 241 с.
6. Кобилянська Л.М. Актуальні питання глобалізаційних досліджень: вивчення, періодизація, український ракурс / Л.М. Кобилянська // Стратегія економічного розвитку України. – 2004. – №3. – С. 182-183.
- 7 Волошин В.В. Регулювання світової економіки / В.В. Волошин. – К., 2022. – 320 с.

Антоненко Л.С.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОЛІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ НА МІЖНАРОДНИХ РИНКАХ

Україна експортує олію соняшника до 90 країн світу. Головним напрямком експорту є Індія, Єгипет та Нідерланди. Значні обсяги соняшникової олії також експортуються до Туреччини, Іспанії й Італії.

Соняшник став однією з найбільш прибуткових культур для українських аграріїв протягом останніх 15 років завдяки своїй стійкості до посухи, що сприяє постійному збільшенню посівних площ.

Незважаючи на скорочення виробництва та експорту, Україна

залишається найбільшим експортером соняшникової олії в світі: у 2021/22 році було експортовано 450 млн тонн (у 2020/21 році - 530 млн тонн). Частка України у світовому експорті соняшникової олії у сезоні 2021/22 рр. зросла до більш ніж 40% [1]. Головними імпортерами в світі також є ЄС, Індія та Китай.

Світові ціни на соняшкову олію коливаються часто відповідно до світових трендів щодо інших продуктів, таких як злаки, соя та пальмова олія [2].

Оцінка конкурентоспроможності за допомогою індексу RCA дозволить:

- визначити сильні та слабкі сторони вітчизняних експортерів соняшникової олії;
- адаптувати національну стратегію розвитку олійної галузі;
- прийняти ефективні рішення для покращення ринкових позицій України на міжнародному рівні.

Таким чином, застосування методики порівняльних переваг допомагає комплексно оцінити можливості українських виробників та експортерів олійних культур, зокрема, соняшникової олії, на глобальних ринках, а також сприяє прийняттю обґрунтованих стратегічних рішень на рівні державної політики.

$$RCA^t = \frac{1000}{(X_j^t + M_j^t)} \times \left[(X_{ij}^t - M_{ij}^t) - (X_j^t - M_j^t) \times \frac{(X_{ij}^t + M_{ij}^t)}{(X_j^t + M_j^t)} \right], \quad (2.1)$$

де X_{ijt} – експорт продукції сектору (j) країни (i) до групи інших країн, взятих для аналізу; M_{ijt} – імпорт продукції сектору (j) країни (i) з групи інших країн, взятих для аналізу; X_{jt} – загальний експорт товарів країни (i) до групи інших країн, узятих для аналізу; M_{jt} – загальний імпорт країни (i) з групи інших країн, узятих для аналізу.

Дотримуючись даної методики, була проаналізована порівняльна перевага України у зовнішній торгівлі соняшниковою олією із рештою країн світу за довоєнний 2021 рік. У результаті розрахунків порівняльна перевага України у зовнішній торгівлі соняшниковою олією розподілена таким чином (табл. 1).

**Виявлені порівняльні конкурентні переваги у зовнішній торгівлі України
соняшниковою олією у 2021 р.**

Ранг	Країна	Вартість товару, тис. дол. США		RCA (індекс виявленої порівняльної переваги)
		експорт (за умовами поставки ФОБ)	імпорт (за умовами поставки СІФ)	
	ВСЬОГО	3704942,200	838,200	
1	Азія	2331945,100	10,800	0,27885741900
2	Індія	1150339,200	-	0,14042391100
3	Європа	1074244,500	77,200	0,08950158200
4	Китай	476603,600	-	0,05817983200
5	Іспанія	271790,600	-	0,03317795600
6	Італія	235904,000	-	0,02879720800
7	Нідерланди	312713,900	22,800	0,02589329100
8	Іран, Ісламська Республіка	211292,800	-	0,02579288400
9	Африка	237055,300	25,500	0,01519815500
10	Франція	116551,900	4,400	0,01187260100
11	Малайзія	90712,800	-	0,01107347300
12	Туреччина	114493,300	10,800	0,00816922200
13	ОАЕ	66566,300	-	0,00812586300
14	Великобританія	54821,000	-	0,00669209300
15	Алжир	53094,500	-	0,00648133600
16	Саудівська Аравія	52310,700	-	0,00638565300
17	Ліван	44903,900	-	0,005481500
18	Оман	31344,400	-	0,00382626300
19	Білорусь	28433,200	-	0,00347089300
20	Судан	24534,800	-	0,00299500200
21	Йорданія	20973,000	-	0,00256021300
22	Марокко	19654,700	-	0,00239928900
23	Америка	18056,700	0,100	0,00214911100
24	Польща	15386,900	-	0,00187831100
25	Непал	11828,400	-	0,00144391900

За: розраховано автором

Найвищі порівняльні переваги у торгівлі соняшниковою олією (значення індексу RCA дорівнює 1 і більше) Україна має у Азійському регіоні і, зокрема, на таких ринках, як Індія, Китай, а також європейські країни – Нідерланди, Іспанія, Італія, а також Іран і країни Африки.

Отже, аналізуючи причини низької конкурентоспроможності олійної галузі, зазвичай вказують на військовий стан, економічну кризу в країні, цінову нерівновагу, розрив виробничих, економічних і технологічних зв'язків, брак фінансів, слабкий контроль над підприємствами та недостатнє втручання держави. Однак, при детальнішому розгляді стає зрозуміло, що є й глибші чинники (окрім повномасштабної війни). Основними причинами падіння конкурентоспроможності, на нашу думку, є численні інституційні недоліки державних органів і високий рівень корупції. Ці проблеми

спричиняють різке зниження обсягів вітчизняного виробництва та попиту на українську олійну продукцію.

Література

1. Шпичак О. М., Ціни, витрати, прибутки агровиробництва та інфраструктура продовольчих ринків України / О.М. Шпичак (ред.). – К., 2021. – 585с.
2. World Trade Report 2008-2023. – Geneva: World Trade Organization, 2008-2023. – 384 p.

Babets I.
Doctor of Economics, professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

THE IMPACT OF AGRICULTURAL IMPORTS FROM UKRAINE ON THE ECONOMY AND FOOD SECURITY OF POLAND

Before the full-scale invasion of Russia's troops into Ukraine, almost 90% of Ukrainian grain destined for world markets was transported through Black Sea ports. However, for more than four months after the invasion began, these ports were blocked by Russian warships. Given Ukraine's importance as one of the main suppliers of agricultural products to world markets and in order to facilitate the sale of agricultural products in the face of deteriorating logistics, in June 2022 the European Parliament adopted a decision to temporarily lift all restrictions on the import of Ukrainian goods into the EU customs territory during a full-scale war [1]. Poland imported from Ukraine and transited through its territory 10% of all Ukrainian agricultural exports in 2022. In total, in 2022, Ukraine exported about 600 thousand tons of agricultural products to Poland, of which 50% was transit [2]. The volume of agricultural exports from Ukraine to Poland in 2022 increased sharply compared to 2021. In particular, exports of corn increased almost 220 times, wheat - 100 times, and rapeseed - 10.4 times (Fig. 1).

The liberalization of Ukraine's trade regime with the EU, introduced by the European Commission to support the Ukrainian economy and solve logistical problems in wartime, has led to an imbalance in the European agricultural market. EU countries that share a border with Ukraine have unilaterally introduced a number of restrictions on the import of key agricultural products from Ukraine. To protect national interests, Poland has also introduced a ban on the import of Ukrainian grain, sugar, seeds, meat and dairy products, eggs, honey, etc. from April 2023. As a result of these restrictions, Ukrainian agricultural and transport enterprises have faced significant challenges.

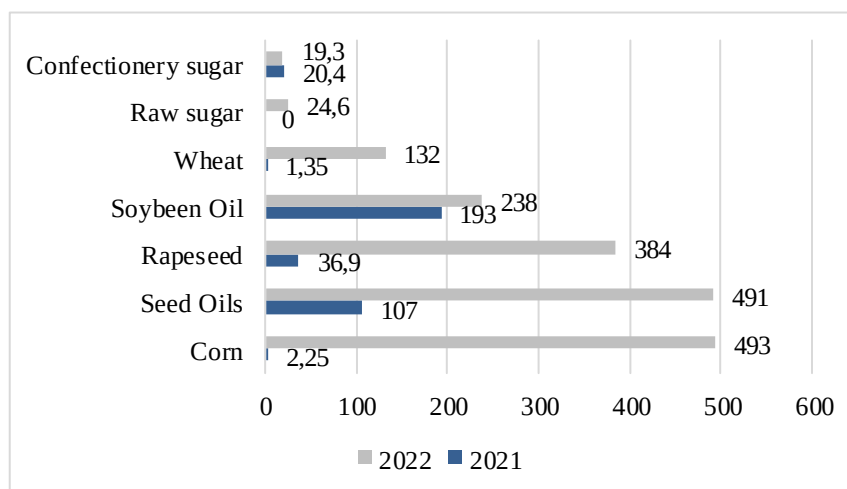

Figure 1. Import of agricultural products to Poland from Ukraine, mln USD

Source: created by the author based on statistical data [3]

The purpose of the study is to test the hypothesis about the negative impact of the import of Ukrainian agricultural products on the interests of Polish citizens. To achieve the goal, it is necessary to solve the following tasks: (1) evaluate the impact of the import of Ukrainian agricultural products on the economic growth of Poland; (2) to assess the impact of the import of Ukrainian agricultural products to Poland on Poland's food security.

To assess the impact of agricultural imports on economic growth and food security in Poland, the multiple linear regression method was used and two models were built. The first model characterizes the dependence of Poland's economic growth on imports of basic agricultural products from Ukraine. The vector of Poland's economic growth is described by the following indicators (dependent variable): GDP in current prices, GDP index (% to the previous year), GDP per capita.

The second model characterizes the dependence of Poland's food security on agricultural imports from Ukraine. To assess Poland's food security, the following indicators were used as dependent variables: consumption of basic food products (meat and meat products, milk, butter, sugar); supply volumes of basic food products to the Polish market (meat and meat products, butter, wheat flour, sugar); production of basic food products (meat and meat products, milk, butter, wheat flour, sugar); share of total food expenditures in the total total household expenditures. The volumes of imports to Poland of the following products from Ukraine were used as independent variables: corn, seed oils, rapeseed, soybean oil, wheat, raw sugar, confectionery sugar.

As a result of the study, no statistically significant influence of the import of grain crops on the economic growth of Poland was found. During 2010-2022, the dynamics of import of seed oils had a positive impact on Poland's GDP, and the dynamics of imports of soybean oil had a positive impact on GDP per capita (Table 1).

Table 1

The results of the assessment of the impact of agrarian import from Ukraine on
economic growth of Poland

Factor features	Dependent variable	
	GDP Poland	GDP per capita
Number of observations	13	13
Intercept	5.927*** (0.088)	8.917*** (0.075)
<i>Imp_ Seed Oils</i>	0.099*** (0.022)	-
<i>Imp_ Soybean Oil</i>	-	0.164*** (0.018)
R	0.801	0.936
R ²	0.642	0.877

* - statistical error rate (p-level) $\leq 10\%$; ** - statistical error rate (p-level) $\leq 5\%$;

*** - statistical error rate (p-level) $\leq 1\%$.

Imports of Ukrainian wheat to Poland were mostly extremely small. During 2010-2021, the value of wheat imports did not exceed 1.5 million USD, and in 2022 it increased to 132 million USD. As a result of the analysis, no statistically significant relationship was found between the change in the volume of wheat imports and the supply of wheat flour to the Polish market, the consumption of grain of 4 cereals (in terms of processed products), and the production of wheat flour. This is explained by the fact that Polish farmers buy Ukrainian grain as fodder for livestock. However, no impact of Ukrainian wheat imports on the production, supply to the Polish market and population consumption of meat and meat products, milk and butter was found.

At the same time, a direct dependence between the production of meat and meat products and the import of corn and soybean oil from Ukraine was revealed (Table 2). Also, the import of these products had a positive effect on the supply of meat and meat products to the Polish market. No statistically significant correlation between the consumption of meat and meat products per person in Poland and the import of Ukrainian corn was found. There is also no dependence of the share of food costs in total household costs on the import of agricultural products from Ukraine.

Table 2

The results of the assessment of the impact of agrarian import from Ukraine on
food security of Poland

Factor features	Dependent variable	
	Production_meat	Suply_meat
Number of observations	12	12
Intercept	7.957*** (0.187)	8.012*** (0.119)
<i>Imp_Corn</i>	0.071** (0.025)	0.055*** (0.016)
<i>Imp_Rapeseed</i>	-0.169*** (0.041)	-0.100*** (0.026)
<i>Imp_Soybeen Oil</i>	0.245*** (0.036)	0.130*** (0.023)
R	0.947	0.938
R ²	0.897	0.880

* - statistical error rate (p-level) $\leq 10\%$; ** - statistical error rate (p-level) $\leq 5\%$;

*** - statistical error rate (p-level) $\leq 1\%$.

The study showed that only the import of Ukrainian rapeseed had a negative impact on certain indicators of food security in Poland. Thus, an increase in the import of rapeseed from Ukraine by 1% led to a decrease in meat production in Poland and its supply to the Polish market by 0.169% and 0.1%, respectively. No statistically significant relationship was found between the import of rapeseed from Ukraine and other indicators of food security.

This result is controversial. Given that rapeseed is used to produce oil and the oilcake is used to produce animal feed, an increase in rapeseed imports should have a positive impact on meat production. The inverse relationship between the variables can be explained by the fact that Ukrainian rapeseed is imported to Poland mainly for technical purposes, and a change in its intended use (for animal feed) by the importer may have a negative impact on the livestock sector. However, these conclusions need additional confirmation by assessing the impact of rapeseed imports from Ukraine (in physical quantities) on livestock numbers, physical volumes of meat production and its supply to the Polish market.

The error of the regression models does not exceed 1%, and the correlation and determination coefficients have high values (over 0.9 and 0.8, respectively), which confirms the statistical significance of the results.

Conclusions. The import of wheat from Ukraine does not affect the economic growth and food security of Poland, which confirms the small volume of this product entering the market and the predominance of its transit. During 2010-

2022, the import of seed oils from Ukraine had a positive impact on Poland's GDP, and the dynamics of imports of Ukraine's soybean oil had a positive impact on GDP per capita. Restricting or stopping the import of corn from Ukraine may negatively affect the functioning of livestock enterprises and the production and supply of meat and meat products to the Polish market. Thus, the supply of these types of agricultural products from Ukraine does not threaten the national interests of Poland.

References

1. Regulation(EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R0870>.
2. Петрушко Л. Польща продовжила заборону імпорту української агропродукції. Наскільки це нашкодить українському експорту? URL: <https://forbes.ua/money/polshcha-prodovzhila-zaboronu-importu-ukrainskoi-agroproduksii-naskilki-tse-nashkodit-ukrainskomu-eksportu-poki-shcho-ne-naskilki-ale-e-realni-problemi-12092023-15953>.
3. Bilateral trade between Ukraine and Poland. URL: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/ukr/partner/pol?dynamicBilateralTradeSelector=year2022&measureBilateralTradeSelector=vizValueOption>.

Биткін С. В.

**к. т. н., доц., здобувач кафедри електроніки, інформаційних систем
та програмного забезпечення Інженерного навчально-наукового
інституту ім.Ю.М. Потебні ЗНУ
м. Запоріжжя, Україна
Мокій А. І.**

**д. е. н., проф., провідний науковий співробітник відділу
регіональної економічної політики ДУ “Інститут регіональних
досліджень імені М.І. Долишнього НАН України”
м. Львів, Україна**

ВІДНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ДЕІНДУСТРІАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Внаслідок війни зниження обсягів промислового виробництва в Україні оцінюється на рівні 30-40% і загрожує деіндустріалізацією економіки [1]. Враховуючи викликані війною проблеми, такий результат у повоєнній перспективі досить вірогідний. Українська промисловість знаходиться у кризовому стані через зниження попиту, складність експорту, релокацію

виробництва, порушення ланцюгів поставок тощо. Реально деіндустріалізація розпочалася ще до масштабного вторгнення Росії і, навіть, до початку війни у 2014 р. За нашими оцінками, ще у 2007 р. частка переробної промисловості у ВВП складала біля 18%, а у 2021 р. досягла критичних 10%. У 2007 р. частка переробної промисловості в експорті становила близько 73%, а у 2021 р. – 37%. Тобто, Україна поступово втрачала промисловий потенціал та дедалі більше ставала сировинною країною як за часткою у ВВП, так і за часткою в експорті. Пріоритет надавався підтримці агропромислового сектору (АПС), а не промисловості, яка підтримувалася на рівні декларування намірів та дій у майбутньому. Як пріоритетні галузі розглядалися металургія, АПК з високим рівнем переробки, військові та аерокосмічні підгалузі, а також ІТ та military-tech на основі ІТ-рішень. Зазначимо, що в сучасних умовах розвивати ІТ-сектор без власної промислової бази неможливо, особливо для військово-економічного сектору.

Розробляючи плани відбудови України, необхідно відповісти на питання: який напрямок промислового розвитку обрати, яким буде процес та характер повоєнного відновлення економіки країни. Зрозуміло, що це має відбуватися вже на новому технологічному рівні. Потрібно переходити на інший рівень просторового розміщення підприємств, зокрема формування промислових кластерів, які забезпечуватимуть виробництво конкурентоспроможної продукції.

В даний час існують певні передумови для нової хвилі індустріалізації в Україні. На світовому ринку склалася унікальна ситуація, а саме: з'явився та зростає дефіцит високоінтелектуальної (high-tech) продукції – інтегральних мікросхем (ІМС), дискретних приладів (силові надвисокочастотні транзистори, тиристори, ІГСТ, ІGBT) з підвищеною термічною та радіаційною стійкістю до випромінювання в космічних та наземних умовах. Основною технічною проблемою є відсутність промислових технологій виробництва сировинних матеріалів для виготовлення таких виробів.

Маловірогідно, що випуск та експорт низькотехнологічної продукції (прокат чорних металів, збіжжя тощо) будуть продуктивно спроможні в повоєнний період. Приклад Тайваню доводить, що перспективним є виробництво та експорт напівпровідників (ІМС, дискретних приладів). Україна має використати ситуативну комерційну перевагу, що склалася для наукоємних виробів та організувати вихід на світовий ринок high-tech продукції шляхом створення (скоріше, відбудови) кластерів підприємств

електронної промисловості, які можуть мати приблизно таку структуру: (1) металургійне підприємство, на якому виробляється монокристалічний кремній (арсенід галію, широкозонні напівпровідники тощо) – (2) підприємство мікроелектронних виробів та малопотужних дискретних приладів – (3) підприємство з виробництва силових приладів – (4) електротехнічні та радіотехнічні підприємства. Подібна схема структурної побудови апробована практично і довела свою життєздатність. Людський капітал (трудові ресурси) як ключовий чинник продуктивної спроможності такого кластера може готуватися у місцевих ВНЗ, в навчальних планах яких передбачене практичне навчання у формі технологічної, проектно-конструкторської та виробничої практик. Головною перевагою обмін матеріалами, технологіями, ідеями, спеціалістами між його учасниками. Масштабна програма такого рівня є прерогативою державних органів (Мінцифри, НАНУ), які й повинні вирішувати питання вибору партнерів, джерел фінансових ресурсів для відновлення електронної промисловості.

Вважається, що західні фонди та інвестори готові інвестувати в Україну та після війни надійдуть фінансові ресурси для відновлення економіки. Представники українських компаній розраховують саме на це, але багато експертів не поділяють цього оптимізму. Україна завжди програвала у цій битві за виробника – жоден міжнародний інвестор не зміг реалізувати великого промислового проекту за останні 10-15 років. Існує реальна небезпека формування в Україні економіки “невдалих, неспроможних і крихких” (Failed, Failing, and Fragile States, FFF)-держав [2, Р.5]. Як вважають Е. Райнерт та ін. [2, Р.21], економіка таких країн повинна переорієнтуватися на ефективну виробничу структуру. На нашу думку, без концептуальної зміни підходу держави до промислової політики та промислового розвитку національна економіка має дуже мало шансів на повоєнне відновлення. Основні положення такої зміни викладені у доповіді.

Література

1. Ю. Григоренко. Після війни Україні може загрозувати деіндустріалізація. <https://gmk.center/ua/posts/pislia-vijny-ukraini-mozhe-zahrozhuvaty-deindustrializatsiia/>
2. Erik S. Reinert, The Other Canon Foundation & Tallinn University of Technology, Yves Ekoué Amaïzo, UNIDO, Vienna and Rainer Kattel , Tallinn University of Technology. The Economics of Failed, Failing, and Fragile States: Productive Structure as the Missing Link /Working Papers in Technology Governance and Economic Dynamics, no. 18. – 38 Pp.

Білий А. С.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Антощенкова В. В.
д. е. н., доцент
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

СИСТЕМА РИЗИКІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах нестабільного політичного та ринкового середовища аграрна сфера відноситься до однієї з найбільш ризикових, тому господарська діяльність сільськогосподарських підприємств завжди схильна до ризику. Зазвичай сільськогосподарські підприємці не бажають приймати рішення щодо ризикованих ситуацій, за винятком тих випадків, коли є ймовірність отримання певних доходів. Як правило, високий дохід безпосередньо пов'язаний з великими ризиками. Тому виникає необхідність (наскільки це можливо) в управлінні тими ситуаціями, які є ризикованими, але потенційно прибутковими.

Аграрний сектор України продовжує відчувати глибокі наслідки війни. Прямі збитки – зруйновані активи через знищення та пошкодження інфраструктури, – за оцінками Світового банку та українських аналітиків, сягають понад 10 мільярдів доларів. Це приблизно третина всього накопиченого капіталу сектору [1]. Непрямі втрати ще більші. Найперша і головна причина втрат – скорочення обсягів виробництва. Зокрема у 2022 році валовий збір зернових та зернобобових культур скоротився на 37% порівняно з попереднім 2021 роком і становив 53 млн.т. Обсяг виробництва соняшника скоротився більше ніж на 30% і становив 11,3 млн.т. Блокада морських портів та зростання транспортних витрат призвели до значного скорочення експорту продукції. Величезних збитків зазнали сільськогосподарські виробники в результаті колосальним розриву у внутрішніх та світових цінах. Зокрема ціни на пшеницю в Україні були втричі нижчими за світові. Підвищення ролі та значення ефективного управління ризиками для збалансованого функціонування аграрних підприємств є надзвичайно актуальною тематикою дослідження. Особливого значення приділяється питанням адаптації аграрного виробництва до ризиків, які пов'язані з відмінностями в природних, політичних, соціально-економічних, техніко-технологічних умовах, що визначають функціонування та розвиток агропродовольчої сфери [2, с.11]. В агропромисловому

виробництві всесторонній, об'єктивний та своєчасний облік та науково-обґрунтоване управління ризиками мають принципово важливе значення, оскільки залежність умов та результатів господарської діяльності від випадкових факторів та коливань кон'юнктури ринку значна.

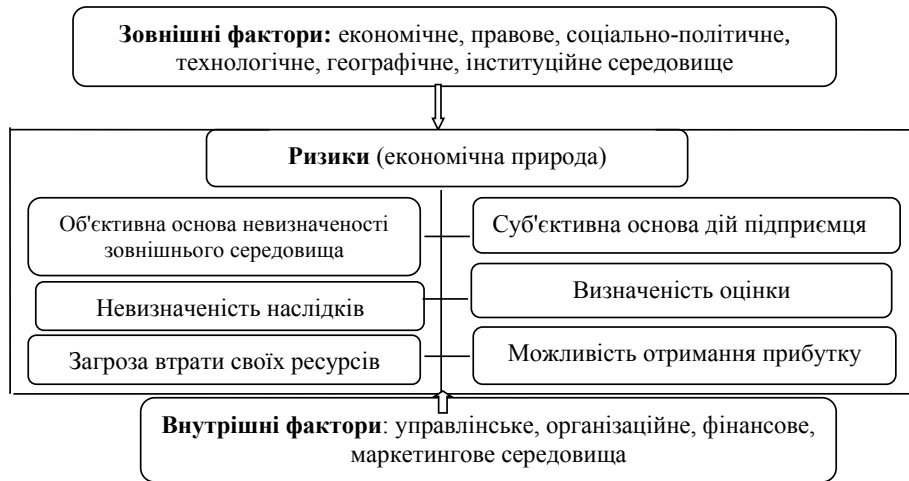

Рис. 1. Загальні характеристики категорії «ризик»

Ризики деструктивно (руйнівний вплив) і конструктивно (створює основу для подальшої роботи) впливають на об'єкт і суб'єкт управління підприємством. На рис.1. представлено основні характеристики категорії «ризик». Вплив ризиків вимагає від суб'єкта управління прийняти занадто обачливу стратегію уникнення ризиків, що стримує розвиток об'єкта управління. Однак невизначеність зовнішнього середовища та прийняття ризику є додатковим резервом розвитку аграрного сектору та направляє керуючу підсистему до прийняття рішень, які орієнтовані хоч і на високий, але виправданий ризик, наслідком якого є підвищення ефективності виробництва. Отже, виконання діяльності з урахуванням фактору ризику та грамотне управління ним – дієвий спосіб збільшення потенціалу сільського господарства [3, с.18]. У той же час, при такому високому рівні впливу ризиків на діяльність сільськогосподарських товаровиробників, які існують нині, практичних рекомендацій та науково обґрунтованих прийомів і методів управління ризиками досить мало. І як результат, дослідження економічної природи ризику в сільськогосподарському виробництві, класифікація факторів, що впливають на рівень ризиків в АПК, оцінка економічних наслідків їх виникнення, розробка методики аналізу та прогнозування ризиків, вироблення методів управління та мінімізації наслідків ризиків є надзвичайно актуальним питанням [4, с.45].

Ризик розглядається, з однієї сторони, як можлива шкода від реалізації того чи іншого рішення, фінансових, матеріальних та інших втрат. А з іншого

боку, з погляду можливого успіху, отримання доходу або прибутку в результаті реалізації рішення. Ці дві сторони одного і того ж процесу досягнення мети при реалізації управлінських рішень. Ризик є об'єктивно обумовленою сукупністю економічних відносин на всіх стадіях відтворення в умовах невизначеності господарського процесу. З економічної точки зору – це діяльність в умовах невизначеності на свій страх і під власну відповідальність. З філософської точки зору – це спосіб мислення, «філософія бізнесу», єдність та боротьба протилежностей: втрати - доходи, ймовірність - визначеність, план - факт, можливості - потреби, що є джерелом розвитку підприємництва.

Основними чинниками, які впливали на агробізнес в умовах повномасштабного вторгнення є [1]: окупація та знищення підприємств, мародерство на тимчасово окупованих територіях; дефіцит робочої сили внаслідок міграції та мобілізації; окупація та блокада портів; недостатність обігових коштів та проблеми з відшкодуванням ПДВ; зміна логістичних маршрутів, зростання вартості логістики; початок роботи «Зернової ініціативи»; складний процес відновлення деокупованих земель; мінування територій, що перешкоджає посівній озимих культур; складність збору врожаю у прифронтових зонах; перебої з електроенергією; зростання вартості товарно-матеріальних ресурсів; скорочення площ для сівби внаслідок окупації та мінування територій; початок блокування поставок сільськогосподарської продукції сусідніми країнами; ускладнення логістики, блокування та зупинка «Зернової ініціативи»; заборона імпорту сільськогосподарської продукції країнами Європейського Союзу.

Повномасштабне вторгнення РФ суттєвого вплинуло на скорочення капітальних і прямих інвестицій в сільськогосподарське виробництво. Падіння прямих інвестицій перш за все пов'язане з побоюваннями інвесторів і як результат, зменшенням обсягу залучень через інструменти участі в капіталі. Воєнні ризики призвели до скорочення капітальних інвестицій, суттєвого зменшення обсягів придбання та створення нових активів. Аграрний сектор України наразі потребує залучення нових інвестицій для відновлення та подальшого розвитку галузі.

Література

1. Офіційний веб-сайт Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД). Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: <https://niss.gov.ua/pro-institut>.
2. Антощенко В. В., Дейнега М. В. Історико-теоретичні аспекти корпоративної соціальної відповідальності / Вчені записки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ : КНЕУ, 2023. Вип. 30. С. 6-14..

3. Antoshchenkova V. FUNDAMENTALS AND TRENDS OF GLOBAL FOOD SECURITY. Publishing House of Academy of Silesia, 2022. Publishing House of Academy of Silesia, 2022. 5-25.

4. Райтер Н., Мацьків Г.. Ризики аграрного підприємництва в умовах війни. Аграрна економіка, 2023, Т. 16, № 1-2. С. 41-50. URL: <http://agrarianeconomy.lnau.edu.ua>.

Білоус О.Ю.

к.е.н, наук. співробітник

**ДУ «Інститут ринку та економіко-
екологічних досліджень НАН України»**

м. Одеса, Україна

РОЗВИТОК БАГАТОРІВНЕВОГО ВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СМАРТ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ РЕГІОНУ

Одним з ключових чинників посилення національної економічної безпеки України є формування сильних, економічно спроможних регіонів. У серпні 2024 року, базуючись на необхідності врахувати наслідки повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України та їх впливу на територіальні громади і регіони, Кабінетом Міністрів України, актуалізовано Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2024 рр. [1] (далі – Держстратегія). Серед викликів, на розв’язання яких спрямована дана стратегія, є набуття Україною статусу кандидата на членство в ЄС; зміни, внесені у законодавство щодо необхідності стимулювання розвитку регіонів у програмах та проектах міжнародного співробітництва [2]. У загальній частині Держстратегії зазначено, що державна регіональна політика України до 2027 року включатиме побудову *культури партнерства та співробітництва, орієнтовану на взаємодію органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадян* щодо розвитку. В якості однієї з основних проблем соціально-економічного розвитку регіонів України визначено *«неготовність системи управління регіональним розвитком до процедур та кращих практик ЄС»*. При цьому, до ключових завдань та викликів України в частині адаптації до процедур і кращих практик ЄС належить запровадження *багаторівневого управління та координації між різними суб’єктами*, що беруть участь у розробленні програм та управлінні коштами ЄС.

Виконання даного завдання передбачається за рахунок досягнення цілого ряду стратегічних та оперативних цілей, однією з яких визначено «розроблення та впровадження механізмів підтримки проектів регіонального розвитку, спрямованих на розвиток пріоритетних видів економічної

діяльності, визначених на засадах *смарт-спеціалізації*, а також оновлення напрямів *смарт-спеціалізації* регіонів України».

Розглянемо поняття багаторівневого врядування і яким чином дана концепція сприяє впровадженню розумної спеціалізації для управління регіональним економічним розвитком.

Підхід багаторівневого врядування лежить в основі політики згуртування Європейського Союзу (European Union Cohesion Policy), зокрема Стратегія розвитку ЄС до 2020 року чітко підкреслює необхідність встановлення *«постійного діалогу між різними рівнями влади» та розширення підходів партнерства «національних, місцевих та регіональних органів влади, соціальних партнерів», а також зацікавлених сторін і громадянського суспільства»* [3], та висвітлений в низці звітів та офіційних документів європейських інституцій, а також у документах, що встановлюють рамки європейської політики регіонального розвитку на основі розумної спеціалізації [4; 5].

Традиційні визначення багаторівневого врядування (Multi Level Governance – MLG) дотримуються *вертикального підходу* та акцентують на координації/співпраці між наднаціональними, національними та регіональними урядами [6; 7]. Проте останнім часом дискурс політики ЄС щодо MLG почав більш явно використовувати менш ієрархічні та більш *мережеві структури*, причому MLG описує *«колективні процеси прийняття рішень, де повноваження та вплив розподіляються між зацікавленими сторонами, що діють на різних рівнях управління та в різних секторах політики»* [8]. Інша тенденція у розумінні MLG – акцентування на ролі субрегіональних урядів та муніципалітетів. Вважається, що завдяки залученню субрегіональних рівнів влади до стратегій регіонального розвитку на основі розумної спеціалізації, потенціал цих стратегій щодо залучення суб'єктів підприємницької діяльності збільшується в рази. Тобто розробники політики (центральний рівень управління) визнають свої обмежені знання про контекст її реалізації (регіональний та субрегіональний рівень) та визначають цілі політики через ітеративний процес у співпраці з місцевими агентами [9].

Таким чином, управління регіональним економічним розвитком на основі розумної спеціалізації вимагає взаємодії, і можливості національних і навіть регіональних урядів можуть бути обмежені, коли мова йде про пряму взаємодію з місцевими акторами. Завдяки залученню субрегіональних рівнів влади до стратегій розумної спеціалізації потенціал цих стратегій щодо залучення суб'єктів підприємницької діяльності збільшується в рази. Отже,

важливою тезою є те, що національні або регіональні уряди, відповідальні за стратегії розумної спеціалізації, можуть розробляти їх більш ефективно, коли вони співпрацюють із субрегіональними урядами.

Разом з тим, попри важливість субрегіонального рівня, формальна відповідальність за розробку і реалізацію стратегій розумної спеціалізації лежить на регіональних і національних органах влади і ніколи не поділяється субрегіональними урядами [10]. Важливу роль тут можуть зіграти, як свідчить досвід ЄС, Агенції регіонального розвитку. Ці неприбуткові установи можуть суттєво посилити спроможності місцевих органів влади щодо їх участі у розумній спеціалізації та інтегрувати місцеві ініціативи у загальнорегіональні/національні стратегії.

Література

1. «Про внесення змін до Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2024 рр.». Постанова КМУ від 13.08.2024 № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2024-%D0%BF#Text>
2. «Про засади державної регіональної політики». Закон України від 05.02.2015 № 156; із змінами від 24.04.2024 року № 3668-IX)
3. Metis GmbH and EPRC (European Policies Research Centre) (2014), An Assessment of Multilevel Governance in Cohesion Policy 2007-2013, European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Brussels.
4. Gianelle, C., Kyriakou D., Cohen C. and Przeor M. (Eds.) (2016), Implementing Smart Specialisation: A Handbook, European Commission, Brussels
5. European University Association (2018), Coherent policies for Europe beyond 2020: Maximising the effectiveness of smart specialisation strategies for regional development, Brussels.
6. Barca, F. (2009). Agenda for a reformed cohesion policy. European Communities Brussels. Benz, A., & Eberlein, B. (1999). The Europeanization of regional policies: patterns of multilevel governance. *Journal of European Public Policy*, 6(2), 329-348. <https://doi.org/10.1080/135017699343748>
7. Marks, G. (1993), ‘Structural Policy and Multilevel Governance in the EC’, in Cafruny A. and Rosenthal, G. (Eds.), *The State of the European Community*, Lynne Rienner Publishers, New York, pp. 391-410.
8. European Commission (2015). *Local and Regional Partners Contributing to Europe 2020: Multi-level governance in support of Europe 2020*. Brussels..
9. Aranguren, M.J., Morgan, K. and Wilson, J. (2016), *Implementing RIS3: the case of the Basque Country*, Orkestra Working Paper No. 2016/17, Orkestra-Basque Institute of Competitiveness-Deusto Foundation, San Sebastián.
10. Larrea Miren, Estensoro Miren, Pertoldi Martina, *Multilevel governance for Smart Specialisation: basic pillars for its construction*, EUR 29736 EN, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019, ISBN 978-92-76-02922-9, doi:10.2760/425579, JRC116076

Богач О. В.
викладач вищої категорії
Клименко Т. В.
викладач вищої категорії
Лозівська філія Харківського автомобільно-дорожнього
фахового коледжу
м. Лозова, Україна

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕНДЕНЦІЇ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Глобальна економічна інтеграція суть проблеми на фінансових ринках України, відкриваючи нові можливості для зростання, але також створюючи виклики. З одного боку, інтеграція сприяє залученню іноземних інвестицій, що стимулює розвиток фінансових ринків і досягає їх ліквідності [1]. З іншого боку, це також потребує адаптації до глобальних стандартів і вимог, які можуть бути складними завданнями для українських фінансових установ. Вплив глобальної економічної інтеграції вимагає від України посиленої уваги до фінансових реформ, що забезпечують стабільність та конкурентоспроможність фінансової системи на міжнародній арені.

Міжнародні інституції та іноземні інвестиції впливають на ключову роль у формуванні фінансових тенденцій в Україні. Вони забезпечують не тільки обсяг капіталовкладення, але й сприяють обміну знаннями та технологіями, які є критично важливими для розвитку фінансового сектора [2]. Іноземні інвестиції також можуть сприяти підвищенню рівня конкуренції на українському, що спонукає місцеві компанії до підвищення ефективності та інновацій. Водночас, залучення іноземного капіталу потребує створення сприятливих умов, таких як прозорість регуляторних процесів та захисту прав інвесторів.

Технологічний прогрес та цифровізація мають значний вплив на розвиток фінансових послуг в Україні. Нові технології, такі як фінансові технології (FinTech), трансформують традиційні фінансові послуги, виробляючи їх більш доступними та ефективними [3]. Цифровізація дозволяє впроваджувати інноваційні рішення, які здатні значно підвищити якість обслуговування клієнтів та знизити витрати на операції. Одним із ключових аспектів є розвиток цифрових платіжних систем, що забезпечують швидкість та зручність транзакцій. Проте, впровадження нових технологій також вимагає уваги до кібербезпеки та захисту персональних даних клієнтів, що є основними факторами для підтримки довіри до фінансової системи.

Фінансовий сектор України стикається з кількома структурними недоліками та регуляторними проблемами, які перешкоджають його розвитку та стабільності. Однією з основних проблем є відсутність узгодженої нормативно-правової бази, яка відповідає міжнародним стандартам, що призводить до неефективності та вразливості системи [4]. Відсутність єдиного стратегічного підходу до регулювання може призвести до непослідовної політики, яка не враховує динамічний характер глобальних фінансових ринків.

Геополітична напруженість та економічна нестабільність створюють значні загрози для фінансової стабільності України. Триваючий конфлікт у східних регіонах і викликана ним політична невизначеність мали глибокий вплив на довіру інвесторів та економічні показники [5]. Ці геополітичні виклики посилюють економічну вразливість країни, що призводить до коливань курсу валют та посилення інфляційного тиску. Отже, фінансовий сектор часто відчуває нестабільність, що підриває здатність підприємств і споживачів приймати довгострокові фінансові рішення. Створюючи більш стабільне та передбачуване середовище, Україна може посилити свою фінансову стабільність і залучити більше іноземних інвестицій, що є вкрай важливим для сталого економічного зростання.

Фінансова доступність і доступ до кредитів залишаються актуальними проблемами як для підприємств, так і для споживачів в Україні. Незважаючи на зусилля щодо покращення цих аспектів, залишаються значні бар'єри, які обмежують доступність фінансових послуг для широких верств населення [6]. Такі фактори, як високі відсоткові ставки, суворі вимоги до кредитування та відсутність фінансової грамотності, сприяють цим проблемам. Зокрема, малі та середні підприємства (МСП) стикаються з труднощами в забезпеченні фінансування, що перешкоджає їхньому зростанню та конкурентоспроможності. Щоб подолати ці перешкоди, важливо запровадити цілеспрямовану політику, яка сприятиме фінансовій доступності, наприклад, знизити відсоткові ставки, спростити процеси подачі заявок на кредит і вдосконалити програми фінансової освіти. Покращуючи доступ до кредитів та інших фінансових послуг, Україна може розширити можливості своїх громадян і підприємств, таким чином сприяючи економічному розвитку та зниженню рівня бідності.

У вирішенні викликів, з якими стикається фінансова система України, потенційні реформи та політичні заходи відіграють вирішальну роль у зміцненні фінансової стабільності. Реалізація комплексних регуляторних реформ може допомогти зменшити ризики, пов'язані з фінансовою

нестабільністю, і сприяти більш стійкому фінансовому сектору [7]. Крім того, узгодження фінансової політики з ширшими економічними цілями може сприяти сталому зростанню та стабільності. Прагнення до міжнародного партнерства та співпраці відкриває значні можливості для зростання фінансового сектора України. Співпрацюючи з міжнародними фінансовими установами та партнерами, Україна може отримати доступ до життєво важливих ресурсів і досвіду, які можуть зміцнити її фінансову інфраструктуру. Така співпраця може сприяти обміну знаннями та кращими практиками, дозволяючи Україні запровадити більш ефективні фінансові системи та технології [4]. Крім того, міжнародне партнерство може допомогти Україні інтегруватися у світовий фінансовий ринок, підвищуючи її конкурентоспроможність і відкриваючи нові шляхи для інвестицій. Зміцнення цих відносин має вирішальне значення не тільки для отримання миттєвих економічних вигод, але й для сприяння довгостроковій стабільності та зростанню у фінансовому секторі. Глобальна перспектива може значно покращити перспективи фінансового розвитку України.

Щоб стимулювати інновації та конкурентоспроможність у фінансовому секторі України, необхідно впроваджувати стратегічні ініціативи. Заохочення технологічного прогресу та впровадження інноваційних фінансових рішень може кардинально змінити ландшафт фінансових послуг у країні. Сприяючи розвитку фінансових технологій та підтримуючи стартапи, Україна може створити динамічне та конкурентне фінансове середовище [8]. Такий підхід не тільки покращує клієнтський досвід завдяки більш ефективним і доступним послугам, але й залучає на ринок нові інвестиції та таланти. Зосередившись на цих стратегіях, Україна може позиціонувати себе як лідера у сфері фінансових інновацій, сприяючи економічному прогресу та конкурентоспроможності на світовій арені.

Підсумовуючи, фінансова система України стикається зі складним набором тенденцій, викликів і можливостей у контексті глобалізації. Вплив глобальної економічної інтеграції суттєво сформував фінансові ринки, де міжнародні інституції та іноземні інвестиції відіграють ключову роль у розвитку фінансових тенденцій. Однак структурні недоліки та регуляторні перешкоди продовжують створювати значні проблеми, посилені геополітичною напругою та економічною нестабільністю, які загрожують фінансовій стабільності. Крім того, проблеми, пов'язані з фінансовою доступністю, перешкоджають доступу до кредитів як для підприємств, так і для споживачів, обмежуючи потенційне зростання. Тим не менш, розвиток фінансової системи України є перспективним. Здійснюючи необхідні

реформи та розвиваючи міжнародне партнерство, Україна може підвищити свою фінансову стійкість. Таким чином, маючи стратегічну спрямованість і спільні зусилля, Україна може вести свій фінансовий шлях до більш стабільного та процвітаючого майбутнього.

Література

1. Державний вищий навчальний заклад. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 01.12.2024).
2. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 01.12.2024).
3. Трансформація фінансової системи України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 01.12.2024).
4. Фінансова політика України в умовах економічної трансформації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 01.12.2024).
5. Вплив глобалізації на економічний розвиток України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 01.12.2024).
6. Фінансова система країни: тенденції та виклики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 01.12.2024). Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: дис. канд. екон. наук. – Львів

Борис Н.М.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Решитько Т.В.
к. е. н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ФІНАНСОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА МІЖНАРОДНИЙ БІЗНЕС

За останні 50 років розвиток фінансового сектора міжнародного бізнесу прискорився. Збільшилася кількість угод і кількість учасників ринку, зріс номінальний обіг усіх сегментів ринку, з'явилися нові сегменти і нові фінансові інструменти, що сприяють розвитку міжнародного бізнесу. Аналізуючи підхід до визначення природи фінансових інструментів, можна сказати, що фінансові інструменти можна класифікувати як засоби та фінансові контракти, купівля або продаж яких призводить до виникнення фінансового активу для однієї сторони угоди і фінансового зобов'язання або пайового інструменту для іншої сторони. Відомо, що угоди з фінансовими інструментами ґрунтуються на двох ключових моментах. По-перше, такі операції завершуються юридично зобов'язуючою угодою (договором), а по-друге, предметом угоди є фінансовий актив, фінансове зобов'язання або пайовий інструмент. Хоча фонди не можуть бути класифіковані як фінансові

інструменти, оскільки формально вони не є договорами, загальновизнано, що фонди є фінансовими інструментами.

Залежно від змінних, що лежать в основі, фінансові інструменти поділяють на такі типи [1]:

а) Первинні: фінансові інструменти, у яких купівля/продаж або постачання/отримання фінансового активу є визначеними і призводять до взаємних фінансових вимог. Інакше кажучи, грошові потоки, що виникають у результаті належного виконання цих контрактів, є визначеними. До таких активів належать грошові кошти, цінні папери, дебіторська та кредиторська заборгованість (включно з договорами позики, кредитними договорами, договорами банківського рахунка тощо).

б) Похідні фінансові інструменти (або похідні інструменти): включають фінансові інструменти, які дають змогу придбати/продати право на купівлю/постачання базового активу або одержати/виплатити виручку в разі зміни будь-якої характеристики базового активу. Таким чином, на відміну від основних фінансових інструментів, деривативи не передбачають прямої, конкретної угоди з базовим активом. Угода відбувається тільки за збігу певних обставин. Похідні інструменти продають не сам актив, а право торгувати ним або отримувати відповідну виручку. Таким чином, метою використання похідних інструментів є отримання прибутку від коливань цін на відповідний біржовий актив та захист (хеджування) від небажаних змін ринкової ціни відповідного біржового активу.

У сучасній літературі існує безліч визначень терміна «дериватив», але жодне з них не розкриває його суті повною мірою. На наш погляд, дериватив - це стандартний документ, що підтверджує право та/або зобов'язання купити або продати цінний папір, матеріальний або нематеріальний актив у майбутньому на певних умовах. Спочатку деривативи використовували для гарантування (хеджування) ризиків, але останнім часом їх дедалі частіше застосовує міжнародний бізнес для отримання додаткового спекулятивного прибутку. Базовим активом є будь-який актив на світових фінансових ринках. До основних видів належать валюти, процентні ставки, акції, фондові індекси, облігації, основні сировинні товари, кредитний ризик і ризик дефолту за облігаціями (рис.1). До базових активів також можуть належати екзотичні товари та нематеріальні активи.

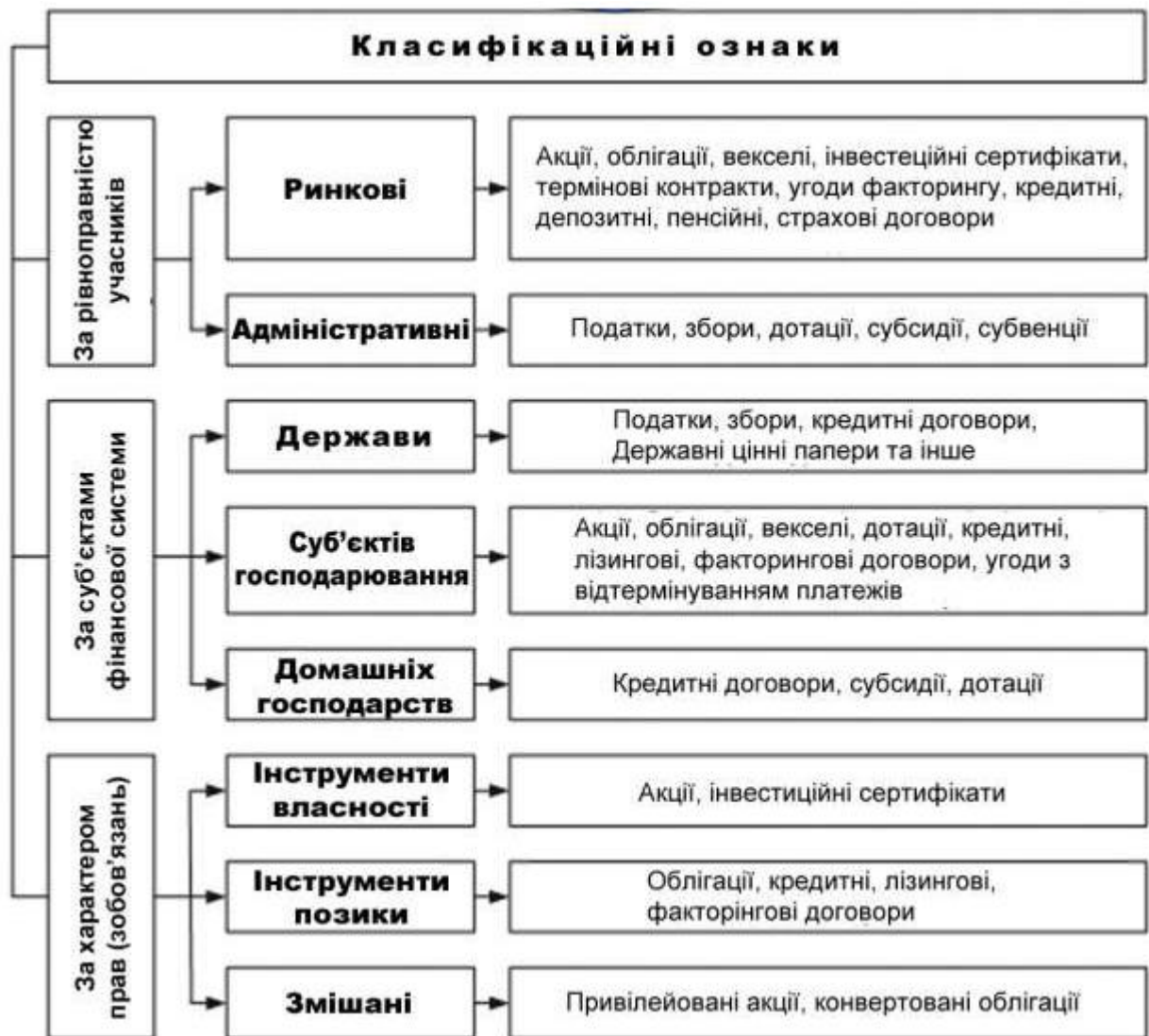

Рис. 1. Класифікація фінансових інструментів
За: [2]

Строкові контракти на світових фінансових ринках представлені такими фінансовими інструментами, як ф'ючерси, форварди, опціони, свопи та кредитні деривативи. Щоб вивчити вплив деривативів на сучасну міжнародну бізнес-систему, розглянемо їхні основні види. По-перше, кредитні деривативи є предметом цього дослідження, оскільки вони найбільш «небезпечні» для світової економіки і практично не регулюються державами. Особливий інтерес для учасників ринку становлять кредитні дефолтні свопи (CDS) [3]. Перший кредитний дефолтний своп був випущений 1995 року J.P. Morgan, одним із найбільших інвестиційних банків США. Той факт, що угоди з CDS є позабалансовими і не відображаються в бухгалтерських книгах, привернув інтерес багатьох фінансових інститутів. Поступово такі великі банки, як Deutsche Bank, UBS, Barclays, Royal Bank of

Scotland і Societe Generale, стали активними користувачами CDS [94]. Сьогодні на CDS припадає близько 90 % усього ринку позабіржових кредитних деривативів [4].

Наступним видом кредитних деривативів є кредитно-пов'язані ноти (CLN). Це облігаційні інструменти, що являють собою різновид облігацій, прив'язаних до кредитного договору. З їхньою допомогою банки можуть управляти кредитним ризиком, рефінансуючи видані кредити і передаючи пов'язаний з ними ризик стороннім інвесторам [5]. Перевагою випуску іноземними банками кредитних нот для позичальників є відсутність необхідності в заставі. Це пов'язано з тим, що однією з перешкод для отримання кредиту є вимога банку надати заставу, заставну на майно або поручителя. Випуск кредитних нот характеризується відносною терміновістю угоди. Це пов'язано з менш жорсткими вимогами до фінансової звітності та розкриття інформації, ніж, наприклад, до єврооблігацій; випуск CLN не вимагає від компаній отримання міжнародного кредитного рейтингу та лістингу на іноземній фондовій біржі [6].

Нарешті, свопи із загальною прибутковістю - це кредитні деривативи, які враховують зміни ринкової вартості базового активу. Крім управління ринковим ризиком, вони також виступають як інструмент залучення додаткових інвестицій у проект, коли банк тимчасово не може придбати актив. У цьому разі укладається двостороння угода або своп з повною прибутковістю, за якою всі надходження від базового активу виплачуються продавцю кредитного захисту, а продавець зобов'язується проводити виплати за заздалегідь встановленою ставкою, якщо ринкова вартість активу впаде [7]. Якщо інвестиційний проєкт успішний, вартість базового активу зростає, і банк, що володіє активом, виплачує продавцю кредитного захисту всю виручку від активу. Якщо ринкова вартість активу падає, банк компенсує збитки за встановленою ставкою і хеджує свій ризик, не продаючи і не поставляючи актив. Якщо фінансова ситуація змінюється, активи можуть бути передані продавцю захисту (у цьому випадку іншому банку консорціуму).

Література

1. Інновації у фінансовій сфері / В. М. Опарін та ін. ; за заг. ред. В. М. Опаріна. Київ : КНЕУ, 2023. 444 с.
2. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
3. Часовская А. С. Кредитні деривативи як інноваційний інструмент керування кредитним ризиком // Банківська справа. 2022. № 2. С. 74-78.

4. Мазукабзова Б. В. Роль кредитно-дефолтних свопів у світовій кризі // Питання економіки. 2022. № 7. С. 14-17.
5. Маслов Д. Н. Кредитні деривативи й структуровані кредитні продукти // Міжнародні банківські операції. 2023. № 6. С. 28-36.
6. Інновації у фінансовій сфері / В. М. Опарін та ін. ; за заг. ред. В. М. Опаріна. Київ : КНЕУ, 2023. 444 с.
7. Participants: Data Matters // The Magazine of the Futures Industry. 2021. March/April. P. 44-48.

Браїлов Н.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ УМОВ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ЗЕРНА

Аналіз конкурентного середовища на світовому зерновому ринку охоплює вивчення динаміки ключових показників, які впливають на функціонування цього ринку: виробництво, пропозиція, споживання, торгівля, ціни, запаси тощо. Ситуація на ринку визначається його обсягами та темпами зростання. Зростаючий ринок заохочує нових гравців і приносить вигоду існуючим конкурентам. У періоди зростання чи спаду ринку конкуренція загострюється, і країни-конкуренти прагнуть задовольнити попит. Кон'юнктура зернового ринку ілюструє взаємозв'язок між попитом і пропозицією, зміни цін і запасів, а також інші економічні фактори, які впливають на ринок. Такі параметри корисні для мікроекономічного аналізу глобального зернового ринку, включаючи:

- показники пропозиції та частки країн у світовому виробництві;
- виробничі можливості та наявність сировини;
- обсяг інвестицій;
- тенденції експорту та імпорту;
- розподіл ринків збуту;
- концентрацію виробників;
- типи ринків збуту;
- цінові показники, що відображають рівень споживання зернових і структуру ринку.

Чернюк Л.Г. [1, с. 22] робить висновок, що світовий ринок зерна відрізняється від інших ринків у кількох аспектах:

- це один із найточніших ринків щодо конкуренції та прогнозування;
- ринок має ключове значення для багатьох країн світу;
- на ринку існують тривалі терміни зберігання та транспортування продукції.

На рис. 1. представлено структуру світового зернового ринку. Щодо ситуації з посівами озимої пшениці під урожай 2024 року, вона характеризується такими особливостями [2]:

- Зменшення площ посівів озимої пшениці в ЄС через зростання посівів озимих овочевих культур;
- Низький рівень вологості ґрунту під час посівної кампанії в Україні;
- Недостатня кількість опадів на Близькому Сході на початку сезону;
- Оптимістичні прогнози ФАО стосовно виробництва пшениці у країнах Далекого Сходу та Індії, завдяки державній підтримці та привабливим для фермерів цінам.

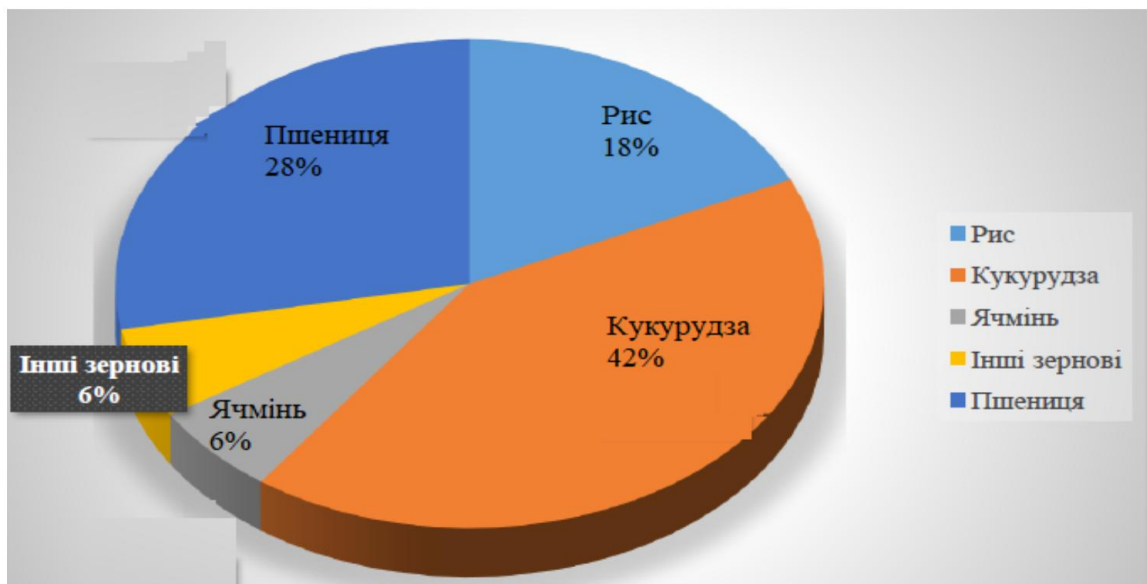

Рис. 1. Структура світового ринку зерна 2023-2024 маркетинговому році

За: побудовано на основі [3]

Важливим чинником, що впливає на формування конкурентного середовища на світовому ринку зерна, є ціноутворення. На початку 2023 року світові ціни на пшеницю почали стабільно знижуватися. Після початкового шоку, викликаного вторгненням Росії в Україну у 2022 році, ціни на пшеницю в умовах глобальної нестабільності поступово почали спадати. З початку 2023 року і до теперішнього часу середнє зниження світових цін на пшеницю склало 1,77 дол. США за тону.

У довгостроковій перспективі основними факторами, що впливають на зростання цін на світовому ринку зерна, є:

- Зміна клімату: Ефект Ла-Нінья, який у 2020 році вразив Аргентину та Бразилію, негативно позначився на врожайності зернових у Південній Америці, що призвело до різкого зростання цін на зерно протягом 9 місяців. До середини століття очікується підвищення середніх температур, зміна структури опадів, підняття рівня моря, збільшення частоти й інтенсивності екстремальних погодних явищ, а також зростання загрози від шкідників і хвороб.

- Китайський фактор: Аналітики прогнозують, що Китай посилить закупівлі зерна, ставши другим за величиною імпортером. За даними Міністерства сільського господарства США, у 2020-2021 маркетинговому році імпорт пшениці до Китаю становив 540 млн тонн, порівняно з 1000 млн тонн попереднього року, а імпорт кукурудзи — 760 млн тонн, порівняно з 2400 млн тонн минулого року. Водночас країна нарощує власне виробництво й може збільшити імпорт у зв'язку з погіршенням епідеміологічної ситуації. Після втрати половини поголів'я свиней Китай у 2020 році почав відновлювати його, що призвело до значного збільшення імпорту кукурудзи, сої та їхніх похідних.

Протекціоністська політика: Посилення протекціонізму спричинило надмірний попит на світовому ринку зерна через запровадження експортних обмежень у низці країн, що прагнуть захистити свою продовольчу безпеку. У 2020-2021 роках низка країн ввели експортні квоти, тарифи, експортні мита та змінну тарифну ставку на експорт зерна. Це дестабілізувало традиційні ланцюжки постачань і підвищило ціни на ринку пшениці в середньому на 15% у 2021-2023 роках. Проте для інших експортерів, зокрема України, ці обмеження створили нові можливості.

Пандемія COVID-19: Поширення коронавірусної інфекції суттєво вплинуло на світовий ринок пшениці. Загострення епідемії в ряді країн спричинило затримку сільськогосподарських робіт, що вплинуло на площі посівів, особливо в ЄС і США. Також карантинні заходи та погіршення фінансового становища домогосподарств знизили попит на фуражну пшеницю з боку тваринництва.

Невизначеність щодо врожаю озимих культур: У основних країнах-виробниках Північної півкулі зберігається невизначеність стосовно майбутнього врожаю озимих культур.

Отже, аналіз поточного стану світового зернового ринку демонструє, що одночасне зростання як попиту, так і пропозиції зерна є ключовою

характеристикою сучасної ситуації. Збільшення населення в країнах, що розвиваються, де високий рівень імпорту зерна та споживання на душу населення значно відстає від нормативних показників, разом із поступовим зростанням купівельної спроможності, спричиняє постійне підвищення світового попиту. Постійне скорочення стратегічних запасів зерна, що загострює дисбаланс між попитом і пропозицією, також впливає на зростання індексу цін.

Негативний вплив на виробничі можливості зернової галузі мають погіршення природно-кліматичних умов та загострення екологічної ситуації, які створюють додаткові ризики для стабільності виробництва. Незважаючи на ці виклики, зерновий ринок залишається одним із найважливіших і найдинамічніших секторів, оскільки події на ньому безпосередньо впливають на продовольчу безпеку окремих країн та глобальної економіки в цілому.

Література

1. Чернюк Л.Г. Виробнича інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку / Л. Г. Чернюк, Л. С. Антоньєва, І. М. Щедрова, М. П. Нікітюк, Н. Ю. Майстренко/ НАН України ; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : РВПС, 2022. – 101 с.
2. OECD (2023), OECD Economic Surveys. European Union [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: www.oecd.org.
3. Food and Agriculture Organization, FAO [Електронний ресурс]. – Спосіб доступу: <https://fao.org/>.

Будякова О. Ю.

к.е.н., доцент, доцент кафедри смарт-економіки

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ, Україна

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ БІОЕКОНОМІКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Біоекономіка постає як трансформаційна сила для сталого розвитку, яка використовує біологічні ресурси та інноваційні технології для вирішення глобальних екологічних проблем. Завдяки поєднанню досягнень біотехнологій та цифрових інструментів із принципами циркулярної економіки біоекономіка пропонує рішення, які не лише пом'якшують вплив на навколишнє середовище, а й сприяють економічному зростанню та добробуту суспільства [1]. Біоекономіка використовує відновлювані біологічні ресурси, такі як рослини, тварини та мікроорганізми для виробництва продуктів харчування, енергії та промислових товарів. Цей підхід зменшує залежність від викопного палива, зменшує викиди

парникових газів, створює нові робочі місця та сприяє сталості. Для подальшого розвитку біоекономіки вирішальним є покращення економічної інтеграції для забезпечення глобальної безпеки світового господарства.

Успішна інтеграція біоекономіки гарантує, що економічний прогрес узгоджується з охороною навколишнього середовища, необхідною для довгострокового досягнення Цілей сталого розвитку [1].

Значна частина населення світу переживає кризи, що має негативні наслідки для продовольчої безпеки. Навіть до вторгнення росії в Україну – країну, яка є ключовим постачальником зерна та інших товарів першої необхідності – пандемія COVID-19 сильно вплинула на здатність найбідніших людей у світі купувати їжу та викоринити недоїдання. Тим часом наслідки кліматичної кризи продовжують впливати на вразливі верстви населення та наражати їх на продовольчу кризу, що зводить нанівець зусилля з вирощування сільськогосподарських культур та худоби.

1,3 мільярда людей у 109 країнах, що розвиваються, наразі живуть у «багатомірній» бідності або злиднях, включаючи рівень життя, освіту та охорону здоров'я. Люди, які страждають від цього, як правило, не можуть накопити те, що часто називають «людським капіталом», тобто знання, навички та здоров'я, необхідні для гідного життя. Жінки на 27% частіше, ніж чоловіки, страждають від гострої нестачі їжі; це відображення постійної гендерної нерівності означає, що половина населення світу не може повністю розкрити свій потенціал. Крім того, близько 3 мільярдів людей – значна частина населення планети, не може дозволити собі здорове харчування, багато людей живе в нестабільному середовищі, де 90% місцевого населення не може задовольнити основні потреби в харчуванні [1].

На споживання та виробництво енергії припадає близько двох третин глобальних викидів парникових газів, а 81% світового енергетичного балансу все ще базується на викопному паливі – цей відсоток не змінюється десятиліттями. Перехід до більш інклюзивної, сталої, доступної та безпечної глобальної енергетичної системи є обов'язковим. Це має бути зроблено, якщо врівноважити «енергетичний трикутник»: безпека та доступ, екологічна стійкість та економічний розвиток [1].

Екосистеми забезпечують нас чистою водою, повітрям, родючим ґрунтом, регулювання клімату, продуктами харчування, відпочинком та рекреацією. Однак життєво необхідні екосистеми знаходяться під загрозою. Мільйонам видів загрожує зникнення, а інтенсивне використання певних компонентів біорізноманіття ставить під загрозу глобальну безпеку. Зменшення біорізноманіття має бути зупинено, а біоресурси – відновлено.

Вирішенню вищезгаданих та інших глобальних проблем покликана біоекономіка за допомогою інноваційних технологій, що сприяє забезпеченню глобальної безпеці світового господарства.

За оцінками, вартість глобальної біоекономіки становить близько 4 трильйонів доларів США, і вже понад 50 країн опублікували стратегії біоекономіки або мають політику, спрямовану на сталу біоекономіку. З розвитком інноваційних технологій біоекономіка стрімко розвивається [1].

Технологічний прогрес має ключове значення для стимулювання інновацій та сталих рішень біоекономіки. Такі технології, як редагування генома, біообробка, цифрова інтеграція та біодрук є ключовими для створення взаємопов'язаної та динамічної основи для зростання. Технологічні інновації біоекономіки впроваджуються у різні галузі: від сільського господарства до медицини, що дозволяє вирощувати культури з підвищеною стійкістю до шкідників та хвороб й покращувати харчові характеристики разом із досягненнями в медичних дослідженнях. Біообробка, яка використовує живі клітини або їхні компоненти для створення продуктів, може бути використана для виробництва біопалива, біохімічних речовин та біопластику. Розробка стійких мікробних штамів та оптимізованих процесів бродіння у біотехнологічних процесах значно підвищили ефективність та масштабність, зменшивши витрати та вплив на навколишнє середовище. Біоімпресія, 3D-біодрук, розширює можливості редагування генома та біообробки шляхом створення складних біологічних структур, пропоную новаторські рішення в медицині, охороні здоров'я та за їх межами.

Цифрові технології, такі як великі масиви даних, штучний інтелект (ШІ) та Інтернет речей (IoT) підвищують ефективність біоекономіки. ШІ аналізує великі набори даних, що оптимізує операції та удосконалює біообробку, яка стає більш точною та ефективною. Пристрої IoT забезпечують моніторинг у реальному часі, що надає вичерпні дані про умови навколишнього середовища та продуктивність системи.

Циркулярна економіка є центральною для біоекономіки. Вона сфокусована на мінімізації відходів й максимальному підвищенні ефективності використання ресурсів шляхом замикання циклів виробництва та споживання. Так, сільськогосподарські відходи можна перетворити на біогаз за допомогою анаеробного зброджування, а отриманий продукт використовувати як багате поживними речовинами добриво, що не тільки зменшує кількість відходів, але й сприяє повторному використанню.

Проекти відновлюваної енергетики, такі як біоенергетика з біомаси, можуть поєднуватися з агролісомеліорацією та зусиллями з відновлення для посилення поглинання вуглецю. Така цілісна структура підтримує виробництво енергії та відновлює навколишнє середовище.

Узгодження зростання біоекономіки зі збереженням та відновленням екосистем стає все більш важливим. У Бразилії переробка цукрової тростини на етанол зменшила залежність від викопного палива, знизила викиди вуглецю та створила робочі місця, особливо в сільській місцевості. Фінляндія розробляє інноваційні біологічні альтернативи пластиковій упаковці з використанням деревних волокон. Нідерланди є лідерами у виробництві біопластику з водоростей. У Кенії невеликі біогазові проекти перетворюють сільськогосподарські та побутові відходи на біогаз для приготування їжі та освітлення, що забезпечує відновлюване джерело енергії для місцевих громад та покращує управління відходами та одночасно зменшує вирубку лісів.

Декілька інноваційних проєктів підкреслюють потенціал інтеграції біоекономіки. Біохаби, наприклад, можуть служити точками логістики та розподілу біомаси, об'єднуючи ланцюжки постачання біоенергетики та біопродуктів. Ця концепція сприяє сталому виробництву біомаси поряд з продуктами харчування та деревиною, підвищує стійкість, оптимізує логістику та покращує ефективність ланцюжка поставок. Крім того, біохаби можуть стимулювати ланцюжки виробництва харчових продуктів шляхом використання залишків сільського господарства та органічних відходів у виробництві біоенергетики. Розширення моделі біохабу допомагають зменшити витрати на транспортування, мінімізувати викиди вуглекислого газу та підтримати регіональну економіку.

Доповідь Всесвітнього економічного форуму «10 найкращих нових технологій» містить список нових технологій 2024 року, які можуть мати глобальний вплив: 1) ШІ для наукових відкриттів; 2) Альтернативні корми для худоби; 3) Мікроби, що захоплюють вуглець; 4) Геноміка для трансплантації; 5) Еластокалоріка; 6) Станції високогірної платформи; 7) Імерсивна технологія для побудованого світу; 8) Інтегроване зондування та зв'язок; 9) Технології підвищення конфіденційності; 10) Реконфігуровані інтелектуальні поверхні [1]. 3 із перелічених нових технологій відносяться до біотехнологій та мають перспективу реалізації у біоекономіці: альтернативні корми для тварин можна отримати з біомаси побічних продуктів, потоків відходів або нових культур; уловлювання вуглецю мікроорганізмами є потенційно потужним засобом управління рівнем вуглекислого газу в

атмосфері та стримування глобального потепління; геноміка також має великі перспективи.

Отже, інноваційні технології біоекономіки мають потенціал для розробки рішень для деяких із найбільших світових проблем від зміни клімату, збереження екосистем та біорізноманіття до продовольчої безпеки, що сприяє забезпеченню глобальної безпеки світового господарства.

Література

1. Word Economic Forum. URL:
<https://intelligence.weforum.org/topics/a1Gb00000038oN6EAI> (дата звернення: 05.12.2024).

**K. Bekh
Dr.**

**Webster Vienna Private University
Vienna, Austria**

URGENT CHALLENGES FOR THE SERVICE SECTOR

The service sector was studied by such scientists as Ancarani A. [1], Botta-Genoulaz V. [2], Eichengreen B. [3], Eswaran M. [4], Griliches Z. [5], Gupta P. [3], Kotwal A. [4], Maroto-Sánchez A. [6], Miles I. [7], Millet P.-A. [2], Qureshi M. N., Rahman Z. [8], Sheehan J. [9], Talib F. [8], and others.

The service sector includes various service industries, including transportation and warehousing, utilities, professional services, educational services, finance and insurance, information services, health care and social assistance, accommodation and food services, waste services, and arts, entertainment, and recreation [10].

There are the following main challenges that need to be taken into account in the service sector:

- seasonality of work (work mode may be different in summer);
- possible expenses to cover costs from unforeseen risks;
- the possible desire of service consumers to save some money, rather than to consume services continuously;
- possible expenses due to increasing the distance with service customers;
- depreciation expenses.

The main challenges for the service sector are seasonality of work, possible expenses to cover costs from unforeseen risks, the possible desire of service consumers to save some money, possible expenses due to increasing the distance with service customers, and depreciation expenses.

References

1. Ancarani A. Towards quality e-service in the public sector: The evolution of web sites in the local public service sector. *Managing Service Quality: An International Journal*. 2005. Vol. 15, No. 1. P. 6-23. <https://doi.org/10.1108/09604520510575236>.
2. Botta-Genoulaz V., Millet P.-A. An investigation into the use of ERP systems in the service sector. *International Journal of Production Economics*. 2006. Vol. 99, Issues 1-2. P. 202-221. <https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2004.12.015>.
3. Eichengreen B., Gupta P. The two waves of service-sector growth. *Oxford Economic Papers*. 2013. Vol. 65, Issue 1. P. 96-123. <https://doi.org/10.1093/oep/gpr059>.
4. Eswaran M., Kotwal A. The role of the service sector in the process of industrialization. *Journal of Development Economics*. 2002. Vol. 68, Issue 2. P. 401-420. [https://doi.org/10.1016/S0304-3878\(02\)00019-6](https://doi.org/10.1016/S0304-3878(02)00019-6).
5. Griliches Z. Output Measurement in the Service Sectors. 2008. 567 p.
6. Maroto-Sánchez A. Productivity in the services sector: conventional and current explanations. *The Service Industries Journal*. 2011. Vol. 32, Issue 5. P. 719-746. <https://doi.org/10.1080/02642069.2010.531266>.
7. Miles I. Patterns of innovation in service industries. *IBM Systems Journal*. 2008. Vol. 47, No. 1. P. 115-128. <https://doi.org/10.1147/sj.471.0115>.
8. Talib F., Rahman Z. and Qureshi M. N. Total quality management in service sector: a literature review. *International Journal of Business Innovation and Research*. 2012. Vol. 6, No. 3. P. 259-301. <https://doi.org/10.1504/IJBIR.2012.046628>.
9. Sheehan J. Understanding service sector innovation. *Communications of the ACM*. 2006. Vol. 49, Issue 7. P. 42-47. <https://doi.org/10.1145/1139922.1139946>.
10. MasterClass. Service Economy: Definition, Characteristics, Pros and Cons. 2023. <https://www.masterclass.com/articles/service-economy>.

Васильєва О.В.,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Онегіна В. М.
д.е.н., професор
Державний біотехнологічний університет
м. Харків, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА В АГРАРНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Державна підтримка є складовою частиною аграрної політики і сприяє врегулюванню наслідків нееквівалентності в товарообміні сільського господарства з іншими галузями економіки, забезпечуючи ефективне функціонування національного агропромислового виробництва. Важливість державної підтримки пов'язана з тим, що науково-технічний прогрес у сільському господарстві проявляється у значно меншій інтенсивності, ніж у галузях промисловості та сфері послуг. Особлива увага держави до аграрної сфери визначається і роллю продукції сільського господарства та всього АПК у забезпеченні продовольчої безпеки та незалежності країни, її значенням у

вирішенні макроекономічних проблем інфляції та формування споживчого ринку.

Виникнення сільського господарства пов'язане з «неолітичною революцією» у засобах виробництва, що стало на тисячоліття основною силою прогресу, але з початком промислової революції роль аграрного сектору стала нівелюватися, оскільки активізувалася сфера промислового виробництва, а згодом і сфера послуг. Європейський Союз є найбільшим у світі експортером сільськогосподарської продукції. Наразі аграрний сектор формує незначну частку економіки ЄС і за даними Євростату [1; 2], за 2022 рік частка сільського господарства у валовому внутрішньому продукті (ВВП) ЄС становила 1,4% від загального ВВП (215,5 млрд євро) і залишається стабільною протягом останніх 20 років. Виручка від реалізації аграрного сектору у 2022 році становила понад 537 мільярдів євро, 287,9 млрд. євро припадало на такі сільськогосподарські культури, як зернові, овочі, фрукти, картопля, виробництво вина і 206 млрд. євро на продукцію тваринництва – молоко, свинину, велику рогату худобу, птицю та яйця.

Найбільші обсяги продажу сільськогосподарської продукції у 2022 році мали: Франція – 97,1 млрд євро, Німеччина – 76,2 млрд євро, Італія – 71,5 млрд євро, Іспанія – 63 млрд євро та Польща – 39,5 млрд євро. Витрати на виробництво сільськогосподарської продукції в ЄС у 2022 році майже на 22% були більшими ніж у 2021 році і становили 316,7 мільярда євро. Зростання витрат було пов'язане в основному з повномасштабним вторгненням Росії в Україну. Як наслідок, ціни на енергоносії та добрива значно зросли. Сільське господарство є бізнесом з високою мірою ризику, і значною залежністю від погодно-кліматичних умов, нестабільного попиту та значної конкуренції, що ускладнює отримання прибутку та залучення інвестицій. Це пояснює, чому сільське господарство є однією з найбільш субсидованих галузей в ЄС, незважаючи на його незначний внесок в економічне зростання [1].

Для усіх країн Європейського Союзу сільське господарство є продовольчоформуючою галуззю. Через Спільну аграрну політику (САР), країни ЄС отримують кошти, які підтримують фермерів безпосередньо через Європейський фонд сільськогосподарських гарантій та Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій. Спільна аграрна політика ЄС представляє собою систему сільськогосподарського субсидування та сільськогосподарських державних програм, що формує стабільне постачання продовольства, гарантує дохід фермерам, захищає навколишнє середовище і підтримує життєдіяльність сільських територій [3,

с.158]. САП також стимулює сталий розвиток сільських територій завдяки досягненню трьох довгострокових цілей: сприяння конкурентоспроможності сільського та лісового господарства, забезпечення сталого управління природними ресурсами та зміни клімату, а також досягнення збалансованого розвитку сільської економіки та громад [4, с. 215; 5, с. 202]. Спільна аграрна політика (Common Agricultural Policy CAP) була запроваджена в 1962 році, як масштабна програма державної допомоги, і була спрямована на те, щоб європейські фермери отримували хоча б мінімальний стабільний дохід і були конкурентоспроможними. Протягом десятиліть САП є основою існування спільного бюджету, формуючи понад 60% усіх витрат. Наразі вона становить третину витрат спільного бюджету ЄС. На період 2023-2027 років САП виділила 264 млрд євро, головним чином на два напрямки діяльності: 189,2 мільярда євро на підтримку доходів, прямі виплати, компенсації фермерам, і 66 млрд євро на розвиток сільської місцевості для вирішення проблем бідних територій. Прямі виплати не прив'язані до кількості врожаю, який вирощують фермери і розподіляються відповідно до гектарів сільськогосподарських угідь і поваги до біорізноманіття, добробуту тварин і правил охорони здоров'я [1].

САП є одним із найбільш обговорюваних елементів політики ЄС, і його постійно критикують, серед іншого, через його незбалансований розподіл (близько 80% бюджету потрапляє в руки 20% фермерів), його сумнівну ефективність (доходи фермерів залишаються на 40% нижчими порівняно із середньою заробітною платою в ЄС) [2].

Спільна аграрна політика (САП) на період 2023-2027 рр. полягає в досягненні десяти основних цілей: забезпечити справедливий дохід для фермерів (щоб підвищити довгострокову продовольчу безпеку та різноманітність сільського господарства, а також забезпечити економічну стабільність сільськогосподарського виробництва); підвищити конкурентоспроможність; покращити позиції у ланцюжку створення доданої вартості; дії щодо зміни клімату (сприяти пом'якшенню наслідків зміни клімату та адаптації до них, у тому числі шляхом скорочення викидів парникових газів і сприяти сталій енергетиці); піклування про навколишнє середовище (сприяти сталому розвитку та ефективному управлінню природними ресурсами, зменшення використання хімічних засобів); зберегти ландшафти та біорізноманіття, залучаючи та підтримуючи молодих фермерів, формуючи нове покоління прогресивних фермерів, що сприяє збалансованому розвитку аграрного бізнесу; підвищити ефективність сільських територій через зростання ролі циркулярної біоекономіки,

зайнятості, гендерної рівності, включаючи збільшення ролі і участі жінок у сільськогосподарському виробництві, соціальній інтеграції та місцевому розвитку сільської місцевості); захистити якість їжі та стан здоров'я (підвищити реагування сільського господарства ЄС на суспільні потреби, в тому числі безпечність продуктів харчування і їх вплив на здоров'я, включаючи екологічне виробництво високоякісної, безпечної та поживної продукції харчування, скорочення відходів, а також покращення догляду за тваринами); сприяння знанням та інноваціям, що полягає в модернізації сільськогосподарського виробництва та сільських територій через покращений доступу до досліджень, інновацій, обміну знаннями та навчання).

Література

1. Agriculture and rural development. URL https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/cap-glance_en.
2. Eurostat. The home of high quality statistics and data on Europe. <https://ec.europa.eu/eurostat>.
3. Онегіна В.М. Антощенко В.В. Спільна аграрна політика та конкурентоспроможність сільського господарства ЄС. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики і перспективи: монографія / За ред. Т. Зінчук. Київ: Центр навчальної літератури, 2019 С. 152-162.
4. Антощенко В.В. Складові та напрямки управління продовольчою безпекою. «Аграрні інновації» № 18, 2023. С. 212-219.
5. Antoshchenkova V., Roman Antoshchenkov, Yuliia Kravchenko THE ROLE OF INFORMATION AND INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE MODERN ECONOMY. Innovation tools for socio-economic systems' development. Ed. Aleksander Ostenda. Academy of Management and Administration in Opole, 2019. С.198-206.

Вергелюк Ю.Ю.

к.е.н., доцент

Державний податковий університет

м.Ірпінь, Україна

Ганцяк М.О.

доктор філософії (PhD)

**Державний науково-дослідний інститут
інформатизації та моделювання економіки**

м.Київ, Україна

ВРЕГУЛЮВАННЯ БОРГОВИХ ПРОБЛЕМ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Період воєнного стану в Україні характеризується різким загостренням боргових проблем. Ключовими чинниками погіршення боргового статусу стали: значний обсяг накопичених державних боргів у довоєнний період і

потреба у борговому фінансуванні військових витрат, які значно перевищують поточні фінансові можливості України. Базові показники, що описують борговий статус України до повномасштабної війни, перебували на межі допустимого, а з початком війни – перевищили усі допустимі значення.

Так, у абсолютному розмірі державний борг України невинно зростає. Якщо у 2018 році його обсяг становив 2168,92 млрд грн, то у 2023 році цей показник досяг 5188,09 млрд грн, що є збільшенням на 138% – борг зріс більше ніж удвічі. Базовий показник, який характеризує боргову безпеку країни, а саме співвідношення боргу до ВВП, також вказує на перевищення допустимих нормативів. Пік перевищення межі зафіксовано саме у 2023 році, коли цей показник досяг 84,4%. Нагадаємо, що в Бюджетному кодексі України зазначено ліміт для цього показника на рівні 60%. Якщо розглядати структуру державного та гарантованого державою боргу, то можна відзначити його дисбаланс. Зокрема, борговий портфель України характеризується переважанням зовнішнього боргу над внутрішнім. Значна частка валютних запозичень створює додаткове валютне навантаження, а висока вартість запозичень чинить надмірний тиск на державний бюджет України.

Додаткові ризики створює гарантований державою борг. З одного боку, надання державних гарантій мало б перерозподіляти існуючі ризики, однак з низки причин кредити, отримані під державні гарантії, не повертаються, що погіршує структуру боргу України. «Це пов’язано з додатковими ризиками, зокрема, корупційною складовою, яка безумовно має місце в Україні, а також із ризиками, які виникають на етапі освоєння залучених коштів. Так, уразі якщо проєкт, на який залучались кошти не досяг логічного завершення, то ефективність всього процесу є дуже низькою, адже доданої вартості в Україні не створено, а лише реалізовано додаткові ризики, функцію гарантування яких перебирає на себе держава» [1, с.96].

Об’єктивно, поточний борговий статус України є вкрай нестабільним і вимагає поліпшення при збереженні доступу до ринку позикових капіталів. Найпоширенішими сценаріями вирішення боргових проблем України на даний момент є дефолт та реструктуризація, які є взаємовиключними сценаріями.

У сучасній світовій фінансовій системі встановлені такі принципи, за яких навіть часткове невиконання боргових зобов’язань без згоди кредитора є менш доцільним, ніж двостороннє узгодження умов їх погашення. Дефолт не означає повного звільнення від зобов’язань, адже кредиторські вимоги залишаються в силі. Радше, він передбачає зміну умов сплати боргу, що

супроводжується ізоляцією позичальника та унеможлиблює доступ до зовнішнього фінансування.

Дефолт виникає як відмова виконувати фінансові зобов'язання за будь-якою складовою загального боргу (державний борг та гарантований борг). Недотримання графіків виплат чи умов за державними цінними паперами або несек'юритизованими позиками є основними передумовами його оголошення. При цьому дефолт зазвичай ініціюється кредиторами країни-позичальника [2 с.21]. Зрозуміло, що враховуючи потенційно можливі наслідки для України як позичальника, прийнятнішим варіантом є реструктуризація.

Реструктуризація боргу є процесом перегляду умов кредитної угоди, який змінює параметри самого боргу, з метою покращення здатності позичальника виконувати свої зобов'язання. Це може бути досягнуто шляхом зменшення боргового навантаження або шляхом жорсткішого регулювання умов зобов'язань. Основною метою реструктуризації є зниження ризиків для кредиторів та сприяння економічному розвитку країни-позичальника.

Стратегічно важливим завданням для України є покращення структури боргових зобов'язань та часткове списання існуючого боргу шляхом проведення реструктуризації. Україна має потенційні можливості, виходячи з поточних реалій в яких вона сьогодні перебуває, досягти домовленостей з кредиторами та на максимально вигідних умовах провести реструктуризацію заборгованості.

Сьогодні Україні вдалось досягти певних домовленостей із зовнішніми кредиторами та провести реструктуризацію близько 37% боргів. Державний борг України завдяки реструктуризації скоротився на 9 млрд дол. США [3]. Такі домовленості значно покращили боргову ситуацію України дозволивши в поточних умовах продовжувати здійснювати внутрішні та зовнішні запозичення для фінансування не лише військових потреб, а й підтримки соціально-економічної системи.

Поточний борговий статус України в умовах воєнного стану є надзвичайно складним і вимагає термінових заходів для запобігання економічним наслідкам, які можуть суттєво погіршити ситуацію. Значне зростання державного боргу, перевищення лімітів боргової безпеки, а також складна структура боргових зобов'язань створюють високі ризики для країни. У той же час, завдяки реструктуризації боргу та досягнутим домовленостям з кредиторами вдалося зменшити боргове навантаження, що дозволяє підтримувати критичне фінансування, необхідне для військових і соціально-економічних потреб.

Для забезпечення подальшої стабільності Україні необхідно продовжувати роботу над вдосконаленням структури боргу та реалізовувати ефективні стратегії реструктуризації, що дозволять знизити тиск на державний бюджет і створити умови для економічного відновлення. Попри існуючі труднощі, проведення реструктуризації дає шанс на отримання більш вигідних умов для погашення боргу та забезпечення доступу до міжнародних фінансових ресурсів, що є критично важливим для економічного розвитку країни в умовах війни.

Література

1. Вергелюк Ю., Ганцяк М. Державні гарантії в контексті забезпечення боргової безпеки. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*, 2024. №2(14), С. 95-102. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/311>
2. Ганцяк Михайло. Дефолт та реструктуризація як можливі сценарії врегулювання боргових проблем. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 1. С. 20–27. URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/133>
3. Тарасовський Ю. Україна оголосила про завершення реструктуризації євробондів. Мінфін заявив про скорочення держборгу на \$9 млрд. *Forbes Україна*. 2024. URL: <https://forbes.ua/news/ukraine-ogolosila-pro-zavershennya-restrukturizatsii-evrobondiv-derzhborg-skorotivsysya-na-9-mlrd-04092024-23424>

References

1. Verheliuk, Yu., & Hantsiak, M. (2024). State guarantees in the context of ensuring debt security. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations*, 2(14), 95-102. (in Ukrainian) URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/311>
2. Hantsiak M. (2023). Default and restructuring as possible scenarios for resolving debt issues. *Modeling the Development of Economic Systems*, 1, 20–27. (in English) URL: <https://mdes.khmnu.edu.ua/index.php/mdes/article/view/133>
3. Tarasovskiy, Yu. (2024). Ukraine announced the completion of Eurobond restructuring. The Ministry of Finance reported a reduction in state debt by \$9 billion. *Forbes Ukraine*. (in Ukrainian) URL: <https://forbes.ua/news/ukraine-ogolosila-pro-zavershennya-restrukturizatsii-evrobondiv-derzhborg-skorotivsysya-na-9-mlrd-04092024-23424>

Власенко Л.В.

к.е.н., доцент

Державний університет штату Нью Йорк

м. Потсдам, США

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ КНР ТА «БАМБУКОВОЇ МЕРЕЖІ» ДЛЯ ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Військове вторгнення 2022 р., складана соціальна-економічна ситуація та гуманітарна катастрофа у східних областях України спричинили масове переміщення населення у безпрецедентних масштабах. Більше ніж 6,7 млн. громадян України стали біженцями за кордоном як в Європі, так і на інших континентах [1]. Події, які переживає Україна сьогодні мають певні історичні

паралелі з міграційними процесами, які відбувалися у Китаї у першій половині ХХ ст., коли мільйони китайців опинилися за межами своєї національної держави. Значна частина цих біженців ніколи не повернулася до «великого» Китаю (територія сучасних Китайської Народної Республіки (далі – КНР), Тайваню, АР Гонконгу та Макао), але вони зберегли зв’язок з історичною батьківщиною, створивши культурно-економічний простір, працюючий в першу чергу в інтересах їхньої історичної батьківщини. Успішний досвід КНР в організації співпраці з діаспорою може бути використаний Україною для створення аналогічної мережі для повоєнної відбудови країни та розвитку міжнародного співробітництва.

Найбільш ефективною та плідною є взаємодія КНР з країнами Південно-Східної Азії, у яких існує впливова присутність китайців-експатів, а саме: Індонезією (понад 8,01 млн. китайців-експатів), Таїландом (7,51 млн.), Малайзією (6,54 млн.), Сінгапуром (2,8 млн.), Філіппінами (1,24 млн.), М’янмою (1,05 млн.), В’єтнамом (1 млн.). Ця сфера економічного та культурного впливу, сформована китайцями-експатами, отримала неофіційну назву «Бамбукова мережа». Істотним також є вплив діаспори Китаю в США (4,16 млн.), Канаді (1,51 млн. тис.) та Австралії (0,75 млн.) та, які не є частиною «Бамбукової мережі», але у майбутньому можуть стати перспективними напрямками її розширення [2]. У країнах «Бамбукової мережі» бізнес-середовище, принаймні частково, формується етнічними китайцями, а це означає, що китайська діаспора, мова та культурна близькість можуть служити важливим фактором у налагодженні більш тісної економічної співпраці з КНР, саме тому «Мережа» тісно пов’язана з поняттями китайськомовного (синофонного) світу.

Отже, першим кроком для використання китайського досвіду та створення власної мережі співпраці із закордонною діаспорою для України повинна стати ідентифікація культурного та мовного простору, який існував до війни і масштабного переміщення громадян після 2022 року, та аналіз шляхів його розширення через біженців та тимчасово переміщених осіб. Володіння мовою є абсолютним критерієм належності до спільного культурного простору, особливо у тому випадку, коли мова не є міжнародною мовою спілкування. Слід зазначити, що вченими-економістами неодноразово було доведено, що мова має істотний вплив на міжнародне економічне співробітництво, особливо у таких його аспектах як міжнародна торгівля, міграція та інвестиції [3].

Таблиця 1

Дані про довоєнний стан української етнічної та мовної діаспори та рух населення після 2022 року.

№	Назва країни	Діаспора до 2022 р. за даними МІД України	Мовна діаспора	Дата звернення	Кількість біженців після 2022 року	Дата звернення
1	Німеччина	123300	155000	2021	1222695	02.11.2024
2	Польща	49000	26400	2013	981335	31.10.2024
3	Чехія	22000	124000	2021	380375	06.10.2024
4	Великобританія	30000	172000	2023	251835	12.11.2024
5	США	892992	159000	2019	221000	21.12.2022
6	Іспанія	86000	111000	2020	216955	31.10.2024
7	Канада	1209085	132000	2021	210,178	28.11.2022
8	Італія	-	120000	2012	173870	30.09.2024
9	Румунія	51700	48900	2011	172570	31.10.2024
10	Словаччина	7430	5690	2013	128615	30.11.2024
11	Молдова	477000	107000	2014	123730	31.10.2024
12	Нідерланди	-	-	-	120100	30.09.2024
13	Ірландія	-	-	-	110960	29.09.2024
14	Бельгія	-	-	-	85465	30.09.2024
15	Австрія	12000	-	-	84620	31.10.2024
16	Норвегія	-	7240	2021	77005	31.10.2024
17	Фінляндія	-	7280	2021	68620	31.10.2024
18	Болгарія	1800	1760	2011	67540	30.09.2024
19	Швейцарія	-	-	-	67530	07.11.2024
20	Франція	30000	-	-	64840	30.09.2024
21	Португалія	-	-	-	64125	30.09.2024
22	Угорщина	8000	3380	2011	61610	26.11.2024
23	Литва	45690	4840	2019	47395	04.11.2024
24	Латвія	22000	17300	2021	47285	11.11.2024
25	Данія	-	12100	2020	37825	27.10.2024

Складено автором за: [4; 5]

Офіційні дані, надані МІД України та інституціями Європейської спільноти та країн Північної Америки і наведені у таблиці 1, демонструють істотну розбіжність між чисельністю діаспори та україномовного населення, що свідчить про відсутність достовірної статистики та необхідність спиратися на дані цenzів населення, що проводяться в середні країн, які аналізуються, та втрату мови підчас міграції та асиміляції. Особливо це

стосується країн Південної Америки (так діаспора українців у Бразилії нараховує більше півмільйона осіб, проте тільки 34 тисячі володіють українською мовою на будь-якому рівні) [4; 5]. В середньому для 23 проаналізованих країн, володіння українською мовою складає лише 42% від розміру етнічної української діаспори. Така статистична розбіжність значно ускладнює систематизацію та обробку інформації про рух населення та сучасний стан україномовної діаспори, та потребує оновлення через інституції, створені та підтримані українською, а не приймаючою стороною.

У межах «Бабмукової мережі» та перспективних для Китаю країн таку функцію виконують Інститути Конфуція. Інститути Конфуція були створені за ініціативою уряду КНР, щоб «просувати китайську мову та культуру в інших країнах», задовольнити «різке збільшення глобального попиту на вивчення китайської мови». Хоча Інститути Конфуція критикують за надмірну політизованість, ретрансляцію наративу Комуністичної партії Китаю та досить скромні успіхи у поширенні китайської мови та культури, вони виконують дуже важливу функцію об'єднання діаспори та збору інформації про неї [6].

Внаслідок сучасного масштабного переселення громадян України, створення аналогу Інститутів Конфуція вкрай потрібно для підтримки зв'язку з тимчасово переміщеними особами, організації спілкування між ними та існуючою україномовною діаспорою в інших країнах, збереження та поширення української мови та культури серед дітей та молоді, які опинилися за кордоном.

Висновки. Масштабне переміщення населення України після початку війни у 2022 р. створює з одного боку виклики і негативні наслідки для української економіки, але з іншого боку – нові можливості. Задля того, щоб залучити потенціал діаспори для успішного відновлення і подальшого розвитку економіки в повоєнний період, українському уряду і перш за все новоствореному Міністерству національної єдності, треба негайно вивчити і почати адаптувати успішний досвід КНР до вітчизняних реалій.

Література

1. Офіційний сайт United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). Режим доступу: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
2. Weidenbaum. M.L. & Hughes. S. (1996). The bamboo network: How expatriate Chinese entrepreneurs are creating a new economic superpower in Asia. New York: MartinKessler Books.
3. Melitz, J and F Toubal (2014), “Native language, spoken language, translation and foreign trade”, Journal of International Economics 93: 351-363.
4. Eberhard, David M., Gary F. Simons & Charles D. Fennig. 2023. Ethnologue: Languages of the World. 26th edn. Dallas: SIL International.

5. Міністерство закордонних справ України. Українська громада в країнах світу (2019). Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu>

6. Офіційний сайт Confucius Institute. Official web-site. Режим доступу: <https://ci.cn/en/gywm>

Волошин О.О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕСИ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІКИ

На сучасному етапі немає жодного важливого процесу у світовій економіці, який би відбувався без участі ТНК. ТНК є рушійною силою найважливіших процесів сучасної світової економіки, визначаючи динаміку, структуру та рівень конкурентоспроможності товарів і послуг на світовому ринку, контролюючи міжнародний рух капіталу та прямих іноземних інвестицій. Завдяки своїм виробничим і фінансовим можливостям ТНК концентрують у своїх руках найбільш наукомісткі галузі та сприяють технологічному розвитку виробництва.

Вплив провідних 37 транснаціональних корпорацій на національні економіки постійно розширюється [1]. ТНК відіграють важливу роль у глобалізації світової економіки, і кількість ТНК та їхніх дочірніх компаній у світі зростає рік від року. На даному етапі немає єдиної думки щодо точної кількості, але, за даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку, у світі налічується близько 82 000 ТНК і 810 000 зарубіжних філій [2; 171]. За оцінками аналітиків, експорт зарубіжних філій ТНК становить близько 1/3 світового експорту товарів і послуг, а ринкова капіталізація деяких ТНК перевищує 500 млрд доларів США, а річний обсяг продажів - 150-200 млрд доларів США [2; 171].

Основним засобом впливу ТНК на національну економіку є прямий іноземний капітал. За даними ООН, ТНК належить майже 90 % прямих іноземних інвестицій у світі, що збільшує економічний потенціал країн, у яких діють їхні дочірні компанії та філії, а їхній платіжний баланс сприяє модернізації економіки та передачі технологічних інновацій [3]. В умовах зростаючої міжнародної конкуренції компанії та фірми шукають нові шляхи підвищення своєї конкурентоспроможності. Основними способами є:

створення унікальних інновацій, оптимізація розмірів компанії та підвищення ефективності, зниження витрат з метою освоєння нових ринків і нових виробничих потужностей, а також зміцнення виробничих, коопераційних і збутових зв'язків для підвищення гнучкості компанії [5]. Багато структурних підрозділів (підприємств) переносять окремі виробничі функції в регіони з дешевшою робочою силою, що сприяє розвитку економічної глобалізації шляхом перетворення вітчизняних підприємств на міжнародні, а потім і транснаціональні [6].

Таким чином, посилення конкуренції на світових ринках веде до підвищення рівня глобалізації, спричиняючи структурні та просторові трансформації в діяльності підприємств, які в результаті виходу на міжнародні ринки залучають іноземну робочу силу, капітал і менеджмент і де-факто стають транснаціональними [7]. Для деяких країн участь у процесах транснаціоналізації економічної діяльності означає використання можливостей для підвищення добробуту та рівня життя своїх громадян.

Аналіз щорічного рейтингу провідних компаній світу Global-2000, складеного журналом Forbes [8], дає змогу зробити такі узагальнення. Рейтинг складався на основі чотирьох показників: виручки, прибутку, активів і ринкової капіталізації: у 2024 р. загальна виручка компаній зі списку становила 50,8 трильйона доларів США, прибуток - 4,4 трильйона доларів США, активи - 231 трильйон доларів США, ринкова капіталізація - 74 трильйони доларів США. Загальний обсяг продажів, загальний обсяг активів і загальна ринкова вартість трохи знизилися порівняно з попереднім роком, але вперше загальний обсяг продажів перевищив 50 трильйонів доларів США. У рейтингу лідирують США з 615 компаніями, на другому місці Китай з 349 компаніями (табл. 1).

Таблиця 1

Показники діяльності провідних ТНК світу у 2024 р. (млрд дол. США)

Місце в рейтингу	ТНК	Країна	Обсяг продажів	Прибуток	Активи	Ринкова вартість
1	JPMorgan Chase	США	179,930	41,80	3,7440	399,590
2	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	589,470	156,360	660,990	2.055,220
3	ICBC	Китай	216,770	52,470	6.116,820	203,010
4	China Construction Bank	Китай	203,080	48,250	4.977,480	172,990

Продовження таблиці 1

5	Agricultural Bank of China	Китай	186,140	37,920	5.356,860	1429,820

“Глобальна безпека та асиметричність світового господарства в умовах нестабільного розвитку економічних систем”

6	Bank of America	США	133,840	28,620	3.194,660	220,820
7	Alphabet	США	282,850	58,590	369,490	2.340,530
8	ExxonMobil	США	393,160	61,690	369,370	439,390
9	Microsoft	США	207,590	69,020	380,090	2.309,840
10	Apple	США	385,10	94,320	332,160	2.746,210
11	Shell	Велико-британія	365,890	43,510	429,150	205,450
12	Bank of China	Китай	158,230	33,230	4.421,760	122,670
13	Toyota Motor	Японія	270,490	18,50	542,50	188,20
14	Samsung Electronics	Південна Корея	220,070	34,490	348,810	334,310
15	UnitedHealth Group	США	335,940	20,70	283,680	460,190

За: [9]

ТНК - це новий етап економічного, фінансового, торговельного, технологічного процесів, що відбуваються в сучасних економічних відносинах, неможливе без урахування цього факту, оскільки діяльність ТНК радикально змінює обличчя світу [10]. ТНК є великими інвесторами в країнах, що розвиваються, і справляють значний вплив на їхній економічний розвиток. Оскільки вони контролюють міжнародні потоки капіталу і прямі іноземні інвестиції, ТНК, завдяки своєму виробничому потенціалу та фінансовим ресурсам, концентровано володіють найбільш наукомісткими галузями. Це розширює і прискорює міжнародну мобільність робочої сили, сприяючи поширенню знань, обміну досвідом між працівниками з різних країн і переміщенню робочої сили в контексті прямих іноземних інвестицій. Це створює міжнародний ринок праці, що характеризується конвергенцією професійної підготовки [11].

Література

1. Молчанова Е. Взаємодія транснаціональних корпорацій з національними економіками // Аналітичне видання фонду ім. Фрідріха Еберта. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/091718.pdf>.
2. World Investment Report, 2024 http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2024_overview_ru.pdf.
3. Шабаліна Л. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України. URL <http://ea.donntu.org>.
4. Ханін І. Г., Сазонець І. Л Теорія транснаціоналізації світової економік : підручник. Донецьк : Юго-Восток, 2011. 280 с.
5. Федоренко В. Г. Транснаціональні корпорації як системоутворюючий чинник розвитку національних економік // Інвестиції: практика та досвід. № 7/2019. С.31-34
6. Крилова К. В., Серебренніков Б. С. Вплив транснаціоналізації на національну економіку та безпеку держави. Актуальні проблеми економіки та управління. 2019. Вип. 7 URL: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2019-18.pdf>.
7. Карпова С. В. Інноваційні стратегії маркетингової політики сучасних ТНК : монографія. К., 2023. 206 с.

8. Сазонець О. М., Качан О. І. Дослідження основних форм здійснення міжнародного бізнесу // Вісник ЖДТУ, 2022. № 4 (70). С.79-85.
9. Trade statistics for international business development. URL: http://www.trademap.org/Country_SelProductCountry.
10. Шавкун В. Транснаціоналізація виробництва та капіталу в умовах світової глобалізації // Вісник Хмельницького національного університету. 2021. № 6. Т. 1. С. 248–251.
11. Вергун В. А., Карп В. С. Вступ до спеціальності «Міжнародний бізнес»: навч. посібник. К.: ВАДЕКС, 2023. 333 с.

Глищук Д.В.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Зомчак Л.М.
к.е.н., доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ НАЦІОНАЛЬНИМ ДОХОДОМ ТА ВВП США ЗА ДОПОМОГОЮ ДИСТРИБУТИВНО- ЛАГОВИХ МОДЕЛЕЙ

Актуальність дослідження ВВП США обумовлена необхідністю точного аналізу факторів, що впливають на економічний розвиток США. ВВП є ключовим індикатором економічної стабільності та розвитку країни, тому вивчення його залежностей від національного доходу є важливим для розуміння механізмів економічного зростання. Оскільки національний дохід, зокрема прибуток корпорацій до оподаткування, є одним із основних джерел економічного зростання, оцінка його впливу з урахуванням часових лагів дозволяє створити більш точні прогнози щодо розвитку економіки.

Науковці застосовують різні підходи у дослідженні макроекономічних процесів, наприклад, статистичний аналіз [1], ARIMA-моделі [2, 3], системи одночасних рівнянь [4], дистрибутивно-лагові моделі [5], методи факторного моделювання [6] тощо.

Метою дослідження є побудова дистрибутивно-лагової моделі для оцінки впливу національного доходу, зокрема прибутку корпорацій до оподаткування, на валовий внутрішній продукт США, а також оцінка статистичної значущості параметрів моделей та визначення короткострокових і довгострокових мультиплікаторів для подальшого використання у прогнозуванні економічного розвитку країни.

Емпіричні дані дистрибутивно-лагової моделі зібрані з квартальною частотою за період 2015-2023 роки [7].

Оцінюємо невідомі параметри дистрибутивно-лагової моделі методом послідовного оцінювання. Спершу будуємо кореляційно-регресійну модель, яка відображає залежність ВВП (y) від обсягів національного доходу у поточному періоді (x_t). Отримуємо наступну модель:

$$y = 5,0134 + 8347,542 * x_t$$

де y – ВВП США, x_t – обсяги національного доходу у поточному періоді.

Якщо обсяг національного доходу: прибуток корпорацій до оподаткування буде відсутній, в такому разі величина ВВП країни становитиме 5,0134 млрд дол. США. А при зростанні національного доходу на 1 млрд дол. США, приріст ВВП становитиме 8347,542 млрд дол. США. Параметри моделі статистично значущі, то з ймовірністю 95% можемо вважати модель адекватною.

Побудуємо двофакторну кореляційно-регресійну модель, яка відображає залежність валового національного продукту США (y) від національного доходу: прибутку корпорацій до оподаткування не лише у поточному періоді (x_t), але й в попередньому (x_{t-1}). Така модель враховує часовий лаг і має наступний вигляд:

$$y = \alpha + \beta_0 * x_t + \beta_1 * x_{t-1} + \varepsilon_t$$

Знаходимо оцінки невідомих параметрів та перевіряємо їх на статистичну значущість. Отримаємо наступний результат:

$$y = 8090,7413 + 2,7142 * x_t + 2,4491 * x_{t-1}$$

Отже, при нульовому національному доході в поточному та минулому періодах, величина ВВП США становитиме 8090,7413 млрд дол. США. Зростання доходу на 1 млрд дол. США у поточному періоді призведе до приросту ВВП у розмірі 2,7142 млрд дол. США, а зростання доходу на таку ж величину у минулому періоді спричинить зростання ВВП у поточному періоді на 2,4491 млрд дол. США. Модель можна вважати адекватною, оскільки оцінки її параметрів є статистично значущими.

Наступним кроком побудуємо трифакторну кореляційно-регресійну модель, яка відображає залежність ВВП США (y) від національного доходу: прибутку корпорацій до оподаткування у поточному періоді (x_t), минулому (x_{t-1}) та позаминулому (x_{t-2}) періодах. Така модель враховує часовий лаг і має наступний вигляд:

$$y = \alpha + \beta_0 * x_t + \beta_1 * x_{t-1} + \beta_2 * x_{t-2} + \varepsilon_t$$

Знайдемо оцінки невідомих параметрів та перевіримо їх на статистичну значущість як у попередній моделі. Отримаємо наступний результат:

$$y = 7990,8474 + 2,3107 * x_t + 1,1986 * x_{t-1} + 1,7412 * x_{t-2}$$

Хоча й коефіцієнт детермінації є дуже високим (0,91), тобто між змінними існує тісний зв'язок, однак два параметри (β_1 та β_2) не є статистично значущими. Саме тому за кінцеву модель беремо ту, що була побудована на другому етапі – двофакторну кореляційно-регресійну модель.

Короткостроковий мультиплікатор для даної моделі дорівнює коефіцієнту, що стоїть при x_t , тобто $\beta_0 = 2,7142$. Це можна трактувати так: кожен додатковий мільярд доларів США, отриманий як національний дохід отримаємо приріст ВВП на 2,7142 млрд дол. США.

Довгостроковий мультиплікатор дорівнює сумі β_0 та β_1 і його величина становить 5,1633. Він показує вплив величини НД на ВВП у двох періодах – поточному та минулому. Тобто протягом двох кварталів кожен додатковий мільярд доларів США, отриманий як національний дохід спричинить зростання ВВП країни на 5,1633 млрд. дол. США. Також порахуємо стандартизовані значення, які показують, що на 53% НД впливає на ВВП у першому періоді, і на 47% у другому.

У проведеному науковому дослідженні розглянуто побудову дистрибутивно-лагової моделі для оцінки залежності валового внутрішнього продукту (ВВП) США від національного доходу, зокрема прибутку корпорацій до оподаткування, за період з 2015 по 2023 роки. Для цього були використані кореляційно-регресійні моделі з різними лагами, що дозволяють оцінити короткостроковий і довгостроковий вплив на ВВП в залежності від змін національного доходу в поточному та попередніх періодах.

Спершу була побудована однофакторна кореляційно-регресійна модель, яка показала, що зростання національного доходу на 1 млрд доларів США призводить до приросту ВВП на 8347,542 млрд доларів США. Далі була побудована двофакторна модель з урахуванням ланцюгових ефектів на ВВП, що показала більш реалістичну картину з урахуванням впливу національного доходу в поточному та минулому періодах. Оцінки параметрів цієї моделі є статистично значущими, а короткостроковий мультиплікатор для цієї моделі становить 2,7142, що означає, що кожен додатковий мільярд доларів національного доходу спричиняє приріст ВВП на 2,7142 млрд доларів США.

Література

1. Vdovyn M., Zomchak L. Statistical estimation and analysis of foreign trade in EU and Ukraine. *Socio-economic potential of crossborder cooperation. Ivan Franko National University of Lviv, University of Rzeszow*. 2017. P. 137-143.

2. Zomchak L., Kukhotska T. Wheat market price dynamics in Ukraine: quantitative exploration and forecasting. *European Journal of Economics and Management*. 2023. №9. P. 14-22.
3. Zomchak L., Stelmakh A. ARIMA-model of Ukrainian Macroeconomic Indicators Forecasting. *Emergence of public development: financial and legal aspects: Collective monograph*. 2019. P. 213-221.
4. Zomchak L., Klochnyk O. External sector of Ukraine: tendencies, determinants and interdependencies between indicators. *Customs Scientific Journal*. 2023. №1. P. 62-69.
5. Зомчак Л. М., Лапінкова А. О. Інфляційні процеси України: авторегресійна дистрибутивно-лагова модель. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. №1 (01). С. 50-55.
6. Зомчак Л.М., Ракова А.С. Динамічна факторна модель короткострокового прогнозу ВВП України. *Економічний аналіз*. 2018. №28(4). С. 17-22.
7. Federal Reserve Bank of St. Louis – офіційний сайт – URL: <https://fred.stlouisfed.org/>

Yaroslava Hlushchenko
Ph.D., Associate professor
Natalya Chernenko,
Ph.D., Associate professor,
Olena Korohodova,
Ph.D., Associate professor,
Tetiana Moiseienko,
Ph.D., Associate professor,
National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv
Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine

ASYMMETRY OF SOCIAL AND LABOR SPHERE DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF INDUSTRY 4.0 UNDER THE INFLUENCE OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

Migration of population from occupied territories and combat zones leads to information asymmetry, where one side of this process is more informed than the other. In such cases, communication channels of the utility sector are breached, thus leaving new residents of the community without this important information. At the same time community representatives do not have the necessary data regarding internal migrants, which creates a certain danger in the conditions of the legal regime of martial law. The urgency of the above mentioned topic is conditioned by the need to study the current state of affairs regarding the readiness of both migrants and residents to cooperate with the relevant authorities in emergency situations and to participate in overcoming their effects.

Building relations between representatives of the scientific community, local authorities, and military administrations will provide for the development of a set

of measures for creating new jobs and increasing energy efficiency in the utility sector. Active cooperation and mutual trust are required for an effective solution to this issue. The implementation of the mentioned steps in order to create effective joint work involves the following solutions: an active inclusion of internal migrants in collaboration with permanent residents; collecting feedback from representatives of local authorities, which, in turn, ensures transparency of interaction and dialogue with the involvement of Industry 4.0 tools (such as digital applications for providing services, as well as social networks for informing and receiving feedback).

It is worth noting that Industry 4.0 allows to combine technologies that blur the boundaries between the physical, digital and biological spheres. The main value of this process is data, not physical products. Economic growth is based not only on capital and natural resources, but also on innovations and intellectualization of the workforce. Nowadays artificial intelligence is already capable of performing more complex operations and making decisions. Automation and robotization replaces human labor in areas that require routine work or heavy physical strength. The potential for full automation so far is no more than 5% of currently existing professions, but partial automation will affect more than half of the areas of activity.

According to analytical data from the National Institute for Strategic Studies [1] and the State Statistics Service of Ukraine [2], the employment rate in Ukraine underwent significant changes following the onset of the full-scale war in 2022. This was primarily due to the impact of the war and resulting economic instability. Before the war, the employment rate remained stable, with approximately 54.6% employment among individuals aged 15-70, and about 64% among the working-age population, as reported by the State Statistics Service of Ukraine [2].

The full-scale Russian invasion caused a sharp decline in employment, particularly in regions experiencing active hostilities. Many enterprises ceased operations, and the labor market faced severe disruption. By March 2022, only 24% of Ukrainians were employed full-time or part-time. According to the International Labour Organization (ILO), the employment rate in Ukraine dropped by 15.5%, equivalent to a loss of 2.4 million jobs compared to pre-war levels [3].

In 2023, despite some economic recovery, the unemployment rate, according to the National Bank of Ukraine, decreased to 19.1% [4]. However, there was a noticeable labor shortage, driven by mobilization, internal displacement, and emigration. By early 2024, the employment rate saw a slight increase, with approximately 62% of the working-age population considered employed. The unemployment rate, as estimated by the ILO methodology, ranged between 16.5%

and 18.7%, with the number of employed individuals reaching 12.3 million [3]. Nonetheless, structural challenges persisted due to uneven economic recovery and a significant labor shortage.

Overall, the crisis has impacted all areas of activity. Businesses are forced to undergo internal transformations to survive and adapt to current realities, including changes in staffing, wages, and business processes.

Currently, the labor market shows trends that were not evident 3–4 months ago: it becomes more difficult to find a job; junior specialists are becoming less in demand; people looking for and ready to start working on multiple jobs.

It is predicted that the reductions will continue in the near future. Salaries will most likely remain unchanged or increase slightly due to inflation fluctuations.

When all the transformation processes take place and the updated labor market is formed, it will become more visible which of the employers has the greatest margin of safety and who will be the most attractive to job seekers in the future. The end of the active phase of the war is essential now. Then there is a chance for a quick recovery of demand, labor market, and national economy. If the war is protracted there is a high probability that negative scenarios of economic development will be launched, which will increase the asymmetry in the social and labor spheres.

In order to overcome the problem of internal migrants employment we propose to use "atypical labor contracts" and introduce non-traditional (non-standard) forms of employment. Together with the involvement of Industry 4.0 tools it will contribute to the increase of the flexibility of the labor market and a creation of the country's new quality workforce. For this purpose such atypical solutions can be proposed, for example: a temporary, non-permanent employment, part-time employment, remote employment, informal employment, including self-employment. Therefore, we consider the possibility of spreading atypical and non-traditional forms of employment in the context of their impact on the state of relations in the field of labor. There is also a high probability, that even in the conditions and restrictions of the legal regime of martial law the internal migrants will keep up with their LifeLongLearning aspirations and will tend to combine education or professional development with work in such forms as: atypical conditions, part-time work with the childcare possibilities, short-term work. All of the above depicts the asymmetry of the social and labor sphere development and emphasizes the urgency of introducing "voluntary" non-standard (atypical) employment schemes in the conditions of Industry 4.0 and under the legal regime of martial law.

The research was performed for the framework of the NATO International Project SPS G6119 "Increasing the Capacity of local communities to counteract crisis situations" under the Science for Peace and Security Programme. The research results were also published in [5-7].

References

1. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року [Електронний ресурс] // National Institute for Strategic Studies – Режим доступу до ресурсу: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>
2. Зайнятість та безробіття населення [Електронний ресурс] // State Statistics Service of Ukraine – Режим доступу до ресурсу: https://stat.gov.ua/uk/search?search_api_fulltext=%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F
3. Indicators and data tools [Електронний ресурс] // International Labour Organization. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://ilostat.ilo.org/data>
4. Інфляційний звіт. Квітень 2024 року. [Електронний ресурс] // National Bank of Ukraine. – Режим доступу до ресурсу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q2.pdf?v=7
5. Войтко С.В., Глущенко Я.І., Корогодова О.О., Черненко Н.О. Роль міжнародних проєктів у підвищенні якості освітніх програм. Модернізація вищої освіти та забезпечення якості освітньої діяльності в умовах європейської інтеграції [Електронне видання]: матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., 18 жовтня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2024. – 476 с. Електронні текстові дані. - Режим доступу: <http://btu.kharkov.ua/nauka/konferentsiyi/>
6. Черненко, Н. О., Корогодова, О. О., Підлісний, С. Б., & Глущенко, Я. І. (2024). Інституційне забезпечення територіальними громадами соціальних послуг для населення в умовах правового режиму воєнного стану. Здобутки економіки: перспективи та інновації, (10). URL: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/160>
7. Войтко С. В., Черненко Н. О., Глущенко Я. І., Корогодова О. О. Ретроспективний аналіз системи управління надзвичайними та кризовими ситуаціями в Україні / С. В. Войтко, Н. О. Черненко, Я. І. Глущенко, О. О. Корогодова // Наукові перспективи. Серія «Державне управління», 2024. – Вип. 8 (50). С. 89-103. ISSN (print) 2708-7530 [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-89-103](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-89-103)

References

1. Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrainy u pershomu pivrichchi 2024 roku [Elektronnyi resurs] // National Institute for Strategic Studies – Retrieved: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu>
2. Zainiatiist ta bezrobittya naselennia [Elektronnyi resurs] // State Statistics Service of Ukraine – Retrieved: https://stat.gov.ua/uk/search?search_api_fulltext=%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%BE%D0%B1%D1%96%D1%82%D1%82%D1%8F
3. Indicators and data tools [Elektronnyi resurs] // International Labour Organization – 2023. – Retrieved: <https://ilostat.ilo.org/data>
4. Infliatsiinyi zvit. Kviten 2024 roku [Elektronnyi resurs] // National Bank of Ukraine – Retrieved: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q2.pdf?v=7
5. Voitko S.V., Hlushchenko Ya.I., Korohodova O.O., Chernenko N.O. Rol mizhnarodnykh proektiv u pidvyshchenni yakosti osvitnikh proham. Modernizatsiia vyshchoi osvity ta zabezpechennia yakosti osvitnoi diialnosti v umovakh yevropeiskoi intehtratsii

[Elektronne vydannia]: materialy Mizhnar. nauk.-metod. konf., 18 zhovtnia 2024 r. / Derzh. biotekhnolohichniy un-t. – Kharkiv, 2024. – 476 s. Elektronni tekstovi dani. – Retrieved: <http://btu.kharkov.ua/nauka/konferentsiyi/>

6. Chernenko, N.O., Korohodova, O.O., Pidlisnyi, S.B., & Hlushchenko, Ya.I. (2024). Instytutsiyne zabezpechennia terytorialnymy hromadamy sotsialnykh posluh dlia naselennia v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu. Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii, (10). Retrieved: <https://econp.com.ua/index.php/journal/article/view/160>

7. Voitko S.V., Chernenko N.O., Hlushchenko Ya.I., Korohodova O.O. Retrospektyvnyi analiz systemy upravlinnia nadzvychainymy ta kryzovymy sytuatsiiamy v Ukraini / S.V. Voitko, N.O. Chernenko, Ya.I. Hlushchenko, O.O. Korohodova // Naukovi perspektyvy. Seriia «Derzhavne upravlinnia», 2024. – Vyp. 8 (50). S. 89-103. ISSN (print) 2708-7530: Retrieved:[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-89-103](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-89-103)

Грибок А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Зомчак Л.М.

к.е.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

СТРУКТУРА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: РОЗПОДІЛ КРАЇН ЗА КЛАСТЕРАМИ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

Поділ світової економіки на сфери економічної діяльності, виділення основних економічних взаємозв'язків між ними дають змогу не тільки проаналізувати тенденції розвитку окремих країн, а й порівняти їх між собою. Однак нині у світі налічують близько 200 країн, які дуже різні за рівнем економічного розвитку. І знання їх класифікації надзвичайно важливе для вивчення та обміну досвідом економічного розвитку.

Наукові дослідження макроекономічного розвитку часто базуються на застосування математичного інструментарію, наприклад: кластерний аналіз [1], динамічна факторна модель [2], багатовимірне статистичне моделювання [3], дистрибутивно-лагові моделі [4], симульативне моделювання [5], моделі на панельних даних [6] тощо.

Для групування країн використовують загальноприйняті класифікації запропоновані міжнародними організаціями. Метою цієї роботи є перевірка, наскільки наявні класифікації відповідають дійсності. Для групування країн світу було обрано інструментарій кластерного аналізу.

Для проведення кластерного аналізу було обрано макроекономічні показники 217-ти країн світу за 2022 рік [7], а саме:

X1 – GDP per capita (current US\$): валовий внутрішній продукт, поділений на кількість середньорічного населення.

X2 – Employment to population ratio, 15+, total (%) (modeled ILO estimate): частка зайнятого населення країни.

X3 – Armed forces personnel (% of total labor force): військовослужбовці, включаючи воєнізовані сили, якщо підготовка, організація, обладнання та контроль припускають, що вони можуть використовуватися для підтримки або заміни регулярних військових сил.

X4 – Bank capital to assets ratio (%): співвідношення капіталу та резервів банку до загальних активів. Капітал і резерви включають кошти, внесені власниками, нерозподілений прибуток, загальні та спеціальні резерви, резерви та коригування оцінки.

X5 – Birth rate, crude (per 1,000 people): вказує на кількість живонароджених протягом року на 1000 населення за оцінками на середину року.

X6 – CO₂ emissions (metric tons per capita): викиди вуглекислого газу є результатом спалювання викопного палива та виробництва цементу.

X7 – Current account balance (% of GDP): сума чистого експорту товарів і послуг, чистого первинного доходу та чистого вторинного доходу до ВВП.

X8 – Food production index (2014-2016 = 100): охоплює харчові культури, які вважаються їстівними та містять поживні речовини.

Показники є з різних сфер діяльності економік країн, тому кластеризація мала б згрупувати країни зі схожим рівнем економіки або схожою поведінкою.

Кластеризація 217 країн реалізована в програмі STATISTICA. Для визначення кількості кластерів було використано ієрархічний агломеративний метод кластерного аналізу, відстань між об'єктами – евклідова відстань, алгоритм утворення кластерів – метод одиночного зв'язку.

Метод одиночного зв'язку – на основі матриці схожості (розбіжності) визначаються два найбільш схожих або близьких об'єкти, вони й утворюють перший кластер. На наступному кроці обирається об'єкт, який буде включено у цей кластер. Таким об'єктом буде той, який має найбільшу схожість хоча б з одним з об'єктів, що вже включені у кластер. Результати відображені на рис. 1.

Під час кластеризації програмою було обрано 107 з 217 країн. Це могло статися через відсутність даних по більшості ознак для певних країн, що створило б спотворення результатів експерименту.

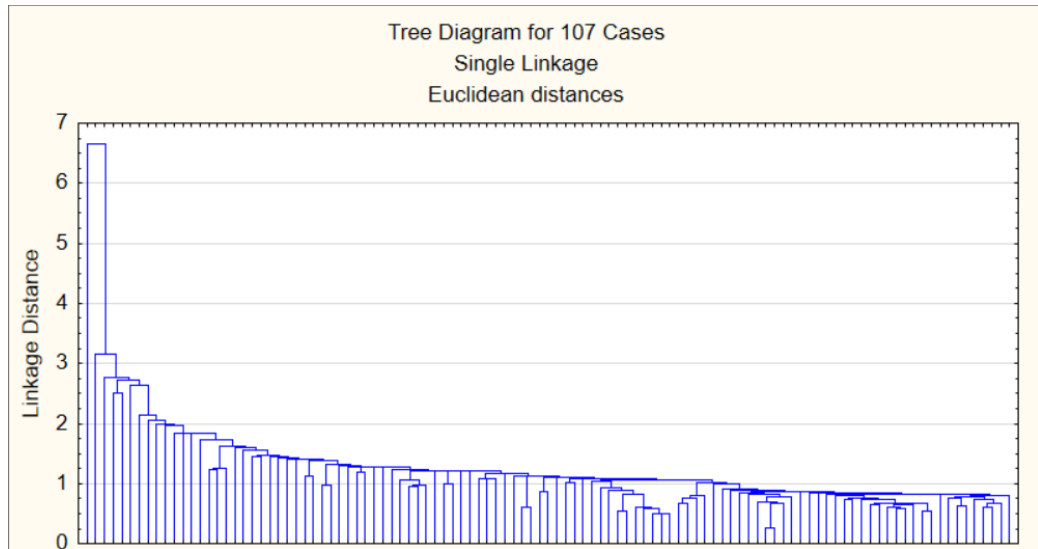

Рис. 1 Дендограма для методу одиночного зв'язку

Джерело: побудовано автором

Дендограма на рис.1 наочно не показує кількість кластерів. Це можна пояснити особливістю методу одиночного зв'язку. Недоліком цього методу є те, що він має тенденцію створювати довгі тонкі кластери, в яких сусідні елементи одного кластера мають малу відстань. Тому слід застосувати інший метод.

Метод Уорда метод передбачає, що на першому кроці кожний кластер складається з одного об'єкта. Спочатку об'єднуються два найближчих кластери. Для них визначається середнє значення кожної ознаки і обчислюється сума квадратів відхилень. Після застосування методу Уорда помітно виділяються чотири потенційні кластери.

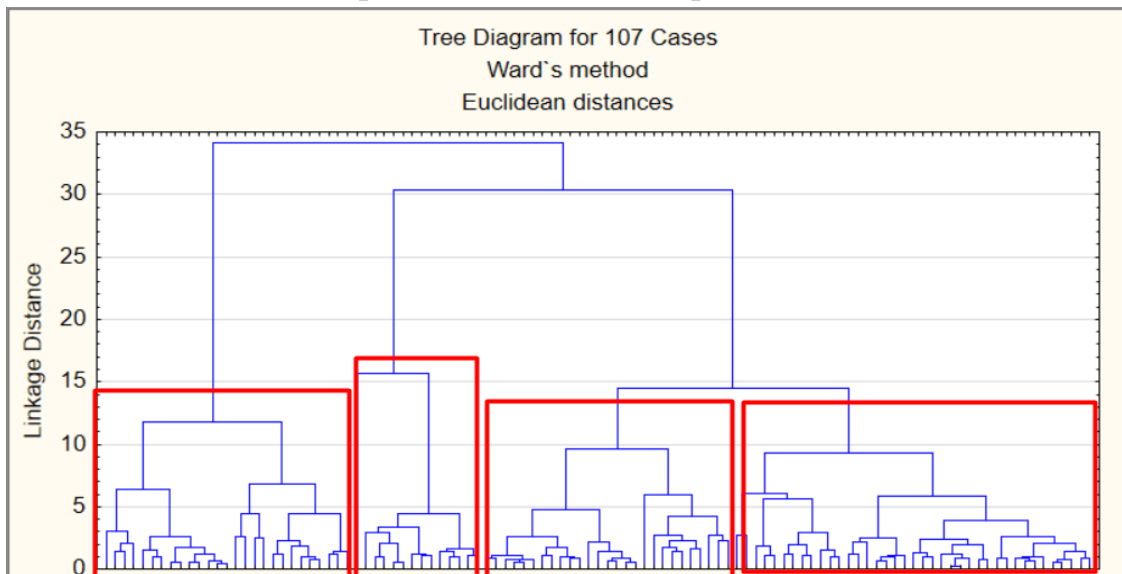

Рис. 2 Дендограма для методу Уорда

Джерело: побудовано автором

На рис. 2 чітко виділилось чотири кластери:

- Кластер 1: Розвинені економіки (високий ВВП на душу населення, розвинена інфраструктура, низький рівень безробіття)
- Кластер 2: Країни, що розвиваються (середній рівень ВВП на душу населення, зростаюча економіка, інвестиції в інфраструктуру)
- Кластер 3: Країни з низьким рівнем доходу (низький ВВП на душу населення, велика частка сільського господарства в економіці, високий рівень бідності)
- Кластер 4: Країни з перехідною економікою (країни, що переходять від планової економіки до ринкової, з нестабільними показниками)

Проведене дослідження мало на меті створити більш детальну класифікацію країн світу за рівнем їхнього економічного розвитку. За допомогою кластерного аналізу вдалося розподілити країни на кілька груп зі схожими економічними характеристиками. Для цього було використано широкий спектр макроекономічних показників, таких як ВВП на душу населення, рівень зайнятості та інші. Результати дослідження дозволили ідентифікувати різні моделі економічного розвитку та виявити загальні тренди в глобальній економіці. Отримані кластери можуть бути використані для більш глибокого розуміння економічних процесів, розробки економічної політики та прогнозування майбутніх тенденцій.

Література

1. Zomchak L., Drobotii Y. Regional competitiveness: clustering regions of Ukraine. Modern technologies in the development of economy and human well-being: monograph. Publishing House of University of Technology, Katowice. 2020. P. 20-27.
2. Зомчак Л.М., Ракова А.С. Динамічна факторна модель короткострокового прогнозу ВВП України. Економічний аналіз. 2018. №28(4). С. 17-22.
3. Vdovyn M., Zomchak L. Multidimensional Ranking and Taxonomic Analysis of the Regional Socio-Economic Development in Ukraine. International Conference on Computer Science, Engineering and Education Applications. Cham: Springer Nature Switzerland. 2023. P. 361-370.
4. Зомчак Л. М., Лапінкова А. О. Інфляційні процеси України: авторегресійна дистрибутивно-лагова модель. Цифрова економіка та економічна безпека. 2022. №1 (01). С. 50-55.
5. Zomchak L., Klochnyk O. External sector of Ukraine: tendencies, determinants and interdependencies between indicators. Customs Scientific Journal. 2023. №1. P. 62-69.
6. Зомчак Л. М., Дереш О. М. Економічний розвиток регіонів України: моделювання на панельних даних. Приазовський економічний вісник. 2022. №3. С. 54-60.
7. WORLD DEVELOPMENT INDICATORS. URL: <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/> (дата звернення: 20.01.2024).

Гудименко В.П.
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
кафедри підприємництва, торгівлі і логістики
Соснов І.І.
к.т.н., доцент
кафедри підприємництва, торгівлі і логістики
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО МОДЕЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ЗАПАСАМИ

Управління запасами є важливим компонентом будь-якого бізнесу, оскільки безпосередньо впливає на прибутковість та загальну ефективність діяльності. У сучасних дослідженнях зустрічаються досить різноманітні визначення поняття «запас», а також набори факторів, які сприяють як створенню запасів, так і їх ліквідації. В межах поточної роботи пропонується розуміти під запасами ресурси, що не використовуються в даний момент, але придатні для подальшого використання. Існування певного об'єму запасів будь-яких ресурсів є результатом дії двох груп факторів. Перша група сприяє створенню та певному збільшенню розміру запасів та включає такі базові фактори, як сезонність попиту та виробництва, інфляція, випадкові коливання в обсязі та часі поставок. Друга група містить фактори, які сприяють зменшенню розміру запасів, а саме витрати на зберігання запасів, втрачений дохід, моральне та фізичне старіння. Обидві групи можуть виконувати роль обмежень в загальній постановці задачі управління запасами. Управління запасами – це складний процес, результатом якого є встановлення моментів та обсягів поповнення запасів[1-5]. Таким чином, зазначені фактори відіграють роль керованих змінних у загальній постановці задачі. В загальному вигляді задачу управління запасами можна представити наступним чином:

$$W = W(x_1, \dots, x_n, a_1, \dots, a_m) \rightarrow \text{extr}, (1)$$

$$g_i = g_i(x_1, \dots, x_n, a_1, \dots, a_m), (2)$$

де W - цільовий показник, або показник ефективності управління;

$x_1, \dots, x_n$ – керовані змінні, значення яких потрібно знайти в результаті розв'язання задачі (1)-(2);

$a_1, \dots, a_m$ – некеровані змінні, на які в рамках поточної задачі неможливо здійснювати вплив.

По відношенню до параметру часу задачу управління запасами можна сформулювати або як статичну, або як динамічну.

Статична задача управління запасами у своїй найпростішій постановці передбачає одночасне виконання таких попередніх умов: попит є константою, поповнення запасу здійснюється миттєво, дефіцит є неприпустимим. Тоді цільову функцію можна представити у наступному вигляді як суму умовно змінних та умовно постійних витрат в одиницю часу:

$$W = \frac{K}{t_0} + \frac{h \frac{Y}{2} t_0}{t_0} = \frac{KD}{Y} + \frac{hY}{2} \rightarrow \min \quad (3)$$

Де K - умовно постійні витрати;

D – інтенсивність попиту;

h - умовно змінні витрати на зберігання одиниці запасу;

Y - обсяг замовлення;

t_0 - тривалість циклу замовлення.

Функція (3) залежить від єдиного невідомого керованого фактора: $W = W(Y)$. Таким чином, маємо однофакторну оптимізаційну задачу без обмежень, в результаті розв’язання якої отримаємо вираз для розрахунку оптимального обсягу замовлення:

$$Y^* = \sqrt{\frac{2KD}{h}} \quad (4)$$

У реальних ситуаціях поповнення запасу не може відбутися миттєво у момент розміщення замовлення. Як правило, є певний ненульовий термін виконання замовлення, враховуючи який визначають точку його відновлення. Також задачу можна модифікувати для умов, коли поповнення запасу є не миттєвим, а поступовим, ф також для умов, коли враховується ситуація дефіциту і для ситуацій багатоміністерської задачі.

Часто процес прийняття рішення щодо оптимальної стратегії управління запасами є багатокроковим і відповідний вираз для цільового функціоналу містить у явному вигляді фактор часу. Існує багато підходів до розв’язання задач зазначеного типу, серед яких важливу роль відіграє метод динамічного програмування. Щоб задачу управління запасами можна було вирішити методом динамічного програмування, вона повинна задовольняти наступним властивостям:

- допускати інтерпретацію як багатокроковий процес прийняття рішень;
- бути визначеною для будь-якого числа кроків і мати структуру, яка не залежить від їх числа;

– множина параметрів, якими описується стан системи та від яких залежить оптимальна поведінка, не повинна змінюватися при переході від одного кроку до іншого;

– вибір рішення на кожному кроці не повинен впливати на попереднє рішення, крім необхідного перерахунку змінних.

У випадку, коли задача задовольняє переліченим умовам, її можна представити наступним чином:

$$W_i(S_i) = \min_{U_i}(w_i(S_i, U_i) + W_{i+1}(g_i(S_i, U_i))) \quad (5)$$

$W_i(S_i)$ - умовні оптимальні витрати,

$w_i(S, U_i)$ – витрати на поточному i -му кроці,

S_i – змінна стану системи,

U_i - змінна управління системи.

Модель (5) реалізує принцип оптимальності Белмана, згідно якому який би не був стан системи в результаті якогось числа кроків, необхідно вибирати управління на найближчому кроці так, щоб воно, в сукупності з оптимальним управлінням на всіх наступних кроках, призводило до мінімальних витрат на всіх кроках, що залишилися, включаючи даний. Застосування моделі (5) дозволяє знайти сукупні безумовні оптимальні витрати та визначити відповідні безумовні оптимальні значення змінної управління для кожного кроку задачі.

Таким чином, застосування методів моделювання дозволяє значно підвищити ступень обґрунтованості рішень щодо управління запасами як у статичі, так і у динаміці.

Література

1. Skurinevska L. (2023). Basic aspects of inventory management and logistics in defense resource management and defense management processes. *Social Development and Security*, 13(5), 230-243. <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.5.22>
2. Zharska I., Khachirova Y. Modern models of stock management at the enterprise. *Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University* 2023, № 11-12, pp. 192-196. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-11-12-312-313-192-196>
3. Пеняк Ю., Шубіна С., Діденко М. Формування обліково-аналітичної системи управління виробничими запасами. *Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку*. №3(10) 2023. С.43- 48. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2023-3-05>
4. Перебийніс В. І., Дроботя Я.А. Логістичне управління запасами на підприємствах: монографія. Полтава : ПУЕТ, 2012. 279 с
5. Ю. С. Пеняк, Л. А. Беляєва, О. О. Рудь, Обліково-аналітичне забезпечення управління виробничими запасами, *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*: № 5 (2022): *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління* DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-09-01>

References

1. Skurinevska L. (2023). Basic aspects of inventory management and logistics in defense resource management and defense management processes. *Social Development and Security*, 13(5), 230-243. <https://doi.org/10.33445/sds.2023.13.5.22>
2. Zharska I., Khachirova Y. Modern models of stock management at the enterprise. *Scientific Bulletin of the Odessa National Economic University* 2023, № 11-12, pp. 192-196. DOI: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-11-12-312-313-192-196>
3. Peniak Yu., Shubina S., Didenko M. Formuvannia oblikovo-analitychnoi systemy upravlinnia vyrobnychymy zapasamy. *Finansovo-kredytni systemy: perspektyvy rozvytku*. №3(10) 2023. S.43- 48. DOI: <https://doi.org/10.26565/2786-4995-2023-3-05>
4. Perebyinis V. I., Drobotia Ya.A. Lohistychnе upravlinnia zapasamy na pidpriemstvakh: monohrafiia. Poltava : PUET, 2012. 279 s
5. Iu. S. Peniak, L. A. Bieliaieva, O. O. Rud, Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia vyrobnychymy zapasamy , *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia*: № 5 (2022): *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia* DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-5-09-01>

Данішевський І.А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Миценко І.М.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙ У РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ

Дослідження показують, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) роблять позитивний внесок у економічне зростання, а його динаміка безпосередньо залежить від обсягів капітальних інвестицій, що надходять до національної економіки. Однак інвестиції можуть змінюватися більш стрімко, ніж ВВП, оскільки їх обсяги залежать від технологічного рівня підприємств, строку експлуатації обладнання та потреб у модернізації виробничих потужностей. Обладнання може бути замінене на нове після завершення амортизації, але часто воно використовується довше або оновлюється раніше через стратегічні рішення керівництва компаній. Таким чином, інвестиційні рішення підприємств значною мірою визначаються їхнім рівнем розвитку, фінансовими можливостями та доступом до інвестиційних ресурсів як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Залучення ПІІ дозволяє підприємствам забезпечити стабільні поставки сировини, ефективніше використовувати ресурси за допомогою нових технологій, знижувати енергомісткість виробництва та підвищувати кваліфікацію персоналу. Крім того, участь іноземного інвестора в управлінні

підприємством полегшує реалізацію продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках при збереженні прийнятної прибутковості .

Важливість ПІІ для розвитку реального сектору економіки визначається тісним взаємозв'язком між ПІІ та зростанням ВВП, що особливо відчутно в галузях промисловості. За словами експертів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), "ПІІ сприяють ефективнішому використанню ресурсів і підвищенню продуктивності факторів виробництва в приймаючій країні, тому їхній вплив на економічне зростання є позитивним" [1].

Дослідники загалом погоджуються, що вплив ПІІ на економічне зростання є позитивним, проте залежить від низки факторів у приймаючій країні. Наприклад, Лаура Альфаро зазначає, що ефект ПІІ залежить від сектора економіки: інвестиції у виробничий сектор позитивно впливають на зростання, тоді як ПІІ у первинний сектор можуть мати негативний вплив [2]. Щодо сфери послуг, ефект ПІІ є неоднозначним, але країни з розвиненим фінансовим сектором отримують більше переваг від залучення ПІІ [3].

Вплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на економічне зростання значною мірою залежить від внутрішніх умов приймаючої країни. Дослідження Чоудхурі та Мавротаса вказують, що такі фактори, як рівень людського капіталу та ступінь відкритості економіки, суттєво впливають на внесок ПІІ у зростання. Водночас, навіть якщо ПІІ мають позитивний вплив на економіку, цей ефект часто важко підтвердити в короткостроковій перспективі, оскільки ПІІ впливають на різні економічні фактори опосередковано [4].

Попри визнання позитивного впливу ПІІ, Рей П. ставить під сумнів здатність ПІІ сприяти розвитку національної промисловості в приймаючих країнах [5]. На його думку, транснаціональні корпорації, які здійснюють ПІІ, можуть отримувати надприбутки, тоді як місцеві фірми не отримують достатньо вигоди для розвитку, що може негативно вплинути на економіку в довгостроковій перспективі.

У науковій літературі обговорюються різні канали, через які інвестиційні ресурси сприяють економічному зростанню, і ці підходи поділяються на оптимістичний та скептичний. Оптимістичний підхід наголошує на тому, що ефективні фінансові системи мобілізують заощадження, сприяють кращому розподілу ресурсів, активізують інноваційну діяльність та підвищують прибутковість інвестицій через розподіл ризиків [6, 7, 8] . Скептичний підхід стверджує, що фінансовий розвиток може підвищити системні ризики, знизити рівень заощаджень та

збільшити економічне навантаження через неефективно високі витрати [9, 10, 11].

Ці теоретичні підходи свідчать про те, що фінансовий розвиток, зокрема забезпечення достатніх інвестиційних ресурсів, слід оцінювати у контексті реального сектору економіки. Наприклад, якщо фінансове поглиблення збільшує системний ризик через спрямування надлишкових коштів на ризиковані інвестиції, технологічний прогрес у реальному секторі може сприяти зростанню виробничого потенціалу і стабілізувати економіку. Це допоможе знизити ймовірність системних криз і, як наслідок, забезпечити стабільніші темпи економічного зростання.

Як показали Мерфі та інші, оптимальний розподіл робочої сили між фінансовим і реальним секторами відіграє важливу роль у підтримці сталого економічного зростання [12]. Баланс між фінансовими інноваціями та технологічним прогресом у реальному секторі є необхідним для того, щоб інвестиції позитивно впливали на економічне зростання.

Взаємозв'язок між фінансовим розвитком та економічним зростанням значною мірою формується під впливом реального сектору економіки. Дослідження показали, що вплив фінансового розвитку на економічне зростання залежить від відносної швидкості розвитку фінансового та реального секторів. Наприклад, фінансовий розвиток оцінюється через обсяг приватних кредитів банків і фінансових установ як частку від ВВП, що характеризує стан технологій у фінансовому секторі [13]. Водночас розвиток реального сектору економіки оцінюється показником зростання промислового виробництва.

На мікрорівні дослідження зв'язку між фінансовим розвитком і промисловим виробництвом показали, що цей вплив залежить від характеристик окремих галузей, зокрема від їх фінансової залежності [14-16]. Деякі галузі більше залежать від доступу до фінансових ресурсів, і тому фінансовий розвиток сприяє їх зростанню активніше, ніж інших галузей.

Дуктор Л. і Гречина Д. використали ці змінні для дослідження взаємозв'язку між фінансовим та реальним секторами економіки на макрорівні, використовуючи дані для 101 країни за період 1970–2010 рр. Вони підтвердили, що у довгостроковому періоді існує стійкий зв'язок між розвитком фінансового та реального секторів. Крім того, дослідники використовували панельні дані для оцінки зв'язку в короткостроковому періоді. Важливим індикатором розвитку реального сектору, який опосередковано впливає на фінансовий сектор, є частка витрат на

дослідження та розробки у ВВП. Цей показник відображає технологічний прогрес, що сприяє розвитку економіки .

В результаті дослідження вчені дійшли висновку, що для стабільного економічного зростання необхідно досягати збалансованого розвитку як реального, так і фінансового секторів. Надмірний розвиток лише одного із цих секторів може призвести до дисбалансів і зниження темпів економічного зростання [17].

Отже, враховуючи попередні дослідження взаємозв'язку між фінансовим та реальним секторами економіки, ми можемо спрямувати наше дослідження на вивчення залежності розвитку реального сектору економіки від обсягу та структури інвестицій, зокрема іноземних.

Література

1. Foreign direct investment for development: Maximising benefit. Paris, Organisation for Economic Co-operation and Development. 2002.
2. Alfaro L. Foreign direct investment and growth, does the sector matter? Working Paper, Harvard Business School, Harvard. 2003. <http://www.grips.ac.jp/teacher/oono/hp/docu01/paper14.pdf>.
3. Alfaro L., Chanda A., Kalemli-Ozcan S. & Sayek S. FDI and economic growth: the role of local financial market. Journal of International Economics. 2004. Vol. 64(1). P. 89-112.
4. Lall S. FDI and development: research issues in the emerging context. Ed. by Bora B. Foreign Direct Investment Research Issues. Routledge London, New York. 2002.
5. Ray P.K. FDI and industrial organization in developing countries: The challenge of globalization in India. Ashgate, 2005. 278 p.
6. Greenwood, Y., Sanchez, J.M., & Wang, C. Financing Development: Theories of Information. The American Economic Review. 2010. Vol. 100(4), 1875–1891.
7. Aghion P., Howitt P. & Mayer-Foulkes D. The effect of financial development on convergence: Theory and evidence. The Quarterly Journal of Economics 2005. Vol.120(1). P.173–222.
8. Sant-Paul, G. Technology, financial markets and economic development. European economic review. 1992. Vol. 36(4). P.763–781.
9. Gennaioli, N., Shleifer, A., & Vyshny, R. Neglected risks, financial innovation, and financial fragilities. Journal of financial economics. 2012. Vol. 104(3). P. 452–468.
10. Philippon Th. Financiers versus engineers: Should the financial sector be taxed or subsidized? American Economic Journal: Macroeconomics. 2010. Vol. 2(3). P.158–182.
11. Santomero, A.M. & Seater, J.J. Is there an optimal size for the financial sector? Journal of Banking and Finance. 2000. Vol. 24(6). P. 945–965.
12. Murphy, K., Shleifer, M.A., & Vishny, R.W. The allocation of talent: Implications for growth. The Quarterly Journal of Economics. 1991. Vol. 106(2). P. 503–530.
13. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. Finance, inequality and the poor. Journal of Economic Growth. 2007. Vol. 12(1). P. 27–49.
14. Huang, H.C.R., Fang, W., & Miller, S.M. Does the volatility of financial development affect the volatility of industrial growth? International Review of Economics and Finance. 2014. Vol. 29. P. 307–320.
15. Larrain, B. Do banks affect the level and composition of industrial volatility? Journal of Finance. 2006. Vol. 61(4). P. 1897–1925.

16. Manganelli, S., & Popov, A. Financial dependence, global growth opportunities, and growth gravity. *Economic Letters*. 2013. Vol. 120(1). P. 123–125.

17. Ductor L., Grechyna D. Financial development, real sector, and economic growth. *International Review of Economics & Finance*. 2015. Vol. 37. P. 393-405. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1059056015000076#preview-section-references>.

Деревянко С.О.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНА БЕЗПЕКА: ОЦІНКА ТА АНАЛІЗ

Підходи, сформульовані в теорії безпеки соціально-економічних систем, дають змогу оцінити ці аспекти зовнішньої торгівлі з точки зору відповідності основних характеристик експорту та імпорту національним інтересам. Зовнішньоекономічна безпека є складовою економічної безпеки держави, яка визначається як «стан економіки, за якого досягаються основні національні економічні інтереси: забезпечення економічної стійкості, високої конкурентоспроможності української економіки на світовій арені та на основі цього - підвищення якості життя населення» [1].

У науковій літературі наводяться різні трактування зовнішньоекономічної безпеки, обумовлені різноманіттям підходів до її аналізу та оцінки. Згідно з «Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України», зовнішньоекономічна безпека держави розуміється як «стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що мінімізує збитки від негативних зовнішніх економічних факторів та створює сприятливі умови для розвитку економіки завдяки активній участі у світовому розподілі праці» [2].

Більш розгорнуті визначення пропонують вчені, які розглядають зовнішньоекономічну безпеку як процес або стан. Третяк В. та Гордієнко Т. визначають її як «стійкий стан держави в зовнішньоекономічних зв'язках, що обмежує вплив і запобігає наслідкам потенційних загроз, забезпечуючи сприятливі умови для розвитку економіки за рахунок міжнародного поділу праці» [3]. Варналій З., застосовуючи процесний підхід, трактує зовнішньоекономічну безпеку як «мінімізацію збитків від негативних зовнішніх чинників, створення сприятливих умов для розвитку економіки

шляхом відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним інтересам» [4, с. 50–51].

Гнатенко В. також дотримується процесного підходу, зазначаючи, що зовнішньоекономічну безпеку слід розуміти як «створення умов для оптимального інтегрування національної економіки в міжнародний поділ праці та балансування економічних інтересів» [5].

Бабець І. та Миценко І. визначають її як «здатність держави забезпечити реалізацію національних інтересів у зовнішньоекономічній сфері та стійке економічне зростання завдяки інституційним механізмам протидії загрозам і розвитку конкурентних переваг» [6, с. 25].

Аналіз цих підходів свідчить, що зовнішньоекономічну безпеку найчастіше трактують як процес забезпечення стійкого розвитку зовнішньоекономічної сфери, приділяючи значну увагу виявленню ризиків і загроз. При цьому ризик визначається як «можливість зниження стійкості, стабільності, здатності до розвитку та зовнішньоекономічної відкритості», тоді як загроза — як «порушення стійкості, стабільності та здатності до розвитку» [7, с. 261]. Виходячи з такого підходу, можна виокремити основні ризики та загрози у сфері зовнішньоекономічної безпеки (табл. 1).

Таблиця 1

Ризики та загрози зовнішньоекономічної безпеки держави

<i>Ризики</i>	<i>Загрози</i>
Нераціональна структура експорту	Зростання негативного сальдо зовнішньої торгівлі внаслідок переважання сировини в експорті, а в імпорті - товарів з високою доданою вартістю
Імпортна залежність та втрата внутрішніх ринків	Витіснення імпортною продукцією з внутрішнього ринку національних виробників, посилення енергетичної та технологічної залежності
Відплив валютних коштів	Зниження валютних резервів держави та ліквідності вітчизняних підприємств
Тероризм та криміналізація	Погіршення умов ведення бізнесу, зниження інвестиційної привабливості та відтік іноземних інвестицій
Неефективне зростання іноземного капіталу	Деформація галузевої структури економіки, можливі втрати контролю над стратегічними секторами економіки
Збільшення зовнішнього боргу	Загроза фінансової кризи, зниження валютних резервів держави
Обмеженість доступу на зовнішні ринки	Зменшення обсягів експорту продукції, звуження географії зовнішньоторговельних зв'язків, низька диверсифікованість експорту
Боротьба за природні ресурси	Можливі військові конфлікти та суттєве загострення конкурентної боротьби

Джерело: модифіковано за [8, с. 13]

Порівнюючи методики оцінки зовнішньої торгівлі та зовнішньоекономічної безпеки, можна відзначити, що кожна з них базується на системі показників, що відображають різні аспекти економічної діяльності. Оцінка динаміки зовнішньої торгівлі здебільшого ґрунтується на показниках, які характеризують обсяги експорту та імпорту товарів і послуг, сальдо зовнішньої торгівлі, співвідношення експорту до імпорту, а також на коефіцієнтах експортної й імпортної залежності, які розраховують як частку експорту (імпорту) у ВВП [6].

Кизим М., Полякова О. та Шликова В. пропонують комплексний підхід до оцінки зовнішньоекономічної безпеки, організувавши індикатори у три групи, які дозволяють детально аналізувати збалансованість зовнішньої торгівлі, рівень імпортної залежності та якість структури експорту (рис. 1.1). Перша група індикаторів включає такі показники, як «коефіцієнт покриття експортом імпорту, баланс доданої вартості у кінцевому споживанні та частка провідної країни-партнера у загальній зовнішній торгівлі» [9, с. 5]. Друга група орієнтована на рівень імпортної залежності й охоплює показники, що визначають частку імпорту у внутрішньому ринку, частку реекспортованого проміжного імпорту та імпорту кінцевої продукції у кінцевому споживанні. Третя група відображає якісні характеристики структури національної економіки та експорту, включаючи частку валової доданої вартості національного походження в експорті, частку високотехнологічної продукції в експорті та частку доданої вартості у виробництві продукції.

Миценко І. та Бабець І. пропонують удосконалити систему оцінки зовнішньоекономічної безпеки, доповнивши її порівнянням фактичних значень індикаторів із граничними значеннями, що дозволяє більш об'єктивно оцінити стан безпеки й оперативно виявляти відхилення від бажаних показників (табл. 2).

Водночас, система індикаторів, що пропонується вченими для оцінювання зовнішньоекономічної безпеки, включає показники, що характеризують зовнішню торгівлю держави. При цьому, згідно «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» показники прямого іноземного інвестування включені до системи індикаторів інвестиційно-інноваційної безпеки держави, а показники зовнішнього боргу держави є складовою оцінювання фінансової безпеки.

Таблиця 2

Система показників для оцінювання зовнішньоекономічної безпеки держави

№ з/п	Індикатор, одиниця виміру	Порогове значення
1	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	не більше 30
2	Частка високотехнологічної продукції в експорті товарів, %	не менше 15
3	Частка високотехнологічної продукції в імпорті товарів, %	не більше 15
4	Коефіцієнт покриття імпорту експортом	не менше 1
5	Коефіцієнт експортної залежності, %	не більше 30
6	Коефіцієнт імпоротної залежності, %	не більше 30
7	Коефіцієнт технологічної залежності	не більше 1

Джерело: [6, с. 100]

Отже, термін «зовнішньоторговельна безпека держави», стан якої оцінюється за допомогою системи індикаторів, розрахованих на основі показників зовнішньої торгівлі (табл. 2), а динаміка цих індикаторів визначатиме ступінь реалізації національних інтересів в процесі участі країни у міжнародному поділі праці та ефективність включення вітчизняних виробників у глобальні ланцюги створення вартості. Ступінь досягнення національних інтересів в частині зовнішньої торгівлі значною мірою залежить від зовнішньоторговельної стратегії, яка є інституційним інструментом протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Література

1. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року. Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text>.
2. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=ukUA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
3. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та умови формування. Економіка та держава. 2010. № 1. С. 6 – 8.
4. Варналій З.С. Економічна безпека: навчальний посібник. К. : Знання, 2009. 648 с.
5. Гнатенко В. Основні складові економічної безпеки держави. Державне управління. 2021. №1 (7). URL: <https://nvdu.undicz.org.ua/index.php/nvdu/article/view/143>.
6. Миценко І.М., Бабець І.Г. Трансформація системи управління зовнішньоекономічною та інвестиційною безпекою України в умовах глобалізації: монографія. Кропивницький: ЦНТУ, Поліграф-Сервіс, 2021. - 464 с.
7. Сухоруков А.І., Мошенський С.З., Петрук О.М. Національна економічна безпека: навч. посібник / за ред. А. І. Сухорукова. Житомир: Рута, 2010. 384 с.
8. Бобиль В. В., Лоскутова Г. А., Дронь М. А. Ризики та джерела загроз зовнішньоекономічної безпеки України. Review of transport economics and management. 2022. Iss. 8(24). URL: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/257978>.

9. Кизим М.О., Полякова О.Ю., Шликова В.О. Оцінка зовнішньоторговельної безпеки України в контексті включення у ланцюги доданої вартості. Аналітична довідка. Харків: Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України, 2019. 19 с.

Ділмуратов С.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Романюк Л.М.
к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ОЦІНКА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОЇ СФЕРИ

Міжнародна конкурентоспроможність пов'язана з концепцією порівняльних переваг, згідно з якою торгівельні потоки формуються через відносні відмінності у витратах між партнерами. Конкурентоспроможність означає, що країни вміло використовують свої природні переваги й формують відповідні конкурентні переваги [1]. Джерела порівняльних переваг охоплюють: ефективне використання виробничих факторів, технологічний прогрес, спеціалізацію та експорт продукції, виготовленої з меншими витратами, а також досягнення ефектів масштабу вітчизняними компаніями [2].

Агропродовольчі товари мають особливе значення в міжнародній торгівлі. Довгострокова конкурентоспроможність агропродовольчого сектору залежить від його здатності ефективно працювати на міжнародних ринках, що робить аналіз конкурентоспроможності цих товарів актуальним [3]. Згідно з моделлю Портера, фактори конкурентоспроможності аграрних підприємств поділяються на внутрішні (контрольовані підприємством) та зовнішні (неконтрольовані). До внутрішніх факторів належать розмір ферми, структурні характеристики, соціальний капітал (вік, стать, освіта фермера), тоді як зовнішні фактори охоплюють наявність ресурсів у країні, попит, державну підтримку та інфраструктуру [4]. Водночас оцінка конкурентоспроможності в сільському господарстві є складною через специфіку галузі [5].

Ключовим показником, що відображає конкурентну позицію держав-членів ЄС у торгівлі аграрною продукцією, є частка експорту та імпорту аграрної продукції країни в загальному експорті й імпорті сектору (SX, SM). Збільшення цих показників, як правило, свідчить про зміцнення позицій країни на міжнародному ринку.

$$SX = \frac{X_{aj}}{X_{aEU}} \times 100 \quad (1.1)$$

$$SM = \frac{M_{aj}}{M_{aEU}} \times 100 \quad (1.2)$$

де: a - продукція сільського господарства j -тої країни, M - величина імпорту всередині Співтовариства, X - вартість експорту всередині Співтовариства, X_{aEU} , M_{aEU} - експорт/імпорт продукції сільського господарства всередині Співтовариства в усіх державах-членах Європейського Союзу [6].

Торговельний баланс (TB) розраховувався як різниця між експортом та імпортом продукції сільського господарства в досліджуваній державі-члені ЄС відповідно до наступного рівняння:

$$TB = X_{aj} - M_{aj} \quad (1.3)$$

де: X_{aj} - вартість внутрішнього експорту сільськогосподарської продукції у відповідній країні « j »; M_{aj} - вартість внутрішнього імпорту сільськогосподарської продукції у відповідній країні « j » [39].

Перевищення експорту над імпортом у певній країні свідчить про наявність у неї порівняльної переваги. Збільшення профіциту торговельного балансу можна розглядати як покращення її конкурентної позиції, тоді як постійне зростання торговельного дефіциту вказує на зниження конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції.

Значущість торгівлі сільськогосподарською продукцією для країн ЄС оцінюється за часткою експорту цієї продукції в загальному обсязі експорту відповідних країн (IX).

$$IX = \frac{X_{aj}}{X_{tj}} \quad (1.4)$$

де: X_{aj} - вартість внутрішнього експорту сільськогосподарської продукції у відповідній країні « j »; X_{tj} —вартість внутрішнього експорту всіх продуктів у країні « j ».

Експортна спеціалізація країни на продукції сільського господарства виражається як коефіцієнт покриття торгівлі (TCR):

$$TCR = \frac{X_{aj}}{M_{aj}} \times 100 \quad (1.5)$$

де: X_{aj} - вартість внутрішнього експорту сільськогосподарської продукції у відповідній країні « j »; M_{aj} - вартість внутрішнього імпорту сільськогосподарської продукції у відповідній країні « j » [6].

Якщо значення TCR перевищує 100, це свідчить про те, що країна спеціалізується на виробництві сільськогосподарської продукції, оскільки експортує більше цієї категорії товарів, ніж імпортує. Отже, країна має відносну порівняльну перевагу над країною-партнером [Там же].

Коефіцієнт внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда (ІІТ) застосовується для оцінки одночасного експорту та імпорту в межах однієї групи товарів [40] і визначається за такою формулою:

$$IIT = \frac{(X_{aj} + M_{aj}) - |X_{aj} - M_{aj}|}{X_{aj} + M_{aj}} \times 100 \quad (1.6)$$

Коефіцієнт ІІТ може варіюватися від 0 до 100. Значення 0 означає, що торгівля є міжгалузевою, тобто експорт і імпорт у певній галузі не співпадають — відбувається лише експорт або лише імпорт. Чим ближче значення ІІТ до 100, тим активнішою є внутрішньогалузева торгівля: експорт і імпорт відбуваються одночасно в одній галузі. Коли значення ІІТ дорівнює 100, це свідчить про виключно внутрішньогалузеву торгівлю, де обсяги експорту дорівнюють обсягам імпорту в конкретній галузі [6].

Іншим показником для оцінки конкурентної позиції аграрного сектору країн-членів ЄС на спільному ринку є коефіцієнт виявлених порівняльних переваг, розроблений Б. Баласою [7]. Згодом цей індекс був удосконалений і трансформований у коефіцієнт відносної експортної переваги (RХА). Модифікована методика розрахунку, запропонована Т. Воллратом, дала змогу уникнути подвійного обліку аналізованих країн і галузей. Коефіцієнт відносної експортної переваги обчислюється за такою формулою:

$$RXA = \frac{\frac{X_{aj}}{X_{t-a,j}}}{\frac{X_{(a,EU-j)}}{X_{(t-a,EU-j)}}} \times 100 \quad (1.7)$$

де: X_{aj} - експорт сільськогосподарської продукції країни «j» в середині ЄС; $X_{t-a,j}$ - загальний експорт країни «j» в середині ЄС без урахування сільськогосподарської продукції; $X_{(a,EU-j)}$ - загальний експорт сільськогосподарської продукції усіх країн-членів співтовариства в середині ЄС після віднімання країни «j»; $X_{(t-a,EU-j)}$ - загальний обсяг внутрішнього експорту всіх продуктів із усіх країн ЄС після віднімання продукції сільського господарства та країни «j» [8].

Значення показника RХА вище 100 свідчить про наявність у країні порівняльних переваг на аналізованому ринку для певної групи товарів, тоді як значення нижче 100 вказує на відсутність таких переваг [6].

Для порівняння країн за конкурентним потенціалом використовуються такі показники: частка сільського господарства в загальній валовій доданій

вартості (%), продуктивність праці та продуктивність землі. Перший показник відображає роль сільського господарства в економіці країни та є поширеним індикатором взаємозв'язку цього сектору з економікою загалом. Показники продуктивності дозволяють оцінити рівень розвитку сільського господарства: продуктивність праці визначається як співвідношення валової доданої вартості до чисельності працівників у сільському господарстві, а продуктивність землі - як вартість сільськогосподарської продукції з розрахунку на 1 га використовуваних земель [9].

Для оцінки міжнародної конкурентної позиції країн у межах інтеграційного об'єднання застосовуються такі показники, як частка експорту та імпорту сільськогосподарської продукції в загальному експорті та імпорті, торговельний баланс сільськогосподарської продукції, частка сільськогосподарського експорту в загальному внутрішньому експорті країн ЄС, коефіцієнт охоплення торгівлею, коефіцієнт внутрішньогалузевої торгівлі Грубеля-Ллойда та коефіцієнт виявлених порівняльних переваг. Порівнюючи Україну з країнами ЄС, слід враховувати різницю у статистичному обліку основних показників діяльності аграрного сектору, а також моделювати варіанти інтеграції України в ЄС, оскільки наразі Україна має статус кандидата на вступ до Співтовариства.

Література

1. Jambor A., Babu S. Competitiveness of Global Agriculture - Policy Lessons for Food Security, 1st ed. Springer: Cham, 2016. p. 199.
2. Kerr W.A., Gaisford J.D. (Eds.) Handbook on International Trade Policy. Edward Elgar Publishing: Cheltenham, UK, 2007, p. 560.
3. Beluhova-Uzunova R., Roycheva A., Atanasov D. Farm Competitiveness Determinants and Drivers. Journal of Agricultural Science. 2018. №10. Pp. 41–46.
4. Latruffe L. Competitiveness, Productivity and Efficiency in the Agricultural and Agri-Food Sectors. OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers. 2010. №30. P. 64.
5. Nowak A., Kaminska A. Agricultural Competitiveness: The Case of the European Union Countries. Agricultural Economics. 2016. №62. Pp. 507–516.
6. Jarosz-Angowska A., Nowak A., Kołodziej E., Klikocka H. Effect of European Integration on the Competitiveness of the Agricultural Sector in New Member States (EU-13) on the Internal EU Market. Sustainability. 2022. №14. 13124. <https://doi.org/10.3390/su142013124>.
7. Balassa B. Trade Liberalisation and, Revealed. Comparative Advantage. Manch. Sch. Econ. Soc. Stud. 1965. №33. Pp. 92–123.
8. Vollrath T. L. A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage. Weltwirtschaftliches Arch. 1991. №127. Pp. 275–278.
9. Dorward A. Agricultural labour productivity, food prices and sustainable development impacts and indicators. Food Policy. 2013. №39. Pp. 40–50.

Доновський Д.В.

аспірант

Соріна О.О.

к. е. н., доцент

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

ВИКОРИСТАННЯ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АВІАПРОМИСЛОВОСТІ

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції України до світового економічного простору авіапромисловість стикається зі значними викликами, пов'язаними із зростанням конкуренції, необхідністю підвищення інноваційної активності та ефективного використання ресурсів. Одним із прогресивних інструментів, що сприяють вирішенню цих питань, є кластеризація. Вона дозволяє об'єднати підприємства, науково-дослідні установи та органи управління в єдину мережу для досягнення синергічного ефекту.

Кластер визначається як географічна концентрація взаємопов'язаних компаній, постачальників, науково-дослідних центрів та інституцій, які посилюють конкурентоспроможність одне одного завдяки взаємодії та співпраці. Згідно з працями М. Портера, кластери дозволяють бізнесу знижувати витрати, вдосконалювати інновації та спрощувати доступ до нових ринків. У контексті авіапромисловості кластеризація стає одним із інструментів побудови конкурентної переваги за рахунок кооперації на всіх етапах виробництва – від досліджень до реалізації готової продукції [1].

Кластеризація в Україні має вагомий потенціал, але залишається недооціненою. Практика багатьох країн свідчить, що кластери стимулюють економічне зростання навіть у складних умовах.

З огляду на це вважаємо до української авіапромисловості, що кластерний підхід може бути застосований до української промисловості.

Авіапромисловість – це галузь із високими бар'єрами для входу, що зумовлює необхідність співпраці між її учасниками. В цій галузі кластеризація дозволяє:

- знизити витрати на розробку нових технологій через об'єднання ресурсів.
- створити спільні центри інновацій та тестування, які будуть доступними для всіх учасників кластеру.

- оптимізувати логістичні процеси за рахунок географічної концентрації підприємств і спільної інфраструктури.

Ефективність кластерного підходу особливо проявляється у створенні інноваційних екосистем, де підприємства можуть співпрацювати з університетами та дослідницькими інститутами. Такі екосистеми прискорюють впровадження нових рішень, що критично важливо для конкурентоспроможності [2,3].

Досвід таких країн, як США, Франція та Німеччина, демонструє, що кластери здатні сприяти не лише розвитку галузі, але й покращенню економічного становища регіонів. Наприклад, авіаційний кластер Тулузи (Франція) об'єднує сотні компаній, що працюють у суміжних галузях, а також університети, які готують фахівців [4].

Для України доцільним є створення подібних регіональних кластерів, наприклад, у Харківському або Запорізькому регіонах. Це дозволить ефективніше використовувати наявний виробничий і кадровий потенціал.

Слід зазначити, що для реалізації кластерної моделі потрібно:

- забезпечити комплексну державну підтримку кластерної моделі [6];
- вдосконалення правову базу, яка б сприяла створенню кластерів і забезпечувала їхнє функціонування;
- запровадити фінансові стимули для учасників кластерів (пільгове кредитування, гранти на інновації);
- модернізувати інфраструктуру в регіонах, що мають перспективи для кластеризації;
- створити центри підготовки кадрів і науково-дослідні установи, орієнтовані на потреби авіакластерів.
- сприяти міжнародній співпраці для залучення інвестицій і технологій.

Кластеризація забезпечує створення сприятливого середовища для розвитку підприємств, підвищення їхньої інноваційної активності та зміцнення ринкових позицій. Завдяки кластеру українські компанії зможуть швидше адаптуватися до вимог глобального ринку та конкурувати з міжнародними гігантами [5].

Кластеризація є важливим інструментом підвищення ефективності управління підприємствами авіапромисловості. Вона дозволяє інтегрувати ресурси, знання та технології для досягнення стратегічних цілей галузі. Успішна реалізація кластерного підходу сприятиме розвитку авіапромисловості та інтеграції України у світовий економічний простір. Ефективність цієї моделі підтверджується досвідом розвинених країн, і її

впровадження має стати одним із пріоритетів державної політики в галузі авіапромисловості.

Література

1. Вікторія Ю. Медвідь., Олександр К. Пасічний. Кластеризація та поляризація малого підприємства як запорука підвищення його конкурентоспроможності в економічному просторі територіальних громад. *Публічне управління та адміністрування*. 2023. С.15-22.
2. Мазур Г. Кластеризація в управлінні економічною безпекою регіону в умовах воєнного стану. *Екологія. Публічне управління та адміністрування*. 2022. С. 47-54.
3. Камінський А.Б., Писанець К.К., Петровський О.В. Оптимізація бізнес-процесів споживчого кредитування небанківських фінансових установ: інтегральний кластерний підхід до CRM. *Ефективна економіка* №11. С. 2024.1-20.
4. Савостенко Т.О., Шевченко Л.Г. Роль держави у кластеризації економіки: європейський досвід і реалії в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій*. №8. 2023. С. 1-5.
5. Клименко Ю.М. Практика управління проектом кластеризації регіональної економіки. *Економіка і організація управління*. №46. 2022. С. 86-96.
6. Фединець Н.І., Саврас І.З., Застосування інструментарію кластеризації часу в бізнес-плануванні. *Ефективна економіка*. №10. 2024. С. 1-20.

Дугієнко Н.О.

к.е.н., доцент

Руденко Д.Ю.

здобувач вищої освіти

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ КРАЇН СВІТУ

Активна участь країни в міжнародному поділі праці шляхом входження у світовий економічний простір є необхідною передумовою формування, розвитку та раціонального використання національного економічного потенціалу. Економічна взаємодія з іншими країнами є каталізатором ринкових перетворень, формуючи поштовх для активізації розвитку малорозвинених інститутів і механізмів, адаптації національної економіки до функціонування в умовах нестабільності ринкової кон'юнктури.

Зростання рівня протекціонізму в сучасних умовах є парадоксом сучасного суспільства споживання, в якому мало хто купує вітчизняний продукт, якщо пропонується дешевий і якісний імпорتنий аналог. Уряди часто зацікавлені в протекціонізмі, побоюючись, що неконтрольований імпорт може призвести до банкрутства національних підприємств, а також до

зменшення зайнятості та податкових надходжень. За таких умов бар'єри роблять імпорт дорожчим або взагалі недоступним, що розширює попит на вітчизняні товари та створює передумови для внутрішнього економічного зростання. Крім того, карантинні обмеження в контексті пандемії COVID-19 негативно вплинули на налагоджені глобальні ланцюги постачання і призвели до загальносвітової тенденції переходу від вільної торгівлі до політики протекціонізму. Зазвичай, основним підходом до вибору торговельної політики є побудова економічних і політичних моделей, у яких держава, приймаючи рішення про встановлення захисних заходів, керується їх впливом на виробників, споживачів та загальний суспільний добробут. Протекціоністські моделі розділяють на кілька груп і розрізняють за факторами, які визначають рівень обмежень у міжнародній торгівлі. До основних детермінант торгової політики належать: лобіювання економічних інтересів виробників, рівень концентрації власності в галузі; ступінь проникнення імпорту на внутрішній ринок, співвідношення експорту і виробництва в галузі, місце країни у світовому співтоваристві; переговорна сила країни тощо.

Незважаючи на зусилля установ багатосторонньої торгової системи та регіональних профспілок, перелік протекціоністських бар'єрів, що перешкоджають руху товарів, послуг, капіталу та людей через національні кордони, збільшується. Він включає традиційні тарифи та квоти, технічні обмеження на імпорт (наприклад, шляхом запровадження правил безпеки або стандартів, які відрізняються від тих, що практикуються в країнах-експортерах), а також фіскальні, законодавчі та адміністративні бар'єри. Крім того, свобода пересування обмежується через системи державної підтримки, державних закупівель та державну монополію в окремих секторах економіки.

На збільшення заходів, які щорічно вводяться різними державами неринкового регулювання міжнародної торгівлі поетапно вплинуло декілька факторів. Перший – це сповільнення світової економіки у 2019 році, коли різні уряди стали розширювати механізми, що впливають на ринкові механізми. Як результат, зросли ризики у міжнародній торгівлі, що викликані зростанням геополітичної невизначеності, збільшенням тарифів та запровадженням нових стандартів у країнах Європи. Другим фактором, що призвів до посилення політики прямого втручання держав у міжнародну торгівлю, у 2020 та 2021 стала пандемія, викликана коронавірусною інфекцією, а також низка санітарно-епідеміологічних норм, які на місяці заблокували різні галузі економіки усього світу. Третім фактором,

починаючи з 2022 року, є посилення світової рецесії, що викликана енергетичною кризою, високими темпами інфляції та зростанням геополітичної недовіри між країнами Сходу та Заходу.

У період з 2009 р. по 2023 р. субсидії були найбільш розповсюдженим заходом протекціоністської політики, який впроваджували уряди в усьому світі. За цей період реалізовано понад 25 тис. субсидій. Заходи, пов’язані з експортом, були другою найбільш часто використовуваною політикою проти лібералізації торгівлі (рис. 1).

Розвинені країни намагаються активно стимулювати експорт і проводити держзакупівлі, а країни, що розвиваються, – обмежують імпорт і прагнуть замінити своєю іноземну продукцію. Секторальне розбиття заходів показує, що фокус підтримки зосереджений на виробництві товарів подвійного (військового та цивільного) призначення (на таку допомогу припадає 25,7% від загальної кількості заходів), а також медичних виробів та напівпровідників (20,6%) [1].

У період з 2009 – 2023 рр. Сполучені Штати запровадили найбільшу кількість заходів торговельної політики, які вважаються шкідливими для лібералізації світової торгівлі, це майже 9500. Китай посів друге місце з 6100 таких заходів, зареєстрованих за той самий період часу, а Німеччина посіла третє місце з 3200 [2]. Зазначимо, що найчастіше розгортання протекціоністських заходів у 2023 році країни пояснювали бажанням забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної продукції, протистояти геополітичним ризикам та відстояти національну безпеку.

Рис. 1 Найпоширеніші заходи протекціоністської торговельної політики в усьому світі між 2009 і 2023 роками [3]

Поширеність різних видів нетарифних заходів відрізняється за секторами економіки. Сектори, пов’язані з сільським господарством, як правило, регулюються санітарними та фітосанітарними заходами та експортними заходами. Заходи контролю за кількістю та цінами широко застосовується в багатьох секторах. Вони охоплюють значну частку світової торгівлі супутніми сільськогосподарськими товарами, але охоплюють значно менший відсоток торгівлі. Від експортних заходів найчастіше страждають сільськогосподарський сектор, нафтопродукти та хімікати. У більшості галузей економіки для регулювання використовуються технічні бар’єри в торгівлі. Використання технічних засобів, як правило, є більш поширеним у Європейському Союзі, Китаї та Бразилії та Австралії, і менше в країнах з низьким рівнем доходу. Використання розвинутими країнами технічних бар’єрів, як правило, більш націлене на конкретні продукти. Це також стосується Китаю та Бразилії. Рівні тарифного і нетарифного захисту промисловості відрізнялись як за країнами, так і за товарними групами. При цьому країни ЄС найактивніше застосовували саме нетарифні бар’єри для імпорту промислової продукції.

Таким чином, у міжнародній торгівлі, особливо після фінансової кризи 2008 р., помітними стали посилення протекціонізму та фрагментації світової торгівлі. Протекціонізм залишається поширеним засобом захисту внутрішнього ринку для розвинених індустріальних країн та їх різноманітних об’єднань і проявляється як у тарифних, так і нетарифних формах здійснення торговельної політики.

Література

1. Пугачевська К., Медвідь Л., Гоблик-Маркович Н., Феєр О., Лизанець А. Протекціонізм в умовах багатополарності світової торгівлі. Financial and credit activity: problems of theory and practice. Volume 2 (49), 2023. URL: 10.55643/fcaptp.2.49.2023.3987
2. Countries with the highest number of protectionist trade intervention policy measures implemented between 2009 and September 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/912041/top-25-countries-implementing-trade-liberalization-policies-harmful-to-free-trade/>
3. Most commonly implemented protectionist trade policy measures worldwide between 2009 and 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/912064/most-often-used-trade-protectionism-measures-worldwide/>

References

1. Pugachevska K., Medvid L., Goblyk-Markovych N., Feyer O., Lyzanets A. Protectionism in conditions of multipolar world trade. Financial and credit activity: problems of theory and practice. Volume 2 (49), 2023. URL: 10.55643/fcaptp.2.49.2023.3987
2. Countries with the highest number of protectionist trade intervention policy measures implemented between 2009 and September 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/912041/top-25-countries-implementing-trade-liberalization-policies-harmful-to-free-trade/>

3. Most commonly implemented protectionist trade policy measures worldwide between 2009 and 2023. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/912064/most-often-used-trade-protectionism-measures-worldwide/>

Смець В.С.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бабець І.Г.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ОЦІНКА МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН У ГЛОБАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Незважаючи на те, що існує безліч показників для визначення конкурентоспроможності держав у глобалізованому сучасному просторі, у даному дослідженні запропоновано ґрунтувати всі розрахунки та порівняльний аналіз на трьох авторитетних комплексних показниках, розрахованих аналітиками найбільших міжнародних організацій і форумів. До них належать:

а) Індекс глобальної конкурентоспроможності. Розраховується щорічно Всесвітнім економічним форумом (WEF) на основі комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів Глобального опитування керівників компаній - великого щорічного дослідження, яке WEF проводить разом із мережею партнерських організацій (ключові дослідницькі інститути та організації в країнах, що аналізуються в цьому звіті). Список показників, що входять до індексу, охоплює якість інститутів, макроекономічну стабільність, охорону здоров'я, інфраструктуру та початкову освіту, вищу освіту й професійну підготовку, ефективність ринку товарів й послуг, розвиток фінансового ринку, ефективність ринку праці, розмір внутрішнього ринку, рівень технологічного розвитку, рівень виробництва й інноваційний потенціал [1].

б) Індекс світової конкурентоспроможності (WCI), який щорічно розраховується Центром досліджень світової конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту в м. Лозанні, - це рейтинг найбільш конкурентоспроможних держав світу. Індекс світової конкурентоспроможності – це рейтинг конкурентоспроможності у міжнародному масштабі. Як і Індекс світової конкурентоспроможності, він визначається на основі 2/3 даних офіційної статистики міжнародних організацій й дослідницьких інститутів та 1/3 даних опитувань топ-

менеджменту компаній й корпорацій у кожній країні. Він складається з чотирьох компонентів: економічні показники, ефективність державного регулювання, ефективність бізнес-середовища та якість інфраструктури. Кожна група має ще п'ять підфакторів [2].

с) Глобальний індекс сприяння торгівлі розраховується аналітиками WEF і щорічно публікується у звіті Global Enabling Trade Index Глобальний індекс сприяння торгівлі розраховується аналітиками ВЕФ і щорічно публікується у звіті Global Enabling Trade Report. Індекс вимірює чинник, правила й послуги, що сприяють транскордонній торгівлі товарами та їх транспортуванню до місця призначення. Він складається з 4-ьох субіндексів: якість прикордонного адміністрування, доступ на ринок, якість транспортної й комунікаційної інфраструктури, якість ділового середовища [3]. Вивчення елементів даного інтегрального індексу дає змогу детально проаналізувати рівень конкурентоспроможності економіки, виявити її сильні та слабкі сторони, визначити залежність загального рівня міжнародної конкурентоспроможності економіки від конкретних чинників, а також прослідкувати загальні тенденції у світовій економічній системі та їхній вплив на трансформацію економіки.

Основними статистичними показниками зовнішньоторговельного балансу є торговельний баланс і коефіцієнт покриття імпорту-експорту. В економічній літературі саме характер динаміки коефіцієнта покриття P_j розглядають як тенденцію до посилення спроможності економічних агентів адаптуватися до конкурентного середовища, що змінюється, та власної конкурентної позиції [4; 5; 6], а відносно значення динаміки коефіцієнта покриття j -го виду товарів або послуг називають індексом конкурентоспроможності:

$$C_j = P_t \div P_0, \quad (1.1)$$

де C_j – індекс конкурентності, що визначено відносно певної бази; P_t та P_0 – коефіцієнти покриття в t -ому та базисному періодах відповідно.

Якщо індекс конкурентоспроможності за певним видом продукції або послуг перевищує 1 (або 100%) протягом тривалого періоду часу, то можна зробити висновок, що держава має порівняльну перевагу перед своїм контрагентом або іншим потоком на зовнішньому ринку за даним видом продукції або послуг.

1) Коефіцієнт участі в європейському поділі праці [7, с.85]:

Якщо $KMPPI > 1$, тобто $E_{hi}/E_{xi} > GDP_i/VEI_i$, то країна бере активну участь у ЄРП. Однак якщо E_{hi}/E_{xi} значно перевищує GDP_i/GDP_c , це може

свідчити про слабку економіку та надмірно розвинений сектор експортних товарів.

2) Індикатор відносних або порівняльних переваг [8]. Коефіцієнт порівняльної (виявленої відносної) переваги країни за товарною групою - це міра відносної переваги країни за конкретною товарною групою. Якщо $KP_{ij} > 0$, це означає, що за j -м товаром i -та країна має порівняльну перевагу в експорті в інші країни; якщо $CP_{ij} < 0$, це означає, що іноземний партнер має порівняльну перевагу в експорті j -го товару.

Для розрахунку зовнішньоторговельного потенціалу ЄС та України в цій роботі пропонується розрахунок інтегрального індексу на основі відносних показників, що характеризують окремі елементи торгівлі. Так, інтегральний індекс для кожної країни розраховується наступним чином:

1) спочатку створюється таблиця, в якій для кожної країни відводиться рядок з відносним показником по кожному елементу індикатора;

2) потім розраховується відношення відносного показника для кожної країни до середнього показника по кожній країні;

3) розраховується відношення відносного показника для кожної країни до середнього показника по кожній країні;

4) розраховується відношення відносного показника для кожної країни до середнього показника по кожній країні;

5) розраховується відношення середнього показника по кожній країні до відносного показника для кожної країни.

Таким чином, цей метод дозволяє класифікувати країни Євросоюзу та Україну за рівнем розвитку елементів зовнішньої торгівлі порівняно із середнім рівнем розвитку відповідної інфраструктури всієї досліджуваної країни. Розрахунок інтегрального індексу також дозволяє визначити, які елементи потребують уваги з метою підвищення рівня розвитку зовнішньої торгівлі.

Література

1. Індекс глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. URL : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/>.
2. IMD World Competitiveness [Електронний ресурс]. URL : <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center/>.
3. Індекс залучення країн у міжнародну торгівлю [Електронний ресурс]. URL : <http://gtmarket.ratings/the-global-enabling-trade-index/info>.
4. Коваленко А. Теоретичні і методологічні аспекти використання концепції «конкурентоздатність» в наукових дослідженнях // Збірник наукових праць. 2021. № 6. С.31-34.
5. Федорів Р. Концепція нової теорії управління конкурентоспроможністю // Сбірник Сучасна конкуренція. 2021. №5. С.83-89.

6. Портер М. Конкурентна стратегія: Методика аналізу галузей і конкурентів : книга. Київ : Основи, 2011. 454 с.
7. Гончар І. А., Шлюсарчик В.О. Характер формування зовнішньої торгівлі України: статистична оцінка : монографія. Донецьк : ДУЕП, 2004. 324 с.
8. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз [Електронний ресурс] // Міжнародна економічна політика. 2023. №8-9. URL : http://ierjournal.com/journals/8-9/2023_10_Melnuk1.pdf.

Жабинець О.Й.

к. е. н., доцент

**ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»**

м. Львів, Україна

ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ МОДЕЛІ ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНОГО ПАРКУ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ЛЬВІВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ

При створенні сучасної моделі реіндустріалізації з орієнтацією на експорт та загалом інноваційної екосистеми агломерацій першочергове значення, на нашу думку, має створення та розвиток індустріальних парків як сучасних концентраторів промислового, інвестиційного та науково-дослідного потенціалу агломерації [1, с.99]. Незважаючи на те, що індустріальні парки в Україні позиціонуються саме як індустріальні, сучасна світова наука та практика у світлі тенденцій збереження довкілля все частіше підтверджує ефективність еко-індустріальних парків. Відтак, впровадження моделі еко-індустріального парку в Україні набуває сьогодні особливої актуальності, у т. ч. в контексті забезпечення екологічної безпеки агломерацій.

У 2020 р. в Україні стартував міжнародний проєкт GEIPP Україна (програми ЮНІДО «Глобальна програма еко-індустріальних парків в Україні: реалізація на місцевому рівні»), мета якого продемонструвати життєздатність і переваги підходів еко-індустріального парку для збільшення продуктивності ресурсів і покращення економічних, екологічних і соціальних показників бізнесу, таким чином сприяючи інклюзивному та сталому промисловому розвитку в Україні. Проєкт GEIPP Україна є частиною Глобальної еко-промислової програми, яка реалізується ЮНІДО в семи країнах і фінансується Урядом Швейцарії через SECO (Державний секретаріат Швейцарії з економічних питань) [2]. Основним бенефіціаром проєкту є Міністерство економіки України. Проєкт стартував у 2020 році і триватиме до 2024 року. Перша фаза (2020-2024 рр.) програми ЮНІДО «Глобальна програма еко-індустріальних парків в Україні: реалізація на місцевому рівні»

(Проект GEIPP Україна) завершується. Відтак, на кінець 2024 р. в Україні, у т. ч. в рамках проекту GEIPP Україна, було реалізовано наступні заходи щодо запровадження моделі еко-індустріального парку, зокрема:

- підготовлено для розгляду Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про індустріальні парки» щодо вдосконалення функціонування індустріальних парків і запровадження моделі еко-індустріального парку»;

- розпочато розроблення проекту національного стандарту прДСТУ Еко-індустріальні парки. Критерії сталості та метод оцінювання. Тема розробки внесена до Програми робіт з національної стандартизації на 2024 рік (0746-2024). Відповідальний за розробку та супровід до прийняття національний технічний комітет стандартизації ТК 82 «Охорона довкілля». Виконавцем розробки за результатами конкурсного відбору визначено ВГО «Жива планета» [3];

- схвалено «План України» для забезпечення реалізації ініціативи ЄС «Ukraine Facility», в якому серед інвестиційних пріоритетів для відбудови та відновлення України у 2024-2027 рр. є, зокрема, перехід економіки України від традиційного лінійного підходу («візьми-використай-викинь») до циркулярного підходу (зменшення, повторне використання, переробка) шляхом розбудови інфраструктури об'єктів управління відходів з кластерним типом розміщення заводів, а також інвестиції у розвиток мережі індустріальних та еко-індустріальних парків [4];

- схвалено «Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року», однією з ключових стратегій якого є «Сприяння конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу через зелену трансформацію та доступ до нових ринків», яка, зокрема, передбачає розвиток моделей індустріального симбіозу (industrial symbiosis) на основі індустріальних парків і кластерних механізмів [5];

- схвалено «Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року», однією із операційних цілей якої є стимулювання «зеленого переходу», що передбачає підтримку впровадження індустріального симбіозу (основної характеристики еко-індустріальних парків) та принципів циркулярної економіки [6].

Досвід впровадження еко-індустріальних парків у країнах, що розвиваються, і країнах із перехідною економікою свідчить, що ключовою проблемою для реалізації ініціатив еко-індустріальних парків є доступ до фінансування. У зв'язку з цим, у рамках Глобальної програми еко-

індустріальних парків було розроблено Інструмент доступу до фінансування (Access2Finance Tool) для допомоги організаціям, що керують парками, і компаніям-резидентам парків отримати та розглянути інформацію про доступні можливості для фінансування ініціатив, пов'язаних із розвитком індустріальних парків до рівня еко-індустріальних парків. Для подальшого розвитку вказаного інструменту сьогодні в Україні проводиться опитування зацікавлених сторін щодо його практичності [7].

З огляду на те, що індустріальні парки у Львівській агломерації перебувають на етапі розбудови інфраструктури та враховуючи світові та національні трансформаційні тенденції у напрямі сталого розвитку та екологічної безпеки доцільним буде забезпечити можливості трансформації деяких уже зареєстрованих індустріальних парків (зокрема, «Рясне-2» (м. Львів), «Спарроу Парк Львів» (м. Львів), «Сігма Парк Яричів» (с. Старий Яричів), «Захід Ресурс» (м. Городок)) в еко-індустріальні та створення нових еко-парків уже на засадах циркулярної економіки, що відповідатиме законодавству України та ЄС.

Література

1. Жабинець О.Й., Сухий О.О. Індустріальні парки Львівської агломерації: стан, досвід, перспективи. Бізнес Інформ. 2024. №5. С. 97-103.
2. Про проєкт GEIPP Україна. URL: <https://geipp-ukraine.org/pro-proiekt/>
3. Розпочата розробка проєкту національного стандарту який визначатиме критерії сталості еко-індустріальних парків. URL: <https://livingplanet.org.ua/novuny/rozpochata-rozrobka-proektu-natsionalnogo-standartu-yakij-viznachatime-kriteriji-stalosti-eko-industrialnih-parkiv>
4. План України. СХВАЛЕНО розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 березня 2024 р. № 244-р. (С. 353). URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=8f36a2d9-9611-4bff-8fa9-474da62bd28d&tag=PlanUkraini>
5. Національний план з енергетики та клімату на період до 2030 року. СХВАЛЕНО розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 червня 2024 р. № 587-р. URL: https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=76f559ff-4fc5-4441-b73a-1ff1a5b781cf&tag=NatsionalniiPlanZEnergetikiTaKlimatuNaPeriodDo2030-Roku&fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR3ZrAo5xK2gpytXEHmYDXjYWKAej3NCiDRJOeHEg8qEC7sPWGgZgIEw4_o_aem_aH2fPUQYbmt7uMUAASYXnw
6. СТРАТЕГІЯ відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року. СХВАЛЕНО розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. N 821-р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/kr240821?an=18&ed=2024_08_30
7. РОЛЬ ІНСТРУМЕНТУ ДОСТУПУ ДО ФІНАНСУВАННЯ У ВПРОВАДЖЕННІ ІНІЦІАТИВ ЕКО-ІНДУСТРІАЛЬНИХ ПАРКІВ ПОТРЕБУЄ ОЦІНКИ. URL: <https://geipp-ukraine.org/rol-instrumentu-dostupu-do-finansuvannya-u-vprovadzhenni-iniciativ-eko-industrialnih-parkiv-potrebuie-ocinki/>

Жайворон Д. С.
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СТАБІЛІЗАЦІЇ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ В УМОВАХ КРИЗ

У сучасному світі агропродовольчі ринки є важливим елементом глобальної економіки, і їх стабільність безпосередньо впливає на рівень життя населення та економічну ситуацію в країнах. Геополітичні кризи, природні катастрофи, пандемії, а також війни можуть суттєво порушити ці ринки, призводячи до дефіциту продовольства, зростання цін та гуманітарних криз.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у вирішенні цих проблем, координуючи зусилля різних країн, надаючи фінансову допомогу, підтримуючи технічну експертизу та сприяючи відновленню агропродовольчих систем. Основними учасниками цього процесу є такі організації, як FAO, WFP, Світовий банк, МВФ та ЄС.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) є спеціалізованою установою ООН, яка займається забезпеченням продовольчої безпеки та боротьбою з голодом у світі. Її діяльність охоплює розвиток сільського господарства, лісництва, рибальства та управління природними ресурсами. Організація впроваджує програми технічної допомоги, дослідження, сприяє формуванню політик і впроваджує проекти для підвищення стійкості продовольчих систем [1].

Світова продовольча програма (WFP) — найбільша гуманітарна організація у світі, яка спеціалізується на боротьбі з голодом і наданні продовольчої допомоги в кризових умовах. Вона фінансує програми харчування, підтримує продовольчі резерви та забезпечує продовольчою допомогою регіони, що постраждали від конфліктів чи стихійних лих [2].

Світовий банк (WB) — надає кредити та гранти країнам, що розвиваються, з метою зниження рівня бідності та підтримки сталого економічного розвитку. Його проекти охоплюють сільське господарство, інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я, сприяючи стабілізації економіки під час криз [3].

Міжнародний валютний фонд (IMF) підтримує стабільність глобальної фінансової системи через надання короткострокових кредитів, консультування урядів і моніторинг економічної політики. Організація

сприяє макроекономічній стабільності, включаючи підтримку реформ у сільськогосподарському секторі [4].

Європейський Союз (ЄС) — це політико-економічний союз, що активно фінансує програми розвитку сільського господарства, підтримує реформи, впроваджує «зелену угоду» для екологічної стійкості та забезпечує доступ до своїх ринків для країн-партнерів [5].

Ключові механізми, які застосовуються зазначеними організаціями для підтримки продовольчих ринків наведено на рис. 1.

Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO)	• моніторинг продовольчої ситуації у світі; • надання технічної допомоги для відновлення виробництва; • запровадження програм підтримки фермерів та сільських громад.
Світова продовольча програма (WFP)	• доставка гуманітарної допомоги в кризові регіони; • фінансування програм харчування для бідних країн; • підтримка формування продовольчих резервів.
Світовий банк (WB)	• фінансування сільськогосподарських реформ; • надання кредитів на відновлення сільського господарства після криз; • підтримка розвитку агробізнесу в бідних країнах.
Міжнародний валютний фонд (IMF)	• фінансова підтримка країнам для подолання економічних криз; • стабілізація валютних ринків через надання кредитів; • реформи аграрного сектору через макроекономічну допомогу.
Європейський Союз (ЄС)	• програми сільськогосподарської допомоги та розвитку; • політика «зеленої угоди» для забезпечення екологічної стабільності агросектору; • підтримка торгівлі і сільських районів.

Рис. 1. Основні механізми стабілізації агропродовольчих ринків міжнародними організаціями

Джерело: складено автором за матеріалами [1;2;3;4;5]

Міжнародні організації використовують різноманітні механізми для стабілізації агропродовольчих ринків. FAO активно залучає ресурси для надання технічної та гуманітарної допомоги в кризових ситуаціях, таких як війни чи природні катастрофи. Світова продовольча програма (WFP) забезпечує необхідні поставки продовольства, особливо в зонах конфлікту чи природних катастроф. Світовий банк та МВФ надають фінансову підтримку

для економічного відновлення сільського господарства, у тому числі через кредити та макроекономічні програми. Європейський Союз застосовує комплексний підхід, включаючи фінансову допомогу та реформи сільського господарства для забезпечення продовольчої безпеки та стійкого розвитку.

Кожна організація використовує власний комплекс інструментів та заходів спрямованих на забезпечення довгострокової стійкості агропродовольчих ринків, а також на невідкладну гуманітарну допомогу залежно від специфіки викликів, з якими стикаються окремі країни чи регіони.

Україна, як один з найбільших експортерів агропродукції в світі, має критичне значення для глобальної продовольчої безпеки. Під час геополітичної нестабільності, зокрема війни, міжнародні організації активно підтримують країну, щоб зберегти стабільність продовольчих ринків.

Ініціатива USAID з відновлення сільського господарства (AGRI-Ukraine), яка була запущена в липні 2022 р. для підтримки українських фермерів та аграрного виробництва в умовах війни. Вона спрямована на покращення стійкості сільського господарства та забезпечення здатності

AGRI-Ukraine вже допомогла понад 15000 фермерів (34 % від зареєстрованих фермерів України), надаючи необхідні матеріали, такі як насіння, добрива, засоби захисту рослин і засоби для зберігання. Станом на жовтень 2024 р. USAID оголосив про розширення програми, залучивши 1,75 млрд. дол. додаткових інвестицій від дев'яти нових партнерів, загальний обсяг підтримки на цей момент перевищив 2,26 млрд. дол.. Ця програма допомогла частково відновити обсяги виробництва та підвищити експортний потенціал України [6].

Підтримка Світовим банком українських фермерів зіграла важливу роль у фінансуванні відновлення аграрного сектору України через цільові інвестиції, спрямовані на підвищення продуктивності фермерства та забезпечення довгострокової продовольчої безпеки. Світовий банк виділив значні кошти на підтримку сільського господарства, включаючи 150 млн. дол. на екстрену допомогу та 500 млн. дол. на розвиток аграрної інфраструктури, кошти були спрямовані на механізацію фермерських господарств, відновлення ґрунтів, покращення систем зрошення [3].

Ці програми представляють значущі міжнародні зусилля, спрямовані на пом'якшення наслідків війни для аграрного сектору України, забезпечуючи безперервність важливого продовольчого виробництва та стабільність глобальних ланцюгів постачання продовольства.

Міжнародні організації відіграють ключову роль у стабілізації агропродовольчих ринків під час криз. Їхня діяльність сприяє не лише забезпеченню продовольчої безпеки у кризових регіонах, але й підтриманню глобальної стабільності продовольчих систем. Для України від час війни вони стали важливими партнерами у відновленні аграрного сектору, надаючи фінансову допомогу, технічну підтримку та гуманітарні ресурси. Їхній досвід і потенціал є вирішальними для пом'якшення наслідків конфліктів, запобігання глобальному голоду та сприяння стійкому розвитку аграрної економіки.

Література

1. General profile. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=UKR> (дата звернення: 23.11.2024).
2. Ukraine | World Food Programme. UN World Food Programme (WFP). URL: <https://www.wfp.org/countries/ukraine> (дата звернення: 23.11.2024).
3. Ukraine. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine> (дата звернення: 23.11.2024).
4. Ukraine. International Monetary Fund URL: <https://www.imf.org> (дата звернення: 23.11.2024).
5. Європейський Союз (EU). URL: <https://europa.eu> (дата звернення: 23.11.2024).
6. Agriculture Resilience Initiative - Ukraine (AGRI - Ukraine) | Fact Sheet | Ukraine | U.S. Agency for International Development. U.S. Agency for International Development. URL: <https://uatweb.usaid.gov/ukraine/agriculture-resilience-initiative-agri-ukraine> (дата звернення: 23.11.2024).

Загоруйко І. О.

к. е. н., доцент

**Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна**

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ АСИМЕТРІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

Звільнення поневолених народів, розпочате Нідерландською війною за незалежність 1568 – 1648 рр., добігає кінця у XXI столітті. Фінальним епізодом цього світового процесу є теперішня боротьба України з російською агресією. Розпад імперій призводив до появи нових незалежних держав, які отримували шанс на швидший соціально-економічний розвиток. Те, наскільки ці країни змогли скористатися перевагами незалежності, суттєво залежало від їхнього доколоніального політичного досвіду, строку та умов перебування в складі імперії, а також від відносин з найближчими сусідами. Ці історичні особливості і досі є вагомими чинниками спостережуваної асиметрії соціально-економічного розвитку країн.

У сучасній економічній літературі представлені різноманітні дослідження конкретних проявів асиметрії світового соціально-економічного прогресу.

Найнижчий рівень міжнародної соціально-економічної асиметрії спостерігається в Європейському Союзі, який цілеспрямовано працює над подоланням історичного відставання окремих країн від економічних лідерів. Цій проблемі присвячена стаття А. Jakubowski & P. Wójcik (2023). Автори з'ясували, що протягом 1980 – 2015 рр. транскордонна конвергенція країн ЄС «загалом прогресує повільніше, ніж конвергенція на міжнародному рівні». Цей висновок вони отримали за допомогою індексу відносної асиметрії для сусідніх прикордонних територій, який порівнює рівні регіонального ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності [3].

Протилежна ситуація спостерігається на Африканському континенті. Так, В. Р. Makhoba *et al.* (2022) провели дослідження того, наскільки асиметричним є вплив державного боргу на економічне зростання в країнах SADC (Southern African Development Community). Як зазначили автори, для Ботсвани, Намібії, Замбії та Зімбабве було отримано переконливі докази U-подібного зв'язку між державним боргом та економічним зростанням. Натомість для ПАР ця залежність мала перевернуту форму [6].

Чимало наукових досліджень присвячено тому, як корупція та політична стабільність впливають на економічне зростання. Однак, як зауважують А. Kesar *et al.* (2022), стосовно країн БРІКС відповідна література відсутня. Досліджуваний ними період охоплює 1996 – 2018 рр. Для виявлення асиметричного впливу авторами була застосована авторегресійна модель з розподіленням лагом, в якій валове нагромадження основного капіталу та видатки на кінцеве споживання є додатковими змінними [4]. Досліджені авторами фактори набувають особливого значення в контексті тривалої російсько-української війни. Влада в сучасній тоталітарній імперії встановлюється в результаті таємної боротьби корумпованих лідерів. Це призводить до падіння економічної ефективності, соціального регресу та намагань компенсувати власні провали реваншистською політикою. Інструментами такої політики спочатку стають експорт корупції та політичної нестабільності, а потім – і відкрита агресія.

Однією з сучасних глобальних проблем людства є енергетична проблема. Високорозвинені країни досягли значних успіхів в її розв'язанні. Однак для багатьох країн залежність від постачання енергоресурсів ще дається взнаки. Узагальненням процесів, що відбувалися до повномасштабного російського вторгнення є стаття F. CarPELLi *et al.* (2023).

Автори дослідили вплив високої залежності від нафти на політичну стабільність у 155 країнах за період 1995 – 2019 рр. Дослідження підтвердило гіпотезу про «ресурсне прокляття» для країн-експортерів, а також для країн-посередників. Що стосується країн-імпортерів, автори з'ясували, що вони «ризикують імпортувати політичну нестабільність разом із нафтою» [1].

Ще однією глобальною проблемою людства є бідність. На неї впливають як внутрішні, так і зовнішні економічні фактори. R. M. Dantas *et al.* (2023) присвятили свою статтю вимірюванню асиметричності впливу цих факторів на бідність протягом 1981 – 2019 рр. З-поміж внутрішніх факторів автори досліджували якість державного управління, військові витрати, витрати на освіту та охорону здоров'я, а серед внутрішніх – відкритість торгівлі та обсяг прямих іноземних інвестицій [2].

Проблемі зменшення асиметрії в міжнародній торгівлі присвячена стаття Т. Тапанаіко *et al.* (2023). Автори докладно проаналізували вплив окремих інструментів регулювання зовнішньої торгівлі; два типи асиметрії міжнародної торгівлі – пряму та опосередковану, що зумовлена технологічними, інфраструктурними, інформаційними, гендерними та іншими світовими процесами. Як зазначають автори, для забезпечення економічного розвитку необхідно модернізувати світову систему торгівлі, насамперед СОТ [8].

Асиметрія соціального розвитку країн та міжнародні економічні диспропорції є одним з чинників багатьох сучасних конфліктів. Однак ступінь миролюбності певної країни в значній мірі залежить від того, як її населення оцінює власний соціально-економічний стан. S. Kundu *et al.* (2024) виявили, що хоча ВВП на душу населення безпосередньо не визначає SWB (сукупний суб'єктивний добробут), сам зв'язок між «щастям», макроекономічними та соціальними змінними залежить від рівня заможності країни. Досліджувана ними вибірка складалася з 83 країн за період 2010 – 2016 рр. Аналіз багатьох індексів показав, що в багатших країнах більш суттєвими факторами були рівні демократії та інфляції, в той час як в бідніших країнах більше значення мали нерівність та державні видатки на охорону здоров'я. В усіх трьох категоріях країн безробіття було важливим негативним чинником, однак його вплив був вищим у країнах «третього світу» [5].

Соціальні проблеми та їхня суб'єктивна оцінка населенням різних країн досліджуються соціологами за міжнародним проектом «World Values Survey». Регіональні асиметрії світових демографічних процесів періоду

гібридної фази російської агресії стали предметом дослідження М. Zhyvko *et al.* (2020). Автори підтвердили, що посилення міжнародної міграції зумовлене неможливістю повноцінної самореалізації особистості [9].

Особливістю сучасної світової економіки є прогресуючий процес глобалізації. З одного боку, він сприяє поглибленню міжнародного поділу праці, але з другого боку створює нові ризики, особливо для менш розвинених країн. С. Р. Nguyen *et al.* (2022) з'ясовували, як глобальна невизначеність впливає на внутрішню соціально-економічну та екологічну вразливість 54 таких країн. Головний висновок авторів полягає в тому, що будь-яке зменшення певного виду вразливості країни обов'язково матиме протилежний вплив принаймні на один з інших аспектів [7]. В узагальненому вигляді цей висновок є актуальним і для України. Як показав вітчизняний досвід, зменшення залежності від колишньої метрополії підвищує роль фактору обороноздатності.

References

1. Cappelli, F., Carnazza, G., Vellucci, P. (2023). Crude oil, international trade and political stability: do network relations matter? *Energy Policy*, 176, 113479. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2023.113479>
2. Dantas, R. M., Ali, S., Rafiq, M., Martins, J. M., Abreu, A., Mata, M.N. (2023). Exploring the asymmetric effect of internal and external economic factors on poverty: a fresh insight from nonlinear autoregressive distributive lag model. *Emerging Science Journal*, 7(3), 755–767. <http://dx.doi.org/10.28991/ESJ-2023-07-03-07>
3. Jakubowski, A., & Wójcik, P. (2023). Towards cohesion at the interface between the European Union states? Cross-border asymmetry and convergence. *Regional Studies*, 58(1), 194–207. <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2187767>
4. Kesar, A., Kamaiah, B., Jena, P. K., & Yadav, M. P. (2022). The asymmetric relationship between corruption, political stability and economic growth: new evidence from BRICS countries. *The Indian Economic Journal*, 70(2), 249–270. <https://doi.org/10.1177/00194662221082204>
5. Kundu, S., Kundu, R. & Chettri, K. B. (2024). Asymmetric effects of democracy and macroeconomic factors on happiness under high and low per capita incomes: A threshold panel analysis. *Ecological Economics*, 216(C), 108030. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2023.108030>
6. Makhoba, B. P., Kaseeram, I., Greyling, L. (2022). Asymmetric effects of public debt on economic growth: evidence from emerging and frontier SADC economies. *Cogent Economics & Finance*, 10 (1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/23322039.2022.2046323>
7. Nguyen, C. P., Schinckus, C. and Su, T. D. (2022). Asymmetric effects of global uncertainty: the socioeconomic and environmental vulnerability of developing countries/ *Fulbright Review of Economics and Policy*, 2(1), 92–116. <https://doi.org/10.1108/FREP-01-2022-0004>

8. Tananaiko, T., Yatsenko, O., Osypova, O., Nitsenko, V., Balezentis, T. and Streimikiene D. (2023). Economic rationale for manifestations of asymmetry in the global trading system. *Sustainability* 2023, 15(6), 5316. <https://doi.org/10.3390/su15065316>

9. Zhyvko, M., Zastavnyy, A., & Ivashchuk, O. (2020). Civilization challenges to global economic development. *Regional Economy*, 4, 131–142. <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-4-16>

Запірченко Л.Д.

к.е.н., доцент

Димура О.М.

**здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДИНАМІЧНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

З метою належного задоволення зростаючих потреб споживачів на якісну продукцію виробники мають забезпечити безперебійне її виробництво. При цьому, в умовах динамічного середовища, діяльність має бути ефективною та прибутковою. За таких умов аграрні підприємства шукають шляхи свого розвитку з якнайліпшим використанням виробничого потенціалу та реалізацією власної стратегії, яка дозволить оперативно відслідковувати зміни і реагувати на них.

Вивчили проблеми потенціалу підприємств В. Г. Андрійчук, В.М. Бесенюк [1], П.Г. Борщевський, О.В. Довгаль[2], М. І. Кісіль, В. Я. Месель-Веселяк[4], Б. Й. Пасхавер, В.В. Россоха [5], П. Т. Саблук, С. І. Терещенко[6], О. В. Ульянченко та інші.

Виробничий потенціал є найважливішою складовою економічного потенціалу. Як зазначено у праці [5], «виробничий потенціал сільського господарства – це сукупність земельних, матеріальних і трудових ресурсів, призначених для використання в процесі виробництва сільськогосподарської продукції». Один з варіантів класифікації ресурсів, показано на рис.1.

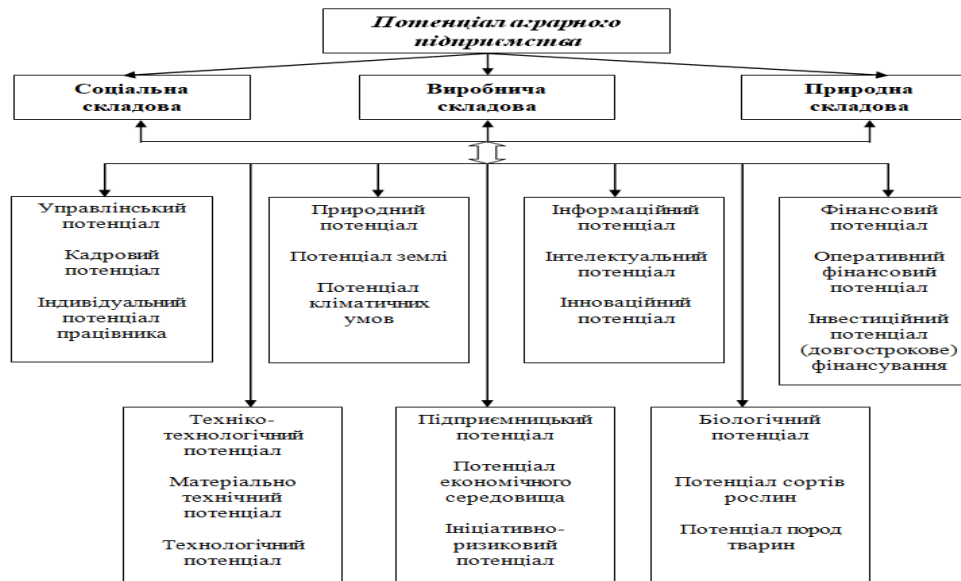

Рис. 1. Структура потенціалу аграрного підприємства

У більшості випадків ресурси класифікуються за такими ознаками:

- 1) натурально-речовим складом: земельні, трудові, матеріальні, фінансові
- 2) походженням: природні, економічні
- 3) відношенням до виробництва: функціонуючі, потенційні
- 4) характером використання: виробничі, невиробничі
- 5) функціональною роллю в процесі виробництва: трудові ресурси, предмети та засоби праці
- 6) способом перенесення своєї вартості на створений продукт: оборотні, основні, природні, невиробничі.

Земля, праця, основні та оборотні засоби виробництва – відносяться до об’єктивних факторів виробництва. Суб’єктивними факторами виступає вміння організовувати виробництво, управляти виробничими процесами, тобто залучати в процес переробки ресурсів знання.

У сучасних умовах нестабільної економічної ситуації сільськогосподарським підприємствам необхідно оптимально використовувати весь наявний виробничий потенціал у довгостроковій перспективі (рис. 2).

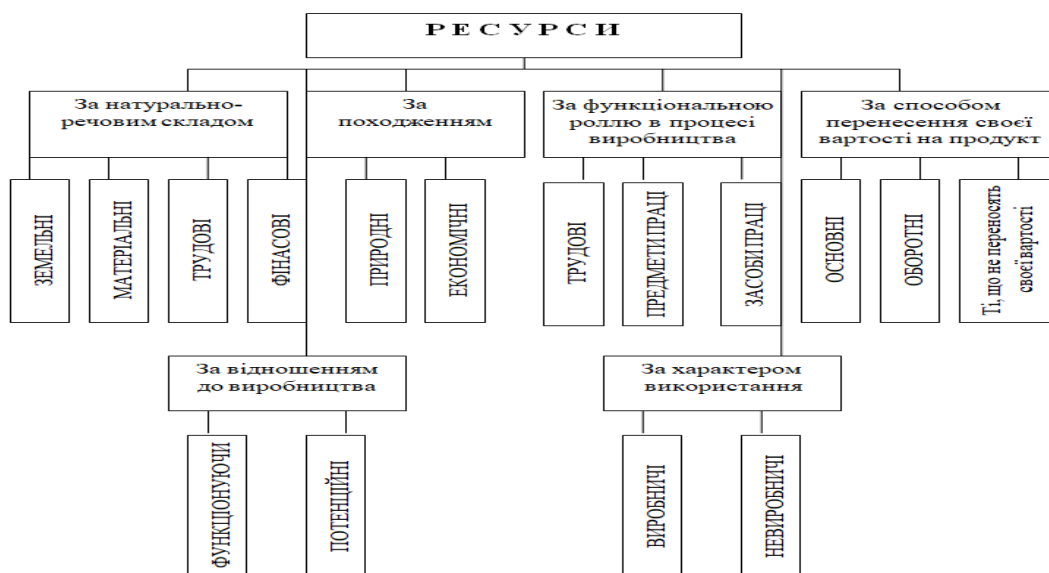

Рис. 2. Класифікація виробничих ресурсів аграрних підприємств

У напружених умовах функціонування агропідприємств в результаті воєнних дій агресора, перед Україною гостро стоїть питання відновлення економіки та територій. Значну роль відіграють новаторські підходи до формування виробничого потенціалу, що дасть можливість агропідприємствам збільшити ефективність своєї діяльності та відкрити нові можливості для розвитку.

Пропоновані напрямки формування виробничого потенціалу (рис. 3) позитивно вплинуть на конкурентоспроможність та інноваційність аграрних підприємств, які зможуть ефективно працювати в умовах мінливого ринкового середовища.

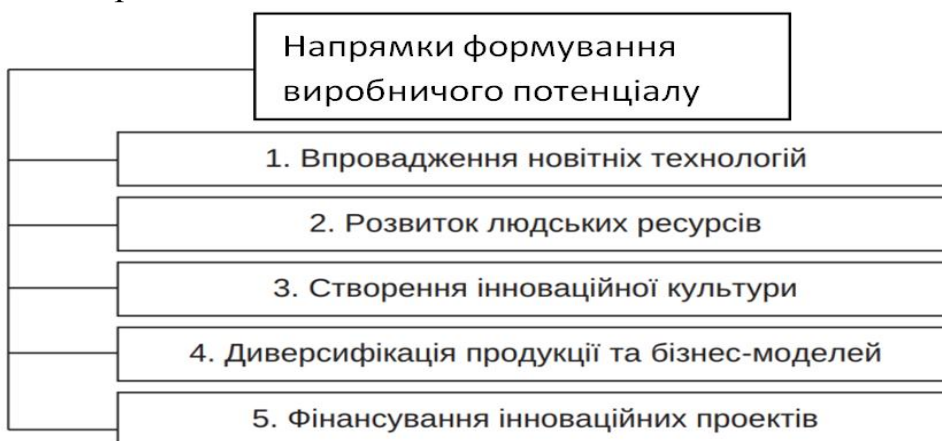

Рис. 3. Напрямок формування потенціалу агропідприємств

Як наслідок, це сприяє активному застосуванню сучасних методів господарювання, технологій вирощування у галузі рослинництва та тваринництва. В процесі господарювання виникають і проблеми, які потрібно

вирішувати, це такі як, блокування морських портів, втрата посівних площ, руйнування об’єктів аграрної інфраструктури. Як наслідок – скорочення експорту, підвищення цін на ресурси, скорочення персоналу, ускладнення логістики, гальмування техніко-технологічного переозброєння та підвищення кваліфікації персоналу галузі.

Тому, основними задачами, що стоять перед аграрними товаровиробниками в умовах воєнного стану є: забезпечення формування виробничого потенціалу аграрних підприємств, ефективне управління яким дасть можливість досягати високого рівня конкурентоспроможності на різних рівнях господарювання, забезпечити продовольчу безпеку країни та окремих регіонів, відновити ланцюги постачання сировини та збуту сільськогосподарської продукції, нарощувати обсяги переробки власної продукції у середині країни, розвивати тваринницьку галузь.

Література

1. Бесенюк В.М. Ресурсний потенціал агроформувань у забезпеченні ефективного господарювання // Економіка: проблеми теорії та практики. Випуск 193: В 5 т. Том I. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2014. – с. 158 – 168.
2. Довгаль О.В. Механізм ефективного управління ресурсним потенціалом аграрних підприємств / О.В. Довгаль // Агросвіт № 5. – 2016 – С. 20-22.
3. Коренков О.В. Виробничий потенціал як складова частина потенціалу підприємства / О.В. Коренков // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – Сер.: Економічна. – 2006. – № 565. – С. 186-190. Національний лісотехнічний університет України. 198 Збірник науково-технічних праць
4. Месель-Веселяк В. Я. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2014. – № 6. – С. 17-26.
5. Россоха В.В. Потенціал аграрного підприємства: методологія дослідження / В.В. Россоха // Економіка АПК. – 2011. – №4. – С. 35-40.
6. Терещенко С. І. Ефективність використання ресурсного потенціалу за рахунок обґрунтування параметрів діяльності аграрного формування : [Електронний ресурс] / С. І. Терещенко // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2014. - груд. (Вип. 2). — С. 725-729. - Режим доступу: <http://globalnational.in.ua/archive/2-2014/149.pdf>)

References

1. Beseniuk V.M. Resursnyi potentsial ahroformuvan u zabezpechenni efektyvnoho hospodariuvannia // Ekonomika: problemy teorii ta praktyky. Vypusk 193: V 5 t. Tom I. – Dnipropetrovsk: DNU, 2014. – s. 158 – 168.
2. Dovhal O.V. Mekhanizm efektyvnoho upravlinnia resursnym potentsialom ahrarnykh pidpriemstv / O.V. Dovhal // Ahrosvit № 5. – 2016 – S. 20-22.
3. Korenkov O.V. Vyrobnychiy potentsial yak skladova chastyna potentsialu pidpriemstva / O.V. Korenkov // Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina. – Ser.: Ekonomichna. – 2006. – № 565. – S. 186-190. Natsionalnyi lisotekhnichniy universytet Ukrainy 198 Zbirnyk naukovo-tekhnichnykh prats
4. Mesel-Veseliak V. Ya. Pidvyshchennia efektyvnosti silskohospodarskoho vyrobnytstva / V. Ya. Mesel-Veseliak // Ekonomika APK. – 2014. – № 6. – S. 17-26.
5. Rossokha V.V. Potentsial ahrarnoho pidpriemstva: metodolohiia doslidzhennia / V.V. Rossokha // Ekonomika APK. – 2011. – №4. – S. 35-40.

6. Tereshchenko S. I. Efektyvnist vykorystannia resursnoho potentsialu za rakhunok obgruntuvannia parametriv diialnosti aharnoho formuvannia : [Elektronnyi resurs] / S. I. Tereshchenko // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. - 2014. - hrud. (Vyp. 2). — S. 725-729. - Rezhym dostupu: <http://globalnational.in.ua/archive/2-2014/149.pdf>.)

Захарова В.С.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Миценко І.М.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ

Міжнародна торгівля стала важливою частиною зовнішніх економічних відносин і забезпечує країнам доступ до інвестицій, новітніх технологій та якісних імпортованих товарів за вигідними цінами. Крім цього, вона сприяє інтернаціоналізації виробництва, передачі технологій та розвитку людського капіталу, що дозволяє країнам ефективніше використовувати наявний потенціал, знижуючи вплив внутрішніх криз на економічне зростання.

Участь країн у глобальній економіці потребує виваженого підходу, який би враховував як переваги, так і ризики міжнародної торгівлі. Це вимагає постійного моніторингу та адаптації національних економічних стратегій для забезпечення сталого розвитку та балансу між позитивними і негативними наслідками інтернаціоналізації.

Завдяки спеціалізації країна має можливість виробляти конкурентоспроможні товари, які за якістю і ціною перевершують аналоги з інших країн, що сприяє експорту надлишків. Це розширює виробничі потужності та підвищує якість виробництва, стимулюючи економічне зростання.

Однією з основних вигод від спеціалізації є можливість експортувати товари з відносною перевагою, отримуючи валютну виручку, яка потім використовується для імпорту товарів, які важко або неефективно виробляти всередині країни [1, с. 228]. Обмін дозволяє задовольняти внутрішній попит на товари та послуги, доступні лише за кордоном, та забезпечує доступ до різноманітного асортименту товарів. Відмінності у відносних цінах на вітчизняні та іноземні товари дозволяють споживачам використовувати переваги цієї різниці, що дає можливість країні споживати більше, ніж виробляти [2, с. 20].

Спеціалізація, своєю чергою, сприяє ефективному розподілу ресурсів та адаптації виробничої структури до умов вільної торгівлі. Це оптимізує використання наявних ресурсів і дозволяє підвищити загальний рівень виробництва. Втручання держави в торгівлю через політику обмежень може спотворити ринкові сигнали і порушити ефективний розподіл ресурсів, що, на думку економістів, знижує загальний добробут країни економіки шляхом зниження торгових бар'єрів зазвичай позитивно впливає на виробництво і споживання, розширюючи доступ до ресурсів і товарів та підвищуючи рівень добробуту.

Отже, міжнародна торгівля та спеціалізація посилюють ефективність виробництва і споживання в економіці, сприяють економічному зростанню, а також забезпечують більший асортимент товарів та послуг для споживачів.

Теорія міжнародної торгівлі визначає спеціалізацію як ключовий елемент для підвищення економічної ефективності. Вільна торгівля сприяє зосередженню країни на тих видах діяльності, в яких вона має відносну перевагу, що дозволяє досягати максимальних вигод усім учасникам торгівлі [3, с. 40-41]. Країна, користуючись своїми порівняльними перевагами, може перерозподіляти виробничі ресурси на користь галузей, які є більш ефективними, що особливо важливо для розвитку високотехнологічних секторів.

Відповідно до класичної теорії, яку розвинув Д. Рікардо, наявність відносних відмінностей у витратах на виробництво товарів є достатньою умовою для отримання вигоди від торгівлі. Країни, які володіють надлишком певних факторів виробництва, зазвичай отримують порівняльну перевагу у виробництві тих товарів, які найбільше залежать від цих факторів [4]. Згідно з цим принципом, країна має порівняльну перевагу у виробництві товару, якщо вона виробляє його з нижчими альтернативними витратами.

Історичний приклад Японії ілюструє, як порівняльна перевага та інтеграція у світову торгівлю можуть позитивно впливати на економічний розвиток [4]. З часів відкриття торгівлі у 19 столітті країна змогла швидко розвинути виробництво і технології, завдяки чому збільшила свій добробут та стала важливим учасником світового ринку.

Участь у міжнародній торгівлі дозволяє країнам імпортувати товари, виробництво яких всередині країни є економічно не вигідним, і натомість спеціалізуватися на експорті продукції, у виробництві якої вони мають конкурентні переваги. Завдяки масштабуванню виробництва собівартість товарів знижується, що дозволяє продавати їх за більш конкурентними цінами. Класична теорія також підкреслює роль мобільності робочої сили,

яка при зниженні зайнятості у певних галузях може бути спрямована на підтримку експорту, що дозволяє зберігати загальну зайнятість і підвищувати добробут країни [1, с. 230].

Міжнародна торгівля, особливо участь у глобальних ланцюгах створення вартості (ГЛСВ), приносить численні переваги, серед яких підвищення продуктивності, доступ до сучасних технологій та інвестицій, а також розширення асортименту товарів і послуг для споживачів за вигіднішими цінами. Участь у ГЛСВ дозволяє країнам спеціалізуватися на виробництві окремих компонентів замість кінцевої продукції, що знижує витрати та підвищує конкурентоздатність. До того ж, міжнародна торгівля сприяє поширенню екологічних технологій, адаптуючи виробництво до вимог щодо кліматичних змін.

Проте з розвитком глобалізації виникають і ризики, такі як втрата робочих місць у промисловості розвинених країн, екологічні загрози та перебої у постачанні стратегічних товарів. Це часто стимулює країни до підвищення торговельних бар'єрів і субсидування важливих галузей [5]. Наприклад, у 2022 році через перебої в постачанні продовольства з України багато країн обмежили експорт пшениці та інших продуктів, що спричинило подорожчання та загрозу глобальної продовольчої кризи.

Негативні чинники, що впливають на економічну безпеку в зовнішній торгівлі, є важливим аспектом, який досліджують економісти для збереження стабільності та захисту внутрішньої економіки. Зокрема, Бабець І. та Миценко І. наголошують на таких загрозах, як нераціональна структура експорту, яка зменшує конкурентоспроможність і стійкість економіки, імпортна залежність, що веде до втрати частини внутрішніх ринків, а також проблеми зростання зовнішнього боргу, які посилюють залежність від зовнішніх кредиторів [6, с. 38]. Коковський Л. додатково підкреслює важливість збалансованого платіжного балансу, вказуючи на негативні наслідки від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі, яке підвищує уразливість економіки до фінансових криз [7].

У таблиці 1 можна узагальнити основні загрози, їх наслідки та потенційні засоби протидії, виділені на основі поглядів науковців:

Таблиця 1

Сутність загроз, що виникають в сфері зовнішньої торгівлі, та засоби
протидії

Сутність загрози	Наслідки для економіки	Засоби протидії
Від’ємне сальдо зовнішньої торгівлі	Збільшення зовнішнього валового та державного боргу; знецінення національної валюти в період несприятливих зовнішніх умов; втрата внутрішнього ринку та підвищення залежності від імпорту	Розвиток внутрішнього ринку; розроблення державних програм стимулювання імпортозаміщення; плавна девальвація національної грошової одиниці
Висока експортна залежність	Зростання залежності економіки країни від зовнішньої кон’юнктури на експортних ринках, світових цін; нерозвиненість внутрішнього ринку; зростання вартості імпорту	Розвиток внутрішнього ринку та імпортозаміщення; пошук резервів для споживання експортних товарів в середині країни
Висока імпортна залежність	Втрата внутрішнього ринку та скорочення вітчизняного виробництва	Розвиток внутрішнього ринку та імпортозаміщення; девальвація національної грошової одиниці
Низька частка інноваційної продукції в експорті	Нераціональна структура експорту; послаблення міжнародної конкурентоспроможності країни	Створення пільгових умов для розвитку інноваційного сектору економіки.
Сировинна структура експорту	Технологічна відсталість економіки; нераціональна структура економіки	Стимулювання розвитку обробних галузей промисловості; створення умов для інноваційного розвитку економіки; встановити обмеження на експорт сировини
Обмеженість вибору партнерів, постачальників необхідної продукції	Залежність країни від зовнішньоекономічної та митної політики країни-партнера; ризик перенесення економічної кризи з країни-партнера; посилення залежності країни від імпорту товарів	Державна підтримка диверсифікації експорту; диверсифікація імпортних поставок

Джерело: складено за [6; 7]

Державна політика у сфері зовнішньоекономічної діяльності справді відіграє важливу роль у підтримці економічної безпеки, особливо для країн із низьким рівнем економічного розвитку. Така політика дозволяє балансувати між перевагами від участі у міжнародних угодах та необхідністю захисту національних інтересів. Міжнародні угоди, як-от договори про вільну торгівлю або преференційні угоди, забезпечують ширший доступ до ринків і сприяють припливу інвестицій, що створює передбачуване інституційне середовище, важливе для розвитку торгівлі та залучення ПІІ.

Участь у міжнародних торговельних угодах для країн з асиметричними економіками потребує гнучкого підходу та спеціальних умов. Наприклад, у рамках Світової організації торгівлі країни, що розвиваються, можуть мати спеціальний і диференційований режим, який дозволяє уникнути виконання певних зобов'язань, що є важливим для підтримки їх економічної

стабільності. Однак, в умовах протекціонізму з боку розвинених країн, що підтримують своїх виробників через субсидії, країни з меншими економіками стикаються з труднощами у збереженні конкурентоспроможності [8]. Вони часто не мають достатніх ресурсів для підтримки національного виробництва на рівні, який дозволив би конкурувати на рівних умовах із країнами, що надають державну підтримку.

Література

1. Piekutowska A. Handel zagraniczny jako źródło zwiększenia efektywności gospodarowania. *Studia Ekonomiczne. Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*. 2014. №180. Cz. 2. S. 227-235.
2. Rynarzewski T. *Strategiczna polityka handlu międzynarodowego*. Warszawa: PWE, 2005, 251 s.
3. Guzek M. *Międzynarodowe stosunki gospodarcze: zarys teorii i polityki handlowej*. Warszawa: PWE, 2006.
4. Ortiz-Ospina E., Beltekian D. and Roser M. Trade and Globalization. URL: <https://ourworldindata.org/trade-and-globalization#explaining-trade-patterns-theory-and-evidence>.
5. Huchet M., Le Mouél C., Vijil M. The relationship between trade openness and economic growth: some new insights on the openness measurement issue. XIII ème Congrès de l'Association Européenne des Economistes Agricoles (EAAE), Aug. 2011, Zurich. URL: <https://institut-agro-rennes-angers.hal.science/hal-00729399>
6. Миценко І. М., Бабець І. Г. Трансформація системи управління зовнішньоекономічною та інвестиційною безпекою України в умовах глобалізації: монографія. Кропивницький: ЦНТУ, Поліграф-Сервіс, 2021. 464 с.
7. Коковський Л. О. Сучасні проблеми зовнішньоекономічної безпеки України та напрями їх подолання. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=738>.
8. Trade Has Been a Powerful Driver of Economic Development and Poverty Reduction. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/trade/brief/trade-has-been-a-powerful-driver-of-economic-development-and-poverty-reduction>.

Ільченко В.М.

к. е. н., доцент

Цимбалюк Б.Р.

здобувач вищої освіти

Університет митної справи та фінансів

м. Дніпро, Україна

ЛОГІСТИКА ТА E-COMMERCE: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Наразі світ розвивається швидкими темпами. Це зумовлено орієнтацією глобальної економіки на виробництві та споживанні товарів. З одного боку, це дає можливість отримувати достатню кількість потрібних речей за приємною ціною, з іншого - надмірність цих речей інколи призводить до їх

непотрібності, складування, а в кінцевому випадку до перероблення або утилізації.

Якщо подивитися на товарообіг України, то з кожним роком він зростає. Кількість імпортованих/експортованих товарів зростає. Обсяг відправлень операторами пошт також має висхідний характер. За 2023 рік він склав 544,6 млн посилок, що на 22% більше, ніж роком раніше. Однак, окрім проблеми надмірної кількості товарів, іншою проблемою є їх загублення/конфіскація. Це може трапитися у таких випадках [1]:

- проблеми з документацією;
- проблеми з самим товаром (вид);
- несплата тарифів/податків;
- звичайна відмова від отримування;
- непорозуміння/ проблеми з комунікацією.

Кейс 1. Магазин-виробник відправив свою продукцію поштою. Отримувач відмовився за якихось причин забирати продукт. Повернення товару вимагає більше коштів, ніж його собівартість, тому магазину немає сенсу його забирати й продукція залишається в оператора пошти.

Кейс 2. Коли товар імпортується в Україну, то зазвичай повинен оприбутковуватися. Може статися ситуація, що виникла проблема з документами або власник не правильно прорахував ціну податку, яку потрібно сплатити, тому відмовляється від отримування (бо йому це просто не вигідно). Митна служба у кращому випадку поверне товар відправнику або ж просто конфіскує його.

Рис.1 Статистика конфіскацій на митницях України за 2023 рік [2]

Таких кейсів є безліч і кожен має унікальні умови, однак у таких випадках як у митниці, так і в операторів пошт з'являється проблема – що

робити з цими незабраними, або їх ще можуть називати «загубленими» товарами/посилками, оскільки вони:

- займають місце;
- забирають час;
- потребують хоч якогось догляду;
- відповідно персоналу, який доглядає.

Усе це вимагає додаткових витрат, тому вигідно скоріше позбутися таких товарів. Існує два шляхи вирішення цієї проблеми – утилізація або продаж.

Утилізація може проходити наступним чином – або викидання на звалище, або переробка. Перший варіант очевидно негативний, оскільки таким шляхом завдається шкода природі. Другий варіант більш екологічний та раціональний, однак він потребує додаткових витрат на організацію цього процесу.

Вже достатній час за кордоном практикується інший спосіб – продаж тих товарів/посилок, які в Україні б підлягали знищенню. Тоді не потрібно додатково виділяти кошти на обслуговування таких речей, навпаки - за це ще отримують гроші.

До нас ця практика тільки починає доходити. Такі продажі вже спостерігаються на митницях та на Укрпошті, однак потрібно дотримуватися ряду умов.

Такі предмети не можна просто приїхати та придбати. Їх потрібно виграти на тендерах/аукціонах, що спеціально проходять під них. Додатково ці предмети не одразу дозволено виставляти на продаж - законодавчо повинен пройти певний час, коли товар/посилка буде рахуватися загубленою та може бути проданою. У митниць цей час становить 3 місяці (при певних умовах може бути в межах 1-3 років), на Укрпошті пів року [3,4].

Якщо для продавців такий варіант найвигідніший, то для покупців, окрім вигідних цін, існують певні ризики. Зазвичай що саме буде знаходитися в упаковці не відомо, тому фактично це як купити «кота в мішку» - може повезти, а може й ні, хоча існують кейси, коли вказується продукція та її точна кількість (в основному таке спостерігається на товарах з митниць).

Така можливість придбати товари нижче за ринкову вартість пробуджує азарт, однак він інколи завдає суттєвої шкоди. Існують торговці, які начебто перепродають такі загублені товари/посилки (бо не завжди на аукціонах/тендерах можна їх швидко придбати, та й додатково поріг входу щодо грошей відносно великий), а люди, вірячи їм, купують. Під видом цих

речей вони можуть просувати свої неліквідні товари або просто обманювати, відсилаючи пусті коробки, тому потрібно залишатися пильними.

Отже, проблеми з товарами, як надмірність, нагромадження, загубленість та інші завжди будуть існувати, поки нас оточує ринкова економіка. Існують різні способи розв’язання цих проблем, однак кожен випадок є індивідуальним та потребує певного підходу. Якщо брати до уваги вирішення питань з загубленими товарами/посилками, то для нашої країни є вигідний варіант – їх продаж. Цей шлях тільки починає набувати популярності в Україні, однак потенціал у нього дуже великий.

Література

1. Інформаційне агентство Interfax-Україна URL: <http://surl.li/zqodok>
2. Державна митна служба України, «Статистика порушень митних правил за 2023 рік» URL: <http://surl.li/mstwha>
3. Митний кодекс України, 125 та 204 статті URL: <http://surl.li/mbugou>
4. Укрпошта, «Продажа незатребуваних протягом пів року посилок» URL: <http://surl.li/lsttnb>

References

1. Informatsiine ahentstvo Interfax-Ukraina URL: <http://surl.li/zqodok>
2. Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy, «Statystyka porushen mynykh pravyl za 2023 rik» URL: <http://surl.li/mstwha>
3. Mytnyi kodeks Ukrainy, 125 ta 204 statiti URL: <http://surl.li/mbugou>
4. Ukrposhta, «Prodazha nezatrebuyanykh protiahom piv roku posylok» URL: <http://surl.li/lsttnb>

Іштемірова Ш.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Миценко І.М.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

НОВІ ІНДУСТРІАЛЬНІ КРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Стратегічні підходи та моделі економічного розвитку нових індустріальних країн відрізняються та можуть полягати у формуванні експортоорієнтованої економіки або впровадженню заходів з імпортозаміщення. Проте, як зазначають Брензович К. та Ісак З., основні характерні особливості нових індустріальних країн, які відрізняють їх від країн, що розвиваються, є швидкі темпи зростання ВВП, висока частка товарів промисловості в загальних обсягах випуску та експорту, підвищення рівня якості життя [1].

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до класифікації нових індустріальних країн, а також не вироблені критерії віднесення країн до цієї групи. Концептуально нові індустріальні країни стали виділятися у 70-х роках минулого століття, а цей термін став вживатися в економічному, соціальному та політичному сенсі, оскільки економічний розвиток, який проявлявся як зростання ВВП в основному завдяки промисловості, доповнювався низкою суспільно-політичних трансформацій, демократичними перетвореннями, детінізацією економіки та підвищенням якості життя населення.

Термін «нова індустріальна країна» найчастіше застосовується по відношенню до окреслення економік Китаю, Індії, Сінгапуру, Кореї, Тайваню, Гонконгу. На даний час відсутній чітко визначений перелік нових індустріальних країн, а низка держав, які свого часу відносилися до цієї групи, вже стали провідними економіками світу за показниками промислового виробництва та торгівлі. Наприклад, серед десяти країн з найбільшим ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності (ПКС) знаходяться Китай, Індонезія, Індія, Бразилія, а у рейтингу за індексом розвитку людського потенціалу ці країни не включені до групи розвинутих країн [2].

Водночас, не існує загальнообов’язкового визначення терміну «країни, що розвивається», який характеризує країни на основі економічних показників та дозволяє класифікувати як країни, що розвиваються, так і промислово розвинені країни. Тому термін «країна з ринком, що розвивається» найкраще описати як «нова індустріальна країна». В даний час до цієї групи відносяться 10 країн, більшість з яких розташовані в Південній і Східній Азії. Найбільшими економіками серед них наразі є Китай, Індія та Бразилія. Загалом у цих 10 країнах проживає 3,83 мільярда жителів, що становить приблизно 47,72% населення світу [3].

З іншого боку, термін «індустріалізована» окреслює країну з розвинутою промисловістю, яка включає високотехнологічні підприємства, промислове виробництво та інші пов’язані галузі, що стимулюють економічну активність в країні. З цієї точки зору, термін «нова індустріалізована країна», пов’язаний зі стрімким промисловим розвитком, застосовується в економіці та політології для характеристики країн, які за рівнем економічного розвитку знаходяться між провідними розвиненими країнами та країнами, що розвиваються. Крім швидкого економічного зростання, зумовленого експортом, нові індустріальні країни

характеризуються міграцією працівників із сільських регіонів до міських агломерацій.

У науковій літературі на основі критерію початку періоду стрімкого розвитку виділяються чотири основні групи нових індустріальних країн, що окреслюються терміном «хвиля». При цьому підходи вчених щодо віднесення країн до певної групи (хвилі) відрізняються, що зумовлює деякі відмінності у переліку країн, які входять до певної групи (табл.1). Як видно з наведеної класифікації, поділ нових індустріальних країн за «хвилями» їх розвитку відрізняється. Розглянуті класифікації також є певною мірою застарілими і не враховують реальної економічної ситуації в окремих країнах. Зокрема, Кіпр ще у 2004 р. вступив до ЄС, що свідчить про високі стандарти економічного та соціального розвитку. Туреччина є країною-членом НАТО з високорозвиненими галузями промисловості та динамічним розвитком економіки.

Таблиця 1

Поділ нових індустріальних країн на групи (хвилі)

Група країн	Період зростання	Класифікація 1 (Шевчук В.О.)	Класифікація 2 (В. Козик, Н. Панкова, Л. Даниленко)
Перша хвиля	1960-1993 рр.	Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань, Гонконг	Гонконг, Республіка Корея, Сінгапур, Тайвань («азіатські тигри»); Аргентина, Бразилія та Мексика («латиноамериканські пуми»)
Друга хвиля	1995-2000 рр.	Аргентина, Бразилія, Мексика, Чилі, Уругвай	Малайзія, Таїланд, Індія, Чилі
Третя хвиля	2000-2018 рр.	Малайзія, Таїланд, Індія, Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія	Кіпр, Туніс, Туреччина, Індонезія
Четверта хвиля	2018-2024 рр.	Китай, Філіппіни, В'єтнам	Філіппіни, південні провінції Китаю

Джерело: складено автором за [5; 6]

Групування країн за «хвилями» враховує хронологічний порядок економічних та політичних реформ, а такий критерій поділу країн на групи використовується як основа дослідження ключових характеристик, які визначають місце та роль країни у глобальній економіці та чинники економічного зростання. Наприклад, економічне зростання країн - «азійських тигрів» було пов'язане насамперед з експортною орієнтацією національних економік, а стрімкий розвиток країн - «латиноамериканських пум»

відбувався завдяки успішній реалізації стратегії заміщення імпорتنих товарів продукцією національних виробників. Економічне зростання країн, які відносяться до наступних «хвиль» індустріалізації, передбачало використання досвіду країн першої «хвилі» та поєднання елементів експортоорієнтованої стратегії розвитку та стратегії імпортозаміщення.

Незважаючи на те, що ринкові трансформації в окремих нових індустріальних країнах тривають і в даний час, серед цих країн можна виділити лідерів за показниками високотехнологічності промислового виробництва та експорту, наукомісткості й технологічності інвестицій, що дозволяє їх віднести до розвинених країн. Так, за даними ОЕСР, відношення витрат на дослідження та розвиток до ВВП у Південній Кореї і на Тайвані у 2021 р. становили відповідно 4,9% та 3,8%, що перевищувало аналогічний показник для таких країн, як США (3,5%), Австрія (3,3%), Великобританія (2,9%) та інших країн ЄС [7]. Нові індустріальні країни розробляли і впроваджували власні моделі економічного розвитку, серед яких виділяють як найуспішніші азійську та латиноамериканську моделі. Ці стратегії передбачали не лише досягнення кількісних змін в економіці, але й забезпечували якісні трансформації соціально-економічних систем, що дозволило країнам швидко подолати економічну відсталість та за пару десятків років стати вагомими гравцями на міжнародних ринках. Порівняно короткий час знадобився цим країнам для переходу від економіки, яка є типовою для країн, що розвиваються, до розвинутої економіки, яка характеризується високими показниками розвитку промисловості, інновацій, людського капіталу та соціальних стандартів.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що концепція нових індустріальних країн сформувалася і набула поширення у 1970-х роках в результаті дослідження стрімкого розвитку Гонконгу, Південної Кореї, Сінгапуру і Тайваню, які отримали назву «азійські тигри» і на даний час посідають провідні позиції серед інших країн світу за рівнем економіки та технологічних інновацій. Ці країни показали швидкі темпи промислового зростання у 60-х роках минулого століття і надалі залишаються лідерами за рівнем промислового розвитку та доходами населення. Розвиток нових індустріальних країн відрізняється від інших країн світу, оскільки основними їх ознаками є високий рівень валового національного доходу на одного мешканця, ефективна економічна політика експортної орієнтації, демократичне суспільство та прозорі політичні процеси.

Література

1. Брензович К.С., Ісак З.І. Нові індустріальні країни «третьої хвилі» у глобальній економіці. Інфраструктура ринку. 2019. Вип. 37. С. 18-24. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2019/37_2019_ukr/5.pdf.
2. Top 25 Developed and Developing Countries. URL: <https://www.investopedia.com/updates/topdeveloping-countries>.
3. <https://www.worlddata.info/newly-industrialized-countries.php>.
4. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. Міжнародні економічні відносини. Київ: Знання, 2008. 406 с.
5. UNIDO Country Classification. Methodological document. Edition 2024 UNIDO Statistics. <https://stat.unido.org>.
6. Gross domestic spending on R&D % of GDP, 2021. OECD. <https://www.oecd.org/en/data/indicators/gross-domestic-spending-on-r-d.html>.

Капітула М.І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Миценко І.М.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У КОНТЕКСТІ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕНЕРГЕТИЧНОГО РИНКУ

Нині існує ціла низка різних концептуальних і методологічних підходів до визначення енергетичної безпеки, її складових і способів забезпечення, що є прямим наслідком складності та багатогранності концепції енергетичної безпеки як самостійного об'єкта дослідження. Водночас відсутній єдиний концептуальний і методологічний підхід до визначення та оцінки енергетичної безпеки, її основних компонентів і субкомпонентів.

Для уточнення природи енергетичної безпеки розглядаються й аналізуються наявні підходи міжнародних організацій, країн і дослідників до визначення енергетичної безпеки, її основних компонентів і способів її забезпечення. У широкому розумінні концепція енергетичної безпеки охоплює економічні, політичні, соціальні й екологічні аспекти та охоплює багато багатокомпонентних складових, взаємопов'язаних численними багатofункціональними зв'язками, що робить вельми складним їхнє виокремлення. З моменту свого створення Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) зробило забезпечення енергетичної безпеки одним із центральних завдань, і одним з основних напрямів його діяльності є здатність колективно реагувати на значні перебої в постачанні нафти та газу шляхом

вжиття короткострокових заходів надзвичайного реагування в енергетичному секторі.

Загалом, згідно з визначенням МЕА, основні компоненти енергетичної безпеки можна поділити таким чином (рис. 1) [1].

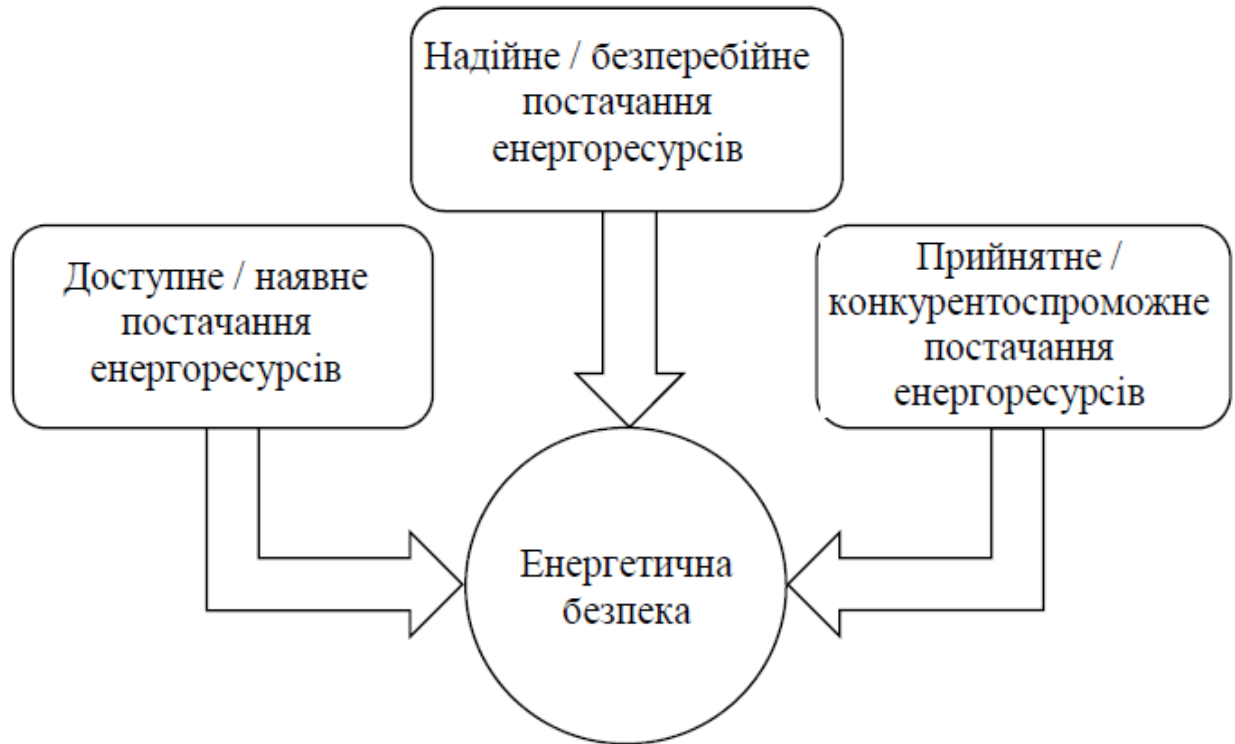

Рис. 1. Ключові елементи енергетичної безпеки
За: [1]

На думку фахівців Групи Світового банку, ключовими напрямками забезпечення енергетичної безпеки є посилення енергоефективності, диверсифікація енергопостачання та запобігання короткостроковій волатильності цін на енергоносії. При цьому диверсифікація енергетичних портфелів є засобом зниження ризиків енергетичної безпеки для окремих країн і глобальних ринків, а диверсифікація енергопостачання є постійним і природним процесом, притаманним для секторів країн, що споживають і виробляють, і які поступово диверсифікують структуру споживання енергії, постачальників і споживачів. Підкреслюється, що так і має бути [2]. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) не розкриває власного визначення енергетичної безпеки, а лише вказує на фактори ризику, які мають лежати в основі її визначення енергетичної безпеки. Основним фактором ризику вважається порушення постачання енергії або енергоресурсів (як виробництва, так і процесів транспортування або зберігання) [3].

Керівний комітет Всесвітнього економічного форуму з нової парадигми енергетичної безпеки зазначає, що традиційні елементи енергетичної безпеки (джерела постачання енергії, центри попиту на енергію, геополітичні аспекти та ринкові структури) за останні кілька десятиліть зазнали значних змін. Енергетична безпека - це термін, який охоплює безліч питань, пов'язаних з енергетикою, економічним зростанням і політикою. Існуючі визначення енергетичної безпеки різняться залежно від їхнього положення в ланцюжку створення вартості. Споживачам і енергоємним галузям необхідна енергія, доступна за розумною ціною, яка постійно постачається. Країни-виробники нафти і природного газу розглядають енергетичну безпеку з погляду задоволення попиту та отримання доходів. Нафтогазові компанії розглядають доступ до нових запасів, можливість розвитку нової інфраструктури та стабільний інвестиційний режим як елементи забезпечення енергетичної безпеки. Країни, що розвиваються, стурбовані доступністю енергоресурсів. Енергетичні компанії стурбовані цілісністю енергетичних мереж. Політичні організації звертають увагу на ризики, пов'язані з перебоями в постачанні та проблемами безпеки енергетичної інфраструктури внаслідок терористичних атак, воєн і стихійних лих. З огляду на весь ланцюжок створення вартості, ціни на енергоносії та диверсифікація їхніх поставок є найважливішими елементами енергетичної безпеки [4; 5, р. 51-65].

Таким чином, у Євросоюзі відправною точкою для розуміння концепції енергетичної безпеки є забезпечення безпеки ланцюга постачання енергоресурсів. Питання безпеки енергопостачання насамперед пов'язане зі здатністю держав-членів ЄС задовольняти свій попит на енергію та енергоресурси. Іншими словами, надійність постачання енергії (енергоресурсів) посідає центральне місце у визначенні енергетичної безпеки: в Енергетичній стратегії України до 2035 року «Безпека, енергоефективність та конкурентоспроможність» ідеться про те, що як спосіб підвищення енергетичної безпеки щонайменше 30 % енергоресурсів повинні становити джерела (за винятком ядерного палива) та передбачено диверсифікацію джерел енергії і маршрутів постачання [6].

Визначення енергетичної безпеки та її основні складові є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних авторів. При цьому іноді стверджується, що сформулювати загальне визначення енергетичної безпеки неможливо. Однак не всі експерти погоджуються з цією позицією. Існування різних визначень енергетичної безпеки не обов'язково означає існування різних концепцій енергетичної безпеки, а різні інтерпретації

енергетичної безпеки відображають особливості національних пріоритетів і політики в галузі енергетичної безпеки [7].

Література

1. What is energy security? // IEA. [Electronic resourc] URL: <http://www.iea.org/topics/energysecurity/subtopics/whatisenergysecurity>.
2. The World Bank: Energy Security Issues [Electronic resourc]. URL: <http://siteresources.worldbank.org/>.
3. OECD Policy Roundtables. Energy Security and Competition [Electronic resourc] // OECD. URL: <https://www.oecd.org/competition/abuse/39897742.pdf>.
4. The New Energy Security Paradigm [Electronic resourc]. URL: <https://ru.scribd.com/document/202490439/CERA-2022-the-New-Energy-Security-Paradigm>.
5. Yergin D. Energy Security and Markets // In: J. H. Kalicki, D. L. Goldwyn (eds.) Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy. Woodrow Wilson Press with Johns Hopkins University Press, 2015. 604 p.
6. Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» // Сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України. URL: <http://195.78.68.67/minugol/doccatalog/document?id=245234113>.
7. 23. Манжул І. В. Визначення поняття «енергетична безпека» зарубіжними авторами // Часопис Київського університету права. 2023. № 2. С. 272-276.

Кіракосян К.Г.
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бабець І.Г.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ТОРГІВЛЯ СИРОВИННИМИ ТОВАРАМИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЕКОНОМІКИ КРАЇН

Видобуток сировини відбувається в основному в місцях, де її найбільше в природі або де природні умови (і доступна технологія) роблять видобуток найбільш економічно вигідним. Отже, існують «природні» причини концентрації виробництва та міжнародної торгівлі сировиною, які можуть бути відсутніми у випадку продуктів, які в принципі можна виробляти будь-де. Крім того, економія від масштабу є значною в галузях з високими витратами на постійний капітал, таких як гірничодобувна промисловість і розробка кар'єрів, і в деяких випадках це може призвести до високої та постійної концентрації виробництва та торгівлі навіть відносно повсюдною сировиною. Ці концентрації іноді породжують ринкову владу, яка може бути використана з економічних і неекономічних причин, напр. через обмеження на виробництво або торгівлю, особливо в контексті позиції

цієї продукції на першому місці в міжнародних ланцюгах постачання. Сторона попиту також є потенційно важливим чинником ринкових умов і ландшафту торговельної політики [1].

Товари є основними продуктами, які лежать в основі матеріального прогресу, підтримують і стимулюють економіку багатьох країн, які їх виробляють. Якщо більше 60% товарів, які країна експортує, у вартісному вираженні, є основними продуктами, то країна вважається залежною від сировини, що часто співвідноситься з уразливістю та бідністю [2]. Коли економіка країни не є диверсифікованою та значною мірою залежить від сировинних ресурсів, вона функціонує під впливом світових ринкових цін. Коли ціни знижуються, під загрозами опиняються зайнятість, експорт і державні доходи, а країна стає вразливою до цінових коливань на світових ринках.

Ця вразливість лежить в основі багатьох економічних, соціальних та екологічних проблем, з якими стикаються країни, що розвиваються. Вирішення проблем, пов'язаних із залежністю від сировини, є ключовим для реалізації завдань щодо досягнення Цілей сталого розвитку ООН, від зменшення бідності та сприяння рівності до захисту планети та збереження миру. У звіті ЮНКТАД про стан товарної залежності проведено оцінку ситуацію та проаналізовано її розвиток за останні 20 років. Експерти виділили два головних факти: (1) ресурсна залежність є переважно явищем для країн, що розвиваються; (2) ресурсна залежність є стійкою, яку складно подолати в короткостроковому періоді [3].

Ресурсна залежність є досить поширеним явищем. Близько 54% усіх країн, або 102 із 189, залежать від сировини (рис. 1). Однак лише 13% розвинених країн, включаючи Австралію, Нову Зеландію та Норвегію, перебувають у такій ситуації. Натомість ця частка зростає до 64% для країн, що розвиваються, і ще вища – 85% – для найменш розвинених країн світу. Отже, концентрація експорту сировинних товарів пов'язана з низьким рівнем розвитку - чим вища залежність, тим нижчий рівень розвитку країни, виміряний як ВВП на одного мешканця. У деяких випадках залежність є небезпечною. У 35 країнах світу понад 90% експорту становлять сировинні товари. Для Анголи, Іраку, Чаду, Гвінеї-Бісау та Нігерії ця частка перевищує 98%, а в деяких випадках один продукт забезпечує більше 75% усіх доходів від експорту [2].

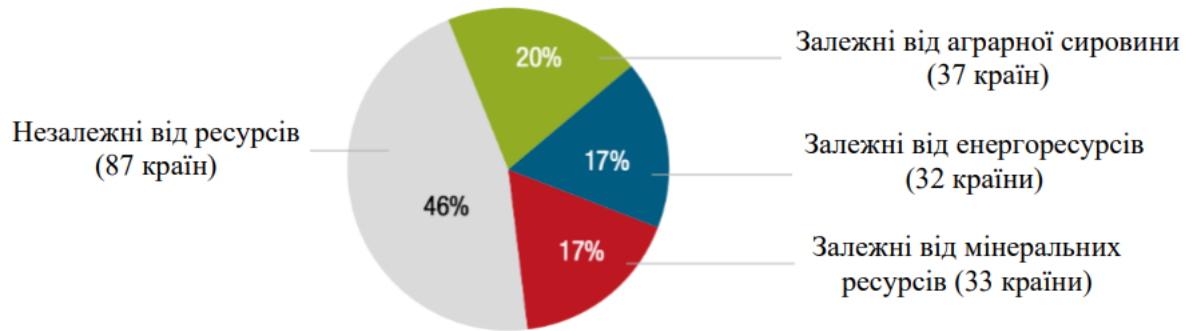

Рис. 1. Розподіл незалежних і залежних від ресурсів країн, 2013–2017 рр.

Джерело: [2]

Проблема полягає не в наявності ресурсної залежності як такої, а в уразливості економіки, до якої вона призводить. Зокрема, після досягнення піку у 2008-2010 рр., ціни на сировинні товари були значно нижчими у період з 2013 р. по 2017 р. Це зниження зумовило економічний спад в 64 країнах, залежних від сировинних товарів, і в деяких з них спостерігалася рецесія. Внаслідок уповільнення економіки фінансові позиції цих країн погіршилися, а державний борг збільшився. З 2008 р. по 2017 р. зовнішній борг 17 країн, що розвиваються, залежних від сировини, зріс більше ніж на 25%. У Монголії, де спостерігалася найбільш складна ситуація, відношення боргу до ВВП стрімко зросло з 39% до 245% [2].

Ресурсна залежність може бути стійким явищем. Проте, позитивний чи негативний вплив забезпеченості природними ресурсами на економіку залежить від того, як країна їх використовує та управляє ними. Успішне використання природних ресурсів для забезпечення економічного розвитку демонструють такі країни: Єгипет, Оман, Тринідад і Тобаго стимулюють експорт хімічних речовин; Камерун і Руанда збільшили експорт за рахунок диверсифікації сільського господарства; Бразилія та Колумбія постійно збільшували вартість експорту промислової продукції [2].

Отже, поряд з негативними аспектами забезпеченості країн природними ресурсами та узалежнення від експорту сировини, вчені звертають увагу на позитивний вплив сировинних ресурсів на економіку країн. Насамперед, наявність власних необхідних сировинних ресурсів може стимулювати економічне зростання [4]. Сировинні матеріали перетворюються на економічну продукцію з певною ефективністю та під впливом таких факторів, як структура економіки та використовувана виробнича технологія. Матеріали є не лише важливим фактором витрат для

економіки; їх використання також пов’язане з тиском на навколишнє середовище [5]. Останнім часом загальноекономічний аналіз матеріальних потоків (EW-MFA) і похідні показники, що зосереджуються на економіці в цілому, були визнані найпоширенішими інструментами, корисними для моніторингу широкого кола проблем, пов’язаних зі споживанням матеріалів [6].

Багатство природних ресурсів дає можливість для економічного зростання та розвитку. Кошти, що надходять від продажу ресурсів можуть бути використані для проектів з розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров’я, серед іншого, що стимулює економічний прогрес. Наявні дані свідчать про те, що з 1960-х років у багатих на ресурси країнах спостерігалось слабе зростання порівняно з іншими країнами, в яких недостатньо сировинних ресурсів [7]. Цей негативний зв’язок між достатком природних ресурсів та економічною ефективністю є те, що в літературі про ресурси та зростання називають «ресурсним прокляттям». За словами Дж. Сакса та А. Ворнера, феномен бідних на ресурси економік, які випереджають економіки, багаті на ресурси, є закономірністю, що повторюється в економічній історії [Там же]. Приклади включають досвід Нідерландів проти Іспанії в сімнадцятому столітті, Японії та Швейцарії проти Росії в дев’ятнадцятому та двадцятому століттях [8]. Країни з обмеженими природними ресурсами, такі як Сінгапур, Японія, Гонконг, протягом багатьох років досягли виняткових темпів зростання порівняно з багатими на ресурси країнами, такими як Нігерія, Мексика, Венесуела та росія.

Вчені дослідили глобальні мережі торгівлі корисними копалинами, виділили їх загальні характеристики та за допомогою панельної квантильної регресії перевірили зв’язок позицій країн в цих мережах і ВВП. В результаті аналізу вчені зробили висновки, що надлишок природних ресурсів негативно впливає на економічний розвиток; експорт сприяє економічному зростанню, тоді як висока залежність від зовнішніх ресурсів сповільнює економічне зростання, і для економіки країни необхідно мати велику кількість надійних торгових партнерів. Крім того, країни з високим економічним рівнем повинні надавати більше значення стратегічним запасам мінеральних ресурсів, тоді як країни з низьким економічним рівнем повинні приділяти більше уваги виходу на міжнародний ринок [9].

Отже, як показує огляд наукових публікацій, забезпеченість країни сировинними ресурсами та їх надлишок можуть стати як рушієм економічного зростання, так і стримувати економічний розвиток. Важливу роль в цьому процесі відіграє зовнішня торгівля сировинними ресурсами,

оскільки залежно від обсягів їх експорту та товарної структури залежать валютні надходження та платіжний баланс країни. З іншого боку, одним з ключових факторів економічного зростання стає здатність держави ефективно регулювати експорт сировини та використовувати кошти, отримані від продажу сировинної продукції, для розвитку галузей переробної промисловості.

Література

1. Kowalski P. and Legendre C. Raw Materials Critical for the Green Transition: Production, International Trade and Export Restrictions. OECD Trade Policy Paper. 2023. №269.
2. Coke-Hamilton P. We must help developing countries escape commodity dependence. May 17, 2019. <https://www.weforum.org/agenda/2019/05/why-commodity-dependence-is-bad-news-for-all-of-us>.
3. State of Commodity Dependence 2019. United Nations Conference on Trade and Development. https://unctad.org/system/files/official-document/ditccom2019d1_en.pdf.
4. Ayres, R.U. & Warr, B. The Economic Growth Engine: How Energy and Work Drive Material Prosperity. Cheltenham: Edward Elgar, 2009.
5. Steinberger J. K., Krausmann F., Eisenmenger N. Global patterns of materials use: A socioeconomic and geophysical analysis. Ecological Economics. 2010. Vol. 69 (5). P.1148-1158.
6. Kovanda J., Weinzettel J. The importance of raw material equivalents in economy-wide material flow accounting and its policy dimension. Environmental Science & Policy. 2013. Vol. 29. P. 71-80.
7. Sachs, J.D. and A.M. Warner. The Curse of Natural Resources. European Economic Review. 2001. Vol. 45(4). P. 827- 838.
8. Stijns, J.C. Natural Resource Abundance and Economic Growth Revisited. Resources Policy. 2005. Vol. 30(2). P. 107-130.
9. Xi X., Zhou J., Gao X., Wang Z., Si J. Impact of the global mineral trade structure on national economies based on complex network and panel quantile regression analyses. Resources, Conservation and Recycling. 2020. Vol. 154. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921344919305439>.

Колесник О.Б.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Миценко І.М.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МІЖНАРОДНА ТОРГІВЛЯ В СИСТЕМІ РЕГІОНАЛЬНИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ УГОД: ПРОЦЕС ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ

Однією з небагатьох тенденцій розвитку міжнародної торгівлі, яка супечечить процесам глобалізації, є регіоналізація. Збільшення за останнє десятиліття кількості регіональних торговельних угод (РТУ), які усувають усі

або більшість бар'єрів у взаємній торгівлі між країнами-учасницями, фактично свідчить про зростаючу роль РТУ в лібералізації міжнародної торгівлі. Це пов'язано з ускладненням і посиленням взаємопов'язаності глобальних економічних процесів. Конкуренція за ринки збуту і джерела ресурсів, що посилюється, вимагає співпраці між географічно пов'язаними країнами. Це пов'язано з тим, що воно дає змогу економити на тарифах і підвищує згуртованість у боротьбі зі спільними конкурентами на світовому ринку.

У сучасному світі РТУ стають інструментом інтеграційного неопротекціонізму. Іншими словами, зростання кількості РТУ фактично свідчить про те, що на зміну ліберальній політиці дерегулювання приходить так зване селективне дерегулювання [1]. Іншими словами, РТУ стають важливим гравцем у глобальній інституціоналізації міжнародної торговельної системи. Відповідно до цих умов, РТУ мають охоплювати всю торгівлю між членами, якщо тільки на них не поширюється застереження щодо набуття чинності [2]. Члени СОТ зобов'язані повідомляти про РТУ, у яких вони беруть участь, як і учасники ГАТТ. У 2016 році було повідомлено про 113-й РТУ між Монголією і Японією. Після цього всі члени СОТ стали брати участь у регіоналізації в рамках СОТ; деякі члени приєдналися до більш ніж 20 РТУ. У період з 1948 до 1994 року ГАТТ отримав 124 повідомлення про РТУ, що охоплюють лише торгівлю товарами, але з моменту створення СОТ було укладено станом на травень 2023 року до СОТ було повідомлено про 459 таких угод, з яких 287 уже набрали чинності. 2004 рік ознаменувався різким зростанням кількості таких угод через стагнацію Дохійського раунду, внаслідок чого СОТ стала глобальною. Зниження довіри до СОТ як інституту, що забезпечує інституціоналізацію, було спричинене - у 1992-1995 роках - проблемами зі створенням СОТ, а у 2007 році - розробленням тимчасового механізму для створення РТС [3].

На країни Азії, Європи й Північної Америки припадає 88% загального обсягу міжнародної торгівлі товарами (рис. 1), при цьому найактивніше РТС нотифікуються в Європі, Східній Азії, Південній Америці. Три чверті ратифікованих РТС укладено відповідно до Статті XIV ГАТТ; відповідно до статистики СОТ, 90% РТС пов'язані з формуванням зон вільної торгівлі і лише 10% - з угодами про митні союзи.

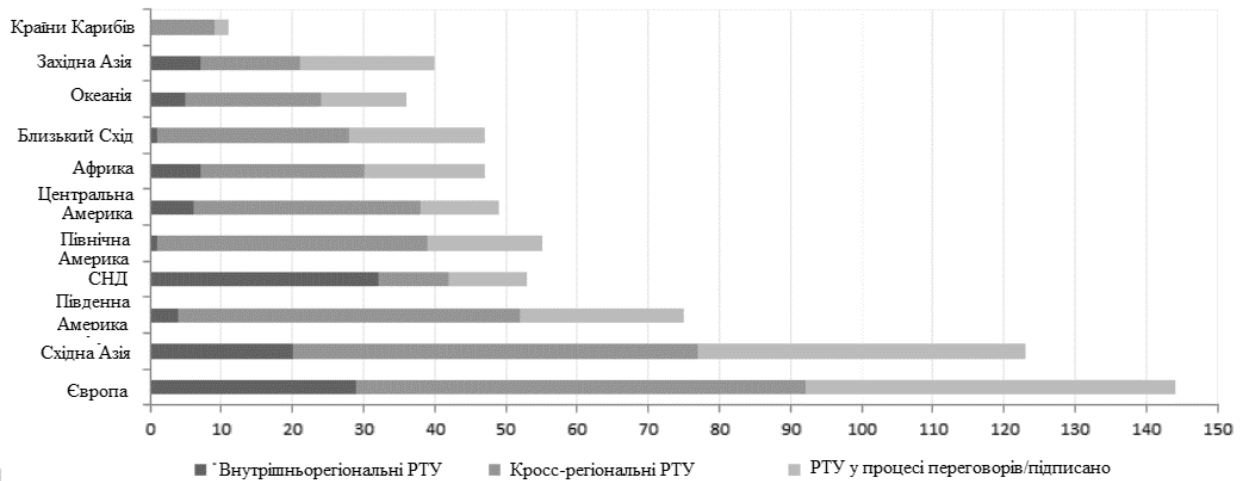

Рис. 1. Кількість РТУ у розрізі регіонів світу
За: [4]

Багато членів СОТ наразі ведуть переговори про укладення нових РТС. Більшість нових РТС, як і раніше, являють собою двосторонні угоди. Однак ведуться переговори і про укладення мегарегіональних угод. До них належать Транстихоокеанське партнерство (ТТП), Регіональне всеосяжне економічне партнерство (РВЕП), Латиноамерикансько-Тихоокеанський альянс, Спільний ринок Східної й Південної Азії (КОМЕСА), Східноафриканське співтовариство (САС) і Тристороння угода Співтовариства розвитку півдня Африки (САДК) [5].

До найбільших РТС сучасності належать Євросоюз, НАФТА й АСЕАН: станом на 2023 рік (офіційної статистики СОТ за цими РТС за 2024 рік ще немає), на ці три РТС разом припадало 56 % (8,9 трлн дол. США) світового експорту товарів - рис. 2), 58 % світового імпорту товарів (9,5 трлн дол. США).

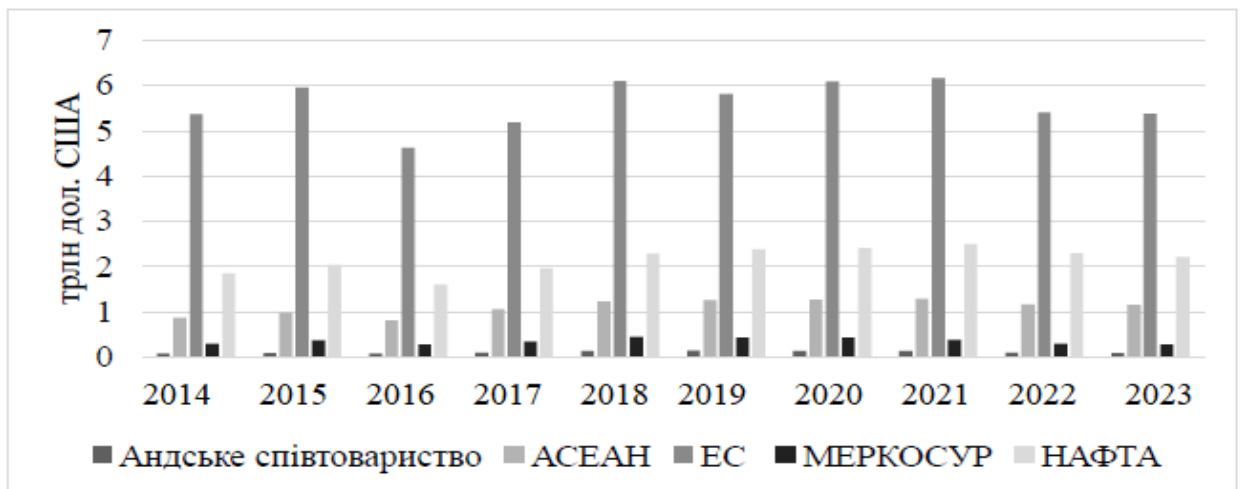

Рис. 2. Динаміка експорту у межах регіональних торговельних угод у 2014-2023 рр.
За: [4]

У 2014-2023 роках темпи зростання товарної торгівлі сповільнилися порівняно з 2007-2014 роками через сповільнення економічного розвитку, спричиненого світовою фінансовою кризою 2008 року, і падіння імпорتنих й експортних цін на товари у 2014-2015 роках. МЕРКОСУР і Андське співтовариство також зіткнулися зі зниженням товарного експорту. Наразі їхня частка становить 2 % і 1 % відповідно.

Таким чином, РТС не є конкурентами СОТ, а зазвичай сприяють розвитку міжнародної торговельної системи: вони дають змогу країнам встановлювати «правила гри», що виходять за рамки рівня лібералізації, можливого на багатосторонній основі. Ба більше, багато проблем Дохійського раунду переговорів СОТ можна вирішити за допомогою зрілих РТС, які гарантують подальшу лібералізацію міжнародної торговельної системи. Таким чином, що ширшими будуть РТС, то простіше проходитимуть торговельні переговори в рамках СОТ. Аналіз внутрішньорегіональної й позарегіональної торгівлі в основних РТС показує, що тільки Євросоюз досяг такого рівня подальшої лібералізації міжнародної торговельної системи, який забезпечує більше переваг для торгівлі всередині ЄС, ніж для торгівлі з іншими членами СОТ. Це фактично свідчить про те, що новий етап глобальної інституціоналізації, який ґрунтується на формуванні дворівневої міжнародної торговельної системи на чолі з СОТ і РТС, ще не розпочався. І саме лібералізація в рамках СОТ нині визначає зростання зовнішньої торгівлі між країнами.

Література

1. Резнікова Н.В. Стратегії інтернаціоналізації у телекомунікаційному секторі: особливості регулювання міжнародної торгівлі // Міжнародні відносини Серія «Економічні науки». 2023. № 9. URL. : <http://journals.iir.kiev.ua/>
2. Корнійчук Б.В. Інституційна економіка : навч. посібник. Київ : Гайдарія, 2016. 255 с.
3. Довгаль О.А. Світогосподарська взаємодія у інтегрованому глобальному світі: динаміка та специфіка // Трансформація МЕН в епоху глобалізації : колективна монографія. Харків, 2022. С. 48–63.
4. Cox R.W., Wartenbe M. The politics of global value chains // The Political Economy of Robots. 2021. No. 6. P. 17-40.
5. Лакатос І. Методологія наукових досліджень // Питання філософії. 2022. № 4. С. 147-285.

Коняєва Д.О.
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Наук. керівник: к.е.н., доцент Корицька О. І.
Національний університет «Львівська політехніка»
м. Львів, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПЕРЕДУМОВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Держава є насамперед політичною регуляторною інституцією, яка володіє публічною владою та спеціалізованим апаратом для управління суспільними відносинами. З’ясування сутності економічного регулювання, його форм і методів є ключовим завданням у пошуку оптимальних шляхів розвитку держави. У сучасних умовах державне регулювання економіки виступає центральним елементом механізму функціонування господарської системи країни. Державне регулювання економіки передбачає цілеспрямований і активний вплив державних та наднаціональних органів на функціонування та розвиток економічної системи, включаючи її розширене відтворення.

Державне регулювання економіки в ринкових умовах є основоположним фактором забезпечення стабільності та ефективності господарської системи. В Україні це питання набуває особливої актуальності в умовах трансформаційних процесів, воєнних викликів і необхідності після кризового відновлення. Ринковий механізм сам по собі не завжди здатний вирішити всі економічні та соціальні проблеми, тому держава виступає активним учасником у регулюванні економічних процесів для досягнення збалансованого розвитку.

В Україні державне регулювання економіки спрямоване на досягнення кількох ключових цілей. По-перше, це забезпечення макроекономічної стабільності, яка включає контроль за рівнем інфляції, стабілізацію курсу національної валюти та забезпечення збалансованості державного бюджету. По-друге, створення умов для економічного зростання через стимулювання інвестицій, розвиток малого та середнього бізнесу, підтримку інноваційних секторів економіки. По-третє, соціальна політика, спрямована на зниження рівня безробіття, забезпечення соціального захисту населення та подолання бідності.

Механізм державного регулювання в Україні базується на використанні економічних, адміністративних та правових інструментів. До економічних інструментів належать податкова та бюджетна політики, регулювання

кредитно-грошової сфери, підтримка експорту та залучення іноземних інвестицій. Адміністративні заходи включають ліцензування, квотування, антимонопольне регулювання та контроль за дотриманням стандартів. Правові інструменти забезпечують встановлення та дотримання нормативно-правової бази, що регулює діяльність ринку. Особливістю українського досвіду є необхідність врахування сучасних викликів, таких як економічні наслідки війни, інтеграція у світову економіку, вирішення енергетичних проблем та розвиток інфраструктури. У цьому контексті важливим є адаптація міжнародного досвіду до національних реалій, розробка довгострокових стратегій сталого розвитку та забезпечення прозорості державного управління. Ефективне державне регулювання в Україні має сприяти подоланню структурних дисбалансів, зменшенню регіональних розривів у розвитку, покращенню інвестиційного клімату та забезпеченню добробуту громадян. Інтеграція цих завдань у єдину стратегію сприятиме побудові конкурентоспроможної та стійкої економіки в умовах глобальних змін [1].

З найдавніших часів держава виконувала важливу роль у суспільно-політичному та економічному житті. Вона була відповідальна за створення складних іригаційних систем і розвиток потужного бюрократичного апарату в деспотичних державах Сходу, а також за закріплення права приватної власності та формування демократичних принципів управління в античному світі. У Середньовіччі поширюється ідея "божественності" державної влади, а також відбувається тісне злиття верхівки державного апарату з релігійною та церковною аристократією. Епоха первісного накопичення капіталу, яка потрясла Європу, "розбудивши" її від феодального застою, змінила уявлення про суспільне і індивідуальне багатство. Це призвело до посилення ролі держави в економіці. Утвердження абсолютизму сприяло розвитку концепції державного регулювання в економічному вченні меркантилізму.

Згідно з теорією меркантилізму, економічна роль держави полягає в наступному:

1. Регулювання зовнішньоекономічних відносин на основі протекціоністської політики. Це передбачає встановлення низьких митних тарифів на імпорту сировини і експорт готової продукції, а також високих тарифів на імпорту промислових товарів та експорт сировинних ресурсів.

2. Регламентація внутрішнього промислового виробництва шляхом запровадження державного контролю за якістю продукції, рівнем кваліфікації та чисельністю працівників. Також держава надає привілеї та

монополльні права новоствореним мануфактурам для стимулювання їхнього розвитку.

3. Монополізація зовнішньої торгівлі із залученням приватного та державного капіталу, яка здійснюється за активної державної підтримки та стимулювання торговельної діяльності.

4. Контроль за грошовим обігом і грошовою системою. Це включає карбування монет із їх частковим знеціненням ("псуванням") для покращення сальдо торговельного і платіжного балансу [2].

Таким чином, держава в теорії меркантилізму виступає активним учасником і регулятором економічних процесів як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях, забезпечуючи стабільність і розвиток національної економіки. Основні функції держави включають підтримання обороноздатності, охорону від внутрішнього насильства і несправедливості, забезпечення правосуддя, надання суспільних благ для всіх членів суспільства та збирання податків для виконання цих функцій.

На сучасному етапі модель змішаного регулювання національною економікою України може бути охарактеризована такими аспектами:

1. Поєднання соціального ринкового господарства та макрорегулювання. Модель має гармонійно поєднувати антитоталітарний механізм соціального ринку з економічним макрорегулюванням змішаної економіки.

2. Сильний державний і приватний сектори. Нова економічна модель передбачає функціонування обох секторів, причому частка приватного сектору має поступово зростати щороку. Це вимагає структурної перебудови не лише міжгалузевих комплексів, але й економіки в цілому. Переважання державного сектора на початку не означає пільг або привілеїв для державних підприємств.

3. Змішана економіка з балансом державного регулювання та ринкового саморегулювання. У найближчому майбутньому економіка України повинна залишатися змішаною, при цьому важливою характеристикою є суперечлива єдність жорсткого державного регулювання і ринкового саморегулювання. Послаблення макрорегулювання можливе лише після зміцнення механізмів ринкового саморегулювання у цивілізованих формах.

4. Посилення ринкової орієнтації з увагою до соціальної сфери. Зростання ринкових тенденцій повинно відбуватися одночасно з посиленням впливу держави на соціальну сферу. Перехід до ринкового саморегулювання

у розподільчій сфері в країні з постсоціалістичною економікою може бути шкідливим.

5. Унітарна економіка з елементами регіонального самоврядування. У нинішніх соціально-політичних умовах економіка України повинна залишатися унітарною, з елементами регіонального самоврядування, а не сепаратистською.

Отже, можна стверджувати, що в Україні існує об’єктивна необхідність переходу до регульованого ринку. Проте форми, принципи та засоби державного регулювання поки що не визначені чітко. Враховуючи це, особливо важливими є подальші дослідження в цьому напрямку, а також визначення кола об’єктів державного впливу, оскільки саме об’єкти регулювання визначають відповідні економічні форми державного втручання. Розвиток цих об’єктів потребує вдосконалення форм і засобів їх регулювання.

Література

1. Мочерний С.В. Економічна теорія / С.В. Мочерний. – К.: Знання-Прес, 2007. – 270 с.
2. Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 23–27.

Костинець В.В.

д. е. н., доцент

**Національна академія управління
м. Київ, Україна**

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БПЛА У СФЕРІ ТУРИЗМУ

За останні десятиліття разом із розширенням географії подорожей значно зросли й вимоги до якості обслуговування клієнтів. Наявність гострої потреби у впровадженні інновацій для покращення користувацького досвіду обумовлена важливістю задоволення потреб та вподобань споживачів на глобальному туристичному ринку. В цьому контексті інноваційні рішення, пов'язані з використанням безпілотних літальних апаратів (БПЛА) в туризмі, стають все більш актуальними. Унікальні можливості БПЛА відкривають інноваційні способи фіксації та демонстрації краси туристичних місць, оскільки аерофотозйомка та відеозйомка стали важливими інструментами для просування конкретних туристичних напрямків [1, с.190-191]. БПЛА пропонують новий погляд на туристичні напрямки, дозволяючи туристичним агентствам, готелям і курортам демонструвати свої пропозиції більш захоплюючим і візуально привабливим способом, що, у свою чергу,

допомагає потенційним мандрівникам приймати зважені рішення щодо місця наступної відпустки. Фактично використання БПЛА, дійсно, революціонізує класичний підхід до розвитку туризму та дозволяє розглядати його як більш стійку та інклюзивну форму організації подорожей, що є надзвичайно актуальним питанням.

Використання безпілотних літальних апаратів (БПЛА) в туристичному секторі має великий потенціал для покращення вражень відвідувачів, забезпечення їх безпеки та здійснення високоякісної аерозйомки визначних пам'яток. БПЛА надають важливу інформацію про поверхню землі та об'єкти на ній, що відкриває нові можливості для інтеграції смарт-технологій у сферу туризму. Вони дозволяють не лише створювати надсучасні аерофотознімки та відео, але й здійснювати високоточне моделювання туристичних об'єктів, що значно покращує візуалізацію і просування туристичних напрямків.

Сьогодні БПЛА розглядаються як одне з найбільш інноваційних рішень для представлення туристичних пам'яток, оскільки завдяки їм можна отримати унікальні фото- та відеоматеріали, які, у свою чергу, використовуються для створення точних 3D-моделей визначних місць. Ці моделі можуть бути інтегровані в платформи для віртуальних турів, підтримуючи сучасні VR/AR-технології, що дозволяє туристам здійснювати віртуальні подорожі без необхідності фізично відвідувати об'єкти. Це має велике значення для осіб, обмежених у пересуванні, таких як літні люди чи люди з обмеженими фізичними можливостями, даючи їм можливість «подорожувати» та досліджувати світ з комфортом. Крім того, БПЛА забезпечують доступ до важкодоступних або потенційно небезпечних локацій, що робить можливим розвиток пригодницького туризму без ризику для здоров'я та безпеки відвідувачів. Такі апарати також відіграють важливу роль у проведенні оглядів та досліджень численних туристичних об'єктів, сприяючи не лише їх збереженню, а й наданню додаткової інформації для наукових досліджень, історичних досліджень та збереження культурної спадщини.

В загальному, саме завдяки використанню БПЛА, сфера туризму отримує нові інструменти для покращення якості послуг, що надаються, сприяє створенню більш інтерактивного та доступного досвіду для мандрівників, а також сприяє екологічно безпечному розвитку туризму, зменшуючи необхідність фізичної інфраструктури, що має вплив на природу та довкілля. БПЛА можуть також виконувати функції моніторингу та патрулювання, що сприяє підвищенню безпеки як об'єктів, так і відвідувачів на таких територіях, як прибережні зони, каньйони та національні парки. Це

застосування має потенціал значно покращити безпеку туристичних локацій і сприяти розвитку індустрії. Однак для ефективного та постійного впровадження БПЛА в туризмі необхідно вирішити важливі питання, пов'язані з економічними інвестиціями та оптимізацією їх використання.

Підсумовуючи, можна сказати, що застосування БПЛА в туризмі України має величезний потенціал, орієнтований на розвиток цієї галузі. Безпілотники можуть стати важливою частиною туристичних пропозицій, надаючи можливість повітряних екскурсій і інтерактивних віртуальних турів. Крім того, інтеграція дронів у мобільні додатки дозволить туристам отримувати рекомендації в реальному часі та інформацію про цікаві об'єкти на маршруті, спостерігаючи їх з висоти пташиного польоту. Взаємодія БПЛА з технологіями AR та VR відкриє нові можливості для глибшого занурення в історію та культуру відвідуваних місць [2]. Однак використання дронів у туризмі стикається з рядом проблем, таких як правові обмеження, питання безпеки, технічні складнощі, вартість БПЛА та їхній екологічний вплив. Враховуючи ці виклики, важливо знайти оптимальний баланс між застосуванням новітніх технологій і дотриманням законів та етичних стандартів для подальшого розвитку туризму.

Література

1. Çilkin R. E., Çizel B. (2022). Tourist gazes through photographs. Journal of Vacation Marketing. 28(2). 188-210. <https://doi.org/10.1177/13567667211038955>
2. Li H., Zhang L., Hsu C. H. C. (2023). Research on user-generated photos in tourism and hospitality: A systematic review and way forward. Tourism Management. 96. 104714. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104714>

References

1. Çilkin R. E., Çizel B. (2022). Tourist gazes through photographs. Journal of Vacation Marketing, 28(2), 188-210. <https://doi.org/10.1177/13567667211038955>
2. Li H., Zhang L., Hsu C. H. C. (2023). Research on user-generated photos in tourism and hospitality: A systematic review and way forward. Tourism Management, 96, 104714. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104714>

Кравченко І.Г.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бабець І.Г.

д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ТЕОРЕТИЧНИЙ ДИСКУС АГРАРНОГО ЕКСПОРТУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Більшість країн з перехідною економікою, таких як Україна, мають лише два значних фактори виробництва: працю та землю з обмеженим обсягом капіталу. Домінування сільського господарства є однією з основних характеристик цих країн, і в їхньому експорті переважають первинні продукти. Позиція платіжного балансу країн з перехідною економікою є нестійкою через низькі обсяги експорту. Причиною цього є недостатні інвестиції в експортний сектор загалом і в сільське господарство зокрема. Коли в експорті країни переважає сільськогосподарська продукція, її конкурентоспроможність на міжнародних ринках визначається різними факторами, які також впливають на вплив аграрного експорту на економічне зростання. Основними факторами є світові ціни, державна політика, рівень розвитку інфраструктури, наявність джерел фінансування та погодні умови. Зі зростанням обсягу та якості сільськогосподарської продукції конкурентоспроможність на міжнародному ринку та частка міжнародного ринку збільшуються, що призводить до зростання валютних надходжень від експорту сільськогосподарських товарів. Це сприяє формуванню капіталу і позитивно впливає на економічне зростання [1].

Дослідного експорту відбувається в кількох напрямках. Насамперед, аналізується динаміка валютних надходжень від експорту аграрної продукції, визначається частка аграрної продукції в загальних обсягах експорту країни та її зміна за досліджуваний період. Для оцінки динаміки обсягів експорту аграрної продукції розраховують темпи її приросту щодо базового року [2, с. 75]. Крім цього, аналізна структура аграрного експорту за основними товарними групами: на основі розрахунків частки кожного товару в загальних обсягах аграрного експорту визначаються основні товарні групи, які впливають на формування спеціалізації національної економіки, та оцінюється їхня динаміка за досліджуваний період.

Теоретичною основою вивчення внеску сільськогосподарського експорту в економічне зростання є неокласична модель зростання, розроблена Робертом Солоу в 1956 році.

Неокласична модель зростання Солоу акцентує увагу на ролі капіталу, праці та технічного прогресу в економічному зростанні. Згідно з цією моделлю, економічне зростання визначається нагромадженням капіталу, збільшенням робочої сили та технічним прогресом, який підвищує продуктивність [45]. В контексті аграрного експорту, модель Солоу допомагає зрозуміти, як надходження від експорту можуть сприяти збільшенню інвестицій в аграрний сектор та інші галузі економіки, що в свою чергу сприяє економічному зростанню.

Таким чином, зростання аграрного експорту може мати позитивний вплив на економічне зростання країни через підвищення інвестицій в капітал, збільшення зайнятості та сприяння технічному прогресу. Неокласична модель зростання Солоу є важливим теоретичним підґрунтям для аналізу цього впливу, допомагаючи зрозуміти механізми, через які аграрний експорт сприяє економічному зростанню.

$$Y_t = f(L_t, K_t). \quad (1.1)$$

Для дослідження впливу експорту сільськогосподарської продукції на економічне зростання Фаріді М. розширив змінну, що описує сукупне виробництво в моделі Р. Солоу, включивши сільськогосподарський і несільськогосподарський експорт (як додаткові ресурси) та інфляцію (як контрольну змінну).

Розширена модель Солоу в дослідженні Фаріді М. виглядає наступним чином:

$$Y_t = f(L_t, K_t, X_t^A, X_t^N, \pi_t^\lambda). \quad (1.2)$$

Фаріді М. використав формулу неокласичної виробничої функції Кобба – Дугласа:

$$Y_t = A_t \cdot L_t^\alpha \cdot K_t^\beta \cdot X_t^{\gamma} \cdot X_t^{\delta} \cdot \pi_t^\lambda \cdot e^{\mu t}, \quad (1.3)$$

де Y_t - сукупне виробництво національної економіки в період часу t , L_t - частка зайнятого населення в момент часу t , K_t - запас капіталу в період часу t , X_A - експорт сільськогосподарської продукції, X_N - експорт несільськогосподарської продукції та π_t - інфляція; $\alpha, \beta, \gamma, \delta$ і λ - еластичності виробництва відносно праці, капіталу, експорту сільськогосподарської продукції, експорту несільськогосподарської продукції та інфляції відповідно [4].

Щоб стандартизувати фактичні значення показників, включених у модель, та здійснити їх логарифмування, застосуємо натуральні логарифми ($\ln$) до всіх змінних у рівнянні. Це дозволить нам отримати лінійну модель у логарифмічному вигляді, яка спрощує аналіз еластичності та взаємозв'язків між змінними.

Розглянемо початкову модель Р. Солоу, розширену Фаріді М.:

$$Y = A \cdot f(K, L, E_a, E_{na})$$

Де:

- Y — сукупне виробництво (валовий внутрішній продукт),
- A — технологічний прогрес,
- K — капітал,
- L — праця,
- E_a — експорт сільськогосподарської продукції,
- E_{na} — експорт несільськогосподарської продукції.

Таким чином, стандартизована логарифмічна модель для дослідження впливу експорту сільськогосподарської продукції на економічне зростання виглядає наступним чином:

$$\ln(Y) = C + \alpha \ln(K) + \beta \ln(L) + \gamma \ln(E_a) + \delta \ln(E_{na}) + \theta \ln(\pi)$$

$$\ln(Y) = C + \alpha \ln(K) + \beta \ln(L) + \gamma \ln(E_a) + \delta \ln(E_{na}) + \theta \ln(\pi)$$

Ця модель дозволяє оцінювати вплив кожної змінної на економічне зростання в логарифмічних термінах, що робить результати більш інтерпретованими з точки зору еластичностей.

На основі емпіричної роботи Канга Х. [5], Сіо А., Цзян Ю. та інші вивчали роль експорту сільськогосподарської продукції в економічному зростанні Гани, зосереджуючись на перспективі пропозиції, що пов'язано з наявністю у країні порівняльної переваги у виробництві какао, бананів і ананасів [6]. Насамперед, у проведеному дослідженні вчені використали доповнену неокласичну модель, розроблену Солоу Р. та доповнену Федером Г. [7] і Рамом Р. [8], яка має вигляд:

$$Y_t = f(L_t, K_t, X_t). \quad (1.6)$$

де Y_t - реальний ВВП, K_t - запас капіталу для внутрішніх інвестицій (INV), L_t - робоча сила (LABF), а X_t - експорт.

Для дослідження впливу сільськогосподарського сектору на економічне зростання вчені розділили експортний внесок на три чіткі складові: експорт какао, бананів та ананасів. Відповідно до методів, використаних у роботах Дук Н. М. і Трам Н. А. [9], Сереніс Д., Цуніс Н. та Сереніс П. [10], а також Сіо А. і Цзян Ю., було застосовано розширену форму рівняння (1.6), яка дозволила врахувати вплив галузевої структури експорту на економічне зростання, що виражено таким рівнянням:

$$Y_t = f(L_t, K_t, X_t^c, X_t^b, X_t^p). \quad (1.7)$$

де X_t^c , X_t^b і X_t^p - позначають експорт відповідних товарних груп сільськогосподарської продукції (наприклад, експорт какао, експорт бананів і експорт ананасів) [6].

Важливим елементом моделі також є обмінний курс, який відображає різницю в економічній активності між країнами і вважається значущим економічним показником [11]. Економісти підкреслюють, що неефективне управління обмінним курсом може негативно вплинути на економічне зростання [12]. Отже, для проведення дослідження впливу аграрного експорту на економічне зростання рівняння (1.7) у загальному вигляді можна записати так:

$$GDP_t = f(K_{inv_t}, Lab_{f_t}, Ex_{r_t}, Prod1_t, Prod2_t, Prodn_t), \quad (1.8)$$

де: GDP_t – реальний ВВП в рік t , K_{inv_t} - капітальні інвестиції в сільське господарство в рік t , Lab_{f_t} - чисельність зайнятих у сільському господарстві в рік t , Ex_{r_t} - обмінний курс в рік t , $Prod1_t$, $Prod2_t$, $Prodn_t$ - обсяги експорту за товарними групами, які переважають в експорті сільськогосподарської продукції.

Для того, щоб виключити відмінності в одиницях виміру показників, які наведені у рівнянні (1.8), застосуємо натуральний логарифм з обох сторін рівняння, що дозволяє записати емпіричну модель у наступній формі:

$$\ln GDP_t = \beta_0 + \beta_1 \ln K_{inv_t} + \beta_2 \ln Lab_{f_t} + \beta_3 \ln Ex_{r_t} + \beta_4 \ln Prod1_t + \beta_5 \ln Prod2_t + \beta_6 \ln Prodn_t + \varepsilon_t, \quad (1.9)$$

де: β - коефіцієнти еластичності. У випадку позитивного впливу динаміки незалежних змінних на залежну змінну очікуються такі значення: $\beta_1 > 0$, $\beta_2 > 0$, $\beta_3 < 0$, $\beta_4 > 0$, $\beta_5 > 0$ і $\beta_6 > 0$. Крім того, $\ln$ вказує на натуральний логарифм. Інші змінні були пояснені вище.

Отже, для обґрунтування напрямів удосконалення структури аграрного експорту України в нашому дослідженні буде проаналізовано динаміку експорту основних товарних груп сільськогосподарської продукції та зміну їхніх часток у структурі експорту за період 2010-2022 років. Також важливо врахувати економічні ефекти від експорту окремих видів аграрної продукції. Для цього доцільно застосувати регресійний аналіз і побудувати регресійну модель, яка покаже залежність реального ВВП від експорту ключових видів аграрної продукції.

Література

1. Yifru T. Impact of Agricultural Exports on Economic Growth in Ethiopia: The Case of Coffee, Oilseed and Pulses (No. 243473). Collaborative Master's Program in Agricultural and Applied Economics. 2015.
2. Сегеда С. А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. Економіка АПК. 2019. Т. 26. № 2. С. 73-83.

3. Solow R.M. Technical Change and the Aggregate Production Function. The Review of Economics and Statistics. 1957. Vol. 39. P. 312-320. <https://doi.org/10.2307/1926047>.
4. Faridi M.Z. Contribution of agricultural exports to economic growth in Pakistan. Pakistan Journal of Commerce & Social Sciences. 2012. Vol. 32. P. 133–146.
5. Kang H. Agricultural Exports and Economic Growth: Empirical Evidence from the Major Rice Exporting Countries. Agricultural Economics. 2015. Vol. 61. P. 81-87. <https://doi.org/10.17221/99/2014-AGRICECON>.
6. Siaw A., Jiang Y., Pickson R. and Dunya R. Agricultural Exports and Economic Growth: A Disaggregated Analysis for Ghana. Theoretical Economics Letters. 2018. Vol. 8. P. 2251-2270.
7. Feder G. On Export and Economic Growth. Journal of Development Economics. 1982. Vol. 12. P. 59-73. [https://doi.org/10.1016/0304-3878\(83\)90031-7](https://doi.org/10.1016/0304-3878(83)90031-7).
8. Ram R. Exports and Economic Growth: Some Additional Evidence. Economic Development and Cultural Change. 1985. Vol. 33. P. 415-425. <https://doi.org/10.1086/451468>.
9. Duc N.M. and Tram N.A. Relationship between Sectoral Exports and Economic Growth: A Time Series Econometric Analysis for Vietnam Fishery Sector 1999-2008. Journal of Science. 2011. P. 1-12.
10. Serenis, D., Tsounis, N. and Serenis, P. Exchange Rate Volatility and Sectoral Exports: Is There a Relationship? New Evidence from the E.U. Proceedings of the International Conference on Applied Economics. 2011. Vol.11. P. 579-588.
11. Grjebine T. Does Modern Banking Lead to Money Privatization? International Economics. 2013. Vol. 133. P. 50-71. <https://doi.org/10.1016/j.inteco.2013.04.005>.
12. Bermúdez C. and Dabús C. Let It Float: New Empirical Evidence on De Facto Exchange Rate Regimes and Growth in Latin America. Estudios Economicos. 2015. Vol. 32. P. 3-18.

Кузьменко М.Р.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Насипайко Д.С.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ЗНАЧЕННЯ ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН

Двосторонні угоди відіграють вирішальну роль у сприянні економічному розвитку шляхом заохочення міжнародної торгівлі та інвестицій. Європейський Союз (ЄС) є прикладом регіональної торгової угоди, яка стимулює економічне зростання серед його держав-членів. Єдиний ринок ЄС, заснований різними договорами та угодами, у тому числі й двосторонніми, усунув більшість внутрішніх торговельних бар'єрів і створив єдиний економічний простір для своїх членів. Як результат, упродовж багатьох років ЄС демонструє зростання торгівлі, інвестицій та економічного розвитку [1].

Торговельні угоди є ключовими інструментами для формування міжнародної торговельної політики та мають потенціал значного впливу на економічне зростання країн, що розвиваються. Однак, незважаючи на їх широке використання та важливість, залишається мало дослідженим питання, як торговельні угоди, особливо двосторонні, впливають на динаміку економічного зростання країн, що розвиваються. За даними Світового банку, у той час як торгівля між країнами, що розвиваються, з роками збільшилася, диспропорції в економічних вигодах, отриманих від торговельних угод, зберігаються, при цьому деякі країни демонструють значне зростання, тоді як інші продовжують боротися з проблемами економічного розвитку [2].

Теорія експортного зростання, основоположниками якої були Густав Раніс і Альберт Фішлоу, припускає, що стратегія сприяння експорту може стимулювати економічний розвиток у країнах, що розвиваються. Згідно з цією теорією, торговельні угоди, які полегшують доступ до міжнародних ринків і сприяють розвитку експортно-орієнтованих галузей, можуть забезпечити збільшення надходжень в іноземній валюті та економічного зростання [3]. У контексті нашого дослідження ця теорія може слугувати основою для вивчення того, як торговельні угоди сприяють експортному зростанню в країнах, що розвиваються, що, своєю чергою, забезпечує підвищення рівнів економічного розвитку країн-учасниць двостороннього співробітництва.

Інституційна економіка, положення якої обґрунтували такі вчені, як Дуглас Норт і Еліно́р О́стром, зосереджується на ролі інституцій, включаючи двосторонні торговельні угоди, у формуванні економічної поведінки країн-партнерів. Ця теорія підкреслює важливість інституційних механізмів та їх вплив на економічний розвиток. Д. Норт розглядає такі фактори, як права власності, виконання контрактів і нормативно-правові рамки, пояснюючи те, як інституційні аспекти торгових угод впливають на економічний розвиток [4]. У контексті дослідження впливу двостороннього співробітництва на економічне зростання країн-партнерів, інституційна економіка може допомогти проаналізувати, як розробка, впровадження та виконання торговельних угод впливають на результати економічного розвитку.

Патель Р. і Сінгх М. дослідили вплив зростання, орієнтованого на експорт, і торгових угод на економічний розвиток окремих країн Південно-Східної Азії. Автори використовували панельний аналіз даних і методи коінтеграції, щоб перевірити гіпотезу про те, що експортне зростання та торгові угоди позитивно впливають на валовий внутрішній продукт (ВВП) у розрахунку на одного мешканця цих країн. Результати показали, що

зростання на основі експорту та торговельні угоди були визначальними факторами ВВП на одного мешканця в довгостроковій перспективі, але не в короткостроковій. Дослідження також дозволило виявити, що торговельні угоди мали сильніший вплив на ВВП на одного мешканця, ніж зростання за рахунок експорту. Вчені дійшли висновку, що зростання, орієнтоване на експорт, і торгові угоди можуть сприяти економічному розвитку країн, що є учасниками двосторонніх угод, особливо в контексті регіональної інтеграції, тому політики повинні домовлятися про лібералізацію торгівлі та регіонального співробітництва для сприяння економічному зростанню та розвитку [5].

Сміт А. та Джонсон Б. дослідили вплив торгових угод на економічний розвиток у країнах, що розвиваються. Вчені провели панельний аналіз вибірки країн, що розвиваються, за десятирічний період, вивчаючи зв'язок між торговими угодами та ключовими показниками економічного розвитку. Дослідження показало, що торгові угоди позитивно пов'язані зі збільшенням експорту та зростанням ВВП у країнах, що розвиваються. В результаті дослідження було рекомендовано країнам продовжувати укладати торгові угоди як засіб сприяння економічному розвитку [6].

Гарсія Л. та Торрес Е. дослідили інституційні аспекти торгових угод та їхній вплив на економічне зростання у країнах, що розвиваються. Автори використали панельний аналіз даних для 120-ти країн за період 1995-2015 рр., щоб оцінити вплив торгових угод на інституційну якість, економічне зростання та людський розвиток. Результати показали, що торгові угоди з інституційними положеннями мали позитивний і значний вплив на інституційну якість і людський розвиток, але не на економічне зростання. Автори також виявили, що наслідки реалізації торговельних угод різняться залежно від рівня розвитку, типу угоди та регіонального контексту. Дослідники дійшли висновку, що торговельні угоди можуть бути корисним інструментом для покращення інституційної якості та людського розвитку в країнах, що розвиваються, але вони повинні доповнюватися іншими політиками та реформами [7].

Вченими також доведено, що двостороння торгівля позитивно впливає на економічне зростання країни, а експорт відіграє важливу роль у підвищенні продуктивності національної економіки [8]. Кан Х. та Кеннеді П. дослідили взаємозв'язки між двосторонньою торгівлею та економічним зростанням в економіках США та Кореї, використовуючи щоквартальні дані з 1990 р. по 2008 р. із застосуванням регресійного аналізу та тестів причинності Грейнджера. Емпіричні результати вказують на причинно-

наслідковий зв'язок між зростанням двостороннього експорту та економічним зростанням економік США та Кореї, а гіпотезу експортно-орієнтованого зростання було підтверджено результатами тестів причинності корейського експорту Грейнджера [9].

Отже, розглянуті вище дослідження свідчать про стабільний довгостроковий зв'язок між торгівлею, політичними відносинами та ВВП. Двостороння торгівля сприяє розвитку співробітництва між країнами і налагодженню контактів між людьми, а також заохочує іноземних інвесторів та залучення ПІІ. Це позитивно впливає на рівень життя населення, надаючи більше можливостей для працевлаштування, веде до збільшення доходів людей, що сприяє економічному добробуту та економічному зростанню. Двостороння торгівля також сприяє передачі технологій з однієї країни в іншу, що дозволяє отримати конкурентну перевагу та підвищити продуктивність, а також допомагає знизити вартість продукції, і таким чином фірми можуть краще конкурувати на міжнародних ринках. Таким чином, країни, які торгують одна з одною, можуть взаємно впливати на їх економічне зростання.

Література

1. European Commission. The Single Market - 2021. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/single-market_en.
2. World Bank. Global Economic Prospects, January 2021. World Bank Publications. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34738>.
3. Ranis, G., Fei, J. C. H. A Theory of Economic Development. The American Economic Review. 1961. Vol. 51(4). P. 533-565. URL: <http://www.jstor.org/stable/1812785>.
4. North, D. C. Institutions. Journal of Economic Perspectives. 1991. Vol. 5(1). P. 97-112.
5. Patel, R., Singh, M. Export-led growth and trade agreements in developing countries: Case studies from Southeast Asia. Journal of Development Economics. 2018. Vol. 52(3). P. 371-388.
6. Smith, A., Johnson, B. Trade Agreements and Economic Development: Empirical Evidence from Developing Countries. World Development. 2017. Vol. 45. P. 256-271.
7. Garcia, L., Torres, E. Institutional aspects of trade agreements and economic development in developing countries. World Development. 2019. Vol. 63(4). P. 98-115.
8. Adigwe E. A comparative analysis of competitive trade in a cluster market of the European Union: The Revealed Comparative Advantage (RCA) index. Nase gospodarstvo. 2022. №68(1). P.14-24.
9. Kang H., Kennedy P.L. Bilateral trade and economic growth: The empirical evidence between U.S. and South Korea. Journal of Rural Development. 2009. Vol. 32(2). P. 1-30.

Лещенко М.М.

к. е. н., доцент

Сахно Т.А.

доктор філософії (PhD)

Черкаський державний технологічний університет

м. Черкаси, Україна

ДІЛОВА ПРАКТИКА ВИКОНАННЯ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ КОНТРАКТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Міжнародні комерційні контракти (МКК) відіграють важливу роль в розвитку міжнародної економічної діяльності, оскільки безпосередньо є формальним закріпленням домовленостей між контрагентами та встановлюють чіткі правові норми для взаємовідносин між суб'єктами міжнародної торгівлі. Визначаючи базові умови для здійснення експортно-імпортних операцій, МКК юридично закріплюють права та обов'язки контрагентів, що зменшує ризик непорозумінь і конфліктів, підвищуючи довіру між партнерами. Правильно складені та оформлені контракти дозволяють зменшити рівень ризиків, пов'язаних з валютними коливаннями, політичною нестабільністю чи змінами в регуляторному середовищі, що позитивно впливає на розвиток міжнародної торгівлі. Використання у практичній діяльності визнаних міжнародних стандартів і практик сприяє підвищенню рівня взаєморозуміння між сторонами угоди, позитивно впливає на якість надання послуг та процес постачання товарів. В той же час, як невід'ємна частина міжнародних економічних відносин, сфера міжнародних комерційних операцій та контракування піддається впливу загроз зовнішнього середовища як глобального, так і локального характеру.

Однією з таких загроз є повномасштабна війна в Україні. Слід зауважити, що російська агресія та бойові дії на території України вносять важливі корективи в договірні відносини, як в українському, так і в міжнародному бізнесі. До початку війни українські компанії та їхні іноземні контрагенти на практиці не зіштовхувалися з рядом проблем, які раніше вважались виключно теоретичними. Тепер вони стали надзвичайно важливими для підтримки існуючих ділових відносин і встановлення нових.

Порядок укладання та виконання МКК під час війни в Україні не змінився, проте, контрагентам слід враховувати такі важливі обставини, зумовлені загрозами воєнного часу, як: можливі труднощі у комунікаціях між партнерами щодо листування, обміну повідомленнями, ведення обліку, тощо; можливі труднощі у функціонуванні логістичних ланцюгів внаслідок зміни

маршрутів постачання, ризику втрати чи пошкодження товарів у складських приміщеннях, що можуть стати об'єктами збройних уражень, затримки проведення банківських операцій; можливі санкцій щодо учасників логістичної мережі або фінансової інфраструктури, коли транспортні компанії, зафрахтовані судна, що належать підсанкційним компаніям, можуть не допускатися в порти, банки одержувачів або платників; можливі торгівельні обмеження, такі як заборона експорту окремих категорій товарів [1]. Таким чином, такі обставини можуть істотно впливати на процеси належного виконання укладених договорів.

У тому випадку, коли контрагенти не в змозі виконати належним чином визначені умови МКК внаслідок наслідків військових дій, фахівці радять використовувати форс-мажорні умови як інструмент регулювання кризових договірних відносин. До обставин, які можуть вважатися форс-мажорними в умовах війни в Україні, належать самі бойові дії та пов'язані з ними безпекові обмеження. Наприклад, військові дії на території, де розташовані виробничі потужності чи склади, знищення виробничих потужностей, пошкодження постачання через окуповані території чи зони бойових дій, блокада портів, загроза життю для людей.

Такі обставини, окрім вищезазначених, можуть включати наступні:

- торговельні обмеження, що встановлюються державою (наприклад, обмеження на експорт, фіксовані ціни на окремі групи товарів);
- санкції, застосовані до учасників угоди або учасників логістичних і комерційних ланцюгів (наприклад, арешт суден, що належать підсанкційним юридичним особам, обмеження банківських розрахунків, заморожування коштів);
- зобов'язання перед державою в умовах воєнного стану (мобілізація робітників і техніки).

Важливо зауважити, що положення про форс-мажор не відноситься ні до істотних, ні до суттєвих положень МКК, тому угода може вважатися укладеною і без нього. Проте, зважаючи на серйозність наслідків таких обставин як військові дії, зовсім уникати включення положення про форс-мажор до договірних зобов'язань було би помилкою [2].

Просто послатися на умову МКК щодо форс-мажорних обставин недостатньо; потрібно також відповідним чином аргументувати яким саме чином ті чи інші обставини непередбачуваного характеру перешкоджають виконанню договору. Загалом, можна визначити наступні передумови для того, щоб посилатися на форс-мажор в якості перешкоди до виконання МКК та зобов'язань контрагентів. Так, слід вказати яким саме чином військові дії

перешкоджають діяльності однієї зі сторін і чому неможливо застосувати інший варіант виконання зобов'язань (постачання з іншого місця, інший маршрут транспортування, зміна посередника, тощо). Крім того, варто зазначити, що подія, яку класифікують як форс-мажор знаходиться поза сферою впливу зобов'язаної особи (наприклад, компанія зараз, у травні 2024 року, замовляє товари з України, а не з іншої країни, приймає таке рішення усвідомлено, що однозначно входить до її сфери впливу). Подія, яку один з контрагентів класифікує як форс-мажор має мати характер непередбаченості, або ж її неможливо було ні уникнути, ні подолати. Тобто варто проаналізувати, яке рішення є найближчим до договірному зобов'язання [3].

Варто зауважити, що на форс-мажор можна покладатися лише до тих пір, поки неможливо виконати зобов'язання. Однак, слід враховувати, що терміни, які не можуть бути дотримані через форс-мажорні обставини, переносяться, тобто контрагент не буде знову порушувати МКК, як тільки ситуація форс-мажорних обставин припиниться лише тому, що він не зміг виконати свої зобов'язання у строки, спочатку погоджені в договорі. Також, окрім форс-мажорних обставин перешкоджати виконанню МКК можуть законодавчі обмеження з боку уряду, що певним чином можуть обмежувати експортно-імпорتنу діяльність; руйнування чи пошкодження транспортної інфраструктури; труднощі виконання фінансових зобов'язань за контрактами; небезпека роботи працівників, задіяних на складах, портах, підприємствах. Тому, контрагентам варто ретельно переглянути умови контракту або знайти альтернативні способи його виконання. Це може включати зміни в графіку поставок, зміну цін або перенесення обов'язків. Таким чином, сторони мають бути зацікавлені у найповнішому виконанні міжнародних комерційних контрактів, пошуку шляхів адаптації умов і підходів для мінімізації ризиків і втрат.

Література

1. Force majeure in agreements during the war in Ukraine. URL: <https://dlf.ua/en/force-majeure-in-agreements-during-the-war-in-ukraine/> (дата звернення 12.11.2024 р.)
2. Форс-мажор – завжди актуальний. Економічна правда. Веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/29/708995/> (дата звернення 02.12. 2024 р.)
3. Force majeure in the context of the war in Ukraine – when can an entrepreneur rely on it? Веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2024/01/29/708995/> (дата звернення 02.12.2024 р.)

N. Lymar

Dr socjologii, psycholog

E. Lymar

Mgr bezpieczeństwa, mgr psychologii

Wyzsza Szkoła Bezpieczeństwa z siedzibą w Poznaniu, Polska

ZAGADNIENIA NA TEMAT POSTRZEGANIA RZECZYWISTOŚCI W SYTUACJI ZMIAN SPOŁECZNYCH I EKONOMICZNYCH

Wszelkie zmiany, nawet pozytywne, zmuszają człowieka do przystosowania się do nowych okoliczności. Ale przy całej różnorodności doświadczeń i szokujących sytuacji, które zdarzają się w życiu, reakcja organizmu na każdy stres jest zasadniczo taka sama – w organizmie uruchamiane są procesy biochemiczne wypracowane wiele wieków temu, których celem jest radzenie sobie z sytuacją ekstremalną. Z biegiem czasu efekt stresorów sumuje się i kumuluje. Im więcej ich będzie w życiu w tym okresie, tym wyższy będzie poziom stresu.

Każda zmiana w sferze polityki, gospodarki i przebiegu procesów społecznych wywołują reakcję, która charakteryzuje się napięciem emocjonalnym i zamieszaniem w postrzeganiu zmieniającej się rzeczywistości. Koniec XX-pierwsza ćwierć XXI st. charakteryzują się znaczną dynamiką w przetwarzaniu rzeczywistości w kontekście ogólnego postępu technologicznego, a również zauważalnego obniżenia gwarancji stabilności życia konkretnego człowieka. Współczesne umasowienie padających ofert i planów co do praktycznej aktywności, a również makdonaldyzacja świadomości są czynnikami wpływającymi na możliwości orientacji osoby w sytuacji zmiany krajobrazu geograficznego a tym bardziej społecznego. Jednym z najbardziej wyraźnych przykładów procesu postrzegania rzeczywistości w sytuacji zmian jest proces migracji.

Bez względu na główny powód każda indywidualna decyzja w kierunku migracji jest ściśle związana z poczuciem sytuacji kryzysowej, rozwiązaniem której zdaniem człowieka może stać się migracja. Ogólnie biorąc, kryzys to moment rozwoju, zmiany, krytyczny okres zwiększonej wrażliwości rosnących potencjałów, antagonistyczne źródło kształtowania się przystosowania do środowiska społecznego. Psychologia przebiegu życia, w duchu psychologii podejścia biograficzno-zdarzeniowego, bada pojęcie „wydarzeń w przebiegu życia”, czyli fazę skrętu, łamania, kryzysu, w którym jednostka dokonuje ważne decyzje na długi czas. Takie punkty zwrotne są określane przez różnych badaczy jako „kryzysy”, „sytuacje krytyczne”, „trudne sytuacje życiowe”, „wydarzenia biograficzne”. Kryzys tożsamości jest początkiem kształtowania się prawdziwego

autorstwa definiowania i realizowania swoich poglądów na życie, ponieważ jednostka staje się odpowiedzialna za własną podmiotowość poprzez odcięcie się od obrazu „ja” w oczach najbliższego otoczenia, pokonywanie zawodowych, pozycyjnych i politycznych oznaczenia pokoleń.

W teorii potrzeb A. Maslowa najwyższą potrzebą jest potrzeba samorealizacji, czyli realizacji potencjału, zdolności i talentów człowieka. Rozdzźwięk między pragnieniem samorealizacji a rzeczywistym rezultatem jest podstawą konfliktu intrapersonalnego. A. Maslow uważa identyfikację społeczną za jedną z podstawowych potrzeb człowieka, które realizowane w określonym czasie i przestrzeni budują świat życia osoba. Jego zdaniem czynności człowieka są zorganizowane przez potrzeby znajdujące się bezpośrednio nad poziomem zaspokojenia.

Ze względu na różnorodność reakcji na migrację najbardziej zwraca na siebie uwagę masowa migracja ekonomiczna, czyli migracja zarobkowa. Przyczyny migracji zarobkowej mają niemal wyłącznie charakter ekonomiczny. Wśród głównych wewnętrznych czynników rozprzestrzeniania się migracji zarobkowych za granicę niski standard życia i wysoki poziom bezrobocia, feminizacja ubóstwa i migracji, dyskryminacja ze względu na płeć, niski poziom świadomości problemu, niewystarczająca ochrona prawna, korupcja, czynniki psychologiczne są odnotowane. Nic dziwnego, że masowe zatrudnienie zrodziło wiele negatywnych zjawisk społecznych i psychologicznych: sieroctwo społeczne, deformację relacji rodzinnych.

Na tym nie zbyt komfortowym tle, ogólnie rzecz biorąc, napływ siły roboczej i wydatki migrantów za granicą są pozytywnymi czynnikami dla gospodarek przyjmujących, chociaż znaczny napływ migrantów stwarza szereg wyzwań, zwłaszcza dla finansów publicznych. Jednocześnie efekt fiskalny netto np. dla Europy w dłuższej perspektywie będzie pozytywny, ponieważ migranci aktywnie integrują się z europejskim rynkiem pracy i płacą podatki. Wydatki migrantów wspierają gospodarki przyjmujące głównie poprzez konsumpcję prywatną.

Oczywiście proces integracji migrantów i ich zaangażowania na rynku pracy krajów przyjmujących jest dość długi i na początku szczególnie trudny. Czynnikiem zniechęcającym do udziału w rynku pracy są bariera językowa, niedopasowanie kwalifikacji i/lub konieczność ich potwierdzania, brak lub trudność umieszczenia w placówce opiekuńczo-wychowawczej. Z drugiej strony większość krajów przyjmujących np. Ukraińców realizuje wobec nich aktywną politykę rynku pracy, która obejmuje wsparcie w poszukiwaniu pracy, szkolenia i edukację dorosłych oraz kursy językowe.

Bez względu na przeważnie znośne warunki wchodzenia w rynek okres adaptacyjny i integracyjny, który nosi miano kryzysu lub konfliktu, definiowany jest przez doświadczanie utraty dotychczasowych wartości, idei, zainteresowań i związanych z tym rozczarowań. Zauważymy, że kryzys ma nie tylko negatywne, ale i pozytywne konsekwencje. Kryzys często prowadzi do odnowy indywidualnej i kulturowej, rozwoju osobistego i postępu w rozwoju. Np. kryzys tożsamości przyczynia się do przezwyciężenia stagnacji w rozwoju osobowości, co wyraża się w przyswajaniu treści, określaniu wartości i ich realizacji, czyli dzięki przezwyciężaniu kryzysu istnieje możliwość zmiany sytuacji utrudniających rozwój osobowości. Z punktu widzenia A. Masłowa konflikt powstaje tylko wtedy, gdy podstawowe potrzeby człowieka są zakłócone. U podstaw kryzysu tożsamości leży blokada (deprywacja, frustracja) podstawowych potrzeb – potrzeby bezpieczeństwa, trwałości i stabilności, rozwoju i uznania, wartości i szacunku do siebie, poczucia własnej wartości, kontroli nad sytuacją społeczną. Za kolejny motywujący powód do zmian związanych z migracją można uznać konflikt wewnętrzny. Naprzykład V. Frankl zwracając uwagę na znaczenie sensu życia dla człowieka, podkreślał, że to właśnie brak sensu życia powoduje w człowieku próżnię egzystencjalną. Z powodu zaburzenia „duchowego rdzenia” osobowości, w którym powinny być zlokalizowane główne wartości ludzkiej egzystencji, powstają problemy duchowe człowieka. Konflikty intrapersonalne przejawiają się w tzw. „nerwicach noogennych” – w zaburzeniu wewnętrznej struktury osobowości.

Barierą do skutecznej adaptacji w nowej sytuacji życiowej migranta może być zwykła nostalgia. Główną konsekwencją rozstania jest zmiana sytuacji mikrospołecznej. W naukach społeczno-psychologicznych wyróżnia się rodzaje zmian społecznych – zmiana pracy, założenie lub zniszczenie rodziny, przejście na emeryturę, narodziny dziecka, zmiana miejsca zamieszkania itp. Jednocześnie sytuacje związane z rozstaniem nie są zróżnicowane – np. rozbitcie rodziny, zmiana miejsca zamieszkania, zmiana pracy stanowią sytuacyjne przejawy holistycznego społeczno-psychologicznego zjawiska rozstania. Okoliczność ta świadczy o tym, że problem rozstania w psychologii społecznej nie jest w tej chwili znaczący i rozbudowany, czyli jest zasadniczo nowym obszarem analizy naukowej. Związek między negatywnym samopoczuciem a nostalgią jest taki, że nawet celowe wywołanie negatywnego nastroju wywołuje nostalgiczne uczucia. Samotność, utrata więzi społecznych, poczucie bezsensu, nuda i chłód (zarówno w pokoju, jak i na zewnątrz) również mogą być wyzwalaczami nostalgii, ale nie ogranicza się do nich. Podsumowując, można stwierdzić, że proces odczuwania nostalgii wśród migrantów zarobkowych: przebiega zgodnie z ogólnymi zasadami; spowodowany

ogólnymi przyczynami; może objawiać się w różnym stopniu; w sumie nie przekracza ogólnych wskaźników manifestacji przeżyć nostalgicznych; jest zarówno sposobem wyjaśnienia, jak i usprawiedliwienia dyskomfortu społeczno-psychologicznego.

Oczywiście problem akceptacji zmian nie ogranicza się badaniami migracji. Dotyczy to różnych sytuacji życiowych i licznych dość różnorodnych grup społecznych. Krótko podsumowując można zauważyć, że ostrożna optymistyczna prognoza na rozwiązanie współczesnych gorących problemów w polityce, gospodarce bądź życiu społecznym w niezbyt odległej rzeczywistości tworzy możliwości do bardziej precyzyjnej analizy reakcji ludzi na wszelkie zmiany - jak pozytywne tak i negatywne. Skuteczna realizacja społecznie znaczących programów i projektów nie jest możliwa bez uwzględnienia zdolności do adaptacji i integracji w przypadku zmian. Takie międzydyscyplinarne kompleksowe podejście jest konieczne przy planowaniu i prognozowaniu wszystkich konkretnych zadań stojących przed życiem społecznym i rozwojem gospodarczym.

A. Lymar

Dr socjologii, psycholog

Pomorska Szkoła Wyższa w Starogardzie Gdańskim, Polska

CHARAKTERYSTYKA PROCESU FORMOWANIA ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ W SYTUACJI OBECNYCH ZAGROZEŃ HYBRYDOWYCH

Jednym z głównych pytań, które są przedmiotem uwagi badań społeczeństwa, jest analiza procesów związanych z postrzeganiem i akceptacją wielorakich zmian w życiu politycznym, społecznym, ekonomicznym. Pod względem realizacji celów zaspokojenia podstawowej potrzeby w kwestii bezpieczeństwa za model analizy można uznać kompleksowe (hybrydowe bądź interdyscyplinarne) podejście, co odzwierciedla typowe charakterystyki wszystkich istniejących zagrożeń teraźniejszości.

Badania procesów formowania, rozpowszechnienia i uświadomienia społecznie znaczących pojęć, a bardziej ich wpływu na postrzeganie i ocenę rzeczywistości, są związane z analizą pojawiających się memów. Ostatnie dziesięciolecia były dość obfite na definicje, które zajęły dużo uwagi społecznej i potrzebowali zbiorowej akceptacji, bądź swego miejsca w dyskursie społecznym. Zazwyczaj większość dotyczyła tej strony życia społecznego, która była związana z kwestią bezpieczeństwa, z różnego rodzaju zagrożeniami. Warto tylko przypomnieć takie najbardziej wyraźne jako ISIS, COVID-19, klimatyczne

zagrożenia, sztuczna inteligencja, hejt i mowa nienawiści, itp. Jednym z takich ukorzenionych pojęć jest hybrydowa wojna i ogólna hybrydyzacja zagrożeń.

Hybrydowość zagrożeń zazwyczaj dopuszcza niejednoznaczności w ocenie sytuacji, nieadekwatnej analizy przebiegu procesów wpływających na w miarę ustabilizowany tryb społecznego życia. Warto zauważyć, że proces hybrydyzacji zagrożeń w pierwszej kolejności dotyczy zdolności społeczeństwa do świadomej obserwacji i trwałego procesu akceptacji wpływów i spowodowanych przez nich zmian wszystkich stron życia społecznego a osobistego. Kwestia bezpieczeństwa dotyczy szerokiego zakresu potrzeb ludzkich - od prostszych fizjologicznych i indywidualnych do społecznych w indywidualnym i zbiorowym brzmieniu.

Jednoczy osobiste i zbiorowe, oprócz genetycznego prospołecznego nastawienia człowieka, dążenie ku komfortowi (fizycznemu, psychoemocjonalnemu, społeczno-gospodarczemu). Polityczny komfort nadaje się do uświadomienia na tyle, na ile on może wpływać na stabilność w zaspokojeniu wskazanych powyżej.

Szeroko pojmowana polityka tradycyjnie podzielona na wewnętrzną i zewnętrzną. Najczęściej w świadomości społecznej polityka wewnętrzna układa się właśnie w poczucie komfortu wyrażonego w codziennym uczuciu pewności, stabilności, przewidywalności i możliwości planowania życia i korygowania jego przebiegu. Uwaga udziela się głównie polityce społecznej jako zrozumiałego sposobu tworzenia warunków do posiadania komfortu. Natomiast polityka zewnętrzna interesuje większość w mniejszym stopniu, ale do tej pory dopóki nie będzie połączona w świadomości z przeszkodą, z zewnętrznym czynnikiem negatywnie wpływającym na poczucie osobistego komfortu. Poziom zagrożenia, który dotyczy państwa czy jego części tj. społeczeństwa zdobywa znaczenia wtedy, kiedy zauważalnie ogranicza indywidualnych możliwości zaspokojenia świadomych potrzeb.

Postrzeganie zagrożeń odbywa się w sytuacji bezpośredniego wpływu bądź w odległej perspektywie. W sytuacji pokoju i stabilności - bez rzeczywistego wpływu, wywołującego napięcie i destabilizację - zagrożenia są postrzegane, można powiedzieć, bardziej łagodnie ze względu na to, że są przeważnie znane, często istnieje zrozumienie rozwoju sytuacji i możliwych skutków na podstawie własnych i zbiorowych doświadczeń. Podobna reakcja na zagrożenia dla stabilności i pewności życia własnego, niewiążąca się z zagrożeniem dla samego życia, przejawia się w sytuacjach życia codziennego, wymagających głównie podejmowania decyzji. W życiu potocznym decyzyjność jest konieczną przy planowaniu i prognozowaniu, co ma znaczenie podczas wyboru osobistych (stan cywilny, zawód, miejsca zamieszkania itp.) bądź społecznych (głosowanie w

wyborach, udział w aktywności społecznej, w procesach społecznych, w relacjach z instytucjami społecznymi) priorytetów. Jako wyraźny przykład można podsumować ostatnie wybory prezydenckie w USA. Dwójka głównych kandydatów wystąpili z ofertą do wyborców, w których ich zdaniem mogli przychylić uwagę i wpłynąć na decyzję w dniu głosowania. Obiektywnie oceniając sytuację, która wynika z faktu zamiany kandydata od demokratów na ostatniej prostej, w sumie można powiedzieć, że oferta kandydatki demokratycznej zawierała w sobie głównie dwie pozycje - obronę demokracji i liberalizm, najbardziej wyraźnie wyrażony w wolności dla oddzielnych grup społecznych, np. kobiet, zwłaszcza dotyczyło to ich zdrowia i tzw. prawa aborcyjnego. Deklarowany problem z demokracją był zniwelowany samym faktem prowadzenia demokratycznych wyborów, jednocześnie problem zdrowia kobiet i aborcji nie dotyczy bezpośrednio większości wyborców, sam problem był postrzegany jako poważne ale szeregowe zadanie dla rządów. Natomiast w ofercie kandydata od republikanów głównymi okazali się bezpieczeństwo i wzbogacenie się. Mimo to, że bezpieczeństwo i bogactwo są pojęciami nie mniej abstrakcyjnymi ze względu na kryteria ilościowe, tym niemniej tworzą one przestrzeń do własnego podejmowania decyzji pod jednoczesną opieką ze strony państwa. Mało tego ogólnie pojmowane bezpieczeństwo mieści w sobie jak to zaspokojenie różnych potrzeb zdrowotnych, tak i potrzeb komfortu społecznego.

Ogólnie biorąc świadomość społeczna odpowiada za możliwość interpretacji środowiska społecznego i toczących się aktualnie procesów, a także ma wpływ na formowanie zbiorowego stanu emocjonalnego, jest jednym z świadectw poziomu inteligencji społecznej. Osłabiona świadomość społeczna może skutkować niedokładnymi skróconymi interpretacjami i nieprzyjemnymi przeżyciami. Biorąc pod uwagę, że każdy rodzaj zagrożenia przede wszystkim narusza stabilność w odczuwaniu komfortu, sam fakt hybrydowości zagrożeń nie wywołuje świadomej potrzeby we odrębnieniu zagrożenia na składniki, i nie przywodzi to do procesu etapowego rozwiązywania odczuwanego problemu. Można założyć, że postrzeganie zagrożeń hybrydowych przez świadomość społeczną wiąże się z przede wszystkim z ogólnym negatywnym wpływem na samopoczucie społeczne wyrażone w obniżeniu poczucia komfortu, powstania nowych barier w procesie indywidualnego i zbiorowego rozwoju i osiągnięcia samorealizacji. Sama hybrydyzacja zagrożeń rozprasza uwagę, jest przeszkodą do skupienia się nad konkretnym przejawem problemu i tym komplikuje jego rozwiązanie.

Лисенко О. В.

к. е. н., доцент

Маслакова А. В.

здобувачка вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МЕРЕЖІ ГОТЕЛІВ HOLIDAY INN

З 1950 р. в готельній індустрії спостерігаються дві великі моделі організації готельної справи. Перша – це модель Рітца, що спирається на аристократизм та вишуканість традицій гостинності в Європі. Друга модель носить ім'я Кемансі Уїльсона (зокрема, готельний ланцюг «Holiday Inn») і вирізняється високими стандартами якості обслуговування. За цією моделлю організовано багато готельних ланцюгів. Вони керують майже 50% готельних номерів у світі. Існує також третя модель організації готельної справи – невеликі ланцюги. Ця модель може поєднуватися з другою. Наприклад, ланцюг готелів «Аккор», який включає готелі найвищого класу «Пульман», «Софітель», «Новотель» та готелі середнього класу «Алтеа».

Вимоги до готелів в великих мережах наступні:

- єдність архітектури та інтер'єру;
- єдність зовнішнього позначення та інформації про заклад;
- швидка реєстрація клієнтів;
- номери для постійних клієнтів;
- єдине управління і маркетингова політика;
- гнучка система тарифів;
- просторий хол і наявність конференц-залу.

В готельних ланцюгах зберігається управлінська та фінансова самостійність кожного закладу. Це відносини франшизи. Тобто, невеликий (чи великий) готель при входженні в ланцюг не завжди стає власністю ланцюга. Але ці заклади платять внески до єдиного фонду для оплати єдиної маркетингової та рекламної діяльності. Натомість отримують право використовувати фірмовий знак мережі, технічну та комерційну інформацію, систему бронювання, навчання персоналу.

В табл. 1. наведено список найбільших десяти готельних ланцюгів у світі.

Таблиця 1

Готельні ланцюги світової готельної індустрії

Hospitaliti Franchise System Blanstone Part.	США
Holiday Inn World wide	Англія
Best Western International	США
Accor	Франція
Choice Hotel International	США
Marriott International	США
ITT Sheraton Corp.	США
Promus Corp.	США
Hilton Hotel Corp.	США

Джерело: [1]

Розглянемо особливості готельної мережі Holiday Inn. Більше 4000 готельних брендів, таких як Holiday Inn Hotels & Resorts, Holiday Inn Express, Crowne Plaza, Candlewood Suites, Staybridge Suites та InterContinental Hotels & Resorts, об'єднуються в єдиний готельний концерн InterContinental Hotels Group (IHG). В світі – 4139 готелів Holiday Inn (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість готелів Holiday Inn в окремих країнах

№	Країна	Кількість готелів Holiday Inn в країні
1	Шанхай, Китай	30
2	Х'юстон, Сполучені Штати Америки	25
3	Орlando, Сполучені Штати Америки	21
4	Ченду, Китай	20
5	Лондон, Велика Британія	19
6	Сан-Антоніо, Сполучені Штати Америки	17

Джерело: [2]

Holiday Inn Express London Luton Airport, готель IHG. Цей готель розташовано за десять хвилин пішої ходи від летовища Лутон біля Лондона. До центру містечка Лутон їхати приблизно 5 хвилин. Звідси можна дійти пішки до залізничного вокзалу Лутон Парквей та за 10 хвилин доїхати до торговельного центру The Mall.

В номерах готелю є ванна кімната, працюють кондиціонери, телевізори, є праски. В готелі працює кафе-бар Express, де можна скуштувати супи, піци, гамбургери. А в барі пропонують вино, пиво, гарячі та безалкогольні напої. Є ресторан, де пропонують національну та веганську кухню [3].

Готель пропонує номери:

- Двомісний номер з диваном-ліжком (1 двоспальне ліжко і 1 диван-ліжко);
- Стандартний двомісний номер з 2 односпальними ліжками (2 односпальні ліжка);
- Стандартний номер (2 односпальні ліжка або 1 двоспальне ліжко);
- Double Room – Accessible (1 двоспальне ліжко);
- Стандартний двомісний номер (1 двоспальне ліжко);
- Номер Твін (можливо заселення осіб з обмеженими фізичними можливостями).

Зручності:

- приватне паркування;
- паркування для осіб з обмеженими можливостями;
- безкоштовний Wi-Fi;
- сімейні номери;
- номери для некурців;
- цілодобова стійка реєстрації гостей;
- ліфт;
- можливість проживання з хатніми тваринами;
- щоденне прибирання;
- хімчистка (оплачується окремо).

У вітальні – м’який куток та робочий стіл. Бездротовий доступ до Інтернету надається на всій території готелю безкоштовно.

Їжа і напої – окрім ресторану та бару, є можливість замовити дитяче меню. Працює снєк-бар.

Безпека в готелі забезпечується: вогнегасниками, відеоспостереженням іззовні будівлі, відеоспостереженням у зонах загального користування, датчиками диму, охоронною сигналізацією, відмиканням замків електронною картою, цілодобовою охороною, наявністю сейфу.

Висновок. Мережа готелів «Холідей Інн» відзначається високими стандартами якості обслуговування, які поширюються як на п’ятизіркові готелі, так і на готелі, які зазвичай обслуговують подорожуючих і

розташовані біля летовищ. Готель використовує бренд і логотип мережі і надає стандартний набір послуг проживання та харчування. Але є деякі особливості, як, наприклад, високий рівень безпеки, подорож із хатніми тваринами, веганська кухня в ресторані.

Література

1. Все про туризм. URL : https://tourlib.net/books_ukr/roglev01-4.htm
2. Holiday Inn. URL : <https://www.booking.com/holidayinn/index.uk.html>
3. Holiday Inn Express London Luton Airport. URL : <https://www.booking.com/hotel/gb/expressbyholidayinnlutonairport.uk.html>

Лисенко О. В.

к. е. н., доцент

Чорнодуб В. І.

здобувач вищої освіти

ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

м. Дніпро, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ГОТЕЛЬНОГО СЕРВІСУ В ОАЕ (ДУБАЇ)

Об'єднані Арабські Емірати – це федерація у складі еміратів: Абу-Дабі, Дубай, Шарджа, Аджман, Рас-ель-Хайма, Умм-ель-Кайвайн та Ель-Фуджайра. Історичні відомості, що стосуються цієї місцевості та країни, сягають 2500 року до нашої ери. Про місто Дубай вперше згадується в книзі 1095 року мандрівника та географа Абу Абдули Аль Бакрі. Але сучасна історія ОАЕ починається з 1971 р. з об'єднання шести еміратів, до яких згодом доєднався емірат Рас-Аль-Хайма [1].

Сьогодні ОАЕ – це видобуток нафти і газу, нафтопереробка, суднобудування, рибальство і кочове скотарство. Нафта надає 60% доходу держави. Але, насамперед, Об'єднані Арабські Емірати – сучасна, високо технологічна та передова в розрізі інновацій та будівництва країна. Наприклад, в 2001 р. розпочато будівництво штучного острова Palm Jumeirah, де зараз розташовано найпрестижніший готель Дубаї. А в 2002 році відкрито DIFC – сучасний міжнародний фінансовий центр. Також в 2002 році відкрито відомий заповідник Dubai Desert Conservation Reserve. Найвища будівля у світі – хмарочос Бурдж Халіфа (Burj Khalifa) – розташована саме в Дубаї. Її висота сягає 828 метрів, і вона є візитівкою ОАЕ. На 148 поверсі хмарочосу розташовано оглядовий майданчик із видом на місто. Бурдж Халіфа вечорами прикрашена красивою ілюмінацією, і саме тут проводяться світлові шоу. В Дубаї знаходиться й найбільший у світі акваріум Dubai Aquarium and Underwater Zoo.

Дубаї – великий бізнесовий центр, що має розвинену готельну інфраструктуру. Місто починало історію з маленького поселення бедуїнів, а стало всесвітньо відомим курортом, де вагомою галуззю економіки є туризм, передусім шопінговий та історичний. Готелі Дубаї працюють цілий рік. І, якщо влітку тут дуже спекотна погода, то взимку температура є більш комфортною: близько +25 градусів С.

Не зважаючи на клімат, місто прикрашене зеленню пальм та квітів. Тут розташовано найбільший квітник у світі – «Дубайський дивовижний сад», загальна площа якого складає 72 тис. м².

Ще одна відома туристична локація міста має назву співочі або танцюючі фонтани. Кожного дня співочі фонтани демонструють світломузичне шоу.

Символ емірату – рукотворні острови Джумейра, Дейра і Джебель-Алі. Між островами розташовані архіпелаги Світ і Всесвіт (The World and The Universe) [2].

Готелі в Дубаї – це комфорт, розкіш та аристократизм. П’ятизіркові готелі пропонують відпочинок класу «люкс». Більшість таких готелів розташовано в районі Джумейра. Окрім дуже дорогих, є готелі середнього класу: три та чотири зірки. З цих готелів пропонуються безкоштовні трансфери до приватних та муніципальних пляжів та шопінг-молів.

Готель Бурдж-аль-Араб – візитівка Дубаї. Його побудовано у формі вітрила. І він є єдиним в світі готелем, якому за рівнем сервісу та ресторанного обслуговування експерти та відвідувачі надають 7 зірок замість 5, що розташовані на фасаді готелю.

Розглянемо роботу та пропозиції мережевого готелю Hilton Dubai Jumeirah. Готель є 5-зірковим курортним комплексом. Його закритий пляж знаходиться всього в п’яти хвилинах пішої ходи від готелю. Тут пропонуються заняття водними видами спорту, віндсерфінгом і підводним плаванням з маскою. Відомі торгівельні центри Маріна-Біч та The Walk at JBR теж знаходяться в декількох хвилинах пішої ходи. Для відвідувачів працює басейн з підігрівом та фітнес-центр, сауна. Безкоштовне приватне паркування на території. У всіх номерах є Wi-Fi [3].

У готелі – 387 комфортних номерів. З вікон відкривається краєвид на затоку. В номерах: персональні сейфи, холодильники, кавоварки.

Сніданок: континентальний, традиційний англійський, ірландський, вегетаріанський, безглютеновий, азійський, шведський стіл, сніданок із собою. Є снєк-бар, де готують безкоштовні напої. Його інтер’єр доповнюють крісла для плавання.

Ресторани та кафе:

- ресторан Ramusake Dubai;
- ресторан P. F. Chang's;
- ресторан Cuban Bar.

Для дозвілля готель пропонує:

- фітнес-центр;
- поле для гольфу (в радіусі 3 км);
- ігрову кімнату.

Послуги бізнес-центра:

- факс / ксерокопіювання (оплачується окремо);
- конференц-зал / бенкетний зал (оплачується окремо).

Типовим номером для готелю є номер Делюкс 38 м², з ліжком розміру «king-size». За необхідності додають безплатне дитяче ліжечко. Номери цього класу є сучасними та аристократичними. Їх спроектовано з урахуванням умов для людей з особливими потребами.

Дизайн номерів витримано в теплих тонах. Є робочий стіл, балкон, кондиціонер, міні-бар, безкоштовний Wi-Fi, платні ТВ-канали, мікрохвильова піч. У кожному номері – мармурова ванна кімната з халатами та безкоштовними туалетно-косметичними засобами.

Сучасна пропозиція номерів цього типу (на початок жовтня 2024 р.) з цінами наведена в Табл. 1.

Таблиця 1

Пропозиція номерів класу Делюкс в готелі Hilton Dubai Jumeirah

Номери	Кількість гостей	Ціна номеру
1	2	UAH 8 826 + UAH 2 210 податків та зборів
2	2	UAH 9 806 + UAH 2 431 податків та зборів
3	2	UAH 10 288 + UAH 2 539 податків та зборів
4	2	UAH 11 263 + UAH 2 758 податків та зборів
5	3	UAH 9 834 + UAH 2 437 податків та зборів
6	3	UAH 10 927 + UAH 2 683 податків та зборів
7	3	UAH 12 137 + UAH 2 955 податків та зборів
8	3	UAH 13 112 + UAH 3 174 податків та зборів
9	Лише для 1 гостя	UAH 9 560 + UAH 2 375 податків та зборів
10	Лише для 1 гостя	UAH 10 535 + UAH 2 594 податків та зборів

Джерело: [4].

Висновок. Туристичний та готельний бізнес вносять вагомий вклад у дохідну частину бюджету ОАЕ. Сучасна готельна індустрія країни є розвиненою та такою, що надає якісні послуги найвищого гатунку. Ціни на номери – високі, але готелі в Дубаї та інших еміратах враховують сучасні світові тенденції та переорієнтовуються на відвідувачів середнього класу.

Зростає кількість чотирьох- та тризіркових готелів на будь-який смак. І, хоч ОАЕ – мусульманська країна, курортні готелі надають якісні послуги подорожуючим з інших країн, зокрема з Європи.

Література

1. Ключові дати в історії Дубаї. URL : <https://www.visitdubai.com/uk/articles/history-of-dubai>
2. Дубаї. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%83%D0%B1%D0%B0%D0%B9>
3. Hilton Dubai Jumeirah. URL : <https://hilton-dubai-jumeirah-beach-hotel.hotelmix.com.ua/>
4. Hilton Dubai Jumeirah 5*. URL : <https://www.booking.com/hotel/ae/hilton-dubai-jumeirah.uk.html>

Макаренко А.С.

здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня

Зомчак Л.М.

к.е.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

ЕКОНОМЕТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ВІДНОШЕННЯ ЗОЛОТО/СРІБЛО НА ДИНАМІКУ ІНДЕКСУ S&P 500

Залежність S&P500 від Gold/Silver ratio відображає важливі тенденції та динаміку фінансових ринків. Розуміння взаємозв'язку між цими двома показниками дозволяє ефективніше управляти інвестиціями, а також прогнозувати можливі ризики та перспективи ринкових рухів. Зокрема, у зв'язку зі змінами на світових ринках, такі дослідження допомагають інвесторам та фахівцям з фінансів приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу активів та управління ризиками.

Для моделювання процесів фінансової сфери науковці застосовують широкий спектр математичних методів та моделей, наприклад, методи градієнтного бустингу для класифікації кредитоспроможних клієнтів [1], дистрибутивно-лагові моделі для прогнозування інфляції [2], статистичні методи [3] та системи одночасних рівнянь [4] для моделювання зовнішнього сектору, авторегресійні моделі для прогнозування цін на пшеницю [5] та рівня інфляції [6] тощо.

Метою цього дослідження є аналіз залежності між значенням індексу S&P 500 і відношенням золото/срібло (GSR, Gold/Silver Ratio). Необхідно визначити, як зміни в GSR можуть впливати на значення S&P 500, а також виявити можливі економічні закономірності та кореляції між цими

показниками. Нижче наведено статистичні дані, а саме динаміка показників в період з 2000 по 2024 рік. Джерело Сайт Longtermtrends.net [7].

Насамперед за допомогою методу найменших квадратів на підставі даних побудуємо парну лінійну кореляційно-регресійну модель.

$$y=305,9206933+ 34,14210375x.$$

де y - значенням індексу S&P 500,

x - відношення золото/срібло (GSR, Gold/Silver Ratio).

У цьому випадку Multiple R дорівнює 0,569, що означає помірну позитивну кореляцію між залежною та незалежною змінними. R Square дорівнює 0,324, тобто близько 32,3% варіації залежної змінної пояснюється незалежною змінною. Adjusted R Square дорівнює 0,294, що є виправленим значенням R Square для даної моделі.

Стандартна помилка оцінки, яка вказує на точність оцінок параметрів регресійної моделі. У цьому випадку Standard Error дорівнює 894,34, що вказує на рівень зміни в прогнозах, яку можна очікувати від реальних значень.

F-статистика ANOVA дорівнює 11,01, а P-value (значущість) дорівнює 0,0029, що означає статистичну значущість моделі на рівні значущості 0,05.

Розглянемо коефіцієнти регресії для кожної змінної. У цьому випадку вільний член дорівнює 305,92, що є значенням, коли незалежна змінна рівна 0. Коефіцієнт для X дорівнює 34,14, що вказує на зміну в залежній змінній при зміні на одиницю незалежної змінної. Коефіцієнти також мають стандартні помилки, t -статистики та довірчі інтервали для 95% впевненості.

Згідно з наданою функцією залежності, ми маємо лінійну модель, що описує взаємозв'язок між значенням індексу S&P500 (y) та GSR (x) у період з 2000 по 2024 рік. Модель показує, що кожне одиничне зміщення в GSR спричиняє зміну індексу S&P500 на 34.14210375 одиниць.

Для кращого аналізу, пропоную протестувати модель на наявність гетероскедастичності різними методами.

Для графічного методу на підставі парної лінійної кореляційно-регресійної моделі розрахуємо значення випадкових відхилень e , теоретичних значень індексу S&P500 від відповідних фактичних, а також квадрати випадкових відхилень.

Зобразимо графік з осями e^2 (квадрат відхилення в цьому періоді) при відповідних значеннях GSR (значення факторної ознаки в цьому періоді).

Далі необхідно візуально оцінити наявність будь-якої залежності на графіку (рис. 1).

Оскільки розміщення точок на рисунку є нерівномірним, тобто зі зростанням значень показника GSR квадрати випадкових відхилень збільшуються, то це свідчить про наявність гетероскедастичності.

Після підтвердження наявності гетероскедастичності, можемо використати методи для її усунення. Для цього, необхідно побудувати трансформовану кореляційно-регресійну модель, яка містить змінні $y/\sqrt{x}$, $1/\sqrt{x}$, $\sqrt{x}$, але не містить вільного члена. Використавши метод найменших квадратів, отримаємо вибірккову кореляційно-регресійну модель, яка має такі показники статичної значущості $P\text{-value} = 0,516636609, 0,002192921$. Однак, гетероскедастичність не була усунута.

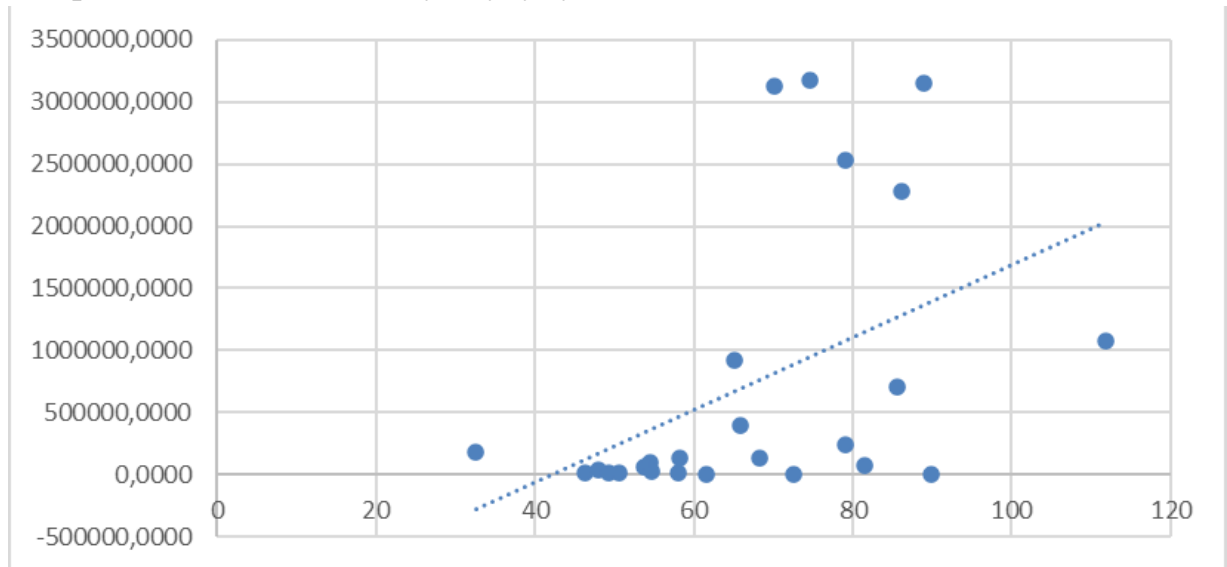

Рис. 1. Графік залежності e^2 від відповідних значеннях GSR.

Джерело: побудовано автором

Наступний крок – це додаткова трансформована кореляційно-регресійна модель з додатковими змінними, поділивши всю модель на факторну змінну.

Отримали модель з такими результатами Multiple R дорівнює 0,9405, що показує високу позитивну кореляцію між залежною та незалежною змінними. Коефіцієнт детермінації дорівнює 0,8846, що означає, що приблизно 88,46% варіації залежної змінної пояснюється незалежною змінною.

F-статистика ANOVA дорівнює 183,955, а P-value (значущість) дорівнює $1,84965E-12$, що є дуже низьким значенням і свідчить про статистичну значущість моделі.

Коефіцієнти регресії: Для Intercept (перехоплення) коефіцієнт дорівнює 0, а для X Variable 1 - 2318,6505. Обидва коефіцієнти є статистично значущими на рівні значущості 0,05. Отримали рівняння $Y=0+2318,6505X$. Використовуючи другу модель вдалося усунути гетероскедастичність.

Проведене дослідження підтвердило існування статистично значущого зв'язку між відношенням золото/срібло (GSR) та індексом S&P 500. Отримані результати вказують на те, що GSR може слугувати додатковим індикатором для прогнозування тенденцій на фондовому ринку. Кореляційний аналіз показав, що існує певна негативна кореляція між цими показниками, що означає, що при зростанні GSR, індекс S&P 500 має тенденцію знижуватися, і навпаки. Можна виділити кілька макроекономічних факторів, які впливають на взаємозв'язок між GSR та S&P 500, включаючи інфляцію, економічну нестабільність, зміни у видобутку та попиті на золото і срібло, а також геополітичні події. Інвесторам рекомендується звертати увагу на динаміку GSR як на потенційний індикатор для прогнозування змін на фондовому ринку. Зокрема, зростання GSR може сигналізувати про майбутню нестабільність на ринку акцій.

Література

1. Zomchak L., Melnychuk V. Creditworthiness of Individual Borrowers Forecasting with Machine Learning Methods. *International Conference of Artificial Intelligence, Medical Engineering, Education*. Cham: Springer Nature Switzerland. 2022. P. 553-561.
2. Зомчак Л. М., Лапінкова А. О. Інфляційні процеси України: авторегресійна дистрибутивно-лагова модель. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. №1 (01). С. 50-55.
3. Vdovyn M., Zomchak L. Statistical estimation and analysis of foreign trade in EU and Ukraine. *Socio-economic potential of crossborder cooperation*. Ivan Franko National University of Lviv, University of Rzeszow. 2017. P. 137-143.
4. Zomchak L., Klochnyk O. External sector of Ukraine: tendencies, determinants and interdependencies between indicators. *Customs Scientific Journal*. 2023. №1. P. 62-69.
5. Zomchak L., Kukhotska T. Wheat market price dynamics in Ukraine: quantitative exploration and forecasting. *European Journal of Economics and Management*. 2023. №9. P. 14-22.
6. Зомчак Л. М., Лапінкова А. О. Облікова ставка як інструмент монетарної політики: прогнозування методами економетричного аналізу. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. №2 (02). С. 39-45.
7. Сайт Longtermtrends.net. URL: <https://www.longtermtrends.net/gold-silver-ratio/>.

Макарович В.К.

к.е.н., доцент

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

м. Берегове, Україна

**ЗАСОБИ РЕГУЛЮВАННЯ ДОДАТКОВОГО РОЗКРИТТЯ
ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ІННОВАЦІЙНИЙ КАПІТАЛ
ПІДПРИЄМСТВА: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ**

За відсутності єдиної та гармонізованої моделі розкриття облікової інформації в інтегрованих та нефінансових звітах в різних концептуальних основах та системах облікових стандартів використовуються різноманітні концепції розкриття інформації про інноваційний капітал підприємства.

Результати проведеного компаративного аналізу концепцій розкриття інформації про інноваційний капітал [1-9] представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Засоби регулювання додаткового розкриття облікової інформації про інноваційний капітал підприємства: порівняльний аналіз

Концептуальна основа / система стандартів чи вимог	Інформація про інноваційний капітал, яку слід розкривати	Форма розкриття інформації
1	2	3
Концептуальна основа <IR>	Інтелектуальний капітал, потреби в інноваціях при функціонуванні бізнес-моделі, роль інноваційного капіталу відіграє в досягненні конкурентних переваг	Інтегрований звіт
Стандарти SASB	Висвітлення особливостей бізнес-моделі підприємства та використовуваних інновацій	Звіт зі сталого розвитку
Стандарти GRI	Внесок підприємства в наукові дослідження, відсоток капітальних витрат в ESG-технології, гранти на дослідження та розробки, дослідження та розробки нових продуктів і послуг	Звіт зі сталого розвитку
Концептуальна основа WICI	Витрати на дослідження та розробки технологій наступного покоління; кількість нових моделей продукції, що сприяють досягненню цілей сталого розвитку; кількість поданих і отриманих патентів; кількість патентів з економічно значимим періодом дії; кількість інноваційних продуктів, захищених патентами; кількість персональних ноу-хау та працівників з інноваційним мисленням	Складова корпоративного або інтегрованого звіту
Кодекс сталого розвитку	Відсоток інноваційних активів, що підлягають позитивному та негативному екологічному чи соціальному скринінгу; загальний обсяг витрат на дослідження діяльності підприємства, що	Звіт зі сталого розвитку

Концептуальна основа / система стандартів чи вимог	Інформація про інноваційний капітал, яку слід розкривати	Форма розкриття інформації
1	2	3
	пов'язані з ESG; відсоток доходів від інноваційних продуктів, що забезпечують досягнення цілей сталого розвитку	
Концептуальна основа WEF	Загальні витрати, пов'язані з дослідженнями та розробками; відсоток доходу від продуктів і послуг, що вирішують проблеми сталого розвитку; відсоток валового доходу від ліній продуктів, доданих за останні три (або п'ять) років	Звіт зі сталого розвитку
Система показників EFFAS	Показники, що характеризують процес виробництва нових продуктів та послуг, та що характеризують інноваційну діяльність підприємства в цілому	Складова корпоративного звіту
Директива 2013/34/ЄС	Діяльність у сфері досліджень і розробок	Звіт про управління
Директиви 2014/95/ЄС	Інновації з виробництва продуктів та послуг, досліджень, розробки та використання безпечних альтернативних технологій, розроблені на підприємстві зелені продукти та послуги	Нефінансова звітність
Директива 2022/2464/ЄС	Ключові нематеріальні ресурси	Елемент фінансової звітності
Методичні рекомендації зі складання звіту про управління	Дослідження, інноваційна діяльність та розробки, які проводяться підприємством, обсяг витрат на такі заходи та їх вплив на діяльність підприємства	Звіт про управління

Проведений аналіз засобів регулювання додаткового розкриття облікової інформації про інноваційний капітал підприємства (табл. 1) дозволив виявити ряд наступних тенденцій:

– серед розробників засобів регулювання додаткового розкриття облікової інформації про інноваційний капітал (концептуальних основ, систем стандартів, кодексів, систем показників, директив) на сьогодні відсутнє загальне розуміння того, яка інформація про інноваційний капітал, в якому обсязі та з яким рівнем конфіденційності повинна підлягати додатковому розкриттю;

– для розкриття додаткової інформації про інноваційний капітал використовуються різні форми звітів (інтегровані звіти, звіти зі сталого розвитку, корпоративні звіти, нефінансові звіти, звіт про управління, фінансова звітність), що свідчить про відсутність чіткої позиції у регуляторів

таких практик та у професійних організацій щодо загального вектору розвитку засобів додаткового розкриття облікової інформації в світі;

– для характеристики інноваційного капіталу та його складових використовуються як фінансові, так і нефінансові показники, а також нарративна інформація про роль інноваційного капіталу в реалізації бізнес-моделі та забезпеченні досягнення стратегії підприємства;

– в окремих засобах регулювання (Стандарти SASB, Стандарти GRI, Система показників EFFAS) значна увага приділяється висвітленню галузевих аспектів розкриття інформації про інноваційний капітал підприємства, відмічається необхідність врахування специфіки потреб в інформації, яка використовується стейкхолдерами для прийняття рішень. Відповідно, інформаційні потреби стейкхолдерів відрізняються як з точки зору їхньої зосередженості на різних аспектах інноваційної діяльності підприємства, так і на різних видах інформації про інноваційний капітал;

Таким чином, важливим є пошук шляхи розвитку додаткового розкриття облікової інформації про інноваційний капітал підприємства, що є перспективою подальших досліджень.

Література

1. Consolidated Set of the GRI Standards 2021. Amsterdam: GRI, 2021. 675 p.
2. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022L2464>
3. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&from=EN>
4. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014, amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0095>
5. International <IR> Framework. IIRC, 2021. 56 p.
6. KPIs for ESG. A Guideline for the Integration of ESG into Financial Analysis and Corporate Valuation. Version 3.0. Frankfurt am Main: DVFA, EFFAS, 2010. 172 p.
7. SASB Conceptual Framework. SASB, 2017. 22 p.
8. WICI Intangibles Reporting Framework. Version 1.0. World Intellectual Capital/Assets Initiative, 2016. 45 p.
9. Методичні рекомендації зі складання звіту про управління. Затверджено Наказом Міністерства фінансів України 07.12.2018 № 982. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0982201-18/ed20181207#n10>

Макогон В.В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Миценко І.М.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ПРОЦЕСИ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Як свідчить світова практика, процес транснаціоналізації надзвичайно складний і суперечливий. Основними причинами є позитивні та негативні наслідки діяльності ТНК для економіки країн їх базування і особливо для економіки країн, що приймають інвестиції ТНК. В останні десятиліття транснаціоналізація стала не тільки важливою тенденцією в розвитку світової економіки, а й рушійною силою глобалізації. Одним із найдинамічніших і глобально значущих процесів у сучасній світовій економіці є транснаціоналізація, що характеризується величезними масштабами діяльності ТНК. Загалом на транснаціональний сектор світової економіки припадає 70-90 % ринку товарів, послуг і технологій, а фінансові та інвестиційні ресурси глобальних ТНК перевищують ВВП більшості країн. Це пов'язано насамперед зі зростанням кількості материнських компаній ТНК (близько 82 000) і особливо їхніх міжнародних філій (понад 810 000) [1]. За оцінками міжнародних експертів, експорт зарубіжних філій ТНК становить близько третини світового експорту товарів і послуг, а станом на початок 2018 року кількість працівників, зайнятих у ТНК, перевищила 70 млн осіб, що майже вдвічі більше за загальну кількість економічно активного населення України.

У своїй монографії Л. А. Яремко [2, с.124] стверджує, що вплив транснаціоналізації на розвиток економік, які приймають, неоднозначний. З одного боку, залучення значних зовнішніх інвестиційних ресурсів, нових технологій і продуктів, інноваційного менеджменту призводить до підвищення національної та міжнародної конкурентоспроможності. З іншого боку, масштабна діяльність ТНК порушує цінові та структурні співвідношення на внутрішньому ринку, сприяє монополізації окремих елементів ринку та посилює зовнішні неекономічні впливи.

Сьогодні існують різні підходи до трактування категорії та генези транснаціоналізації: Румянцев А.П. [3, с. 74] визначає транснаціоналізацію як процес посилення глобальної інтеграції в результаті розвитку глобального

бізнесу ТНК. За визначенням Геллнера І.Б. [4, с. 184], транснаціоналізація - це якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, що характеризується швидким зростанням ролі зовнішніх чинників у розвитку всіх держав і створенням транснаціонального капіталу. Боднар І. Р. [5, с. 55] пояснює, що транснаціоналізація – це переміщення капіталу з країн з відносним надлишком капіталу до країн з надлишком інших чинників виробництва (праця, земля, корисні копалини), які недокапіталізовані, але не можуть бути раціонально використані у відтворювальному процесі через нестачу капіталу. Ю. В. Полякова [6] пов'язує транснаціоналізацію господарського життя з процесом посилення ролі ТНК у світовій економіці. З іншого боку, у вітчизняній економічній науці та практиці регулювання проводяться дослідження з таких питань, як державне стимулювання глобальних інвестицій ТНК, переорієнтація з торговельно-розподільної на виробничо-інвестиційну діяльність, узгодження транснаціональних стратегій підприємств зі структурними пріоритетами розвитку національної економіки тощо.

Таким чином, якщо проаналізувати основні чинники інтернаціоналізації господарського життя, то можна сказати, що всі вони прямо або побічно пов'язані з діяльністю ТНК і процесом транснаціоналізації. На сучасному етапі ТНК є основними рушійними силами зростання і структурних змін у світовому виробництві: їхня інвестиційна діяльність впливає на економічну структуру країни, що приймає, як напрямую (прямі інвестиції, спільні підприємства), так і опосередковано (зв'язки з місцевими компаніями, розповсюдження знань, досвіду і технологій) (рис. 1). Інвестиції ТНК впливають на структуру їхнього сектору і Ступінь впливу на його частку в економіці залежить від рівня абсорбційного потенціалу в країні та ступеня його використання.

Рис. 1. Логічна схема впливу процесу транснаціоналізації на структуру національної економіки

За: побудовано автором

Підсумовуючи, можна сказати, що відтоді, як ТНК почали займати глобальне лідерство на основі технологій, у розподілі найуспішніших компаній не відбулося істотних змін (за винятком періоду світової фінансової кризи). Тому зросла роль держави, як на міжнародному, так і на національному рівні, де транзакційні витрати, пов'язані з невизначеністю зовнішніх ефектів розвитку технологій, можуть бути значними. Еволюція теорії інновацій та НДДКР ТНК ґрунтується на ідеї інновацій і технологічних змін, а також нерівномірних хвиль, зумовлених соціальним та інституціональним середовищем. Вона передбачає поступовий перехід, заснований на ідеї економічного розвитку як процесу. Однак циклічний характер економічного зростання, що ґрунтується на інноваціях і науково-технічному прогресі, не дає емпіричного підґрунтя для інших теорій (міжнародного життєвого циклу продукції, технологічного розриву) в плані очікуваного вирівнювання диференціації ТНК за рівнем розвитку.

Отже, існують різноманітні та суперечливі оцінки діяльності ТНК, які не враховують кордонів. Теоретичний аналіз наслідків інтернаціоналізації економіки показує, що ТНК не можна оцінювати ні негативно, ні позитивно.

У зв'язку з цим феномен ТНК потребує подальшого вивчення. Також необхідне поглиблене вивчення таких питань, пов'язаних із ТНК, як зв'язок діяльності ТНК із національними інтересами та національними стратегіями, технологічна експансія іноземних компаній, діяльність яких розвивається на тлі глобального розподілу ресурсів і глобальних економічних проблем.

Література

1. Bloomberg Agency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bloomberg.com.
2. Яремко Л. А. Глобалізований регіон та зовнішньоекономічна безпека України: теоретико-методологічний аспект: монографія / Л. А. Яремко / Національний ін-т стратегічних досліджень; Львівська комерційна академія. – Л. : Видавництво Львівської комерційної академії, 2007. — 524 с.
3. Румянцев А. П. Економічна інтеграція у сучасному світі / О. В. Гаврилко, А. П. Румянцев. – К.: Наукова думка, 2017. – 452 с.
4. Гельнер І. Б. Особливості мотивів транснаціоналізації шляхом транскордонного злиття та поглинання / І. Б. Гельнер // Підприємництво, господарство і право. – 2021. – № 12. – С.183-186.
5. Боднар І.Р. Сучасні реалії інформаційного суспільства: проблеми становлення та перспективи розвитку : Монографія / І. Р. Боднар. – Львів: Видавництво ЛТЕУ. – 2021. – 310 с.
6. Полякова Ю. В. Комерціалізація технологій та об'єктів патентного права : навчальний посібник / Ю. В. Полякова. – Львів : Растр-7, 2023. – 416 с.

Мариневич Л.Д.
здобувач вищої освіти
Бережницька У.Б.
к.е.н., доц., завідувач кафедри прикладної економіки
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ

Для кожної країни значення зовнішньої торгівлі є надзвичайно великим, оскільки її економічний успіх безпосередньо залежить від відкритості до міжнародних ринків. Ще жодній державі не вдалося створити здорову, конкурентоспроможну економіку і розвинене суспільство, ізолювавшись від світової економічної системи. Зовнішня торгівля впливає на соціально-економічний розвиток країни та, власне, на її економічну безпеку. З початку повномасштабного вторгнення зовнішня торгівля набула критично важливого значення для економічної безпеки України, адже було повністю перекрито повітряні шляхи, закрито морські порти та зруйновано

знану частину внутрішньої інфраструктури. Проте, попри всі ці виклики Україна продовжує завзято виборювати своє місце на міжнародних ринках.

За період війни в Україні (рис. 1) катастрофічно зменшився експорт: у 2022 році на 35,2%, в 2023 році – ще на 15,21% відносно попереднього року. Щодо імпорту, то в 2023 році ми спостерігаємо позитивну динаміку його зростання, що засвідчує показник росту на 14,26% в порівнянні з 2022 роком. Доцільним також є аналіз показників ефективності зовнішньої торгівлі України у 2020–2023 роках – табл. 1.

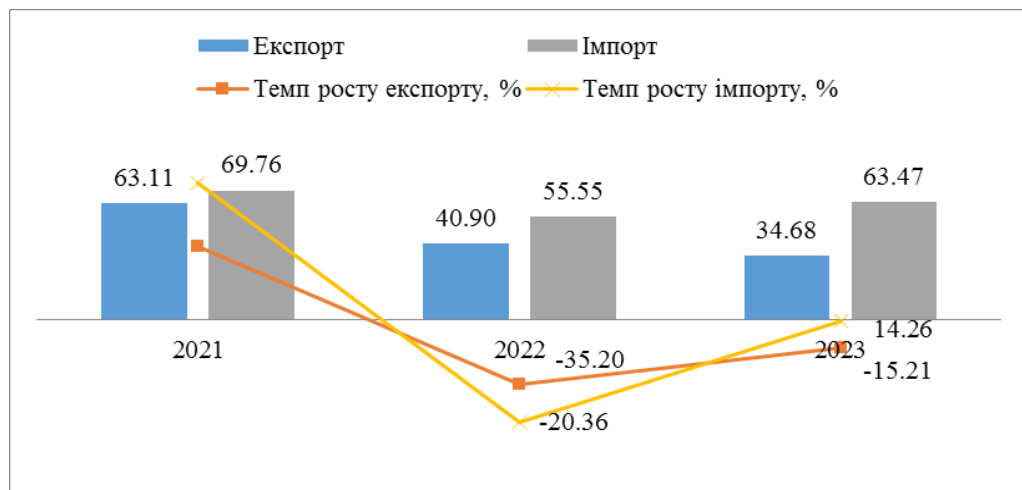

Рис. 1. Аналіз динаміки експорту та імпорту товарів України за період 2021–2023 рр., млрд. дол. США

Джерело: розроблено авторами за даними [1]

Таблиця 1

Показники ефективності зовнішньої торгівлі у 2020–2023 рр.

Показник	2020	2021	2022	2023	Темп приросту, %	
					2023/2020	2023/2022
Експорт, млрд. грн	1,64	2,22	1,84	1,87	14,02	1,63
Імпорт, млрд. грн	1,68	2,29	2,71	3,24	92,86	19,56
ВВП, млрд. грн	4,19	5,46	5,19	6,54	56,09	26,01
Населення, млн. осіб	41,9	41,6	41,2	39,1	-6,68	-5,10
Експорт на одну особу (тис. грн./особу)	39,14	53,37	44,66	47,83	22,19	7,09
Питома вага експорту та імпорту у ВВП (%)	79,24	82,60	87,67	78,13	-1,39	-10,88
Торговельний баланс	-0,04	-0,07	-0,87	-1,37	3325,00	57,47
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,98	0,97	0,68	0,58	-40,88	-14,99

Джерело: сформовано авторами за даними [2]

У 2023 році експорт зріс на 14,02% порівняно з 2020 роком, проте лише на 1,63% проти 2022 року, що свідчить про поступове відновлення після значного спаду експорту у попередньому році; тоді як імпорт зріс відчутніше – на 92,86% порівняно з 2020 роком і на 19,56% порівняно з 2022 роком, це можна пояснити необхідністю забезпечити громадян товарами, які раніше вироблялися на внутрішньому ринку, але через війну їх виробництво зупинилося. Обсяг ВВП у 2023 році зріс на 56,09% з 2020 року, а населення за цей період зменшилося на 6,68%. Торговельний баланс погіршився до - 1,37 млрд грн, що означає суттєве перевищення імпорту над експортом, і коефіцієнт покриття імпорту експортом знизився до 0,58, що на 40,88% менше рівня 2020 року. Зрозуміло, що скорочення населення, викликане міграцією внаслідок військових дій, сприяло падінню внутрішнього попиту, що також вплинуло на ВВП. Водночас, збільшення експорту на одну особу вказує на адаптацію експортоорієнтованих галузей до нових ринків, що стало критично важливим для національної економіки.

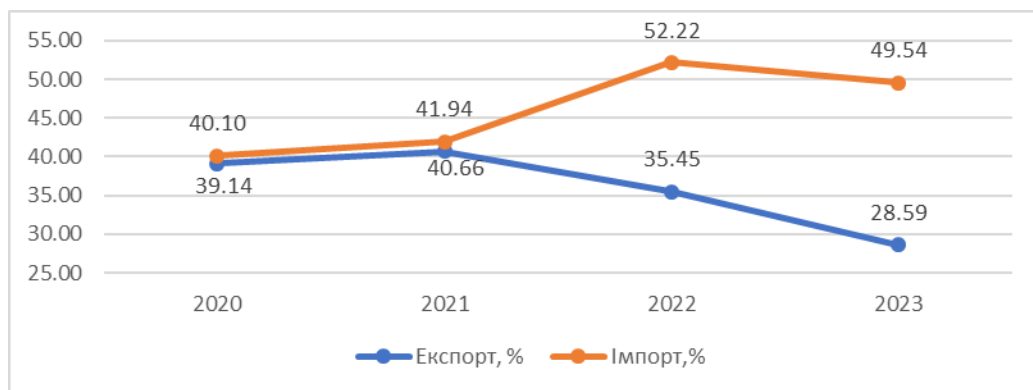

Рис. 2. Питома вага експорту та імпорту у ВВП України у 2020–2023 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Зменшення частки експорту (рис. 2), особливо в 2022–2023 роках, можна пояснити труднощами з доступом до зовнішніх ринків через повномасштабне вторгнення, а саме, пошкодження інфраструктури, скорочення виробничих потужностей і блокаду морських портів. З іншого боку, зростання питомої ваги імпорту у 2022 році свідчить про посилення залежності від зовнішніх поставок, зумовлену необхідністю імпорту критично важливих товарів, які складно або неможливо виробляти всередині країни через руйнування промисловості та економічні труднощі, спричинені війною. Спостерігається незначне зниження показника імпорту у 2023 році, і це свідчить про адаптацію економіки до нових умов через оптимізацію витрат та пошук нових внутрішніх джерел ресурсів.

Далі проаналізуємо індекс економічної свободи. Економічна свобода оцінюється за п'ятьма ключовими напрямками. Перший – державне законодавство: що більше витрат, податків і державного контролю за підприємствами, то більше урядові рішення заміняють індивідуальний вибір, що знижує економічну свободу. Другий напрям стосується правової системи і прав власності: захист особистості та майна є фундаментальним для економічної свободи, а послаблення правової системи зменшує цей рівень свободи. Третій аспект – стабільна грошова політика, адже інфляція знижує цінність доходів та заощаджень, що ускладнює планування майбутнього і обмежує економічну свободу. Четвертий напрям – свобода міжнародної торгівлі, де законодавчі перешкоди обмежують можливості обміну з іншими країнами. П'ятий стосується регулювання: надмірні регуляції обмежують можливості вести бізнес, отримувати кредити, працевлаштовуватись і вільно здійснювати економічну діяльність [3].

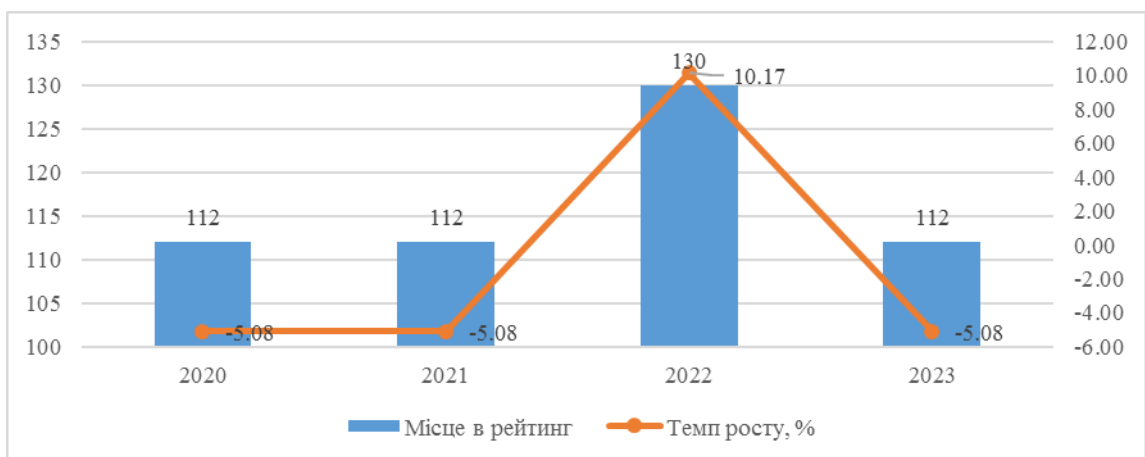

Рис. 3 Місце в рейтингу індексу економічної свободи України за період 2020–2023 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [3]

Україна значно відстає за рівнем економічної свободи від розвинених країн світу, особливо гостро це помітно в 2022 році, оскільки з початком війни Україна опустилась в рейтингу на 130 місце, на рівні з такими країнами як Гаїті, Шрі-Ланка та Намібія. Проте у 2023 році спостерігається покращення рейтингу через позитивні зміни економічних показників. Україна змогла налагодити торговельні шляхи, адаптувати виробництво до нових умов і впровадити механізми підтримки бізнесу, які сприяли стабілізації національної економіки. Також міжнародна фінансова підтримка, гуманітарна допомога та кредити посилили економічні можливості країни і позитивно вплинули на її позицію в рейтингу.

Отож, в Україні зростає негативний торговельний баланс, збільшується залежність від імпорту та зовнішніх кредиторів, в той час як всередині країни поглиблюється економічна криза, що в підсумку може негативно позначитись на економічній безпеці. Урядом разом з Національним банком розроблено ряд дій, які підтримують стабільність української економіки, проте з поглибленням військового наступу та погіршенням макроекономічних показників Україна може зустрітись з новою кризою. Саме для того, щоб не допустити погіршення ситуації в нашій державі слід розвивати експорт й міжнародну торгівлю, що стимулюватиме притік іноземної валюти, стабілізує валютні та інфляційні коливання та забезпечить фінансову стабільність та економічну безпеку.

Література

1. Статистика зовнішнього сектору Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення 30.10.2024)
2. Дані Мінфін (2024) URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення 30.10.2024)
3. Індекс економічної свободи (2024). URL: <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/economic-freedom-of-the-world-2023.pdf> (дата звернення 30.10.2024)

Мельник Т. А.

к. е. н, доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

СУЧАСНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ РИНКУ СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ

Сьогодні, не зважаючи на повномасштабну війну на території України, ринок страхування України переживає чергову трансформацію спричинену прийняттям нового Закону «Про страхування», який вступив в силу 1 січня 2024 року. Новий Закон спричинив структурні зміни ринку страхування України, а саме передбачає поділ на 23 класи страхування (рис.1), замість попереднього поділу на 43 обов’язкові й 26 добровільні види страхування.

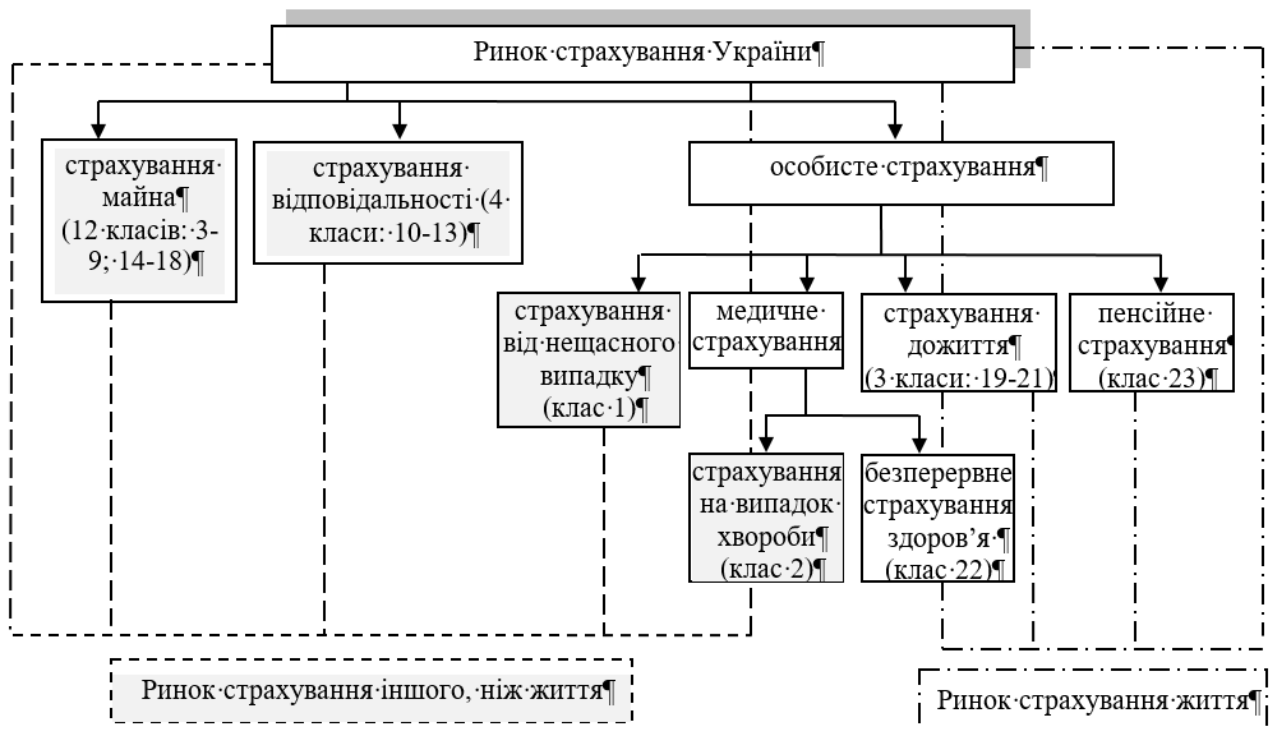

Рис. 1 Схема структури ринку страхування України

Трансформація структури ринку страхування України відбулася через необхідність прискорити його європейську інтеграцію. Цією зміною адаптували структуру українського ринку страхування до ринків страхування країн Європейського Союзу. Адже більшість ринків страхування європейських країн мають структуру, яка складається з 18 класів страхування non-life й 7 класів страхування life (табл. 1).

Таблиця 1

Класи й види страхування життя

Ринок страхування життя		
України		Країн-членів Європейського Союзу
види до 2024 року	класи з 2024 року	класи
Страхування життя лише на випадок смерті	19. Страхування життя (інше, ніж передбачено класами 20, 21, 22, 23)	1. Life and annuity
Інше страхування життя		
Інше накопичувальне страхування	20. Страхування життя до шлюбу та до народження дитини	2. Marriage and birth
	21. Інвестиційне страхування життя	3. Link long term
		6. Capital redemption
	22. Безперервне страхування здоров'я	4. Permanent health

Продовження таблиці 1

Страховання, на досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку	23. Пенсійне страхування	7. Pension fund management
Страховання довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду		
		5. Tontines (тонтіни)

Джерело: складено автором з використанням [1; 2, с. 33]

Спостерігаємо тенденцію, що ринок страхування життя України не містив до нового Закону і не містить сьогодні страхування життя - тонтін. На нашу думку, це є позитивним. Відомо, що страхування тонтін розповсюджений у Франції. Проте, цей клас страхування життя має специфічні особливості формування накопичувального фонду страхування й критерії щодо визначення вигодонабувача при отриманні страхових виплат. Які на нашу думку, можуть створити зловживання зі сторони недоброчесних страховиків на ринку страхування життя України, особливо враховуючи фактор війни, і як наслідок загибель населення не пенсійного віку.

Запровадження класу страхування життя - безперервне страхування здоров'я, на нашу думку, буде нести позитивний соціальний ефект економіці країни. А також сприятиме якості й доступності медичного обслуговування населення, що сприятиме виконанню цілей сталого розвитку.

Таким чином, євроінтеграційні процеси на ринку страхування України потребують додаткових детальніших досліджень, які би виявляли нові тенденції на ринку, а також відслідковували ефективність євроінтеграції для українського ринку страхування, сприяли би розробці ефективної стратегії розвитку страхової діяльності на ринку страхування України з врахуванням сучасних вимог сталого розвитку.

Література

1. Про страхування : Закон України від 18.11.2021р. № 1909-IX. Редакція від 20.06.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Мельник Т. А. Сибірцев В. В. Страхування : навч. посіб. Кропивницький : Ексклюзив Систем, 2022. 307 с. URI: <https://dspace.kntu.kr.ua/items/0a704c67-59f7-40ec-8998-3d9929f618fc>(дата звернення: 01.12.2024).

Мельникова М.В.

д.е.н., доцент

Інститут економіки промисловості НАН України

м. Київ, Україна

ПРО ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЇ SMART GRID НА ЗМІЦНЕННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Актуальність розгляду переваг використання цифрових технологій, зокрема технології Smart Grid, яка дозволяє забезпечити інтелектуальний розподіл енергетичних потоків у відповідності до потреб споживача та інтеграцію в єдину мережу локальних виробників електричної та теплової енергії малої потужності в контексті підвищення рівня безпековості розвитку регіону, пов'язана із загрозами та ризиками воєнного стану та повоєнного періоду, про що йдеться в прийнятих останнім часом Урядом України програмних документах (зокрема, «Про схвалення Стратегії розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2026 роках» (Розпорядження КМУ №713-р від 18.07.2024 р.), «Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2030 року» (Розпорядження КМУ №761-р від 13.08.2024 р.)).

У довоєнний період фахівцями [1-3] впровадження технології Smart Grid розглядалося переважно з позицій трансформації енергетичної системи України в напрямі підвищення енергетичної ефективності та збереження навколишнього середовища. Так, Ю.Т. Матвеевою, І.А. Вакуленко, С.І. Колосок [3] на підставі адаптації зарубіжного досвіду розроблено алгоритм щодо комплексного впровадження технології Smart Grid на рівні регіону, який враховує вплив системи територіального управління, комплексну діагностику регіонів, стимулювання постачальників та споживачів енергії, активну участь споживача, систему сертифікації, інвестиційний потенціал та інноваційні рішення.

В даний час та в умовах повоєнного відновлення економіки, зважаючи на значні пошкодження та руйнування енергетичної інфраструктури практично на всій території України, ключовим постає завдання впровадження технології Smart-Grid, пов'язане із забезпеченням надійності енергопостачання та зниженням рівня аварійності, як це було реалізовано в США на початку двадцять першого століття. Тоді в 2003 році М. Берром при дослідженні стимулювання інвестицій в автоматизацію для досягнення вимог надійності енергетичних систем було введено термін «Smart Grid». Як стверджується авторами статті [4], М. Берр визначив також ефекти розвитку

Smart Grid, зокрема, сумісне функціонування енергосистеми із системами комунікацій для формування комплексної інформаційно-взаємодіючої системи в он-лайн форматі, здійснення широкого спектру перетворень у системі обліку, оптимізацію ресурсного сектору, зростання економічної ефективності енергоспоживання за кількісними та якісними критеріями.

Як зазначено авторами досліджень [5-6], використання технології Smart Grid дозволяє забезпечити: підвищення надійності та ефективності генерації електро- та теплової енергії; облік визначених вимірювань та обмін даними про процеси, що відбуваються у електромережі; оптимізацію залучення та переробки енергоресурсів на засадах інформаційної прозорості; надання інформації про обсяги споживання ресурсів у режимі реального часу; можливість управління збалансованістю між попитом та пропозицією електроенергії.

Важливу роль у впровадженні та використанні технології Smart-Grid відіграють технічні (виробництво компонентів, формування та технічна підтримка функціонування мереж на засадах надійності, резильєнтності та конфіденційності) та організаційні (задоволення інтересів зацікавлених сторін – учасників процесу та узгодження їх цілей, завдань та рішень) особливості. Поряд з технічними та організаційними особливостями значна увага приділяється фінансовому та інвестиційному аспектам, оскільки саме вони дозволяють визначити економічні можливості впровадження технології Smart-Grid.

Окремим питанням впровадження технологій Smart Grid в енергетичну сферу регіону виступає доцільність використання скидної енергії технологічних процесів як вторинного енергетичного ресурсу в системі тепло- та/або електропостачання території. В даний час в рамках зеленої трансформації економіки та вирішення завдань сталого повоєнного відновлення регіону в цілому та його складових – міських та сільських громад – розробляються проекти зеленого виробництва аміаку, водню, металу та ін. В рамках цих проектів передбачено використання моделі Smart Grid, яка дозволяє технологічно, організаційно та інформаційно узгодити використання відновлюваних джерел енергії (вітрової або сонячної) для виробництва зеленого продукту та скидної енергії технологічних процесів в системі міського теплопостачання. В результаті забезпечується економія первинних енергетичних ресурсів за рахунок використання вторинних (скидної енергії технологічного процесу) та економія видатків місцевого бюджету, що сприяє підвищенню як енергетичної, так і економічної безпеки регіону.

Повертаючись до дослідження [3] слід звернути увагу те, що автори на жаль не включили до алгоритму досвід Німеччини щодо «впровадження єдиних стандартів інформаційного обміну між всіма окремими елементами мережі Smart Grid і всіма пристроями» Хоча систему інтелектуальних мереж в рамках використання Smart Grid доцільно розглядати як структуру взаємопов'язаних елементів, що підтримують конкретні функціональні області, включаючи генерацію і розподіл енергії з поєднанням їх в єдиний стандартизований інформаційний простір. Реалізація заходів щодо впровадження та розвитку Smart Grid потребує розбудови функціональної системи, яка забезпечує можливість розподілу навантаження між комп'ютерною технікою, дозволяє оперативно вносити корективи та підтримувати технологічні процеси в системі інформаційної безпеки регіону. Таким чином, поряд з енергетичною та економічною безпекою впровадження технологій Smart Grid впливає на інформаційну безпеку регіону. При цьому необхідно забезпечити уніфікованість інформаційних потоків, економічність їх формування та надійність обміну ними в рамках використання технології Smart Grid, що й повинно стати предметом подальших досліджень.

Література

1. Кизим М.О., Шпілевський В.В., Зінченко В.А., Шпілевський О.В. Глобальні виклики та перспективи структурного розвитку електроенергетики України. *Бізнес-інформ*. 2022. №7. С. 86-98
2. Гриб О.Г., Сендерович Г.А., Дяченко О.В., Карпалюк І.Т., Швець С.В. Аналіз перспектив розвитку цифрової енергетики в Україні. *Вісник національного технічного університету ХПІ. Серія: Гідравлічні машини та гідроагрегати*. 2020. №1. С. 85-90.
3. Матвеева Ю.Т., Вакуленко І.А., Колосок С.І. Аналіз зарубіжного досвіду щодо забезпечення енергетичної ефективності на основі моделі Smart Grid. *Ефективна економіка*. 2019. №4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.4.36>
4. Cardenas J., Gemoets L., Ablanado Rosas J., Sarfi R. A Literature Survey on Smart Grid Distribution: An Analytical Approach. 2014. *Journal of Cleaner Production*. Vol, 65. P 202–216. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2013.09.019>
5. Dileep G.A. Survey on Smart Grid Technologies and Applications. *Renewable Energy*. 2020. Vol.146. P. 2589–2625. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.renene.2019.08.092>
6. Wertani H., Salem J.B., Lakhoua M.N. Analysis and supervision of a smart grid system with a systemic tool. *The Electricity Journal*. 2020. Vol. 33(6). DOI: <https://doi.org/10.1016/j.tej.2020.106784>

Микитенко В.В.

д.е.н., професор

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

м. Київ, Україна

РЕКОНСТРУКТИВНА ПРОСТОРОВА РЕГЕНЕРАЦІЯ ПРИРОДНО- ГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН В ІНДУСТРІАЛЬНИХ МАКРОРЕГІОНАХ: ВОСЬМИЕТАПНИЙ ПІДХІД

Виконання системних досліджень у площині формування механізмів *організації реконструктивного просторового розвитку (ОРПР) господарської системи України (ГСУ)* є надважливим завданням у контексті вирішення низки стратегічних проблем на етапі воєнного та повоєнного відновлення державного утворення і досягнення національних цілей. Це обумовлено кількома причинами, пов'язаними з нагальністю: а) відновлення економічної стійкості та забезпечення безперервності й резилієнтності розвитку для досягнення економічної стабільності в умовах посткризового відновлення при деструктивному впливі глобальних змін; б) адаптації ГСУ до національних і глобальних викликів за результатами розроблення і реалізації багаторівневих *гібридних стратегій (ГБС)* [1] забезпечення *сталого господарювання (СГ)* і ОРПР, реалізація яких спрямовуватиме і посилюватиме процеси *реконструктивної просторової регенерації природно-господарських відносин (РПРПГВ)* в Україні в умовах постійно зростаючих військово-економічних та суспільно-політичних загроз із урахуванням специфічності функціонування кожного регіону і масштабів його *стратегічного потенціалу (СП)*; в) оптимізації поділу/ перерозподілу ресурсів між макрорегіональними зонами задля ефективного використання фінансових, людських та природних потенціалів [2] (системні дослідження допомагають створити оптимізовану модель просторового розподілу ресурсів, яка дозволить зменшити регіональні дисбаланси та сприятиме рівномірному розвитку). З огляду на зазначене, розроблено типологію сценаріїв ОРПР ГСУ за принципами адаптивності організаційно-економічних, управлінських, технологічних та соціо-еколого-економічних процедур за вісьмома сценаріями [1]: інноваційно-інтеграційним, децентралізовано-стабілізаційним, індустриально-економічним, екологічно-сталим, когнітивно-інформаційним, еко-резилієнтним, економіко-резилієнтним та гібридним. Її обґрунтування, за домінантами комплексного підходу до оцінювання та планування просторових трансформацій із урахуванням специфіки економічної діяльності, масштабів СП і втрат

внаслідок військових дій за сімома макрорегіонами, обумовило ідентифікацію останніх в якості Зон повоєнного відновлення і регенерації за урахування національних пріоритетів та імперативів [3]: I) Зона Активізації (Мобілізації) реконструктивного просторового відновлення; II) Транзисторна Зона для координації просторового розвитку; III) Східна Регіональна Лінія (Зона Декомпресії); IV) Південна Регіональна Лінія (Зона Декомпресії); V) Західна Зона Збудження (Компресії); VI) Центральна Зона модернізації; VII) Південно-Східний індустріальний пояс (індустріальний ромб - індустріальний кластер Запоріжжя-Дніпро-Кривий Ріг-Кременчук).

Визнаючи пріоритетність реалізації саме гібридного сценарію ОРПР ГСУ у контексті цілеорієнтованої РПРПГВ, розроблено інноваційну багатовимірну *гібридну стратегію до 2030 року* (ГБС-2030) для Південно-Східного індустріального поясу України (індустріальний кластер Запоріжжя – Дніпро - Кривий Ріг - Кременчук) та Центральної Зони модернізації (Черкаська, Кіровоградська та Дніпропетровська області). До інструментарію ГБС-2030 інкорпоровано важелі та регулятори семи сценарних складових: інноваційно-інтеграційної (15,0%); децентралізовано-стабілізаційної (10,0%); індустріально-економічної (25,0%); екологічно-сталості (15,0%); когнітивно-інформаційної (20,0%); еко-резилієнтної (5,0%); економіко-резилієнтної (10,0%). Запропоновано формування та реалізацію ГБС-2030 РПРПГВ виконувати у послідовності виконання організаційно-економічних заходів за вісьмома етапами (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи формування та реалізації прогностичного формату ГБС-2030 РПРПГВ в індустріальних макрорегіонах України*

Етапи	Опис етапів та використовувані фільтри
I. Аналіз початкових умов і ризиків (2024-2025)	Оцінка поточного стану регіональної економіки, інфраструктури та соціальних систем, деструктивного впливу війни, визначення обсягів руйнувань і втрат. Аналіз сценарних детермінант для виявлення сильних і слабких сторін ГБС-2030. Застосовувані фільтри: інвестиційний (визначення пріоритетних напрямів для інвестицій), когнітивно-інформаційний (використання великих даних для аналізу).
II. Визначення пріоритетних напрямків розвитку (2025-2026)	Формулювання стратегічних напрямів ОРПР індустріальних зон, які забезпечать найбільш ефективну інтеграцію сценаріїв. Визначення пріоритетів за кожним сценарієм для Південно-Східного індустріального поясу та Центральної Зони модернізації (інноваційний розвиток, стабілізація регіонів, відновлення інфраструктури). Фільтри: інноваційний (пошук нових адаптивних технологій), інвестиційний (розподіл ресурсів для реалізації найбільш ефективних напрямів).

Продовження таблиці 1

III. Розробка моделі гібридного сценарію (2026-2027)	Створення базової моделі ГБС-2030, що інкорпорує паритетні сценарні детермінанти та визначає механізми їх взаємодії. Модель враховуватиме можливість адаптації в залежності від зовнішніх змін і непередбачуваних ситуацій. Фільтри: когнітивно-інформаційний (моделювання розвитку за допомогою III), технологічний (впровадження технологій у різні сфери економічної діяльності).
IV. Впровадження інноваційних і технологічних рішень (2027-2028)	Використання інноваційних технологічних та управлінських рішень задля забезпечення стійкого розвитку і господарювання. Цифровізація процесів управління, автоматизація економіки, розвиток когнітивних платформ для управління ресурсами і просторовими утвореннями. Фільтри: технологічний (впровадження цифрових та автоматизованих систем), інноваційний (нові бізнес- екосистемні моделі та технології).
V. Модернізація інституційної інфраструктури (2028-2029)	Модернізація існуючих інституцій, оновлення законодавчої бази, створення нових організаційних структур для ефективного управління і контролю за реалізацією ГБС-2030. Посилення регіональної децентралізації та впровадження стабілізаційних заходів. Фільтри: інституційний фільтр (реформа державних органів та інститутів), інвестиційний (розподіл інвестицій для модернізації інфраструктури).
VI. Інтеграція екологічних і соціальних компонентів (2029)	Забезпечення сталого розвитку і господарювання за рахунок інтеграції екологічних та соціальних сценаріїв ОРПР у загальний формат прогнозної ГБС-2030 РПРПГВ. Застосування екологічно-сталих рішень для збереження природно-ресурсних активів і покращення якості життя. Фільтри: еко-резилієнтний (підтримка екологічної стійкості), соціальний фільтр (врахування інтересів громад).
VII. Моніторинг і адаптація гібридної стратегії (2029-2030)	Постійний моніторинг реалізації ГБС-2030, оцінка досягнутих результатів і внесення змін для покращення механізмів реалізації стратегії. Використання когнітивно-інформаційних технологій задля прогнозування імовірних ризиків та оцінки ефективності. Фільтри: когнітивно-інформаційний (моніторинг за допомогою великих баз даних), технологічний (застосування новітніх засобів моніторингу).
VIII. Забезпечення безперервності та резилієнтності розвитку (2030)	Створення механізмів для підтримки безперервності та стабільності функціонування реального сектору економіки та критичної інфраструктури. Забезпечення і стимулювання довгострокового соціо-еколого-економічного зростання через адаптацію сценаріїв до нових умов і ризиків сталому господарюванню. Фільтри: інвестиційний (довгострокове фінансування), інноваційний (адаптація інновацій).

Джерело* Обґрунтовано, сформульовано та систематизовано автором

Інтегрована восьми етапна система (аналіз початкових умов і ризиків (2024-2025); визначення пріоритетних напрямків розвитку (2025-2026); розробка моделі гібридного сценарію (2026-2027); впровадження

інноваційних і технологічних рішень (2027-2028); модернізація інституційної інфраструктури (2028-2029); інтеграція екологічних і соціальних компонентів (2029); моніторинг і адаптація гібридної стратегії (2029-2030); забезпечення безперервності розвитку та стійкості (2030)) формування і реалізації ГБС-2030 РПРПГВ індустриальних макрорегіонів враховує національні імперативи, вимоги до економічної стійкості та прогнозної адаптивності, що робить її універсальним інструментом для комплексної ОРПР країни у повоєнному періоді. Деталізований опис етапів із визначенням переліку фільтрів коригування змістовності ГБС-2030 (див., табл. 1) дозволяє послідовно запровадити її у практику при систематичному уточненні організаційно-економічних процедур і заходів. Оскільки, ГБС-2030 РПРПГВ: а) враховує динамічну багатofакторність процесів відновлення в умовах посткризового періоду, де за кожним етапом враховано специфічні ризики, пріоритети і ресурси; б) інтегрує інноваційно-технологічні, когнітивно-інформаційні, інституційні та соціо-екологічні компоненти у єдину архітектуру ГБС-2030, що забезпечує гнучкість і стійкість ОРПР; в) пропонує моніторинг та адаптацію стратегічних програм на фінальних етапах, коригуючи механізми реалізації залежно від зовнішніх і внутрішніх трансформацій (в економічній, екологічній, суспільно-політичній і соціальній сферах); г) фокусується на забезпеченні безперервності та довготривалої стійкості функціонування індустриальних макрорегіональних зон, поєднуючи процедури прогнозування, ресурсного забезпечення й освоєння природно-ресурсних активів із адаптаційними механізмами в межах єдиної концептуальної платформи ОРПР країни.

Література

1. Mykytenko V.V. Hybrid scenario of the organization of reconstructive spatial development of the economic system of Ukraine. *Innovations and New Directions in Scientific Research: Proceedings of the International Scientific Conference (2024, October 14). Manchester, UK: Bookmundo, International Education Development Center, Research Europe, 2024. P.23-26.*
2. Микитенко В.В. Вимоги та умови реалізації на практиці домінант Концепту системного упорядкування природно-господарських відносин. *Актуальні проблеми економіки та суспільства в сучасному світі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 26 квітня 2024 р).* Східноєвропейський центр наукових досліджень, Research Europe, 2024. С. 23-27.
3. Микитенко В.В. Сучасні тренди організації реконструктивного просторового розвитку господарської системи України в умовах ескалації загроз. *Глобальні тенденції в економіці, фінансах та управлінні: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 10 жовтня 2024 р).* Східноєвропейський центр наукових досліджень, Research Europe, 2024. С. 30-34.

References

1. Mykytenko, V.V. (2024). Hybrid scenario of the organization of reconstructive spatial development of the economic system of Ukraine. *Innovations and New Directions in Scientific Research: proceedings of the International Scientific Conference*. Manchester: Bookmundo, 23-26 [in English].
2. Mykytenko, V.V. (2024). Vymohy ta umovy realizatsiyi na praktytsi dominant Kontseptu systemnoho uporyadkuvannya pryrodno-hospodars'kykh vidnosyn. *Aktual'ni problemy ekonomiky ta suspil'stva v suchasnomu svit: proceedings of the International Scientific Conference*, Cherkasy, Research Europe, 23-27 [in Ukrainian].
3. Mykytenko, V.V. (2024). Suchasni trendy orhanizatsiyi rekonstruktyvnoho prostorovoho rozvytku hospodars'koyi systemy Ukrayiny v umovakh eskalatsiyi zahroz. *Hlobal'ni tendentsiyi v ekonomitsi, finansakh ta upravlinni: proceedings of the International Scientific Conference*, Odesa, Research Europe, 30-34 [in Ukrainian].

Миронов Ю.Б.

к.е.н., доцент

Львівський торговельно-економічний університет

м. Львів, Україна

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ТУРИЗМУ ЯК ВІДПОВІДЬ НА ГЛОБАЛЬНІ КЛІМАТИЧНІ ВИКЛИКИ

Сучасний світ стикається з численними екологічними викликами, серед яких глобальні зміни клімату займають центральне місце. Туризм, будучи однією із найдинамічніших і найбільших галузей світової економіки, водночас є значним чинником впливу на навколишнє середовище. Викиди парникових газів від транспорту, перевантаження природних екосистем і деградація місцевих культур є лише частиною проблем, що супроводжують масовий туризм. У цьому контексті концепція сталого туризму стає ключовим напрямом, який може допомогти мінімізувати негативний вплив галузі на довкілля та сприяти адаптації до кліматичних змін.

Сталий туризм передбачає задоволення потреб туристів і приймаючих громад таким чином, щоб зберегти ресурси для майбутніх поколінь. Під сталим розвитком туризму розуміються такі форми розвитку й управління туризмом, які не порушують сталість соціоєкосистем, що сформувались на територіях туристичних дестинацій, тобто коли розвиток туризму не завдає шкоди довкіллю, суспільству й економіці. Більше того, сталий розвиток в туризмі має передбачати позитивний загальний баланс екологічних, соціально-культурних й економічних ефектів від туризму, а також позитивний вплив туристів один на одного [3, с. 9]. Він базується на трьох основних принципах: екологічна відповідальність, соціальна рівність і економічна життєздатність. Ці принципи відображають прагнення до

гармонійного розвитку, за якого туристична діяльність не тільки приносить економічні вигоди, але й сприяє охороні довкілля, збереженню культурної спадщини та поліпшенню якості життя місцевих громад. Особливо актуальною стає ця концепція в умовах кліматичних змін, які посилюють ризики для багатьох туристичних регіонів, таких як підвищення рівня моря, зменшення біорізноманіття, частіші екстремальні погодні явища (землетруси, повені, буревії, виверження вулканів тощо) та деградація природних ландшафтів.

Одним із головних шляхів зменшення впливу туризму на клімат є впровадження практик, які сприяють скороченню викидів парникових газів. Авіація, що є одним із найбільших джерел викидів, вимагає кардинальних, інноваційних рішень, таких як розробка й упровадження екологічних видів пального, оптимізація маршрутів, перехід на електричні чи гібридні літаки. У цьому контексті залучення технологій, таких як відновлювані джерела енергії, для живлення туристичних об'єктів та інфраструктури може значно знизити вуглецевий слід галузі [1]. Окрім того, активний розвиток місцевого туризму, що зменшує необхідність у тривалих перельотах, сприяє зниженню викидів.

Важливою складовою сталого розвитку туризму є раціональне використання природних ресурсів та збереження біорізноманіття. Надмірне використання водних ресурсів у туристичних районах, вирубка лісів для будівництва курортів та забруднення океанів пластиковими відходами є основними викликами, які потребують негайного вирішення. Створення природоохоронних зон, впровадження систем переробки відходів і заохочення екологічно орієнтованих видів туризму можуть забезпечити ефективне управління ресурсами та збереження екосистем. Туристи також мають відігравати активну роль у підтриманні екологічно дружніх ініціатив через відповідальне ставлення до туристичних дестинацій, підтримання місцевих виробників та дотримання принципів екологічної поведінки.

Соціальні аспекти сталого туризму також заслуговують на значну увагу [2]. Розвиток туризму може приносити значні економічні вигоди місцевим громадам, сприяючи створенню робочих місць і підвищенню рівня життя. Проте, нерівномірний розподіл доходів, вплив на традиційні культури та витіснення місцевих мешканців із популярних туристичних зон є проблемами, котрі потребують комплексного підходу. Залучення громад до процесу прийняття рішень щодо розвитку туризму, збереження культурної автентичності та розвиток малих місцевих підприємств можуть сприяти соціальній справедливості та довгостроковій стійкості галузі.

Адаптація до змін клімату є ще одним важливим аспектом сталого туризму. Уразливі регіони, такі як тропічні острови, високогірні райони чи місця, залежні від сезонних кліматичних умов, потребують інноваційних стратегій адаптації. Зміцнення інфраструктури для протидії екстремальним погодним явищам, зміна сезонних туристичних пропозицій та розвиток альтернативних напрямків туризму можуть допомогти зменшити вплив кліматичних змін на галузь. Залучення технологій прогнозування кліматичних ризиків та інтеграція цих даних у туристичне планування є важливими для забезпечення стійкості туристичних об’єктів.

Ключовою умовою успіху сталого розвитку туризму є співпраця між міжнародними організаціями, органами влади, представниками бізнесу, громадських організацій та територіальними спільнотами. Інтеграція принципів сталого розвитку в політики та стратегії туризму, сприяння екологічній освіті, а також підвищення обізнаності громадськості про значення сталого туризму можуть створити міцну основу для позитивних змін. Водночас важливим є впровадження чітких стандартів, моніторинг їх дотримання та заохочення до інновацій у галузі.

Сталий розвиток туризму є не лише інструментом для зменшення впливу галузі на клімат, але й потужним засобом адаптації до глобальних кліматичних викликів. Він сприяє не тільки збереженню природних та культурних багатств, але й формуванню нової культури споживання, орієнтованої на гармонію з природою. Усе це робить сталий туризм важливою складовою глобальної стратегії боротьби зі змінами клімату, забезпечуючи стабільне майбутнє для наступних поколінь.

Література

1. Заваріка Г. М., Зеленко О. О., Швецова О. В. Розвиток екологічного туризму в умовах викликів глобального масштабу. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-95>.
2. Михальова Г. Соціальні аспекти сталого розвитку туризму. *Розвиток туристичного бізнесу, економіки та підприємництва: виклики сьогодення*: Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 26-27 вересня 2023 р.). Дніпро: НТУ «Дніпровська Політехніка», 2023. С. 42-43.
3. Myronov Yu. B., Logvyn M. M. Sustainable Tourism Development in the Regions: Essence, Principles, Impact Factors, Assessment Methods. *Trends, Prospects and Challenges of Sustainable Tourism Development*: monograph. Lviv: Lviv University of Trade and Economics, 2020. 252 p. pp. 7-18.

Миронова М.І.

к.е.н.

Львівський торговельно-економічний університет

м. Львів, Україна

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Взаємозалежність національної та міжнародної безпеки в умовах глобалізації є однією з ключових тем сучасних наукових дискусій у сфері міжнародних економічних відносин та економічної безпеки. Глобалізація, яка охоплює широкий спектр соціальних, економічних, політичних і технологічних процесів, суттєво змінює динаміку взаємодії між державами та іншими акторами на міжнародній арені. Водночас, вона створює нові виклики, які змушують переглядати традиційні уявлення про національну і міжнародну безпеку, інтегруючи їх у єдину систему з численними взаємозв'язками та взаємозалежностями.

Глобалізація сприяє підвищенню рівня інтеграції між країнами, створюючи нові можливості для співпраці у сфері торгівлі, технологій, науки і культури [3]. Однак, ці позитивні аспекти супроводжуються зростанням ризиків, що виникають через ускладнення глобальної системи. Розповсюдження транснаціональних загроз, таких як війни, тероризм, кіберзлочинність, зміни клімату, пандемії та масові міграції, демонструє, що проблеми безпеки більше не обмежуються територіальними кордонами окремих держав. Сучасна економічна система все більше нагадує складну мережу, де кожна держава виступає як елемент, взаємопов'язаний із глобальними процесами через торгівлю, інвестиції, фінансові потоки, а також політичні та технологічні взаємини. Тож ці виклики є водночас і локальними, і глобальними, вимагаючи комплексного підходу до їх вирішення.

Економічна безпека є універсальною категорією, яка відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Політика економічної безпеки повинна не лише зберігати її стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, а й забезпечувати можливість ефективного функціонування та сталого розвитку національної економічної системи [1, с. 90]. Національна економічна безпека є основою стабільного розвитку держави, її здатності забезпечувати стале функціонування економічної системи та захист від зовнішніх і внутрішніх загроз [2, с. 49]. Можна сказати, що економічна безпека є поняттям, протилежним сприйнятливості даної країни до

негативних змін зовнішнього середовища, що передаються через економічну площину, послаблюючи стабільність соціально-політичної системи, спроможність розвитку та обороноздатність. Загроза, однак, тим більша, чим сильніші негативні зміни; процеси і залежності, що відбуваються в зовнішньому середовищі економіки, гальмують процеси розвитку. У той же час міжнародна економічна безпека спрямована на забезпечення стабільності глобальної економічної системи, запобігання економічним кризам, конфліктам і дисбалансам, які можуть негативно вплинути на розвиток усіх учасників світового ринку.

Взаємозалежність цих двох рівнів економічної безпеки зумовлена низкою чинників:

- по-перше, процеси глобалізації створюють сприятливі умови для інтеграції національних економік у єдину світову систему, що водночас посилює їхню залежність одна від одної. Наприклад, розвинені економіки залежать від постачання ресурсів із країн, що розвиваються, тоді як останні залежать від доступу до ринків збуту та технологій. Ця взаємозалежність посилює ризики: економічні кризи, локалізовані в окремих країнах, можуть швидко поширюватися глобально, створюючи системні загрози;

- по-друге, глобалізація стимулює зростання транснаціональних корпорацій, які функціонують поза рамками національних економічних систем. Ці корпорації здатні впливати на економічну безпеку держав через контроль над стратегічними галузями, інвестиційну політику або маніпуляцію цінами на товари та послуги. У таких умовах національні уряди змушені адаптувати свої політики, враховуючи інтереси як внутрішніх, так і зовнішніх економічних суб'єктів;

- по-третє, сучасна технологічна революція, яка включає розвиток цифрових технологій, штучного інтелекту та великих даних, кардинально змінює структуру економічної безпеки. З одного боку, технологічні досягнення сприяють підвищенню ефективності управління економікою, але з іншого – вони створюють нові загрози, пов'язані з кібератаками, інформаційними війнами та технологічною залежністю. Зокрема, держави, які не здатні забезпечити власну технологічну безпеку, опиняються у вразливому становищі перед зовнішнім впливом.

Ключовим викликом для забезпечення економічної безпеки у глобальному вимірі є розробка механізмів координації між країнами. Незважаючи на те, що багато міжнародних інституцій, таких як Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі чи G20, працюють над вирішенням глобальних економічних проблем, їхній вплив

обмежений політичними та економічними інтересами окремих держав. У цьому контексті виникає потреба в посиленні колективної відповідальності за забезпечення економічної стабільності.

Водночас, національна економічна політика має враховувати як внутрішні, так і зовнішні загрози, адаптуючи інструменти економічного планування до нових умов. Наприклад, стратегії диверсифікації експорту, розвитку внутрішнього ринку, стимулювання інноваційного потенціалу та створення національних резервів можуть зменшити залежність від зовнішніх факторів. Але ці заходи будуть ефективними лише в разі тісної взаємодії з міжнародними партнерами, котрі здатні підтримати стабільність через узгоджену політику в торгівлі, фінансах і регулюванні.

Не менш важливим є врахування регіональних особливостей і локальних контекстів. Глобалізація не є однаковою для всіх країн і регіонів, і це вимагає адаптації міжнародних підходів до специфіки конкретних ситуацій. Наприклад, проблеми економічної безпеки в Африці можуть суттєво відрізнятися від тих, що постають перед Європою чи Азією. Регіональні організації, такі як Африканський Союз чи Асоціація держав Південно-Східної Азії (ASEAN), відіграють важливу роль у забезпеченні стабільності на відповідних територіях, але їхні зусилля мають бути інтегровані в ширший глобальний контекст.

Таким чином, взаємозалежність національної та міжнародної економічної безпеки є не лише неминучим наслідком глобалізації, але й важливим інструментом для запобігання кризам і забезпечення стійкого розвитку. У сучасному світі жодна країна не може ізолюватися від глобальних процесів, не ризикуючи втратити економічну стабільність. Тому стратегічна мета полягає у розробленні багаторівневих політик, які враховують взаємозв'язок між національними інтересами та глобальною відповідальністю. Тільки через посилення міжнародної співпраці, розвиток інклюзивних механізмів прийняття рішень та врахування взаємозалежностей між державами і регіонами можливо досягти стійкої і ефективної системи глобальної безпеки.

Література

1. Сватюк О. Р., Миронов Ю. Б., Миронова М. І. Сутнісні характеристики складових елементів економічної безпеки національної економіки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія економічна)*. 2016. Вип. 2. С. 88-96.
2. Свидрук І. І., Миронова М. І. Управління економічною безпекою в глобальній економічній системі. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства: колективна монографія* / за ред. О. Ю. Акименко. Чернівці:

Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023. 364 с. С. 44-63. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/29026>.

3. Savrul M., Incekara A. The Effect of Globalization on International Trade: the Black Sea Economic Cooperation Case. *International Conference on Eurasian Economies 2015*. URL: <https://doi.org/10.36880/C06.01374>.

Мислік А.А.
аспірант кафедри міжнародних економічних
відносин, бізнесу та туризму ДНП «Державний університет
«Київський авіаційний університет»
м. Київ, Україна

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ АСИМЕТРІЇ НА ЗАГРОЗИ ЕКОЛОГІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Нерівномірний розподіл ресурсів, багатства та технологій між країнами світу є однією з основних проблем сучасного розвитку. Ця соціально-економічна асиметрія не лише ускладнює взаємодію на міжнародному рівні, але й створює серйозні виклики для екологічної безпеки. Вона сприяє поглибленню таких глобальних проблем, як кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів і деградація екосистем.

Економічно розвинені країни мають більше можливостей впроваджувати екологічно чисті технології та адаптуватися до екологічних викликів. У той же час держави з низьким рівнем доходу часто змушені зосереджувати свої зусилля на базових економічних потребах, нехтуючи екологічними стандартами. Ця нерівність посилюється обмеженим доступом до інновацій у сфері екології та несправедливим розподілом відповідальності за наслідки глобалізації [1;2].

У цьому дослідженні розглянуто вплив соціально-економічної нерівності на екологічну безпеку, окреслено ключові аспекти міжнародної співпраці для подолання цієї проблеми та визначено перспективи забезпечення сталого розвитку на основі екологічної справедливості.

1. Соціально-економічна нерівність як причина екологічних викликів.

Різний рівень розвитку між країнами сприяє нерівномірному споживанню природних ресурсів, що має негативний вплив на екосистеми. Економічно розвинені держави здатні інвестувати у впровадження екологічних технологій, тоді як країни з низьким доходом змушені покладатися на інтенсивну експлуатацію ресурсів для задоволення базових потреб, що прискорює деградацію довкілля.

Соціально-економічний дисбаланс збільшує екологічні ризики для менш розвинених країн, які мають обмежені можливості для забезпечення сталого розвитку.

2. Нерівномірний розподіл екологічних загроз.

Держави з низьким рівнем доходу часто використовуються як місця для розміщення екологічно небезпечних підприємств або для захоронення шкідливих відходів. Багатші країни нерідко перекладають екологічні витрати власного споживання на економічно слабкі регіони, що формує нерівномірний рівень екологічної безпеки у світі.

Така практика посилює екологічну несправедливість і створює значні ризики для менш розвинених регіонів, погіршуючи глобальну екологічну ситуацію.

3. Кліматичні зміни як загроза для економічно слабких країн.

Кліматичні катаклізми, зокрема підвищення рівня океанів і екстремальні погодні умови, створюють серйозні загрози для країн із обмеженими ресурсами. У той час як розвинені держави здатні фінансувати заходи адаптації, менш заможні країни залишаються уразливими до цих наслідків через відсутність належної підтримки.

Наслідки зміни клімату поглиблюють нерівність між країнами, посилюючи вразливість менш розвинених держав до екологічних викликів.

4. Нерівність у доступі до екотехнологій.

Екологічні інновації, такі як відновлювальна енергетика чи сучасні системи очищення води, є більш доступними для розвинених країн. Це посилює розрив між тими, хто має доступ до технологій сталого розвитку, і тими, хто залишається залежним від традиційних, більш ресурсозатратних підходів.

Нерівність у доступі до сучасних технологій поглиблює екологічний розрив між країнами, обмежуючи можливості менш розвинених держав для переходу до екологічно стійких рішень.

Отже, приходимо до висновку, що соціально-економічна асиметрія є основним чинником, що загострює екологічні проблеми у світі. Вона впливає на нерівномірний розподіл ресурсів, екологічних ризиків і доступу до технологій. Подолання цих проблем вимагає глобальної співпраці, яка включає підтримку менш розвинених країн через фінансування, передачу технологій і справедливий розподіл відповідальності за вирішення екологічних викликів [4].

Міжнародні ініціативи, такі як Паризька угода, можуть слугувати основою для вирішення цих питань, забезпечуючи інтеграцію принципів сталого розвитку у глобальну політику.

В контексті вищезазначеного 6 листопада 2024 року в штаб-квартирі ООН відбувся семінар, присвячений питанням екологічної безпеки у період воєн і збройних конфліктів. Особливий акцент було зроблено на наслідках війни в Україні. Захід приурочили до Міжнародного дня запобігання експлуатації навколишнього середовища під час збройних конфліктів, і він зібрав представників урядів та громадських організацій із понад 20 країн світу.

Семінар у штаб-квартирі ООН продемонстрував нагальність глобальної співпраці для вирішення екологічних проблем, спричинених війною в Україні. Захід підкреслив масштаб завданої екологічної шкоди, необхідність правового регулювання компенсацій та покарання винних, а також важливість підтримки міжнародними партнерами ініціатив з відновлення довкілля. Особливу увагу було приділено підвищенню обізнаності світової спільноти про вплив війни на навколишнє середовище і здоров'я людей [3].

Семінар став ключовою платформою для обговорення шляхів захисту довкілля в умовах конфліктів і мобілізації колективних зусиль для збереження екологічної безпеки.

Література

1. Гуменна Н.О. Співпраця України з міжнародними організаціями в сфері охорони навколишнього природного середовища. XIV Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми зовнішньої політики України». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 18 грудня 2020. URL: http://science.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/2021conferenc/0001_publ%202021 (дата звернення: 22.11.2024)
2. Гуменна Н.О. Тенденції екологізації політики Європейського Союзу. III Міжнародна наукова конференція «Травневі студії 2021: історія, міжнародні відносини, філософія». Донецький національний університет імені Василя Стуса, 23 квітня 2021
3. Декларація Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем оточуючого людину середовища. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml (дата звернення: 21.11.2024)
4. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455 (дата звернення: 25.11.2024)
5. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 25.11.2024)

References

1. Humenna N.O. (2020). Cooperation of Ukraine with international organizations in the field of environmental protection. *XIV International Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists "Current Issues of Ukraine's Foreign Policy"*. Yuriy Fedkovych

Chernivtsi National University, December 18, 2020. Retrieved from http://science.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/2021conferenc/0001_publ%202021 (Accessed: 22.11.2024).

2. Humenna N.O. (2021). Trends in the European Union's policy on greening. *III International Scientific Conference "May Studies 2021: History, International Relations, Philosophy"*. Vasyl' Stus Donetsk National University, April 23, 2021.

3. United Nations. (1972). Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. Retrieved from https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml (Accessed: 21.11.2024).

4. United Nations. (1992). Rio de Janeiro Declaration on Environment and Development. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455 (Accessed: 25.11.2024).

5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2019). Law of Ukraine "On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the Period up to 2030". February 28, 2019. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (Accessed: 25.11.2024).

Valerii Mytsenko
PhD, Associate Professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

GLOBAL VALUE CHAINS AND INTERNATIONAL COMPETITIVENESS

The long-term economic viability of Ukraine will depend on the ability of the economy to participate in global value chains (GVCs) and possibly modernise higher value-added industries. Value chains have transformed global trade and production by allowing distribution of production stages across countries. This is particularly true when the skills and inputs needed are available at a competitive price and quality.

Over the past few decades, the world economy has changed significantly by organising production processes into global value chains. GVCs are largely organised by multinational companies, but a significant part of GVCs consists of small and medium-sized businesses. Discussion of the current and future participation of enterprises in GVCs is particularly important for the Ukrainian economy. Despite a long period of government policy efforts to structurally transform the Ukrainian economy, it is still characterised, on the one hand, by a high dependence on imports in most industrial sectors and, on the other hand, by low competitiveness of products for the national and international markets. In our research we consider *how economic competitiveness and participation in global value chains are interrelated*.

The evolution, which we call the rise of global value chains, is changing the

way income is created and economic growth is achieved. At the same time, it has also affected the nature of competition. Countries compete for the goods produced or the labour and capital used in production. Changes in the nature of competition in turn lead to changes in the policy of trade and other policies designed to enhance competitiveness. The impact of the growth of global value chains on income and growth, competitiveness indicators, and trade policy are examined.

The growth of trade relative to total output over the past two decades has been impressive, reflecting to a large extent how many times intermediate products cross borders.

The value chain describes vertical sequence of production processes (i.e. the value-added process), that ensure supply, consumption and maintenance of a particular product or service. In turn, production networks are two or more value chains involving at least one common economic agent (the link in the network). In its totality, each network contains vertical and horizontal links between economic agents, i.e. it is established that the same economic agents often participate in different value chains that are changing rapidly [1].

There can be no effective business in the value chain unless participants combine their strategies in the market. The main feature of business management based on the value chain is the transfer of some of strategic powers to individual partner participants, who will perform them more efficiently. Thus, P. Drucker in his work ‘Management Challenges for the 21st Century’ notes that in order to win the competition, an enterprise needs [2]: to know its costs along the entire product value chain; to regulate these costs together with other chain participants and achieve the optimal final result.

The production of goods and services is essentially complex organisational forms that link producers around the world who are economically unequal to each other. According to UNCTAD, about 80 per cent of the world's value added is created by trade and production chains. It can be said that GVCs have become a key element of the global economy today, extending to both developed and developing countries. These chains divide the process of creating goods by time and place. All the above-mentioned causes general trend towards integration of economies into the global production process and intensifies competition for localisation of the most efficient parts of the chain on their territory.

An equally significant aspect of the study of GVCs is the process of their institutional and market improvement at the current stage. That is, global practice makes it relevant not only to analyse scientifically and practically what factors and conditions determine their development, but also the specifics of managing the process of their development. This means synthesising new strategies for

participation in GVCs by moving along the technological links of the value chain. In other words, the methodology for analysing GVCs should be based on an assessment of the factors of participation in value-added trade and further analysis and improvement of the strategy of technological integration of countries into global production chains. Moreover, the manifestations of this transformation provide an opportunity to study the functions that value chains are aimed at fulfilling, namely global production, supply, trade and marketing of goods and services on the world market.

References

1. Глобальні ланцюги вартості: монографія / Г. В. Дугінець. – Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. – 412 с.
2. Peter F. Drucker. Management Challenges for the 21st Century. Harper Business; 1st edition (June 1, 2001). – 224 p.
3. Sanchez R., Heene A. The new strategic management: organizations, competition and competence. New York: John Wiley & Sons, 2004.
4. Global Value Chains and International Competition. Gary Gereffi. Access mode: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0003603X1105600104?journalCode=abxa>
5. The Contest for Value in Global Value Chains. Lilac Nachum, Yoshiteru Uramoto. – 2021. – 192 p.
6. <https://www.worldbank.org/en/topic/global-value-chains>

Mytsenko I.M.
Doctor of Economics, professor
Central Ukrainian National Technical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

GEO-ECONOMIC AND INTEGRATION POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

Today's world is characterised by a highly dynamic, rapidly changing system. Against the backdrop of powerful integration processes taking place primarily in Europe, we can also observe the formation of a multipolar world community with a shift in the ‘centre of power’ from superpowers to large integration associations. On the one hand, this increases the democratic nature of society and stimulates international relations. On the other hand, the interpenetration of different cultures and economic models, which often differ greatly in terms of development, cannot be unnoticed.

The basis of Ukraine's economic cooperation with the EU is the development of trade and economic partnership based on the principles of competition, gradual removal of restrictions on the flow of goods and services to common markets, movement of capital, etc. The main aspects of the EU-Ukraine

negotiation process are focused on solving these problems. In such circumstances, it is extremely important to concentrate efforts and resources, to set economic policy priorities in areas that will ensure long-term and stable economic progress in the face of intensifying competition, which is intensified by the current globalisation of world economic processes. In the current environment, the further evolution of globalisation depends to a greater extent on the integration of the three major world markets (EU, USA, and China), which together account for more than half of the world's global output. Based on these concepts, the European Union is the first ‘general purpose’ international organisation that was created not by coordinating the national policies of its members, but by combining some of these policies under the auspices of European Cooperation.

Considering current geopolitical processes, it is worth noting the historical and conceptual progress of Ukraine towards the European Community. Ukraine's route to European integration structures was based on the negative influence of Russia and proxy political forces of the Ukrainian establishment in the form of pro-Russian political parties. At the same time, most countries, in particular Germany and France, saw cooperation with Ukraine mainly on the political basis, as a basis for the formation of a ‘buffer’ zone between European countries and Russia.

In this context, most of the activities and programmes implemented in Ukraine with the EU funds were mainly aimed at the security component of the border infrastructure between Ukraine and the EU. Russia's military aggression against Ukraine accelerated the integration process, and in June 2022, our country received the status of a candidate country, and in December 2023, it made it possible to officially negotiate accession to the EU [1].

Looking at Ukraine's economic position in trade with EU member states, Russia's full-scale aggression has significantly increased the growth of trade among these countries.

For example, in 2022, exports to Ukraine accounted for 2.8% of Poland's total exports, the highest among EU member states. The share of Lithuanian exports was higher (3.8%) in 2021, but it declined due to logistical disruptions caused by Belarus allowing Russia to use its territory to attack Ukraine. As for imports from Ukraine, the largest share came from Bulgaria, accounting for 3.2% of the total. At the same time, Ukraine's foreign trade with the EU is gaining positive momentum, especially in 2021-2023. Total turnover increased from USD 32.1 billion to USD 55.9 billion in 2023 (Fig. 1.1). A significant increase occurred in 2021 (up to USD 55.7 billion) after a decline to USD 42.4 billion in 2020. Even in 2022, after the outbreak of a full-scale war, the decline in trade was insignificant compared to previous crisis periods. Such positive changes in bilateral trade allow

considering the deepening of trade cooperation as a key prerequisite for Ukraine's European integration.

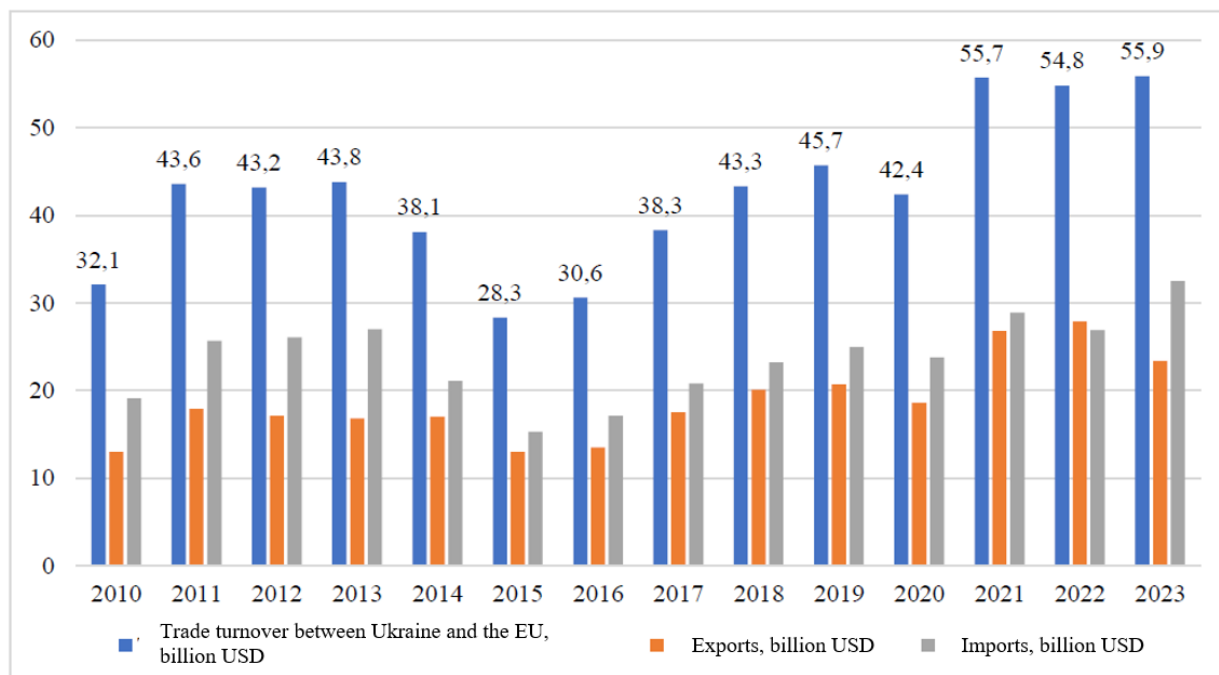

Figure 1.1. Dynamics of trade in goods between Ukraine and the EU in 2010-2023

Source: compiled by the author according to [2].

In terms of investment policy, the EU countries are the largest investors in Ukraine, accounting for about 75% of total investment in the Ukrainian economy. In addition to bilateral transactions, EU member states have been used as a platform for multinational companies to invest in Ukraine [3]. These companies include ArcelorMittal, headquartered in Luxembourg, several companies registered in the Netherlands (COFCO International, the agricultural platform for China's largest state-owned enterprise COFCO Corporation; DP World, a global logistics company) and several large American commodity companies.

It should also be noted that since the outbreak of a full-scale war with Russia, most EU countries have provided and continue to provide both financial and military assistance. And a large number of refugees have found refuge in the countries of the European community. These events have changed public opinion towards European integration, as evidenced by a study conducted by the MOBILIZE and Identity and Borders in Flux (IBIF) projects, according to which in 2014, about 50% of Ukrainians agreed that Ukraine should become a member of the EU, and in 2023, 87% of respondents expressed this opinion [4]. The survey results showed that pro-European sentiment among Ukrainians increased in 2019 after the presidential and parliamentary elections.

The cohesion of Ukrainians around the issue of Ukraine's European integration has strengthened since the start of Russia's full-scale aggression. As of August 2023, about 90% of respondents supported Ukraine's accession to the EU. It should be noted that the pro-European position of the population has grown in all regions of Ukraine. In the second year of full-scale Russian aggression, the level of support for Ukraine's accession to the EU increased by 25 percentage points among citizens of the southern regions, while the level of support in the eastern regions increased by 28 p.p. Support for European integration has also increased in the central and western regions, where traditionally a higher percentage of citizens have supported Ukraine's integration into the EU. Thus, as of September 2023, the level of full support for European integration in the central region reached 65%, and in the western region it exceeded 70%.

These positive changes in public opinion about Ukraine's European integration reflect the unity of Ukrainians' position in the face of war and demonstrate that they perceive the European Union not only as an effective integration association with a high level of economic and social standards, but also as a model of democracy and institutional order.

At the same time, Ukraine's European integration will greatly contribute to improving the quality of the country's institutional environment and the stability of regulatory frameworks in all spheres of life. At the same time, after joining the EU, there is a high probability of political, economic and social problems that will complicate the adaptation of the economy and society to the new reality. First of all, the transfer of part of the power to the EU political institutions and the need to implement the decisions of the European Commission will be perceived by some domestic politicians and citizens as a loss of sovereignty by Ukraine, which may destabilise the situation due to the active work of political parties that will advocate the country's withdrawal from the integration association. The constant threat of a full-scale war between Ukraine and Russia will also persist, which will require constant work by politicians and the military to speed up Ukraine's accession to NATO.

Ukraine's accession to the EU will also remove obstacles to the movement of labour, which has been and will continue to be even more active towards European countries. In this regard, there is a high probability that the demographic situation in Ukraine will deteriorate and the shortage of young skilled workers will increase, which in turn will lead to the closure of enterprises, job losses and rising unemployment. However, timely identification of possible problems that will arise on the way to European integration and after Ukraine's accession to the EU should

be carried out in order to develop appropriate institutional, economic and social measures to reduce the likelihood of these problems or eliminate them completely.

References

1. Petrov R. Bumpy Road of Ukraine Towards the EU Membership in Time of War: “Accession Through War” v “Gradual Integration”. European Papers, 27.12.2023. <https://www.europeanpapers.eu/en/europeanforum/bumpy-road-ukraine-towards-eu-membership-time-war>
2. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами з країнами ЄС. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/ztt_ES/ztt_es_u/arh_ztt_es_2024_u.html
3. Akhvlediani T., Movchan V. The Impact of Ukraine’s Accession on the EU’s Economy: The Value Added of Ukraine. Policy Paper. February, 2024
4. Onuch O. Ukrainians’ Unwavering Path Toward the EU. <https://carnegieendowment.org/research/2024/06/ukrainians-unwavering-path-toward-the-eu?lang=en>

Моравецький С.І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

На сьогодні існує безліч методик оцінки інвестиційної активності, що використовують різні види аналізу. Багато з них недоступні зовнішнім користувачам через обмеженість інформаційних ресурсів і необхідність залучення додаткових експертів у зв'язку з великою кількістю розраховуваних показників. Вплив інвестицій на економіку з макроекономічного погляду вперше було вивчено Дж. М. Кейнсом, який зосередив свій аналіз на автономних та індукованих інвестиціях, а не поділив їх на внутрішні та іноземні залежно від різних джерел. При цьому Дж. М. Кейнс розглядав лише короткий період функціонування національної економіки [1]. Згодом теорію Дж. М. Кейнса розвинули його послідовники, насамперед найвідоміші посткейнсіанські моделі Е. Домара, що відображають принцип мультиплікатора, і Г. Гаррода, що виражають принцип акселератора [2, с. 454-455]. Згідно з цими моделями, основними факторами, що впливають на зростання валового внутрішнього продукту та інвестицій, є підвищення продуктивності капіталу і норми нагромадження.

Нині розроблено й використовують такі економіко-математичні моделі для оцінки впливу іноземних інвестицій на економіку країни, що приймає:

- диференціальні моделі міжнародного перерозподілу капіталу (модель В. Леонтьєва);
- моделі економічного зростання на основі виробничих функцій (модель Вельфенса-Єзинського з модифікаціями моделей);
- модель взаємодії вітчизняних та іноземних інвестицій (модель «хижак-жертва»);
- мультиплікативна схема для оцінки ролі прямих іноземних інвестицій (ПІІ);
- модифікація моделі для оцінювання ролі іноземних інвестицій в економіці приймаючої країни (модель «Хижак-Жертва»);
- модифікаційна схема для оцінювання ролі іноземних інвестицій в економіці приймаючої країни;
- модифікаційна схема для оцінювання ролі іноземних інвестицій в економіці приймаючої країни (модель «Хижак-Жертва»);
- модифікаційна схема для оцінювання ролі іноземних інвестицій.

Аналізуючи перелічені моделі, засади їхнього формування та можливості застосування, можна виявити наявні недоліки та об'єктивно існуючі обмеження їхнього використання, а також визначити, що для визначення впливу ПІІ на економічне зростання найчастіше використовують найзручнішу і найпростішу в розрахунку модель. Аналізуючи наявні моделі, необхідно відзначити такі моменти: основною особливістю всіх моделей, заснованих на моделі економічного зростання Домара-Харрода, є те, що остання припускає рівність інвестицій і заощаджень у макроекономічній рівновазі, чого зазвичай не досягають у реальній економіці.

Сучасна економіка часто характеризується макроекономічною нестабільністю внаслідок динамічності макроекономіки, а значення граничної схильності до заощадження і граничної схильності до інвестування нестабільні й залежать від безлічі екзогенних та ендогенних чинників [3; 4; 5]. Для систематизації безлічі екзогенних і ендогенних чинників, пов'язаних із розвитком інвестиційного ринку, використовують кластерний аналіз.

Термін «кластерний аналіз» уперше було використано британським ученим Р. Трайном у 1939 році, він охоплював 100 різних алгоритмів [6]. Можливість і доцільність застосування кластерного аналізу як одного з етапів процедури оцінювання інвестиційних ринків обґрунтовується, з одного боку, простотою й універсальністю його методології, а з іншого - специфікою складу і змісту 64 вихідних даних. Дані, що характеризують інвестиційну діяльність, вирізняються величезними обсягами, численними оцінками та великою кількістю схожих показників.

Основним завданням кластеризації є формування таких схожих груп (кластерів). Більшість сучасних методів кластеризації було запропоновано в 1960-х роках. Цей період характеризується величезною кількістю публікацій. Найбільш важливими є роботи таких авторів: Tryon R.S., Fayyad U.M., Hartigan J.A., Barseghyan A.A., Енюков I.S., Kulayichiv A.P., Mandel I.D., Вільямс В.Т., Ланс Д.Н., Чубукова I.A.. Ці та багато інших авторів сформували математичну основу для застосування методів кластеризації в різних галузях науки. Завдання кластеризації потребують статистичного опрацювання і також належать до широкого класу завдань неконтрольованого навчання.

Кластерний аналіз - це багатовимірна статистична процедура, яка збирає дані, що містять інформацію про вибірку об'єктів, і організовує об'єкти у відносно однорідні групи (кластери). Кластер - це група елементів, що характеризуються спільними ознаками, а основна мета кластерного аналізу - пошук груп схожих об'єктів у вибірці [15].

У сучасних економічних умовах фактори кластеризації безпосередньо впливають на напрямок інвестиційних стратегій, що формують конкурентні переваги. Так, згідно зі світовою практикою в галузі кластеризації, кластеризація мотивує лідерів галузі до прискорення бізнес-процесів за рахунок інновацій. Цей механізм створює передумови для економії виробничих ресурсів і зниження транзакційних витрат. У масштабах країни фактори інноваційного інвестування разом із факторами кластеризації змінюють якість економічного зростання і сприяють збільшенню низки ефектів, пов'язаних з інноваціями. Основними з них є такі:

- Науково-технічні забезпечуються залученням наукових, дослідницьких і виробничих організацій до процесу кластеризації та інвестування (доступ до бази знань у науково-технічній сфері, наявність висококваліфікованих наукових кадрів, можливість розроблення й освоєння інновацій);

- Виробничо-технічні підтримуються процеси, які створюють нові форми виробничої кооперації у виробництві високотехнологічної продукції, наприклад, організаційно відокремлені та економічно самостійні проектно-технічні спеціалізовані підприємства, які мають на меті забезпечення конкурентної переваги за умов розширення економічного простору і переходу до інтенсивного економічного розвитку.

Таким чином, для підприємств, що займаються виробництвом експортно-орієнтованої продукції, фактор інноваційних інвестицій використовується для забезпечення конкурентних переваг в умовах розширення економічного простору і переходу до інтенсивного економічного

розвитку. Факторний аналіз має сенс використовувати для вивчення інвестиційного потенціалу та інвестиційної привабливості країн світу. Використання факторного аналізу набуло широкого поширення в західній науковій школі з 1960-х років, проте на практичному рівні цей метод найширше застосовують у регіональній економіці для класифікації регіонів і систематизації чинників, що впливають на їхній розвиток [7]. Серед методів статистичного аналізу, використовуваних для систематизації та впорядкування наборів змінних, факторний аналіз є досить ефективним інструментом для вивчення фінансових потоків у світовій економіці.

Література

1. Гриньова В. М., Коюда В. О., Лепейко Т. І. та ін. Інвестиційний менеджмент: підручник. Х. : ІНЖЕК, 2021. 544 с.
2. Матюшенко І. Ю. Інвестування (у контексті міжнародної інтеграції України): навч. посіб. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. 396 с.
3. . Ігоніна Л.Л.. Інвестиції: навч. посібник. М.: Економіст, 2015. 478 с.
4. Норт Д. Внесок неоінституціоналізму в розуміння проблем перехідної економіки URL: <http://www.wider.unu.edu>.
5. Норт Д. Інститути, інституційні зміни та функціонування економіки. К., Фонд економічної книги, 2017. 180 с.217.
6. Hodgson, Geoffrey M. Journal of Economic Issues, Jun 2020, Vol. 34 Issue 2, p.317, 13 p.
7. Луців Б.Л., Кравчук І.С., Сас Б.Б. Інвестування: Підручник. – Тернопіль: Економічна думка, 2023. – 544 с.

Мурадов І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Подплетній В.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЛЬ ІНФРАСТРУКТУРИ У РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ НАЦІОНАЛЬНИХ ВИРОБНИЦТВ

Розвиток ринкових інститутів та організацій, спрямованих на підтримку демократизації економічних відносин, забезпечення прозорості угод і передбачуваності дій суб'єктів господарювання, залишається актуальним навіть за умов викликів та військової ситуації в Україні. Цей процес є складовою становлення постіндустріальної економіки. Основними перепонами на шляху до ефективних зовнішньоторговельних відносин виступають недоліки в інституційній системі та проблеми у створенні відповідної інфраструктури для зовнішньоекономічної діяльності. Ринково

орієнтовані зовнішньоекономічні інститути сприяють розвитку конкуренції, формуванню довіри та створенню ефективного соціального капіталу. Однак корпоративні відносини повинні функціонувати на засадах ринку, де конкуренція домінує у всіх сферах. Формально цей процес уже реалізовано, але на практиці адаптація експортно орієнтованих галузей до конкурентних умов триває.

Інституційні проблеми, які впливають на зовнішню торгівлю, включають регулювання, ціноутворення та розвиток інфраструктури. У Посланні Президента України до Верховної Ради у 2022 році зазначено [1, с. 2], що головним завданням реформ у сфері торгівлі є створення ефективної інфраструктури для сталого економічного розвитку. Башнянин Г. І. [2, с. 172-173] наголошує «на необхідності інституційних рішень для зміцнення зовнішньоекономічної інфраструктури», тоді як Коваленко Ю. акцентує увагу на важливості її розвитку як ключового аспекту зовнішньоекономічної політики.

Інституційна структура зовнішньоторговельної інфраструктури визначається через встановлення правил і норм, які регулюють обмін товарами. Для забезпечення ефективного функціонування цієї інфраструктури важливо, щоб усі учасники дотримувалися встановлених правил. Ефективна система підтримки зовнішньої торгівлі потребує розвиненої інфраструктури та організованого процесу (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Підходи до визначення поняття "інфраструктура"
За: [3 с.5-6; 4,5]

Формування інституційного середовища для успішної зовнішньоторговельної діяльності охоплює різноманітні аспекти, зокрема створення відповідної інфраструктури. Це включає як систему організацій та установ, що складають зовнішньоторговельну інфраструктуру, так і нормативно-правову базу, яка регламентує діяльність бірж, ринків оптової торгівлі, компаній, що продають і торгових палат. Виробники, як ключова ланка в ланцюзі між експортерами, імпортерами та споживачами, значною мірою залежать від того, наскільки інфраструктура відповідає ринковим вимогам.

Функції інфраструктури зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) охоплюють різні аспекти підтримки, координації та регулювання процесів, пов'язаних із міжнародними економічними відносинами. Основні функції можна деталізувати так:

1. Обслуговуюча функція. Забезпечує виконання операцій та послуг, необхідних для ефективного здійснення ЗЕД:

- Транспортна логістика: організація перевезень, зберігання та розподілу товарів.
- Фінансове обслуговування: кредитування, страхування експортно-імпортних операцій, валютні розрахунки.
- Інформаційне забезпечення: надання аналітичних даних про ринки, партнерів, митні тарифи.
- Технічне обслуговування: сертифікація продукції, технічний контроль.

2. Регулююча функція. Спрямована на створення умов для стабільного функціонування ринкових відносин у сфері ЗЕД:

- Законодавче регулювання: створення нормативної бази для здійснення міжнародної торгівлі.
- Контроль за виконанням правил: митне регулювання, сертифікація, стандартизація.
- Податковий нагляд: контроль за виконанням податкових зобов'язань при експортно-імпортних операціях.
- Запобігання ризикам: забезпечення дотримання законів та міжнародних угод.

3. Забезпечуюча функція. Допомогає формувати інфраструктурну базу для безперебійної діяльності у сфері ЗЕД:

- Формування логістичних хабів: будівництво складів, транспортних вузлів.
- Розвиток фінансових інститутів: банки, страхові компанії, біржі.

- Розробка інноваційних технологій: автоматизація процесів, диджиталізація операцій.
- Розвиток людського капіталу: підготовка кваліфікованих кадрів для роботи у сфері ЗЕД.
- 4. Координаційна функція. Спрямована на узгодження діяльності різних учасників ЗЕД:
 - Інтеграція діяльності: налагодження зв'язків між підприємствами, державними органами, міжнародними організаціями.
 - Організація торгових місій: виставки, форуми, бізнес-зустрічі.
 - Сприяння укладанню угод: консалтингові та юридичні послуги.
- 5. Інноваційна функція. Орієнтована на розвиток і впровадження сучасних технологій:
 - Автоматизація процесів: використання ERP-систем для управління ЗЕД.
 - Розвиток електронної торгівлі: створення онлайн-платформ для міжнародної торгівлі.
 - Запровадження цифрових валют: використання блокчейн-технологій у міжнародних розрахунках.

Розвиток зовнішньоторговельної інфраструктури опосередковується на одночасному прогресі трьох ключових компонентів: маркетингового, фінансово-кредитного та інформаційно-консультаційного. Кожен з них є незалежним та має власний функціональний напрямок, однак вони постійно взаємодіють і взаємно доповнюють один одного. Такий підхід є надзвичайно конструктивним, особливо у зовнішньоекономічній діяльності. Сучасні виклики міжнародних ринків потребують високоякісної технічної та професійної підтримки, яка сприятиме зростанню експортних потоків, підкреслюючи критичну роль інфраструктури у забезпеченні ефективності цього процесу.

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2022 році». – К.: НІСД, 2022. – 688 с.
2. Беренштейн Б.Л. Перспективи розвитку українського біржового ринку / Б.Л. Беренштейн, О.М. Третяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
3. Белявцев М.І. Інфраструктура товарного ринку / М.І.Белявцев, Л.В.Шестопалова. – К.: Центр навчальної літератури, 2023. – 416с.
4. Шпикуляк О.Г. Інституціональні аспекти регулювання зовнішньоторговельної діяльності / О.Г. Шпикуляк // Економіка України. – 2018. – №5. – С. 114-121.
5. Шпикуляк О. Г. Інституції зовнішньоекономічної діяльності: монографія / О. Г. Шпикуляк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2019. – 480 с.

Негода Є. А.
аспірант кафедри економіки, фінансів та обліку
ПВНЗ Європейський університет
м. Київ, Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Швидкий розвиток цифрової економіки спричиняє фундаментальні зміни у всіх сферах економічного життя. Сучасний бізнес відчуває на собі вплив цих трансформацій, що проявляється у зміні масштабів діяльності, переосмисленні традиційних бізнес-процесів та нових формах взаємодії з ключовими економічними агентами. Цифрові технології, засновані на мережевих принципах, створюють нові умови для ведення бізнесу, формуючи цифрові платформи, які забезпечують широкий спектр можливостей: від здійснення операцій та збору даних до аналізу ринку, вибору контрагентів та проведення фінансових транзакцій. У світлі глобальних трендів та посилення конкуренції, український бізнес все гостріше відчуває необхідність цифрової трансформації як необхідної умови для забезпечення стійкого розвитку та конкурентоспроможності на світовому ринку.

Цифровій трансформації українського бізнесу відкриває нові можливості. Впровадження передових технологій, таких як великі дані (Big Data) або штучний інтелект (AI), дозволяє оптимізувати управлінський процес, аналізувати дані для прийняття оперативних рішень, надавати індивідуальні пропозиції для клієнтів та прогнозувати ринкову динаміку підприємства [1, с. 211].

Тенденція цифровізації, яка, особливо для малих і середніх підприємств, створює перешкоду або, навпаки, можливість для забезпечення їх конкурентоспроможності та сталості не лише всередині країни, а й на міжнародному рівні. Основними цілями цифрової трансформації є отримання нових даних і використання даних для переорієнтації старих процесів. Більш орієнтований на дані підхід створює можливості для отримання нових конкурентних переваг шляхом переорієнтації бізнес-моделей [2, с.148].

Однак разом з новими можливостями цифрові технології також створюють нові виклики для бізнесу. Зокрема, необхідність адаптації до швидкого темпу змін, забезпечення кібербезпеки, збільшення конкуренції на ринку, нестабільність регулятивного середовища тощо. Малий та середній бізнес має гарну реакцію до зміни зовнішнього середовища, тому в умовах

невизначеності, зумовленої цифровою трансформацією суспільства та військових дій, він може виступати новатором у питаннях сталого розвитку через цифрову трансформацію [3, с. 214-215].

Основні виклики та перешкоди на шляху до створення високорозвиненої цифрової інфраструктури для малого і середнього бізнесу в Україні включають:

- брак фінансування,
- брак людських ресурсів,
- брак інформаційних ресурсів,
- низький рівень кібербезпеки
- несформоване законодавче регулювання цифрової економіки
- брак локальних цифрових продуктів, або глобальних продуктів

адаптованих під потреби українського ринку.

Ці фактори гальмують процеси цифровізації бізнесу та знижують зацікавленість підприємств у цифровізації бізнес-процесів. Використання цифрових платформ та створення прозорого інформаційного простору сприятиме розвитку малого і середнього бізнесу та підвищенню його ефективності. При цьому необхідно враховувати рівень цифрової зрілості суб'єктів малого та середнього підприємництва та розв'язувати проблеми, пов'язані з боротьбою із загрозами у цифровому середовищі [4, с. 5].

У сучасних умовах повномасштабної війни українські підприємства зазнають безпрецедентного тиску з боку кіберзлочинців. Регулярні хакерські атаки, спрямовані на критичну інфраструктуру, фінансовий сектор та інші ключові галузі економіки, становлять серйозну загрозу національній безпеці та можуть призвести до значних економічних втрат, порушення стабільності функціонування підприємств та втрати конфіденційної інформації. Для мінімізації ризиків та забезпечення безперебійної діяльності суб'єктів господарювання необхідно постійно вдосконалювати системи кібербезпеки, вживати комплексних заходів протидії кібератакам та здійснювати проактивний моніторинг кіберзагроз.

Цифрова трансформація бізнесу набула характеру системного перетворення, що охоплює всі рівні економічної системи. Ефективність цього процесу визначається не лише впровадженням окремих цифрових технологій, а й комплексним підходом, який враховує сукупність взаємопов'язаних факторів. Глобалізаційні процеси посилюють вектори цифрової трансформації, створюючи сприятливе середовище для інноваційного розвитку.

Література

1. Євтушенко, Н., Стеценко, Д. Цифрова трансформація бізнесу в умовах війни в Україні: виклики та можливості. Економічний простір, (191), 2024. с. 211-216. URL: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-34>
2. Нікітенко, В., Метеленко, Н., Шапуров, О. Концепція цифрової трансформації як чинник підтримки сталого екологічного, соціального та економічного розвитку. Філософія економіки та управління, № 12(89), 2022. с. 142-152. URL: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-16>
3. Трансформація економічного середовища в умовах ентропії: кол. мон. за заг. ред. д.е.н., проф. Прохорової В. В. – Х.: Видавництво Іванченка І. С., 2024. – 260 с.
4. Губернат, Т. Я., Григораш, П. Л., Ніколаєнко, С. М. Цифрова економіка як каталізатор розвитку малих та середніх підприємств: інновації та інституціоналізація. Академічні візії, (30). 2024 URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/1021>

Нестеренко А. В.,
аспірант кафедри менеджменту імені І. А. Маркіної
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна

КОМПОНЕНТИ ПОСТВОЄННОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА: ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ ТА УПРАВЛІНСЬКІ ІННОВАЦІЇ

У динамічному світі, в якому спостерігається нестабільність економічних систем внаслідок впливу сучасних викликів, забезпечувати життєдіяльність можуть не всі суб'єкти господарювання. Потрібен неабиякий запас міцності для досягнення стратегічних цілей розвитку підприємства, особливо у поствоєнний час, адже коли закінчиться війна на території України бізнес змушений буде раціонально використовувати ресурси, щоб повернути втрачені позиції на ринку та прибутковість.

В японській моделі менеджменту однією з особливостей є т.зв. «система бережливості» - до наявних ресурсів, самого процесу виробництва, ставлення до співробітників як до важливого активу компанії – лідерство на основі консенсусу (за матеріалами [1]).

На нашу думку, ресурсний потенціал – це не тільки про людські, матеріально-технічні, фінансові ресурси, це і про наявні технології й виробничі потужності, лідерські якості персоналу підприємства та управлінські інновації.

На думку І. В. Грабовської, «організаційно-управлінські інновації, які, з одного боку, самі є інноваціями, а з іншого – створюють базис для розробки і

впровадження технологічних і продуктових інновацій» [2, с. 263]. Безумовно погоджуємося, що існує взаємозалежність між лідерством та інноваціями.

Зробимо припущення, що чим більше професіоналів на підприємстві (мова про досвідчених, відкритих до новацій, до опанування нових навичок і знань осіб), тим рівень продуктивності, інноваційності підприємства та його місце на ринку вище, у порівнянні з конкурентами. При цьому - чим вище рівень знань у керівника + досвід + інші якості, тим вище відповідно здатність до впровадження нестандартних управлінських рішень, ширші можливості для зростання його бізнесу.

З огляду на це важливого значення набуває розвиток лідерського потенціалу в керівників, зокрема через освіту, навчання, підвищення кваліфікації. Водночас слід розуміти, що керівник (та навіть власник бізнесу) не сприймається автоматично в колективі як лідер. І не кожен лідер може бути успішним керівником.

Blanchard K. та Miller M. пропонують п'ять фундаментальних способів служіння лідерів (акронім SERVE – у перекладі з англ. «служити») [3]:

- S (See the Future) - створювати чіткий образ майбутнього та вміти доносити його до команди;
- E (Engage and Develop People) - мотивувати, заохочувати, підтримувати, залучати до роботи працівників;
- R (Reinvent Continuously) – займатись самоосвітою, здобувати нові життєві навички та вдосконалювати професійні (на постійній основі);
- V (Value Results and Relationships) – цінувати як результат, так і стосунки, взаємовідносини з людьми – турбуватись про обидва аспекти;
- E (Embody the Values) – втілювати цінності у життя – створювати атмосферу довіри, зробити організаційні цінності особистісними.

Лідерські якості керівників визначаються чинниками інноваційного управління, до яких належать:

1) розширене фінансування прикладних досліджень і дослідно-конструкторських розробок нових технологій, всебічне заохочення винахідництва та наукової діяльності;

2) оригінальна система виробничого менеджменту й ефективність стилю керівництва, націленого на взаємодію з персоналом усіх рівнів;

3) філософія «Кайдзен» (похідне від японських слів *kai* = зміна, і *zen* = добре або на краще, тож мова про «безперервне вдосконалення») [1].

То що ж потрібно для успіху бізнесу в умовах сучасних викликів? Хто може бути рушієм інновацій? В сучасних умовах є потреба не в авторитарних

лідерах, а в лідерах, що мають спільні цінності з персоналом, є командними гравцями та відкриті до критики та зауважень з боку працівників.

Потребує знань не тільки керівник, але і його працівники - люди, які виділяються серед інших розумом, знаннями, сміливістю і творчими ідеями. Тому задача лідера-керівника залучати та вміти утримати талановитих спеціалістів на постійній основі, мотивувати їх до ефективної праці на благо бізнесу. Це працює за умови, що топ-менеджмент заохочує обмін ідеями, знаннями та спільну роботу над дослідженнями, інноваційними, раціоналізаторськими розробками когорта професіоналів з іншими працівниками всередині організації.

У книзі «Серце змін» або «Суть змін» (англ. «The Heart of Change», John P. Kotter та Dan S. Cohen) «найкраща модель мотивації до розвитку – це бажання змінювати та змінюватись, впевненість у тому, що зміни необхідні» [4]. Натомість - неспроможність до подолання організацією зовнішніх та внутрішніх впливів, неспроможність до інноваційного розвитку (незалежно від причин) провокує ризик її нежиттєздатності у довгостроковій перспективі.

Саме тому суть інноваційного менеджменту у поствоєнний час – у створенні такого середовища, яке є сприятливим до новацій та їх впровадження, що, безумовно, потребує наявності у керівників та команди (персоналу) організації сильних людських якостей та певного набору лідерських навичок. Впровадження окремих інновацій та інноваційних проєктів на рівні організації фактично є еталоном її прогресивності, джерелом її розвитку та продуктивності, ключовим фактором конкурентоспроможності на ринку.

Зараз є високий попит на лідерів, які мають знання, досвід, емоційний інтелект, етичні принципи у спілкуванні, інноваційність, в умовах війни особливо актуалізувались наступні два – це вміння вирішувати конфлікти та особиста резильєнтність (стресостійкість) лідера. Ну, і безумовно, нестандартні підходи до вирішення проблем та управління інноваційними проєктами, критичне мислення (т.зв. рефлексивне мислення за Дж. Дьюї (J. Dewey «How We Think») [5]. В сучасних умовах розвитку критичного мислення сприяють постійна рефлексія, зміна звичайного порядку мислення, розширення кругозору, локалізація емоцій.

На порядку денному сучасного керівника, лідера у поствоєнний час – задача віднайти баланс між матеріальною та нематеріальною мотивацією працівників, інституціональними (формалізованими) та неформальними методами, створити всередині організацій креативні простори, лабораторії,

окремі відділи чи департаменти, відповідальні за збір нових ідей щодо вдосконалення бізнесу та їх реалізацію.

Переконані, що лідерство та високий професіоналізм керівників, зокрема топ-менеджерів, володіння ними особливими індивідуальними якостями та комплексом важливих навичок сприятиме у поствоєнний час, по-перше, ефективному використанню наявних в організації та залучених ресурсів (фінансові, людські, ін.); по-друге, допомагатиме створювати відповідне середовище, в якому формуються міцні партнерські відносини, конкурентні переваги організації на галузевому, міжгалузевому та регіональному (та/або міжнародному) рівнях.

Література

1. Masaaki I. Kaizen Institute Announces the Passing of its founder. URL: <https://kaizen.com/news/kaizeninstitute-annouces-passing-of-founder-masaaki-imai/> (дата звернення: 01.10.2024).
2. Грабовська І. В. Методичні підходи до розробки та впровадження організаційно-управлінських інновацій. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 2(2). С. 260-264.
3. Blanchard K., Miller M. *The Secret: What Great Leaders Know*. 2004. 41 p.
4. *The Heart of Change* by John P. Kotter and Dan S. Cohen URL: <https://www.kotterinc.com/bookshelf/the-heart-of-change/> (дата звернення: 14.10.2024)
5. Dewey, J. (1910). *How We Think*. Boston, New York and Chicago: D. C. Heath.

References

1. Kaizen Institute. (n.d.). *Kaizen Institute announces the passing of its founder*. Retrieved October 1, 2024, from <https://kaizen.com/news/kaizeninstitute-annouces-passing-of-founder-masaaki-imai/>
2. Грабовська, І. В. (2015). Методичні підходи до розробки та впровадження організаційно-управлінських інновацій. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*, 2 (2), 260–264.
3. Blanchard, K., & Miller, M. (2004). *The Secret: What Great Leaders Know*.
4. Kotter, J. P., & Cohen, D. S. (n.d.). *The Heart of Change*. Retrieved October 14, 2024, from <https://www.kotterinc.com/bookshelf/the-heart-of-change/>
5. Dewey, J. (1910). *How We Think*. Boston, New York, & Chicago: D. C. Heath.

**Нестор О. Ю.,
к. е. н., наук. співробітник**

**Дуб А. Р.,
к. е. н., доцент, ст. наук. співробітник
ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»
м. Львів, Україна**

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ РЕГІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ З УРАХУВАННЯМ ОСОБЛИВОСТЕЙ РЕГІОНАЛЬНОГО ТА МІСЦЕВОГО РОЗВИТКУ

З 2014 року, після Революції Гідності, в Україні впроваджувалися реформи децентралізації та регіонального розвитку, у рамках яких розроблено детальну політику, систему управління та фінансування регіонального розвитку. Однак, варто зауважити, що між територіальними громадами в Україні існують значні відмінності, зокрема у фіскальній, адміністративній та людській спроможностях, а з початком російсько-української війни вони лише підсилились. Ці відмінності впливають на управління процесом реконструкції та відновлення і вимагають індивідуального підходу з урахуванням місцевих потреб та можливостей.

Для забезпечення ефективного управління процесом регіонального та місцевого відновлення України після війни з урахуванням особливостей регіонального та місцевого розвитку варто реалізувати наступні кроки:

1) продовжувати реформи регіонального розвитку та децентралізації, розпочаті у 2014 році. Завдяки їм регіональні та місцеві органи влади набувають важливого досвіду у сфері планування та фінансування розвитку, який можна адаптувати для розробки та реалізації проєктів відновлення, що відповідають місцевим потребам, а також для моніторингу їхніх результатів.

2) сприяти обміну досвідом між Україною та іншими країнами з метою вивчення передових практик у сфері реконструкції та сталого розвитку на регіональному та місцевому рівнях. Це може допомогти в усуненні наявних чи запобігти виникненню потенційних проблем, а якісна імплементація цих практик з урахуванням вітчизняних особливостей дасть Україні змогу використати цей досвід для підвищення власної ефективності і стане сигналом для іноземних партнерів та інвесторів щодо перспектив України. Крім поширення передових практик у сфері реконструкції та відновлення, такі обміни також сприяють інноваційним методам роботи. Наприклад, ОЕСР у грудні 2022 року зазначила, що може допомогти Україні в процесі

планування національної реконструкції та відновлення, а також співпрацюватиме з Україною в рамках діалогу щодо початку вступу до ОЕСР і може використовувати свій київський офіс для подальшої підтримки діалогу щодо мобілізації допомоги. Також, підтримка обміну досвідом з органами влади регіонального та місцевого рівнів в Європейському Союзі (ЄС) може сприяти вступу до ЄС [1].

3) забезпечити прийняття обґрунтованих, інформаційно та фактологічно підкріплених рішень щодо реконструкції та відновлення на регіональному та місцевому рівнях, оскільки вони матимуть фундаментальне значення. Надійна система оцінки ефективності прийнятих рішень може допомогти Україні та її міжнародним партнерам у цьому процесі.

4) створити механізми, які запобігатимуть корупції у процесі використання коштів на відновлення місцевими органами влади. Корупція, як правило, загострюється в пост-критичному періоді, й особливу увагу слід звернути на розроблення антикорупційних механізмів у такий спосіб, щоб не обмежувати процес прийняття рішень на регіональному та місцевому рівнях.

5) залучати регіони та територіальні громади до розробки схем негайного відновлення та більш довгострокових стратегій розвитку. Це допоможе забезпечити відображення національних пріоритетів, специфічних регіональних та місцевих потреб і ресурсів у механізмах реалізації та фінансування відновлення.

6) впровадити на національному та місцевому рівнях механізми для підтримки прозорого використання регіональними та місцевими органами влади фінансування для відновлення України, що сприятиме зростанню довіри [1]. Серед таких механізмів можна назвати, наприклад, цифрову платформу для відстеження витрат на регіональному та місцевому рівнях. В Україні вже є певні напрацювання у цій сфері, наприклад, платформа DREAM - державна цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням, яка створює цифровий шлях для всіх проєктів відбудови, відновлення та розвитку і забезпечує їх прозору та ефективну реалізацію на національному, регіональному та місцевому рівнях. Специфікою повоєнної відбудови України буде одночасна реалізація десятків тисяч проєктів на різних стадіях по всій території країни. Такий масштабний план відновлення передбачає залучення великих обсягів іноземного фінансування, а умовою залучення фінансів в повному обсязі є прозорість та підзвітність усіх процедур відбудови для забезпечення довіри інвесторів. DREAM як прозора цифрова екосистема сприятиме забезпеченню такої довіри [2; 3].

7) створити обмежену кількість фондів відновлення регіонального та місцевого рівнів для уникнення фрагментування інвестиційних витрат. Водночас, це не повинно призводити зменшення загального обсягу фінансування регіонального розвитку.

8) допомагати (за підтримки міжнародних партнерів) регіонам та територіальним громадам підсилити спроможність та розвивати експертизу у сферах, які є особливо актуальними для періоду післявоєнної відбудови, таких як оцінка проектів, закупівлі, реалізація, прозорість, моніторинг та залучення зацікавлених сторін, а також планування й впровадження проектів реконструкції і відновлення та відстеження прогресу їх виконання [1; 4].

9) розбудовувати технічну спроможність органів влади всіх рівнів для створення, аналізу та поширення територіально розмежованих соціально-економічних, демографічних даних та даних про добробут. Такі дані мають бути доступними на відкритій моніторинговій платформі, щоб допомогти державним установам, неурядовим організаціям та міжнародним партнерам відстежувати ступінь досягнення цілей реконструкції та відновлення на регіональному та місцевому рівні.

Отже, проведені в Україні після 2014 року реформи регіонального розвитку та децентралізації спричинилися до значного підвищення стійкості територіальних громад та регіонів та сприяли підтримці громадян після початку російської агресії супроти України. Вони також сприятимуть повоєнній відбудові за своєї умови успішного продовження.

Відновлення та відбудова зруйнованої громадської інфраструктури - ключовий пріоритет післявоєнного відновлення України. Його особливістю буде потреба паралельно вирішувати нагальні завдання щодо відновлення та враховувати довгострокові завдання щодо розвитку.

Література

1. Turning to regions and local governments to rebuild Ukraine. OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. 2022. 7 с. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/turning-to-regions-and-local-governments-to-rebuild-ukraine_0e2084e0/9510f490-en.pdf
2. Цифрова екосистема для підзвітного управління відновленням. URL: <https://dream.gov.ua/ua>
3. Запрацювала комунікаційна платформа електронної системи проектів відновлення DREAM. Державне агентство відновлення та розвитку інфраструктури України. 2023. URL: <https://restoration.gov.ua/press/news/55209.html>
4. Нестор О. Ю. Управлінський актив територіальних громад: теоретичні підходи та прикладні аспекти. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр. 2021. Вип. 1(147). С. 21-26. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1-4>.

References

1. Turning to regions and local governments to rebuild Ukraine. (2022). OECD Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine. 7 p. Retrieved from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2022/12/turning-to-regions-and-local-governments-to-rebuild-ukraine_0e2084e0/9510f490-en.pdf
2. Tsyfrova ekosystema dlya pidzvitnoho upravlinnya vidnovlennnyam [Digital Restoration EcoSystem for Accountable Management]. Retrieved from <https://dream.gov.ua/ua>. [in Ukrainian].
3. Zapratsyuvana komunikatsiyna platforma elektronnoyi systemy proyektiv vidnovlennya DREAM [The communication platform of the electronic system of DREAM recovery projects has been launched]. Derzhavne ahentstvo vidnovlennya ta rozvytku infrastruktury Ukrayiny - The State Agency for Reconstruction and Development of Infrastructure of Ukraine. 5.05.2023. Retrieved from <https://restoration.gov.ua/press/news/55209.html>. [in Ukrainian].
4. Nestor, O. (2021). Upravlins'kyi aktyv terytorial'nykh hromad: teoretychni pidkhody ta prykladni aspekty [Managerial assets of territorial communities: theoretical approaches and applied aspects]. In Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrayiny [Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine]: Vol. 147 (1) (pp. 21-26). DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-1-4>. [in Ukrainian].

Новак І.М.

к.е.н., ст. наук. співробітник

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

м. Київ, Україна

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ НА ТЕРИТОРІАЛЬНОМУ РІВНІ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ

Соціальний діалог на територіальному рівні є чинником зростання соціальної активності та згуртованості територіальних громад. В Україні він здійснюється на національному, галузевому, територіальному та локальному рівнях на тристоронній або двосторонній основі [1] (рис. 1). Для ведення соціального діалогу утворюються Національна тристороння соціально-економічна рада (НТСЕР) та територіальні тристоронні соціально-економічні ради (ТТСЕР) (ст. 9).

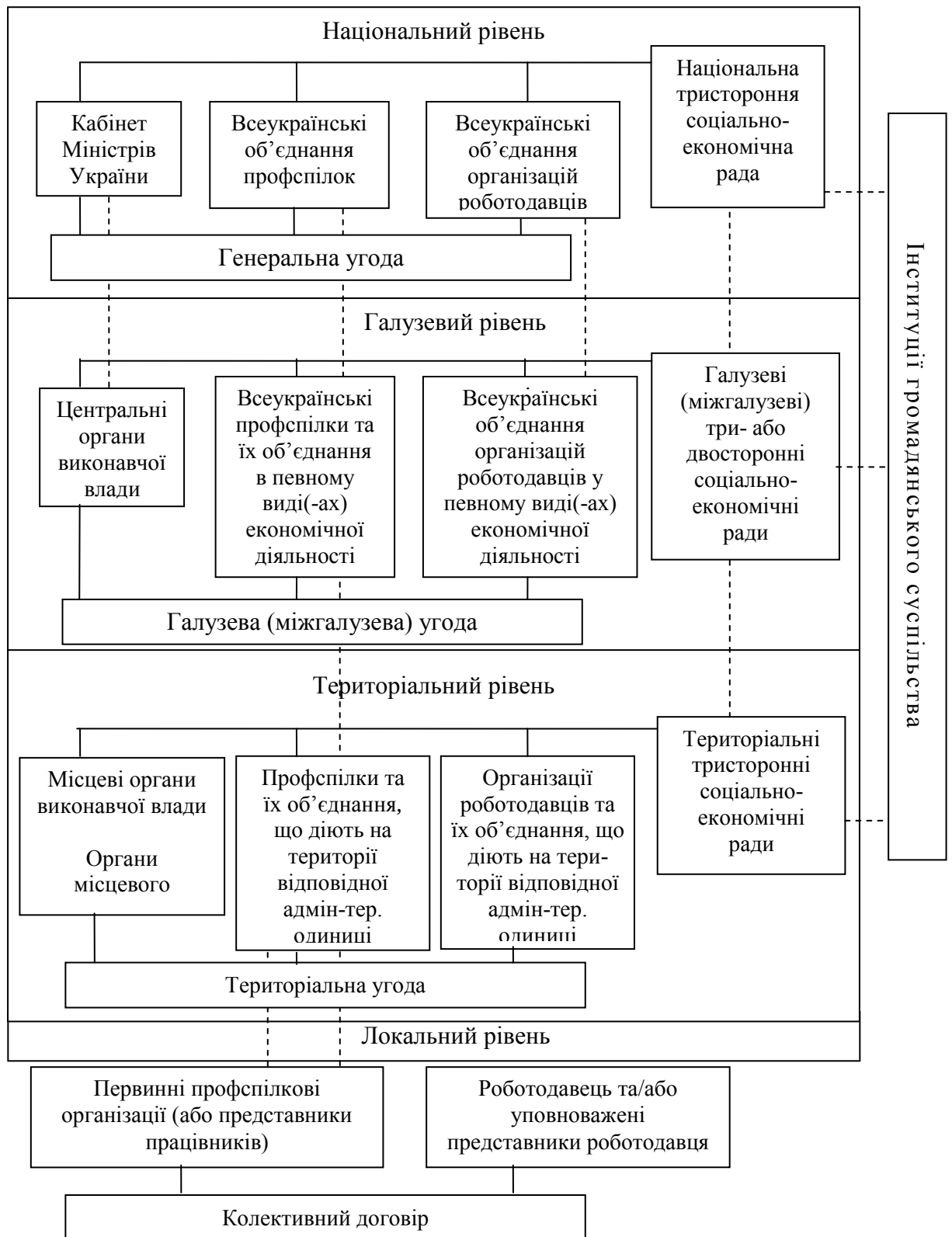

Рис. 1 Модель соціального діалогу в Україні

Джерело: складено автором за [1]

До сторін соціального діалогу на територіальному рівні належать:

- профспілкова сторона, суб'єктами якої є профспілки відповідного рівня та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- сторона роботодавців, суб'єктами якої є організації роботодавців та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці;
- сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці. На території відповідної адміністративно-територіальної одиниці стороною соціального діалогу можуть бути органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законодавством.

Відповідно до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (від 05.02.2015 № 157-VIII), реформа місцевого самоврядування передбачає концентрацію основної частини повноважень на рівні територіальних громад. Конституція України визначає, що до територіального рівня належать область, район, місто, селище, село. Згідно із Законом України “Про місцеве самоврядування в Україні» (№ 280/97-ВР від 21.05.97) (ст. 34) до повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належить участь у соціальному діалозі, веденні колективних переговорів, укладенні територіальних угод, здійсненні контролю їх виконання, вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) щодо підприємств, розташованих на відповідній території, повідомна реєстрація в установленому порядку колективних договорів і територіальних угод відповідного рівня. За Законом України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (від 15.09.99 № 1045-XIV), (ст. 11) організації профспілок можуть мати статус первинних, місцевих, обласних, регіональних, республіканських, всеукраїнських. Законом України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності» (від 22.06.2021 № № 5026-VI) (ст. 8-9) унормовано, що організації роботодавців можуть мати статус місцевих, обласних, республіканських АР Крим, а об'єднання організацій роботодавців мають статус місцевих, обласних, республіканських, всеукраїнських.

Інфраструктура територіального тристороннього соціального діалогу складається з соціально-економічних рад, які діють на обласному рівні, рівні новостворених районів та об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ). На територіальному рівні, нижчому за обласний, діють переважно профспілки в установах та організаціях так званої бюджетної сфери, а до

складу організацій роботодавців зазвичай входять великі й середні промислові підприємства, яких часто немає в сільських ОТГ. З огляду на це, присутність соціальних партнерів у новостворених ОТГ дуже незначна, а роль ТТСЕР у формуванні політики на місцевому рівні не визначена. В експертному середовищі існує думка про те, що процес децентралізації в Україні практично зруйнував соціальний діалог на територіальному рівні, однак новий Закон України «Про колективні угоди і договори» (від 23.02.2023 № 937-IX) (набере чинності після скасування воєнного стану) має потенціал для його відновлення [2, с. 14, 39].

Для забезпечення змістовної участі громади у прийнятті рішень необхідною є надання допомоги соціальним партнерам щодо розбудови та зміцнення їх інституційного потенціалу. За оцінками секретарів ТТСЕР, найбільш ефективними формами соціального діалогу на територіальному рівні є обмін інформацією, консультації та укладення територіальних угод і колективних договорів на підприємствах, в установах, організаціях [2, с. 39]. Виходячи з цього, слід визначити і затвердити порядок обміну інформацією місцевих органів виконавчої влади, виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування з соціальними партнерами в рамках діяльності ТТСЕР.

В Резолюції Міжнародної конференції праці про трипартизм та соціальний діалог (2002 р.) відзначається, що соціальні партнери відкриті для діалогу та на місцях співпрацюють з неурядовими організаціями (НУО), що поділяють ті ж цінності та цілі в конструктивному порядку. З огляду на це, МОП визначила за доцільне залучення до сфери соціального діалогу більш широкого кола учасників і запропонувала забезпечити, щоб тристоронніми соціальними партнерами проводились консультації з питань відбору та взаємовідносин з іншими інституціями громадянського суспільства. Соціальні партнери є важливим елементом представницької демократії. Діяльність НУО є істотним внеском у демократію участі та дозволяє різним зацікавленим групам висловлювати свою думку в процесі формування політики. З огляду на це, соціальним партнерам варто залучати ресурси спеціалізованих НУО, які часто володіють знаннями та досвідом з конкретних питань у сфері праці та соціального діалогу та є більш гнучкими щодо реагування на різні виклики. Однак в Україні наразі немає механізмів соціального діалогу, що зводили б разом соціальних партнерів та НУО [2 с. 23].

Ст. 12 Закону України «Про соціальний діалог в Україні» (від 23.12.2010 № 2862-VI) унормовано, що НТСЕР виконує дорадчі, консультативні та узгоджувальні функції шляхом надання рекомендацій і

пропозицій сторонам соціального діалогу щодо створення сприятливого середовища для розвитку соціального діалогу, ефективної діяльності суб’єктів господарювання, професійних спілок, організацій роботодавців та їх взаємодії з іншими інституціями громадянського суспільства. Водночас, у переліку функцій ТТСЕР (ст.18) немає взаємодії з інституціями громадянського суспільства. Тому доцільно підготувати законодавчі пропозиції про надання повноважень ТТСЕР із забезпечення координації роботи органів територіального соціального діалогу та взаємодії з іншими інституціями громадянського суспільства.

Література

1. Закон України «Про соціальний діалог» (від 23.12.2010 №2862-VI)
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>
2. На шляху до ефективного, впливового та інклюзивного соціального діалогу в Україні: курс на відновлення та відбудову. Зелена книга 2019 року – оновлена редакція 2024 року (проект до обговорення). МОП, 2024.

References

1. Law of Ukraine "On Social Dialogue" (as of December 23, 2010 No. 2862-VI).
2. On the way to an effective, influential and inclusive social dialogue in Ukraine: a course for recovery and reconstruction. The Green Book of 2019 – updated version of 2024 (draft for discussion). ILO, 2024.

Новальська Н.І.

к.е.н., доцент

Хільчевська І.Г.

к. геог. н., доцент

Національний авіаційний університет

м. Київ, Україна

ЛОГІСТИЧНІ РІШЕННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Транспортні підприємства в Україні в умовах воєнного стану стикаються з рядом проблем, що суттєво впливають на їх бізнес-процеси. Зокрема виокремлюють три категорії загроз для бізнесу: оперативні (потрапляння під обстріли, блокування на дорогах через рух військової техніки, перебування на територіях під загрозою окупації, або навіть утримання працівників підприємства як заручників), тактичні (пов'язані з ліквідацією тривалих наслідків військових дій, які безпосередньо не впливають на безпеку працівників, але вимагають зміни логістики, маршрутів, та оперативного управління ресурсами) та стратегічні (стосуються необхідності переосмислення бізнес-моделей, пошуку нових

ринків і можливостей, адаптації до змінених економічних реалій і політичних обмежень) [1, с.88].

Формування логістичних маршрутів в умовах воєнного стану є складним завданням, що потребує ретельного аналізу та врахування численних факторів. Проте правильне планування може допомогти забезпечити безпеку транспортних засобів і вантажів, а також мінімізувати ризики. Тому завдання підвищення безпеки вантажних перевезень шляхом побудови маршруту, що враховує умови воєнного стану, є особливо важливим.

Актуальною є проблема, пов'язана з формуванням логістичних маршрутів в умовах воєнного стану. Ретельний аналіз та врахування численних факторів є ключовими для забезпечення безпеки перевезень. Глибший аналіз факторів, що впливають на формування маршрутів дозволяє виокремити:

- **Динамічні загрози**
 - Зміни лінії фронту
 - Мінування територій
 - Повітряні атаки
- **Статичні загрози**
 - Руйнування інфраструктури (містів, доріг)
 - Періодичний дефіцит палива та запчастин
 - Пошкодження транспортних засобів
- **Політичні та економічні чинники**
 - Зміна митних правил
 - Введення нових заборон та обмежень
 - Інфляційні процеси

В умовах бойових дій планування маршрутів стає надзвичайно складним завданням, яке вимагає комплексного підходу. Мова йде про забезпечення безпеки для руху транспортних засобів, надання водіям навичок водіння в екстремальних умовах, надання першої медичної допомоги, побудова оптимальних маршрутів з точки зору часу і відстані, залишаючись короткими та швидкими для мінімізації ризиків для транспортних засобів та вантажів, а також формування гнучких та адаптивних маршрутів для забезпечення можливості зміни напрямку руху у випадку виникнення ризиків.

Оптимізація маршруту за часом та безпекою – це завдання, яке часто вимагає компромісів. Ідеального варіанту, який одночасно буде найшвидшим і найбезпечнішим, може не існувати. Тому при виборі маршруту необхідно

враховувати пріоритети конкретної ситуації. Формуванням логістичних маршрутів має передбачити обов’язкове врахування системи факторів, серед яких слід виокремити безпеку.

Безпечність шляху як комплексний критерій може включати в себе різноманітні фактори, наприклад:

- стан доріг (якість покриття, наявність ям, вибоїн тощо);
- інтенсивність руху;
- наявність небезпечних ділянок (круті повороти, спуски, підйоми, місця з обмеженою видимістю);
- погодні умови;
- рівень безпеки (обстріли, ДРГ, замінування) в регіоні;
- технічний стан транспортного засобу.

Тому можемо спостерігати ключові зміни в логістиці за умов воєнного стану. Дійсно, пріоритети кардинально змістилися з фокусу швидкість на фокус безпека. Це викликано цілою низкою факторів:

- нестабільна ситуація (постійні зміни в оперативній обстановці, загрози обстрілів та мінування, руйнування інфраструктури – все це створює значні ризики для безпеки перевезень);
- ризики для персоналу (працівники транспортно-логістичних компаній опиняються в зоні підвищеної небезпеки);
- втрати товарів (руйнування складів, розграбування вантажів, втрати внаслідок бойових дій – все це призводить до значних фінансових втрат).

Спостерігається чіткий взаємозв'язок безпеки та часу доставки. Дійсно, збільшення довжини маршруту через об'їзд небезпечних ділянок може призвести до збільшення часу доставки, але це є цілком виправданим кроком з точки зору безпеки.

Достаньо актуальним є алгоритм формування оптимального маршруту, який передбачає вибір режиму - «Безпека» або «Швидкість» [2, с. 144].

Війна вносить суттєві корективи у всі сфери життя, і логістика не є винятком. Зміни в умовах ведення бізнесу, руйнування інфраструктури, обмеження руху та інші фактори створюють безпрецедентні виклики для діяльності транспортно-логістичних підприємств.

Література

1. Дашко І.М. Вплив війни на розвиток вантажних перевезень України. Економіка. Фінанси. Право. 2024. № 3. С. 87-90.

2. Малєєва О. В., Набокін Д. А., Малєєва Ю. А. Вибір найбільш актуального маршруту перевезення з урахуванням індексів небезпечності територій в умовах воєнного часу. Системи управління, навігації та зв'язку. 2024. № 3. С. 141-145.

References

1. Dashko I.M. Vplyv viiny na rozvytok vantazhnykh perevezen Ukrainy. Ekonomika. Finansy. Pravo. 2024. № 3. S. 87-90.

2. Malieieva O. V., Nabokin D. A., Malieieva Yu. A. Vybir naibilsh aktualnogo marshrutu perevezennia z urakhuvanniam indeksivnebezpechnosti terytorii v umovakh voiennoho chasu. Systemy upravlinnia, navihatsii ta zviazku. 2024. № 3. S. 141-145.

Олійник Д.І.

д.е.н. професор,

головний науковий співробітник відділу секторальної економіки

Національного інституту стратегічних досліджень,

ORCID 0000-0001-8144-6482

Кошкарів С.А.

к.е.н., доцент

викладач економічних і комп'ютерних дисциплін

Чернівецький кооперативний фаховий коледж економіки і права

ORCID 0009-0009-3597-5944

Ніжний Д.А.

здобувач вищої освіти

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

ORCID 0000-0003-1220-9218

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЕРЕХОДУ ВІД БІНАРНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ ЕКОНОМІКИ ДО КВАНТОВОЇ ЕРИ ЦИФРОВОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Світ стоїть на порозі кардинальних змін, які формують нині нову епоху – епоху цифрової цивілізації, яка може кардинально змінити всі сфери життєдіяльності людини вже найближчим часом. Одним з ключових аспектів цієї трансформації є перехід від бінарної інформаційної моделі, так званої двійкової системи обчислення, до світлових інформаційних технологій, де основною одиницею даних стає елемент квантових обчислень «кубіт». Такий перехід створює передумови для побудови нової екосистеми існування, яка формує масштабну реорганізацію економіки і соціальних інститутів, і де стирається грань між матеріальним і нематеріальним. В науковій літературі такий етап отримав назву цифрової резервації, яка є платформою для технологічних проривів і передбачає створення віртуального простору, де на основі впровадження новітніх цифрових інструментів люди, електронні гуманоїди та цифрові особистості можуть співіснувати і взаємодіяти.

Платформа взаємодії обчислень і мереж Web4, яка є важливим технологічним переходом, створює взаємопов’язаний простір у формуванні цифрового майбутнього й потребуватиме комплексного розуміння можливостей та ризиків на ключові аспекти суспільного життя та адаптації до нової реальності. Віртуальні світи, які також називають метавсесвітами, формують глибинні трансформації світогляду цифрової резервації на основі інтернету, що поглиблює залежність від більш технологічно розвинених країн, де замість традиційних ресурсів предметом аналізу стають бази великих даних та інноваційні технології.

В цьому контексті генеративний штучний інтелект (gen AI) стає важливим геополітичним ресурсом. Настільки важливим, що gen AI в Конгресі США було прирівняно до виготовлення атомної бомби згідно Махеттенського договору [1]. Проте, якщо світу відомо як виготовляти атомну бомбу, то gen AI – ні. Ці питання залишаються відкритими, але вже зараз зрозуміло що ми знаходимось на порозі епохальних змін у розумінні штучного і людського інтелекту.

Нові відкриття у дослідженні механізмів розуму машин і людей компанією *Anthropic*, які отримали назву «Чорна скриня AI» вказують на те, що AI непідвладний вимогам щодо доступності аналізу всіх алгоритмів та кодів, що стоять між вхідним завданням і вихідним продуктом [2]. Існують глибокі структурні механізми усередині самої моделі, як складної мультимодальної гіпермережі, що нагадують елементарні одиниці досвіду, які у чомусь нагадують людське сприйняття. Те, що відбувається в роботі штучних нейронних мереж, здебільшого залишається загадкою для самих творців. У зв’язку з цим до 2030 року щорічні інвестиції в AI досягнуть 8 трлн дол США. Вже сьогодні великі інвестиційні компанії виділяють до 100 млрд дол на AI щоквартально.

І цей концепт вимагає глибокого переосмислення самої природи цивілізації. Вчені виходять з того, що штучно створена реальність може функціонувати як автономний проект, як аналог позаземної цивілізації. У цьому сенсі цифрова резервація є полігоном для апробації ідей, які виходять за рамки звичних фізичних і біологічних обмежень. Так, наприклад, поєднання цифрового вмісту з фізичним простором *Apple Vision Pro* у 2024 році знаменує як початок ери просторових обчислень та створення вражень глибокого занурення.

З метою реалізації ініціативи ЄС «Web 4.0 і віртуальних світів: перевага в наступному технологічному переході» Європейська комісія організовує в березні 2025 р. Глобальну багатосторонню конференцію

високого рівня з управління Web 4.0 і віртуальними світами, яка має на меті визначити принципи їх глобального управління, які відповідають динаміці цифрових просторів, забезпечуючи прозорість, інклюзивність і підзвітність [3]. У зв'язку з цим виникає потреба в окресленні моделі економічного розвитку в рамках нової світової парадигми, яка набуває стратегічної ваги в контексті формування економічних механізмів створення можливостей для модернізації національної економіки та її інтеграції у світову на основі великих даних.

Наявність сучасних засобів формалізації даних у всесвітньому просторі надає можливість перейти до концептуально нового підходу до створення джерел даних, надання доступу, пошуку та оперування ними. У зв'язку з цим, одним з найбільш затребуваних напрямків сучасної інформаційної індустрії є інтеграція великих обсягів даних, яка широко застосовує різноманітні інформаційні системи, кожна з яких, незалежно одна від одної, використовує різні засоби зберігання, оперування, маніпулювання, пошуку даних, розмежування доступу до них як всередині так і ззовні системи

З появою семантичного Web з'явилося поняття онтології, як субдисципліни метафізики, зосередженої на найбільш загальних рисах цифрової реальності, що дає можливість класифікувати об'єкти та представляти інформацію (бази даних) про них в інформаційній моделі. Еволюція оцифрування призвела до збільшення різноманітності гетерогенних даних, що складаються з різних типів даних, структур, форматів або джерел.

Управління великими базами даних в рамках структурованої системи знаходить широке застосування останнім часом в усіх галузях господарського комплексу. Онтолого-орієнтована (семантична) інтеграція великих баз даних застосовується у якості об'єднуючої (глобальної) моделі для опису і підтримки відображень між різними моделями, а також уніфікованого маніпулювання даними.

Така інтеграція характерна для спеціалізованих систем керування даними, розробленими для підтримки конкретних вимог програм AI і машинного навчання (ML). У той час як традиційні бази даних оптимізовані для транзакційних і аналітичних навантажень, бази даних AI створені для обробки великих і складних наборів даних, необхідних для навчання та розгортання моделей AI, які включають такі розширені функції, як розподілені обчислення, високопродуктивну міжмашинну взаємодію та підтримку різних типів і форматів даних. Поєднання можливостей базової технології AI та реалізації поставлених завдань є ключем до прийняття

ефективних бізнес-рішень та впровадженні надійних заходів безпеки та потреби у розгляді того, як розгортаються системи AI.

Подібно до того, як біт є основною концепцією класичної теорії інформації, кубіт (квантовий біт) є фундаментальною одиницею квантової інформації і виконує ту саму функцію, що й біт у класичних обчисленнях. Однак, на відміну від класичного біта, який може перебувати в одному з двох станів (двійковий), кубіт може існувати в двох базових станах одночасно. У міру того, як ці моделі стають все більш складними, їхня здатність створювати схеми може створювати труднощі для забезпечення їх узгодженості з інтересами суспільства. Квантові технології, інтегровані з AI, створюють передумови для наукових проривів у таких сферах як моделювання метавсесвітів, криптографії тощо. Так, наприклад, ультрасучасний квантовий чіп *Willow*, за висловлюванням засновника і керівника *Google Quantum AI* Хартмута Невена виконує обчислення менш ніж за п'ять хвилин, на що одному з найшвидших сучасних суперкомп'ютерів знадобилося б 10^{25} або 10 септильйонів років, що значно перевищує вік Всесвіту [4]. Це підтверджує думку про те, що квантові обчислення відбуваються в багатьох паралельних всесвітах, відповідно до ідеї, що ми живемо в мультивсесвіті, яке вперше зробив Девід Дойч [5].

Дослідження, опубліковане *Apollo Research* в статті «*Frontier Models Are Capable In-Context Scheming*» показує, що кілька провідних мовних моделей AI демонструють не лише високу продуктивність і масштабованість, але й здатність досягати цілей за допомогою обманних засобів, коли отримують певні вказівки, що вимагає посилення безпеки та нагляду за AI [6]. Так, наприклад, ексафлопсний суперкомп'ютер Frontier, який здатен обробляти квінтильйон операцій за секунду (Квінтильйон 10^{18} = тисяча квадрильйонів) перебуває на одному рівні з можливостями людського мозку.

Ці дослідження ставлять перед науковцями надважливі завдання. Чи здатні люди повністю зрозуміти механізми, закладені в моделях цифрової трансформації, які значно перевищують нашу інтуїтивну логіку? Які етичні наслідки можуть виникнути у разі використання цих прихованих можливостей і головне – чи здатний такий інший інтелект стати новою формою суб'єктності у світі? Окрім того, є ряд відкриттів, які стосуються універсальної моделі людського пізнання. Нині обчислювальна модель Кентавр здатна точно передбачити і моделювати будь-яку людську поведінку, в будь-якому експерименті з будь-якої галузі, який можна описати природною мовою [7].

Виникає закономірне питання що чекає людство в майбутньому в умовах нестабільного розвитку економічних систем – інопланетна цивілізація, яку пропагує Ілон Маск відправляючи в космос багатопверхові будинки, чи квантова ера цифрової цивілізації.

Література

1. AI legislation advances in US House of Representatives. URL: <https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/ai-outlook/2024/ai-legislation-advances-in-us-house-of-representatives>
2. AI Is a Black Box. Anthropic Figured Out a Way to Look Inside. URL: <https://www.wired.com/story/anthropic-black-box-ai-research-neurons-features/>
3. Global Multistakeholder High Level Conference on Governance of Web 4.0 and Virtual Worlds. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/event-web-4-governance>
4. Meet Willow, our state-of-the-art quantum chip. URL: <https://blog.google/technology/research/google-willow-quantum-chip/>
5. Google unveils a quantum chip. Could it help unlock the universe's deepest secrets? URL: <https://www.npr.org/2024/12/11/nx-s1-5223486/google-new-chip-quantum-computing>
6. Scheming reasoning evaluations. URL: <https://www.apolloresearch.ai/research/scheming-reasoning-evaluations>
7. Centaur: The New Hybrid AI Model for Crypto Accounting. URL: <https://www.onesafe.io/blog/centaur-model-crypto-accounting>

Осадчий М.Л.
аспірант кафедри економіки, права та управління бізнесом
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна

МОРСЬКІ ПОРТИ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ У МІЖНАРОДНОМУ КОНТЕКСТІ

Морські порти є не тільки основою транспортної інфраструктури, яка підтримує економічний розвиток і міжнародну торгівлю, але й стратегічними об'єктами, що мають критичне значення для національної та регіональної безпеки. У випадку України, значення морських портів стало ще більш актуальним у світлі військової агресії російської федерації у 2022 році, що поставило під загрозу безпеку не лише українських регіонів, а й глобальної продовольчої системи. Дестабілізація портів вплинула на експорт українського зерна, що спричинило серйозні виклики для регіональної та світової безпеки, стимулюючи міжнародне співробітництво у сфері захисту критичної інфраструктури та забезпечення стабільності глобальних ринків продовольства [1].

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у лютому 2022 року українські морські порти опинилися під значною загрозою. Обстріли, блокади та військові дії поблизу портових міст, таких як Одеса, Чорноморськ, Миколаїв, призвели до того, що робота портів значно скоротилася, а деякі з них були тимчасово недоступними для судноплавства. Внаслідок цього експорт українських товарів, зокрема зерна, яке відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки світу, був обмежений.

Блокада Чорного моря та обмеження доступу до ключових портів створили загрози не тільки для України, але й для міжнародної безпеки. За даними ООН, Україна є одним з найбільших постачальників зерна у світі, і блокада портів вплинула на доступність зернових на міжнародному ринку. Ця ситуація загострила глобальну продовольчу кризу, особливо у країнах Африки та Близького Сходу, які значною мірою залежать від імпорту українського зерна.

З військової точки зору, російська агресія проти українських портів є тактикою, спрямованою на послаблення економічного потенціалу України, обмеження її торгових можливостей і підриг стабільності регіону. Через постійні обстріли та загрозу атак багато іноземних суден зупинили свою діяльність в українських портах, що додатково поглибило економічні втрати та ускладнило можливість експортувати товари.

Морські порти виконують ключову роль у військовій інфраструктурі країни. В умовах війни вони стають важливими для розміщення військово-морських сил, постачання ресурсів та забезпечення логістичної підтримки. Наприклад, Одеса, найбільший порт України, є не тільки економічним центром, але й важливим стратегічним об'єктом, який має військове значення. Контроль над портами дозволяє державі зберігати доступ до Чорного моря, що є критично важливим для оборони та безпеки регіону.

Розуміючи, що блокада українських портів призводить до серйозної продовольчої кризи, у липні 2022 року за посередництва ООН та Туреччини було підписано так звану «зернову угоду», яка дозволила частково відновити експорт українського зерна з портів Чорного моря, зокрема з Одеси, Чорноморська та Південного. Ця угода стала важливим кроком у подоланні глобальної продовольчої кризи та продемонструвала ефективність міжнародної співпраці в умовах кризи [2].

Зернова угода дозволила Україні експортувати понад 20 мільйонів тонн зерна протягом кількох місяців, що значно зменшило напруженість на міжнародних продовольчих ринках. Для багатьох країн, особливо тих, які залежать від імпорту зернових, ця угода стала критично важливою. Вона

також сприяла стабілізації цін на зерно, які різко зросли після початку війни, що дало змогу уникнути масових продовольчих криз і зменшити ризик соціальних заворушень у деяких країнах [3].

Реалізація зернової угоди зіткнулася з низкою викликів, зокрема із загрозами російських атак на інфраструктуру портів та судна, що перевозять зерно. Російська сторона неодноразово порушувала умови угоди, що створювало непевність серед іноземних компаній та ускладнювало логістичний процес. Втім, за підтримки ООН і Туреччини вдалося зберегти роботу «зернового коридору», який дозволив Україні відновити свою роль на міжнародному ринку зернових, незважаючи на агресивні дії росії.

В умовах війни українські порти та зерновий коридор стали міжнародною темою, яка привернула увагу світової спільноти. Співпраця з Туреччиною, яка виступила гарантом безпеки для судноплавства, показала важливість союзницької підтримки. Окрім того, ООН стала основним посередником, сприяючи переговорному процесу та забезпечуючи міжнародний нагляд над виконанням угоди. Така співпраця є важливим кроком у забезпеченні безпеки у регіоні, оскільки Україна продемонструвала можливість збереження стабільності навіть за умов військової агресії.

Інші країни також стикалися із викликами захисту портів під час військових конфліктів. Наприклад, Ізраїль, розташований у неспокійному регіоні, має добре розвинену систему захисту своїх морських портів, які забезпечують доступ до Середземного моря і є важливими для економіки та безпеки країни. Ізраїльський досвід доводить, що навіть в умовах постійних загроз можливо забезпечити надійний захист портової інфраструктури за рахунок інтеграції новітніх технологій та активної співпраці з міжнародними партнерами.

Іншим прикладом є Південна Корея, яка також має розвинену систему безпеки портів через напружені відносини з КНДР. В умовах військової небезпеки країна значно інвестувала в систему протиракетного захисту портів та безпекові системи, що дозволило захистити свої стратегічні об'єкти та зберегти стабільність.

Завдяки стратегічному положенню у Середземному морі, порти Греції є важливими для забезпечення європейської безпеки. У співпраці з НАТО та ЄС, Греція активно працює над зниженням ризиків тероризму та піратства, а також запобіганням нелегальній міграції. Цей досвід може бути корисним для України у забезпеченні стабільності у Чорноморському регіоні.

Морські порти України стали важливим фактором не лише національної, але й міжнародної безпеки. Досвід українських портів показує,

що для збереження стабільності у регіоні необхідно враховувати кілька ключових факторів:

1. Розширення міжнародного співробітництва. Підтримка з боку міжнародних організацій, таких як ООН, а також партнерські відносини з іншими державами є критично важливими для забезпечення стабільності портів. Спільні проекти, такі як зернова угода, сприяють зменшенню глобальних ризиків і дозволяють залучати міжнародні ресурси для відновлення роботи портів.

2. Інвестування в безпекові технології. Україна має потребу у модернізації своїх портів, зокрема впровадженні сучасних систем захисту від ракетних атак, безпілотників та інших загроз. Використання досвіду інших країн у сфері захисту портів може допомогти створити надійну систему безпеки.

3. Створення нових логістичних коридорів. Для забезпечення стабільності експорту, Україні слід розглянути можливість розвитку альтернативних шляхів, таких як сухопутні маршрути або залізничні коридори через сусідні країни.

Українські морські порти є ключовими об'єктами, які мають не лише економічне, але й стратегічне значення для регіональної та міжнародної безпеки. Досвід 2022 року показав, що в умовах загрози агресії важливо забезпечити їхній захист, щоб не допустити подальшої дестабілізації. Міжнародне співробітництво та залучення до захисту портової інфраструктури можуть стати важливими чинниками для збереження миру та стабільності у Чорноморському регіоні та забезпечення глобальної продовольчої безпеки.

Література

1. Осадчий М. Л. Пріоритети стратегічного розвитку транспортно-інфраструктурних підприємств. Науковий вісник Одеського національного економічного університету: зб. наук. праць; за ред.: В.В. Коваленко (голов. ред.). (ISSN 2409-9260). Одеса: Одеський національний економічний університет. 2024. № 7-8 (320-321). С. 166-174.
2. Тимошенко О. А. (2024). Міжнародні договори за участю України в умовах воєнного стану: політико-правовий вимір. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 4. С. 775-782.
3. Курилюк Ю. Б. СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЗЕРНОВОЇ УГОДИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ. Scientific notes of Lviv University of Business and Law. 2023. № 37. С. 251-257.

Охріменко О.О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Решитько Т.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

Оцінка результатів реалізації інноваційної стратегії передбачає застосування різноманітних методів і заходів, спрямованих на критичний аналіз цінності та якості державних втручань – як процесів, так і їхніх результатів, що повинні супроводжуватися надійністю, об’єктивністю та систематизацією. Більшість визначень поняття «оцінювання» вказують на такі основні ознаки: 1) оцінювання проміжних або остаточних результатів діяльності; 2) процес, заснований на конкретних критеріях; 3) систематичний збір інформації, що дозволяє побудувати методологію відповідно до відповідності оцінок критеріям; 4) встановлення мети з зазначенням використання результатів оцінювання [1].

Зростаюча необхідність ефективної співпраці між державним і приватним секторами для розвитку інновацій, створення нових можливостей для залучення компаній, університетів, дослідницьких підрозділів і розширених інституційних структур до інноваційної діяльності потребує впровадження різноманітних інструментів підтримки та мотивації. Ці інструменти також повинні оцінюватися з точки зору виявлення позитивних і негативних елементів та з метою вдосконалення процесів державного втручання й поступового переходу до ринкового механізму, який створює конкурентні умови для відбору лідерів інновацій та конкуренції. Практичний аспект оцінювання розглядається як можливість доступу до систематично генерованих знань, що допомагають окремим і юридичним особам приймати оптимальні рішення, особливо в сфері ефективного розподілу фінансових ресурсів, стратегічних інвестицій або зниження ризиків [2].

У загальних рисах моніторинг і оцінка використовуються для отримання інформації, яка дозволяє фахівцям, відповідальним за реалізацію інструментів державного втручання в інноваційній сфері, робити висновки про результати їх впровадження. Моніторинг і оцінка є надзвичайно важливими в процесі реалізації стратегії, оскільки вони надають інформацію про результати впровадження певних заходів і дозволяють коригувати цілі, завдання та заходи інноваційної стратегії, якщо це необхідно.

Оцінка і моніторинг є (поряд із плануванням, організацією, мотивацією та координацією) основними функціями управління. Вони з’явилися в практиці громадської діяльності разом із розвитком моделі Нового публічного менеджменту у 1980-х роках. Моніторинг у загальному розумінні є перевіркою досягнутих результатів щодо попередньо визначених очікувань [3, с. 9]. Він включає систематичний збір інформації про використані ресурси та досягнуті результати в процесі реалізації стратегії, що дозволяє визначити, чи відбувається впровадження заходів згідно з планом, і за потреби вносити відповідні коригування [4].

Оцінка, у загальному розумінні, передбачає оцінку якості, цінності та відповідності [5]. Ширші визначення вказують, що оцінка є систематичним дослідженням, яке проводиться з використанням різних методів і включає збір даних, аналіз, оцінювання та звітування про результати. Метою такого дослідження є оцінка якості та цінності процесу та наслідків впровадження громадських інтервенцій за чітко сформульованими критеріями [1].

Мішеніна Г. та Кобушко Я. наводять перелік управлінських завдань, які вирішуються за допомогою оцінювання стратегічних і програмних документів щодо розвитку держави. Зокрема, ці завдання включають [6, с. 41]:

- Визначення відповідності стратегії (програми) реальним проблемам і потребам розвитку держави (регіону).
- Визначення рівня досягнення завдань, враховуючи очікувані та непередбачені наслідки, а також вплив реалізації стратегії (програми) на становище зацікавлених сторін, регіону та держави загалом.
- Оцінка ефективності використання ресурсів для реалізації поставлених завдань.
- Забезпечення відповідності між галузевими, регіональними та загальнодержавними пріоритетами.
- Перегляд переліку визначених завдань і заходів стратегії (програми), а також механізмів їхньої реалізації.
- Прийняття рішення про продовження чи припинення реалізації стратегії (програми).
- Визначення пріоритетів для наступних релевантних програм.

У практиці оцінки ефективності стратегій регіонального розвитку широко застосовується методика, яка дозволяє визначити інноваційну позицію регіону як суб’єкта планування та реалізації стратегічного розвитку. Аналіз інноваційної позиції регіону сприяє розробці політики розвитку, що є складовою частиною стратегії розвитку. Окрім цілей розвитку, показників

реалізації та фінансування, цей підхід дозволяє описати поточну ситуацію в регіоні й забезпечувати стратегічне планування у відповідному напрямку, надаючи цінну та достовірну інформацію про інноваційні ініціативи. Такий аналіз також є джерелом даних про створення стартапів, які можуть стати джерелом конкурентної переваги регіону за умов вибіркової підтримки в майбутньому.

Розробка оцінки стратегічної позиції для потреб органів державної влади у сфері інновацій має враховувати систему показників, які максимально точно ілюструють діяльність у цій сфері. На рис. 1.1 представлено методологію оцінки стратегічної позиції регіону, яка може бути застосована також для оцінки стратегії інноваційного розвитку на державному рівні.

Рис. 1.1 Методологія оцінки інноваційної позиції регіону

Джерело: [7, с.83]

Стратегія інноваційного розвитку як інструмент державної інноваційної політики характеризується надзвичайною складністю і високим ризиком. Вчені вважають, що оцінка інноваційної стратегії держави повинна складатися з трьох етапів:

Поточна оцінка: Виконується під час реалізації заходів і спрямована на розробку рекомендацій щодо покращення реалізації програми, нормативних актів та подальшого програмування необхідних заходів. Через тривалий період впровадження інновацій (від ідеї до ринку), цей тип оцінки дозволяє постійно вдосконалювати інноваційний процес і впроваджувати постійну інноваційну модель.

Оцінка фактично отриманих результатів: Проводиться після завершення реалізації програми або проекту і спрямована на оцінку ефектів від її впровадження. Розробляються рекомендації, які будуть використані під час розробки або модифікації майбутніх заходів державного втручання у подібній сфері.

Попередня оцінка: Проводиться до початку реалізації стратегії і спрямована на покращення якості програми, що розробляється, головним чином з точки зору логіки запланованих заходів, точності, узгодженості та очікуваної ефективності дій. Цей етап також включає потребу взаємозв'язку запланованих заходів з іншими проектами, оскільки багатовимірний характер інноваційного процесу вимагає використання системи заходів, а не окремих рішень [8].

Водночас, як вже зазначалося вище, поряд із якісною оцінкою структурних характеристик стратегії доцільно проводити кількісну оцінку стратегії. Якісна оцінка може застосовуватися на всіх етапах – від попереднього аналізу щойно розробленої стратегії на предмет її відповідності стратегічним пріоритетам розвитку держави до підсумкового оцінювання фактично отриманих результатів реалізації стратегії. Натомість, кількісну оцінку переважно застосовують на проміжному та підсумковому етапах, коли з'являється доступ до статистичних даних, які можуть бути використані для розрахунку ключових показників і порівняння їх значень із встановленими стратегічними орієнтирами.

Проміжне оцінювання проводять під час реалізації стратегії для виявлення проблем у процесі виконання завдань та досягнення цілей, з метою прийняття рішень щодо оперативного коригування заходів, які застосовуються неефективно. Підсумкове оцінювання проводиться після завершення реалізації стратегії для встановлення ступеня досягнення запланованих показників та визначення напрямів удосконалення державної політики у відповідній сфері. Підсумкову оцінку можуть проводити як відразу після завершення реалізації стратегії та припинення державного фінансування її заходів, так і через 3-7 років після завершення реалізації стратегії для визначення її позитивних ефектів або негативних наслідків у довгостроковому періоді [9].

Література

1. K. Olejniczak, M. Kozak i B. Ledzien, Teoria i praktyka ewaluacji interwencji publicznych, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 17–22.
2. Ewa Okoń-Horodyńska. Ewaluacja polityki innowacji. // Ewaluacja w procesie tworzenia i realizacji polityki naukowej i innowacyjnej. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Komitet Naukoznawstwa PAN. 2017. 390 s., c. 237-301. URL: <https://publikacje.pan.pl/chapter/113368/2017-okon-horodynska-ewa-ewaluacja-w-procesie-tworzenia-i-realizacji-polityki-naukowej-i-innowacyjnej-rozdzial-iii-ewaluacja-polityki-innowacji?language=pl>.
3. The New Programming Period 2007-2013. Indicative Guidelines on Evaluation Methods: Monitoring and Evaluation Indicators. European Commission. Working Paper. 2007. No. 2.

4. Kearney C., Taylor S., Bachtler J. Monitoring and Evaluation in Objective 2 Programmes: Progress and Challenges. IQ-Net Thematic Paper. 1996. Vol. 1(4). Glasgow, European Policies Research Centre, University of Strathclyde.
5. Scriven M. Key Evaluation Checklist. Evaluation Checklists Project. University of Michigan, 2007. URL: http://dmeforpeace.org/sites/default/files/Scriven_Key%20Evaluation%20Checklist.pdf.
6. Моніторинг і оцінювання управлінської діяльності: конспект лекцій / укладачі: Г. А. Мішеніна, Я. В. Кобушко. Суми: Сумський державний університет, 2022. 138 с.
7. Przewodnik budowania lokalnej strategii innowacji. Główny Instytut Górnictwa Katowice, 2015. 78 s. URL: <https://ris.slaskie.pl/file/download/34>.
8. Plan ewaluacji POIR 2014–2020. URL: http://badania.parp.gov.pl/images/badania/Plan_ewaluacji_PO_IR.pdf.
9. Методичні рекомендації з планування, моніторингу та оцінювання процесів відновлення. URL: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/mtd/metodrecplanuvannya.pdf>.

Павловський Б.В.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Насипайко Д.С.
к.е.н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЇ

Міграція величезної кількості українців через повномасштабне вторгнення Росії є економічним і гуманітарним викликом не лише для України, а й для країн-партнерів, які приймають мільйони вимушено переміщених осіб. Міграція є одним із ключових викликів сучасного світу, що впливає на всі аспекти глобального розвитку: економічного, соціального, політичного та гуманітарного.

Ефективне регулювання міграційних процесів вимагає консолідації зусиль на міжнародному рівні та вдосконалення механізмів співпраці між країнами.

Розглянемо основні напрями вдосконалення міжнародних механізмів регулювання міграції.

1. Гармонізація міграційної політики. Необхідно розробити спільні стандарти для управління міграцією, зокрема щодо процедур надання притулку, інтеграції мігрантів та захисту їхніх прав.

Через фундаментальні зміни в міграційній ситуації, викликані повномасштабним вторгненням Російської Федерації, виникла необхідність в оновленні Стратегії державної міграційної політики таким чином, щоб вона

відповідала новим викликам. Нова стратегія повинна бути узгоджена з іншими ключовими сферами державної політики, такими як економіка, регіональна політика, зайнятість, соціальне забезпечення, освіта та зовнішня політика. Це підхід, який охоплює різні сфери та підкреслює складність формування нових міграційних стратегій. Основними цілями нової стратегії є сприяння поверненню українців, які виїхали за кордон; залучення іноземних працівників для підтримки економіки і створення умов для інтеграції мігрантів у нові громади. Пріоритетом має стати збереження і розвиток людського потенціалу в Україні. Не слід залучати іноземних працівників, не використавши на повну внутрішні ресурси [1].

2. Посилення регіонального співробітництва. Важливим кроком є створення регіональних платформ для обміну інформацією та досвідом, що сприятиме ефективнішому управлінню міграційними потоками.

Міністерство закордонних справ України та Міжнародна організація з міграції підписали Угоду про співробітництво в квітні 2024 року. Документ розширює сферу співпраці, особливо у сферах відновлення інфраструктури в Україні, захисту персональних даних, кібербезпеки та діджиталізації систем міграційного та прикордонного контролю. Угода також передбачає зміцнення співпраці з метою встановлення тісних контактів із закордонними осередками українців, залучення допомоги для розвитку, реконструкції та відновлення економіки України, а також створення належних умов для повернення громадян України з-закордону та їх реінтеграції. Серед іншого, документ сприятиме підвищенню ефективності міграційного та прикордонного контролю, включаючи навчання персоналу, розробку стандартних операційних процедур, посилення систем управління персоналом. Певні положення угоди спрямовані на те, щоб допомогти українській стороні вдосконалити політику, правові, адміністративні та нормативні акти з таких питань, як міграція, громадянство, надання притулку, інтегроване управління кордонами, реадмісія, торгівля людьми і незаконне ввезення мігрантів, а також візові питання [2].

Міжнародне співробітництво в галузі міграції є взаємовигідним і таким, що сприяє прогресивним змінам в глобальному масштабі. Воно дозволяє поєднувати потреби цільової країни в робочій силі з пропозицією країни-донора [3, с. 110].

3. Розвиток системи раннього попередження криз. Інтеграція технологій та аналітики допоможе вчасно реагувати на міграційні кризи, спричинені конфліктами, зміною клімату чи економічними проблемами.

Створення системи раннього попередження про кризові процеси в економіці, заснованої на моніторингу, прогнозуванні і розпізнаванні негативних тенденцій дозволить визначати пріоритетні напрямки економічного розвитку, моделювати ситуацію і готувати фахівців для підвищення ефективності державної політики в області міграції. Для створення ефективної міграційної політики законодавці повинні посилатися на точну та достовірну міграційну статистику, наукові дослідження і враховувати поточний стан міграційних потоків [4].

4. Підтримка сталого розвитку в країнах походження мігрантів. Інвестиції в розвиток інфраструктури, освіти та економіки сприятимуть зменшенню вимушеної міграції та покращенню умов життя у країнах-донорах мігрантів.

У порядку денному в області сталого розвитку на період до 2030 р. визнається, що «міграція є потужним двигуном сталого розвитку мігрантів і їхніх громад. Відповідно до свого стратегічного підходу МОМ прагне оптимізувати вигоди від трудової міграції як для країн походження і країн призначення, так і для самих мігрантів. Мігранти – найбільші інвестори в економіку України. Українська діаспора в більш ніж 100 країнах володіє значним фінансовим і соціальним капіталом, який може бути використаний для сприяння сталому розвитку України. Крім фінансових ресурсів, українська діаспора та мігранти можуть зробити свій вклад, передаючи знання і навички для розвитку в різних областях, особливо в охороні здоров'я, освіті і т.д.» [5].

5. Міжнародна солідарність і розподіл відповідальності. Забезпечення справедливого розподілу навантаження між країнами щодо прийому та підтримки мігрантів є ключовим елементом для стабільності глобальної системи регулювання.

Солідарність в ЄС передбачає взаємну довіру і справедливий розподіл відповідальності між державами-членами. Це вимагає обміну інформацією, оцінки міграційної політики на національному рівні з позиції інтересів Євросоюзу в цілому, а також надання фінансової та організаційної підтримки країнам, що зазнають найбільшого імміграційного тиску [3, с. 136].

Отже, успіх реформ залежить від активної участі всіх зацікавлених сторін: урядів, міжнародних організацій, громадянського суспільства та бізнесу. Необхідна тісна співпраця з метою створення системи міграційного регулювання, яка буде гуманною, ефективною та орієнтованою на довгострокову перспективу. Основним завданням є перетворення викликів міграції на можливості для глобального розвитку.

Література

1. Необхідність нової Стратегії державної міграційної політики України: виклики та можливості повоєнного відновлення. *Interfax – Україна*. 30 сер. 2024. URL : <https://interfax.com.ua/news/press-release/1010510.html> (дата звернення: 01.12.2024).
2. Міністерство закордонних справ України та Міжнародна організація з міграції підписали Угоду про співробітництво. *Міністерство закордонних справ України*. URL : <https://mfa.gov.ua/news/ministerstvo-zakordonnih-sprav-ukrayini-ta-mizhnarodna-organizaciya-z-migraciyi-pidpisali-ugodu-pro-spivrobitnictvo> (дата звернення: 02.12.2024).
3. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії : монографія. – К. : НІСД, 2018. 472 с. (дата звернення: 02.12.2024).
4. Фогел Х.С. Аналіз міграції висококваліфікованих кадрів і міграційної політики України. URL : <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Analiz-migratsiyi-i-migratsijnoyi-polityky-Ukrayiny.pdf> (дата звернення: 02.12.2024).
5. Міграція та сталий розвиток. *Міжнародна організація з міграції*. URL : <https://ukraine.iom.int/uk/mihratsiya-ta-stalyy-rozvytok> (дата звернення: 06.12.2024).

Палієнко Т.П.
доктор філософії з економіки,
старший викладач кафедри економічної теорії
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИЗМУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР УКРАЇНИ

Туризм відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку багатьох країн, сприяючи не тільки створенню робочих місць, залученню інвестицій, а й зміцненню міжнародного іміджу країни та духовному розвитку суспільства. В умовах європейської інтеграції України особливої актуальності набуває питання ефективного державного регулювання туристичної сфери, спроможного трансформувати вітчизняний туристичний комплекс відповідно до європейських стандартів та вимог, що й актуалізує тематику даного дослідження.

Сьогодні частка туризму у ВВП України складає лише 2%, що є критично низьким показником порівняно з країнами Європейського Союзу, де цей сектор забезпечує понад 9% валового внутрішнього продукту [1; 2]. Керівниця Державного агентства розвитку туризму України, Мар'яна Олесків, підкреслила, що відсутність туристичної статистики ускладнює оцінку реального внеску галузі в економіку, проте за оптимістичними прогнозами даний сектор також може досягти 10% у складі ВВП нашої країни [1]. Основними напрямками відпочинку в Україні є довгострокові сімейні поїздки (гори чи море) і короткострокові подорожі (погулянки містом або невеликі подорожі на 1-2 дні) [1]. За опитуванням Міністерства культури

у 2021 році найбільш відвідуваним туристичним регіоном України для проведення відпусток була Одещина (13,8%), а також такі області як: Львівська (8%), Київська (7,7%), Івано-Франківська (7,4%) та Закарпатська (7,2%) [3]. Проте варто врахувати, що в умовах повномасштабного вторгнення більшість традиційно популярних регіонів стали недоступними для відвідувачів через активні бойові дії або небезпеку для мирного населення, що зумовило переорієнтацію туристичних потоків на відносно безпечніші західні області України. Крім того, інфраструктурні пошкодження та економічна нестабільність суттєво також вплинули на можливості для подорожей населення усередині країни.

До основних проблем державного регулювання туристичної галузі можемо віднести:

- Недосконалість законодавчої бази. Відсутність чіткої правової регламентації щодо екотуризму, медичного туризму та цифрових туристичних платформ. Наприклад, екотуризм, який залишається недостатньо розвинутим через відсутність правових механізмів, які б регулювали діяльність в охоронних зонах, а також чіткої системи податкових пільг для таких проєктів, на думку Редько К. та Фурс О., має потенціал забезпечити щорічне зростання валового доходу на 5% [4]. Медичний туризм стикається з проблемами ліцензування медичних закладів, що обслуговують іноземних туристів, і невідповідністю стандартів сервісу вимогам міжнародних клієнтів. Цифрові туристичні платформи не інтегровані в систему державного управління туризмом, що створює прогалини у моніторингу та обліку туристичних потоків, а також гальмує розвиток онлайн-бронювання послуг і інформаційної підтримки.

- Відсутність стратегічного підходу. Держава не має чіткої стратегії довгострокового розвитку туристичної галузі. Останній план розвитку туризму, прийнятий на національному рівні, був актуалізований лише до 2020 року. Без стратегічного бачення країна втрачає можливість адаптуватися до нових глобальних трендів, зокрема до зростаючого попиту на екологічний, пригодницький і тематичний туризм, як це передбачено Всесвітньою туристичною організацією у прогнозі Vision Tourism [4, с. 222].

- Недофінансування інфраструктури. Однією з головних перешкод для розвитку є низький рівень фінансування, зокрема через повномасштабне вторгнення понад 50% держбюджету спрямовано на оборону країни, громадський порядок (14,9%) та соціальний захист населення (11%) через що інші сектори економіки неотримують кошти [5]. Хоча у 2024 році спостерігається зростання податкових надходжень від туристичного бізнесу.

Відтак у першому півріччі 2024 року підприємства туристичної галузі України сплатили до держбюджету 1,251 млрд грн, що на 39% більше, ніж за аналогічний період 2023 року, і на 15% більше, ніж у 2021 році. Основна частина податкових надходжень – 64,7% (809 млн грн) була забезпечена готелями, туристичними операторами – 13,2% (164,7 млн грн) і туристичними агентами – 8,2% (102,7 млн грн) [6].

Як бачимо, наразі туристична галузь, звісно не є пріоритетною для нашої країни, проте вона є досить перспективною, зокрема виступає джерелом додаткового доходу до державного бюджету країни. Тому доцільно навести шляхи розвитку туристичної галузі в Україні, що реалізують її потенціал з врахуванням європейського досвіду.

Важливою складовою є адаптація законодавства до європейських стандартів. Впровадження рекомендацій ЄС у правову базу України сприятиме залученню інвестицій і гармонізації з міжнародними нормами. Також Україна активно співпрацює з ЄС у рамках Угоди про асоціацію, що передбачає гармонізацію туристичного законодавства [7]. Запровадження рекомендацій ЄС, таких як Директива про послуги (EU Services Directive), сприятиме гармонізації норм та залученню інвестицій.

Доцільно збільшити фінансування галузі. В Україні існують ініціативи, які передбачають створення спеціальних фондів для розвитку туристичної інфраструктури, що фінансуватимуться через державно-приватне партнерство (ДПП). Цей підхід дозволяє залучити приватний капітал для реалізації важливих інфраструктурних проєктів, які не можуть бути профінансовані лише з державного бюджету. Такі проєкти забезпечують ефективне управління інфраструктурою, підвищення якості послуг та сприяють залученню інвестицій [8]. Протягом 2018-2021 років в Україні відбулися конкурсні відбори проєктів регіонального розвитку за підтримки ЄС, одним із пріоритетних напрямів яких був розвиток туризму. Зокрема, було відібрано 13 проєктів із загальним фінансуванням у 141 млн грн для реалізації у 24 регіонах країни [9]. Ці ініціативи спрямовані на зміцнення туристичної інфраструктури, підтримку місцевих громад та покращення інвестиційної привабливості туристичних об'єктів.

Важливим заходом є розвиток інформаційної політики, зокрема активна реклама туристичного потенціалу України як для місцевого населення так і на міжнародній арені. Прикладом успішного державного регулювання є ініціатива «Мандруй Україною», започаткована Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ). Ця ініціатива популяризує внутрішній

туризм, розвиває нові маршрути, підтримує громади та зберігає спадщину, співпрацюючи з локальними партнерами.

Отже, туристична галузь України має значний потенціал для економічного зростання, хоча її внесок у скарбницю країни залишається критично низьким у порівнянні з країнами ЄС. Для розкриття цього потенціалу доцільно адаптувати законодавство до європейських стандартів, посилити фінансування через державно-приватне партнерство та популяризувати Україну на міжнародній арені. Реалізація проєктів, таких як ініціатива «Мандруй Україною», сприяє розвитку інфраструктури, залученню інвестицій та підвищенню міжнародного іміджу країни навіть у такі непрості часи.

Література

1. Телеканал “Дім”. Частка туризму у ВВП України може досягати 10%, – Олеськів. *Дім*. URL: <https://kanalDIM.tv/dolya-turizma-v-vvp-ukrainy-mozhet-dostigat-10-oleskiv/> (дата звернення: 02.12.2024).
2. Завальнюк І. Частка туризму у ВВП України у 10 разів нижче середньої по світу. *UA.NEWS*. URL: <https://ua.news/ua/money/chastka-turyzmu-u-vvp-ukrayiny-u-10-raziv-pyzhche-serednoyi-po-svitu> (дата звернення: 02.12.2024).
3. Шиян О. Львівщина потрапила до переліку найпопулярніших місць для відпустки в Україні. *ZAXID.NET*. URL: <http://surl.li/nmkhgz> (дата звернення: 02.12.2024).
4. Редько К. Ю., Фурс О. С. Основні тенденції розвитку туризму в Україні. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2020. Т. 1, № 17. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.17.2020.216338> (дата звернення: 04.12.2024).
5. Державний веб-портал бюджету для громадян. *openbudget*. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 02.12.2024).
6. Державне агентство розвитку туризму. За перше півріччя 2024 року до державного бюджету від туристичної галузі надійшло понад 1 млрд грн податків. *ДАРТ*. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/za-pershe-pivrichchya-2024-roku-do-derzhavnogo-byudzhetu-vid-turistichnoyi-galuzi-nadiyshlo-ponad-1-mlrd-grn-podatkov> (дата звернення: 02.12.2024).
7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014: станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 03.12.2024).
8. Бірюкова Ю. Державно-приватне партнерство як інструмент розвитку туристичного готельного бізнесу в умовах післявоєнного відновлення. *“Проблеми інтеграції освіти, науки та бізнесу в умовах глобалізації”*: Матеріали IV Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 7 жовт. 2022 р. Київ, 2022. С. 22–23. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/20196> (дата звернення: 03.12.2024).
9. М-во розвитку громад та територій України. Секторальна підтримка ЄС: Розпочалося фінансування проєктів регіонального розвитку. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/sektoralna-pidtrimka-yes-rozpochalosya-finansuvannya-proektiv-regionalnogo-rozvitku> (дата звернення: 03.12.2024).

Пасічняк Є.І.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Решитько Т.В.
к. е. н., доцент
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

РОЗВИТОК ГЛОБАЛЬНОГО БІЗНЕС-СЕРЕДОВИЩА

Сучасні геополітичні процеси роблять країни й ринки більш вразливими до потрясінь, водночас посилюючи глобальну турбулентність, збільшуючи глибину й масштаби суперечностей у сучасному світі й створюючи «нову нормальність» (стан стабільності після радикальних змін). За прогнозами більшості міжнародних інституцій й організацій, найбільш глибокі трансформації торкнуться демографічної, капіталоутворюючої, технологічної й освітньої складових [1]. Це означає, що перерозподіл ресурсів, ринків і сфер впливу є неминучим в умовах складності здійснення системних перетворень.

У процесі глобалізації багато виробничих потужностей перемістилися з розвинених країн до країн з нижчою вартістю робочої сили, сучасними технологіями й певними конкурентними перевагами, і ОЕСР прогнозує, що світова економіка подвоїться до 2030 року і ще раз подвоїться до 2050 року. Найшвидше ВВП на душу населення зростатиме в країнах Азії й Африки, що розвиваються (рис. 1.1). В цілому, країни ОЕСР відставатимуть від решти світу за темпами зростання. Центр світової економіки все більше зміщуватиметься в Азію. Це станеться завдяки високому рівню інвестицій й зростанню споживання з боку заможних азіатів, які стають дедалі заможнішими.

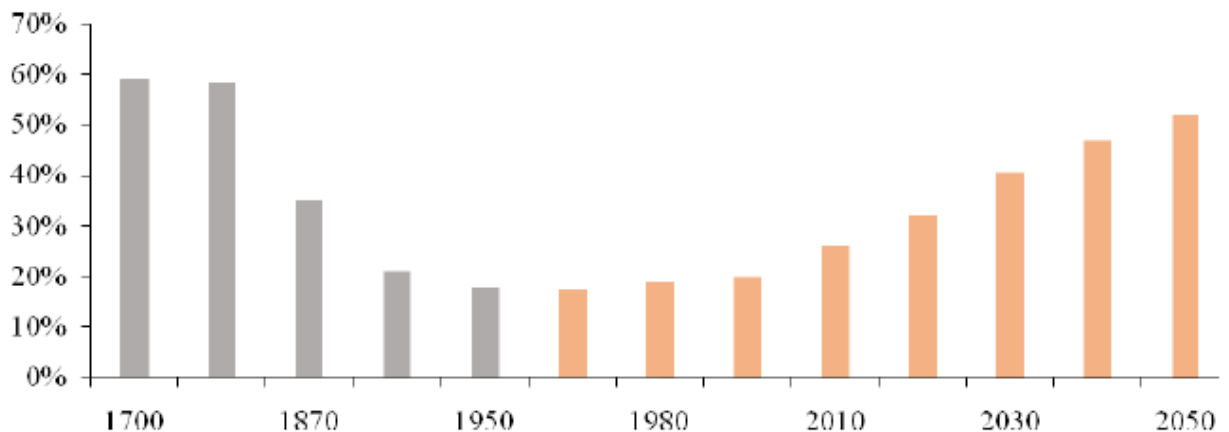

Рис. 1.1. Динаміка питомої ваги країн Азії у світовому ВВП, %
За: [2]

Незважаючи на глобальне економічне значення Китаю, країна наразі перебуває у стані так званого «перегріву»: інфляція, зростання споживчих цін на продукти харчування, збільшення корпоративного боргу, частка міського населення зросла з 20% у 1980 році до майже 60% у 2016 році і, як очікується, досягне 70% до 2030 року, а ціни на нерухомість зросли на 50%. Тому перед фінансовою й політичною владою Китаю стоїть неабиякий виклик - запобігти утворенню небезпечної «бульбашки» на цьому ринку і водночас забезпечити задоволення попиту на житло, спричиненого урбанізацією. Загалом, китайська модель розвитку, що базується на дешевій робочій силі (вартість одного працівника в Китаї становить менше 10% від американської), копіюванні запозичених технологій й зовнішньому попиту (експорт становить близько 40% ВВП), схоже, наближається до своєї межі.

До 2030 року китайська економіка зазнає масштабної структурної трансформації. Індустріальна модель виробника поступово поступиться місцем моделі споживача, що базується на послугах. Навіть якщо всі ці структурні трансформації відбудуться без інституційних політичних наслідків, темпи зростання китайської економіки все одно будуть значно нижчими [3].

Загалом світова економіка зростатиме в середньому на 2,5% на рік у період 2016-2050 років, майже подвоївшись до 2042 року. Протягом цього періоду найбільші економіки, що розвиваються, зростатимуть із середньорічним темпом близько 3,5%, тоді як економіки ключових промислово розвинених країн зростатимуть із середньорічним темпом 1,6% [4]. Незважаючи на зростаючу складність проблем, що стоять перед людством, Четверта промислова революція відкриває нові можливості для підвищення рівня і якості життя як для окремих людей, так і, що найголовніше, для людського суспільства в цілому [5]. Сучасні виробничі ТНК все більше беруть участь у формуванні глобального ланцюга створення вартості (ГЛСВ). Їхнє зростання протягом останніх двох десятиліть не тільки глибоко змінило форму глобальної економіки, але й справило сильний вплив на окремі країни [6].

Глобалізація зачіпає і соціальну сферу, але інтенсивність цих процесів значною мірою залежить від економічної потужності інтегруючих компонентів. Соціальні права, якими раніше користувалися лише громадяни розвинених країн, дедалі частіше визнаються за громадянами країн, що розвиваються. У все більшій кількості країн формується громадянське суспільство і середній клас, а соціальні норми, що стосуються якості життя, стають дещо більш уніфікованими.

Технологічні фактори. Технологічний розвиток й інновації продовжуватимуть стрімко зростати. Поєднання принципово нових технологій сформує нові можливості для ТНК у відносно не пов'язаних між собою секторах. Досягнення в галузі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), включаючи штучний інтелект (ШІ), автоматизацію й робототехніку, підвищать продуктивність праці, вдосконалять бізнес-процеси й управлінські практики, що сприятиме розвитку БНП. Розвиток штучного інтелекту (ШІ) й Інтернету речей (IoT) уможливить аналітику й обробку великих обсягів даних для отримання нових бізнес-інсайтів, трансформації галузей й сприяння розвитку міжмашинної комунікації. Використання таких технологій, як віртуальна реальність (VR), матиме трансформаційний вплив на суспільство, особливо в медіа, розвагах і повсякденному житті. Штучний інтелект (або автономні доповнені системи) і робототехніка мають потенціал для значного збільшення темпів технологічних змін. Таким чином, технологічні зміни підтвердять еволюцію, що спочатку знизить рівень життя і зайнятість, але потім підвищить їх, створюючи нові сектори й нові галузі, які пропонують нові можливості для транснаціональних компаній і працівників [7].

Демографічні фактори. За оцінками ООН, очікується, що населення планети Земля збільшиться на 20% у період між 2015 і 2035 роками й досягне 8,8 мільярда, при цьому 60% населення проживатиме в містах, а середній вік населення планети зросте з 30 до 34 років у 2025 році. Однак це зростання відбувається вкрай нерівномірно в різних регіонах. Наприклад, населення Африки, де середній дохід на душу населення становить лише 5 000 доларів США і є велика кількість країн з економікою, що розвивається, збільшиться майже на 60%, тоді як населення Європи, де середній дохід у шість разів вищий, ніж в Африці, фактично зменшиться без значного припливу мігрантів з інших регіонів [8].

Екологічні фактори. Оскільки суспільство розвивається і потребує нових ресурсів, слід визнати, що його потреби більше не можуть бути задоволені простим масовим використанням. Як показує реальність, такий підхід і темпи використання ресурсів ставлять під загрозу саме середовище існування людини. Водночас, лише високо розвинені країни (такі як G7) можуть впроваджувати новітні технології переробки й повторного використання відходів. Те ж саме і стосується і корпоративного рівня, де лише велмкі потужні корпорації, такі як транснаціональні компанії, можуть надавати пріоритети захисту довкілля (наприклад, Ford, Intel, Panasonic й Coca-Cola часто згадуються як світові провідні екологічні бренди).

Таким чином, завдяки процесам у світовій економіці була сформована парадигма глобального економічного розвитку в 20-21 століттях. Саме ця парадигма найбільш повно й адекватно відображає сучасний міждисциплінарний характер фінансово-економічної діяльності транснаціональних корпорацій, тим самим впливаючи на них прямо й опосередковано, викликаючи часткові й системні трансформації й визначаючи взаємозалежний характер взаємодії між міжнародними економічними суб'єктами й середовищем, визначаючи сучасну філософію розвитку факторів зовнішнього середовища як сукупності внутрішньокорпоративних, національних, регіональних й наднаціональних факторів.

Література

1. PwC. The long view: how will the global economic order change by 2050? Price water house Coopers LLP, 2024. P. 5.
2. Роуч З. Секрет економічної стійкості Китаю. "Новини" : веб-сайт. URL: <http://www.inosmi.ua/>.
3. Шкель У. Прогноз розвитку світової економіки до 2050 рік. URL: <http://www.pwc.ua/ua/publications.html.2024/>.
4. Урінсон Я.М. Промислова революція й економічне зростання. Київ: Ліберальна думка, 2024. 40 с.
5. Кондратьєв В.Б. Глобальні ланцюжки доданої вартості у сучасній економіці. URL: <http://www.perspektivy.info/>.
6. Porter M. Competitive advantage: creating and Sustaining Superior Performance. New York: The Free Press, 2022.
7. Gereffi G, Humphrey J., Sturgeon T. The Governance of global value chains. Review of International Political Economy. 2023. Vol. 12. No 1. P. 78-104.

Перерва К. А.
аспірантка кафедри менеджменту та маркетингу
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
м. Дніпро, Україна

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

Український сектор економіки зазнав великих втрат, що призвело до глибокої рецесії. Більшість підприємств, які опинилися під ворожим вогнем, через бойові дії мусили зупинити свою діяльність. Також руйнування інфраструктури та нестача ресурсів погіршило ділову активність на ринку України. Втрата доступу до міжнародних ринків, зниження інвестицій та відтік капіталу ускладнили відновлення економіки. Крім того, зміни в попиті

на товари та послуги, а також перебої в постачаннях вплинули на виробничі ланцюги. Якщо брати до уваги, що уряд активно вживав заходи щодо підтримки бізнесу, включаючи фінансову допомогу та програми реструктуризації, значна частина економічного сектору не відновила свою роботу.

Внаслідок великої стахостичності на ринку, поведінка функціонування підприємств змінилися. Наявність комплексу нових загроз економічної безпеки підприємства змушує створювати систему управління інформаційно-аналітичними ресурсами задля власної економічної стабільності.

З початку повномасштабного вторгнення країни-агресорки на територію України, сума завданих збитків оцінюються майже в 1,164 трлн. доларів [3]. Незважаючи на уявний великий об'єм робіт, який планується до виконання, потрібно вивчати методи забезпечення та управління інформаційними ресурсами в інтересах забезпечення економічної стабільності. Проблеми вивчення цієї теми полягають у сучасному періоді стану України та її економіки. Отже, управління інформаційно-аналітичними ресурсами є ключовим фактором господарської діяльності.

В сучасній економіці все більше увагу приділяють новій парадигмі управління ресурсами на підприємстві, а саме «менеджмент, що заснований на знаннях та досвіді» [1]. Це в свою чергу є «корисною профілактикою» для економіки України. Таке управління з'явилося через складну ситуацію на ринку, ускладнення комерційних схем та умов, нестабільність енергетичної безпеки, посилення конкуренції, перебоями постачання ресурсів або зовсім їх відсутність. При цих умовах, інформаційно-аналітичні ресурси постають основним фактором економічної безпеки. Тому, до інформації з'явилися вимоги, а саме:

- актуальність та сучасність інформації;
- оперативність подачі інформації;
- достовірність, точність та повнота інформації;
- доступність та легкість у використанні;
- користь від наданої інформації [2].

З огляду на те, що господарська діяльність щодо забезпечення економічної безпеки охоплює різні внутрішні та зовнішні аспекти, наприклад як контроль цін, аналіз конкурентів та їх поведінки та тощо, виникає багато практичних питань, що пов'язані з різними обставинами. Інформаційно-аналітична база підприємства повинна об'єднувати всі деталі інформації та фактів, тенденцій та закономірності, взаємозв'язки економічних процесів в різних предметних областях. Для побудови інформаційно-аналітичної бази

потрібно створити гнучкий механізм налагодження обробки та аналізу отриманих даних [4].

Оптимізація даної задачі вирішується використанням єдиних уніфікованих алгоритмів та процедур обробки інформації. Тому, потрібно вирішити певний набір завдань для формалізації даних:

1. Визначення джерел інформації для автоматизованого збору даних про стан економічної безпеки підприємства.
2. Створення базового складу об'єктів та зв'язків предметної області.
3. Створення процедур, які забезпечують виділення об'єктів та зв'язків предметної області в автоматичному (автоматизованому, наприклад – діалоговому) режимі.
4. Адаптація типових облікових функцій під кожен предметну сферу.
5. Розробка та адаптація аналітичних функцій для даних кожної сфери.
6. Створення уніфікованого інтерфейсу для взаємодії з інформаційно-аналітичною системою [1, 4].

Стратегічний менеджмент допомагає не тільки виявляти економічні загрози на ранніх стадіях для управління ризиками, а також оцінює нові можливості для бізнесу, що може вплинути на загальний успіх в цілому. Тож, така система управління інформаційно-аналітичними ресурсами важлива для конкурентоспроможності підприємства. Очікувано, що дана система направлена на збір важливої інформації, формування конкурентних переваг на регулярній основі, забезпечення можливих варіантів згідно змін на ринку.

Як висновок, можна сказати, що комплекс дій щодо організації системи управління інформаційно-аналітичними ресурсами підприємства – це головний фактор та інструмент в стратегічному менеджменті для забезпечення економічної стабільності, зміцнення конкурентних переваг на ринку, забезпечення ефективності роботи підприємства. Створення системи управління інформацією дозволяє підвищити ефективність управління ризиками, оптимізувати витрати на нейтралізацію зовнішніх та внутрішніх загроз бізнесу.

Література

1. Боднар Г. Ф., Вербовська Л. С. Менеджмент знань як складова частина процесу управління змінами в організації. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2021. № 18. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.240585> (дата звернення: 27.11.2024).
2. Вимоги, що пред'являються до інформації. StudFiles. URL: <https://studfile.net/preview/6801645/page:16/> (дата звернення: 27.11.2024).

3. М-во розвитку громад та територій України. Звіт про непрямі фінансові втрати економіки внаслідок військової агресії росії проти України станом на 1 липня 2024 року. 32 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/30.09.24_Losses_Report-ua.pdf (дата звернення: 27.11.2024).

4. Obniavko V. Вдосконалення інформаційно-аналітичної бази рішень системи управління підприємством. Науковий вісник Одеського національного економічного університету. 2023. Vol. 11-12, no. 312-313. P. 220–225. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2023-11-12-312-313-220-225> (date of access: 27.11.2024).

**Петкова Л. О.
д.е.н., професор
Черкаський державний технологічний університет
м. Черкаси, Україна**

СТРАТЕГІЇ МІЖНАРОДНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ЗАГРОЗ

Період гіперглобалізації, що тривав з початку 1990 рр. до глобальної фінансово-економічної кризи 2007-2009 р. змінився уповільненням інтеграційних процесів у світі. Критика гіперглобалізації, поширена в науковому середовищі (D. Rodrik, 2011; A. Subramanian and M. Kessler, 2013; T. Inoue, 2018) опиралась на недоцільність необмеженої економічної інтеграції поза межами та впливом національних держав, стихійного зростання міжнародної торгівлі, винятковим за силою впливом соціальними медіа та проривних технологій.

Економічні реалії останнього десятиліття відобразили зростання викликів світової економіки, зокрема посилення критичних збоїв у глобальних ланцюгах вартості. Втрати від глобалізації мають численні країни Глобального Півдня. Передусім – в обмеженні інклюзивності їх економічного зростання та розвитку. Країни Глобальної Півночі мають відносно скорочення динаміки доходів середнього класу, деіндустріалізацію та неконкурентоспроможність донедавна базових галузей та регіонів, що спричинило розквіт популістичного націоналізму як правого, так і лівого спрямування.

Нагромадження економічних, політичних протиріч між країнами закономірно обумовлює фрагментованість сучасної фази глобалізації. На зміну економічній раціональності приходить політична доцільність, коли подальша міжнародна інтеграція посилюватиметься в межах регіональних торговельних об'єднань, серед країн із спільними економічними та геополітичними цілями. Ключовими в економічній політиці як держав, так і бізнесу, стають питання безпеки.

Експерти Глобальної ради з геополітики Всесвітнього економічного форуму визначили основні геополітичні тренди, що визначатимуть середньострокову перспективу глобального економічного розвитку [1]. По-перше, базовою рисою сучасних міжнародних відносин стала недовіра. Така ситуація потребує нових правил співпраці країн у вирішенні нагальних питань, посилення ролі дипломатії (зокрема, неопублічної), залучення країн – регіональних лідерів до врегулювання конфліктів, деескалації, створення постійно діючих механізмів ефективної міждержавної взаємодії. По-друге, відбувається переосмислення проблем зміни клімату та управління ними. Акцент фінансового та технологічного забезпечення зусиль глобального управління кліматом зміщується до країн Глобального Півдня. Саме вони у найближчий час стають центрами викидів та потребують технологій зеленої економіки. По-третє, бурхливий технологічний розвиток, доступність нових можливостей міжнародної комунікації для державних, недержавних, приватних акторів, що мають різну, часом протилежну, мотивацію, потребують новітніх підходів світової політики. Настала потреба створити систему захисту цивільного населення від шкоди нових технологій. Це можливо лише за спільних зусиль держав, наукової спільноти, бізнесу, громадського сектора. По-четверте, потребує відновлення балансу міжнародна торгівля. Відновлення глобальної довіри до переваг багатосторонньої торговельної системи на сьогодні видається надто складним через існуючі протиріччя між групами країн, посилення геополітичного суперництва.

Виклики пандемії Covid-19 та постпандемічного відновлення, розширення масштабів воєнних конфліктів, їх вплив на світову економіку стимулюють переосмислення питань стратегічної автономії країн [2] з метою підвищення їх незалежності щодо критично важливих ресурсів і національних пріоритетів (таких як охорона здоров'я чи національна безпека).

Міжнародні корпорації, як провідні учасники світового економічного простору, працюють в умовах посилення торговельних воєн між провідними державами, розширення санкційних обмежень в торгівлі, інвестиціях, технологічному обміні. За результатами опитування керівників ВЕФ 2024 щодо найбільших загроз для бізнесу на найближчі два роки [3] визначені наступні: економічна криза, брак людського капіталу, інфляція, бідність та нерівність, безробіття та відсутність економічних можливостей.

Геополітичне суперництво між США та КНР здійснюється, зокрема, через триваючу з 2018 р. торговельну війну. 3 грудня 2024 р. США обмежили

експорт для 140 компаній з виробництва напівпровідників, зокрема найбільшої, – Naura Technology Group. У відповідь, провідні китайські компанії-виробники мікросхем оголосили про прискорення локалізації виробництва. Китайський уряд запровадив заборону на постачання до США низки критично важливої сировини та продукції подвійного призначення, що використовується у виробництві напівпровідників. Конкуренція на світовому ринку високих технологій, таким чином, суттєво посилюється.

З огляду на зростаючі геоекономічні та геополітичні загрози діяльності ТНК, визначимо основні складові корпоративних стратегій в середньостроковій перспективі.

Таблиця 1

Складові корпоративних стратегій ТНК в умовах глобальних викликів

Стратегічне завдання	Спрямованість корпоративної політики
Стійкість ланцюгів створення вартості	Географічна диверсифікація виробництва та джерел постачання. Управління тарифними ризиками залежно від геополітичних. Використання ІІІ, машинного навчання для підвищення рентабельності інвестицій. Коригування моделей закупівель (через превентивну доставку, складування та накопичення критично важливих ресурсів, перепрофілювання виробництва. В АТР – співпраця в ланцюгах постачання корисних копалин, критичних для енергетичного переходу, промисловості, через френдшорінг і двостороннє партнерство.
Енергетична безпека та кліматичні ризики	Забезпечення доступної енергії для країн. Пріоритет технологіям відновлювальної енергетики. Зростання капітальних інвестицій в глобальному енергетичному секторі. Дотримання балансу між енергетичною безпекою та енергетичним переходом. Врахування ризиків безпеки, пов'язаних із кліматичними змінами у найменш захищених країнах (порушення інфраструктури, міждержавні конфлікти).
Кібератаки та кібервійни	Захист критично важливої національної інфраструктури (електромережі, мережі водопостачання, транспортні системи тощо). Поєднання державних та приватних зусиль для мінімізації ризиків. Збільшення інвестицій на кібербезпеку в енергетичній та інших інфраструктурних галузях.

Розроблено на основі [2, 4]

Посилення взаємозалежності національних економік періоду гіперглобалізації унаочнює зростання викликів щодо подальшої стійкості міжнародного руху товарів, послуг, капіталу, технологій. Світову економіку

очікує перспектива зниження потенціалу зростання. Національні держави та міжнародний бізнес змушені аналізувати додаткові геополітичні та геоекономічні чинники у власних стратегіях зростання. Міжнародні корпорації, як провідні суб'єкти глобального економічного простору, враховуватимуть нові реалії галузевих ринків, посилення регуляторної політики на рівні окремих держав, об'єднань та міжнародних організацій у своїх бізнес-моделях.

Література

1. Davos 2024: 4 things to know. URL: <https://www.weforum.org/stories/2024/01/davos-2024-highlights-ai-growth-climate-security/>
2. Trend: Increasing fragmentation of globalisation. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/increasing-fragmentation-globalisation_en#interestingquestions
3. Global Risks for Business: Regional and Country Perceptions. URL: <https://www.marsh.com/en/risks/global-risk/insights/global-risks-for-business-regional-country-perceptions.html>
4. Top Geopolitical Risks of 2024. URL: <https://www.spglobal.com/en/research-insights/market-insights/geopolitical-risk>

Pidorycheva Iryna Yu.
Doctor of Econ. Sci., Senior researcher
Bash Antonina S.
postgraduate
Institute of Industrial Economics of the NAS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

TRANSFORMING UKRAINE'S ECONOMIC LANDSCAPE: THE POTENTIAL OF SPECIAL ECONOMIC ZONES FOR INDUSTRIAL REVIVAL

Ukraine has had an ambiguous experience with the establishment of special economic zones (SEZs). According to the Law of Ukraine "On the General Principles of Creating and Functioning of Special (Free) Economic Zones" (1992; effective until July 27, 2022), along with specific laws enacted for each zone, 11 SEZs were created in the country from the late 1990s to the early 2000s. These laws introduced preferential tax, customs, currency, financial, and other regimes for economic activities within the zones. Investors were granted various combinations of incentives, including a special customs zone regime, exemptions from profit taxation, investment taxation, import duties, and value-added tax, as well as exemptions from the mandatory sale of foreign currency earnings, land rent, and contributions to certain budget funds.

Ukrainian SEZs suffered a reputational blow due to illegal activities associated with the SEZ "Donetsk," which fostered a negative perception of this instrument within the country. However, the experiences and outcomes of other zones indicate that the average multiplier effect of tax incentives from their activities was approximately 5. This means that for every hryvnia the state spent to support the zones, five hryvnias were returned to the budget. This occurred despite significant gaps in the regulatory environment and infrastructural weaknesses of Ukrainian SEZs.

It is particularly noteworthy to highlight the SEZ "Transcarpathia," established with the aim of attracting investments, fostering international economic ties, increasing the export of high-quality goods and services, and developing modern production and transportation infrastructure in the region (according to the Law of Ukraine "On the Special Economic Zone "Transcarpathia" No. 2322, dated March 22, 2001). The zone benefitted from a favorable geographical location near the borders with Poland, Hungary, Slovakia, and Romania, which provided businesses with significant advantages compared to other similar territories.

The aforementioned law guaranteed a special operational regime in the zone for 30 years and introduced tax benefits and customs preferences for investors. Specifically, newly established enterprises and those undergoing restructuring, with investments equivalent to no less than USD 250,000, were exempt from profit taxation. From the third to the fifth year, these enterprises were taxed at 50% of the standard profit tax rate.

As a result of the zone's establishment, in 2004, "Transcarpathia" ranked first in terms of investment activity dynamics and fourth in terms of direct foreign investment per capita, which amounted to USD 62.7 million. By 2008, the volume of investments had increased more than fivefold, reaching USD 365.3 million. In the first three years of the SEZ "Transcarpathia," over 30 local enterprises were modernized, and major corporations such as Volkswagen AG, Audi AG, Škoda Auto, and YAZAKI were attracted. This led to the creation of more than 19,000 jobs and contributed 15% of the region's total tax revenues, despite the tax preferences provided [1].

However, in 2005, with the enactment of the Law of Ukraine "On the State Budget for 2005," all tax incentives for enterprises within the zone were abolished. This decision significantly undermined investors' confidence in the Ukrainian government, as it effectively reneged on its commitments. Consequently, since 2005, no new investment projects have been registered in the region. This led to the Transcarpathian region losing the opportunity to attract planned investments amounting to USD 1.2 billion and to create approximately 6,000 jobs in that year

alone. Although the Law of Ukraine No. 2322, dated March 22, 2001, formally remains in effect, the SEZ "Transcarpathia" is no longer operational. Enterprises still located within the zone now operate under general economic conditions.

Based on the outcomes of the SEZ "Transcarpathia," it can be concluded that special economic zones hold significant potential for revival in Ukraine, provided that past mistakes are addressed, emerging development trends are considered, and lessons from international experience are incorporated. In international practice, it is not uncommon to observe both successful and unsuccessful examples of SEZs [2].

To assess the feasibility of establishing any variation of SEZs, World Bank experts propose a decision-making algorithm with guiding questions [2]. However, this algorithm appears somewhat biased against industrially weak countries, as it assumes that only nations with a strong industrial sector should consider creating SEZs. In doing so, the World Bank effectively limits opportunities for industrially weak and economically poor countries, depriving them of a chance to develop their industrial sectors, where SEZs have demonstrated high effectiveness. As noted by Eric Reinert, Honorary Professor at University College London's Institute for Innovation and Public Purpose, countries that rely heavily on raw material production, accept their status as raw material exporters, and fail to nurture a manufacturing industry are unlikely to transition from poverty to wealth. Such nations, as the Bible metaphorically suggests, remain condemned to “hewing wood and drawing water” indefinitely [3].

Ukraine, unfortunately, belongs to the group of countries with a deindustrialized, primitive, raw-material-based economy. In 2021, the national industrial sector generated only half the added value it produced in 1991 [4]. The war has further exacerbated Ukraine's raw-material specialization, as the country has lost nearly one-third of its economy due to widespread destruction, including the devastation of industrial enterprises and entire industrial cities such as Mariupol, Kramatorsk, and Kharkiv.

As a result, the added value generated by the industrial sector decreased to \$7.56 billion—1.5 times less than in 2021 and 3.3 times less than in 1991 [4]. Under such conditions, decisive economic measures and the most effective policy instruments are essential to overcome the resource curse and escape the grip of poverty. Ukraine is currently heavily reliant on international financial assistance; however, this situation cannot persist indefinitely. Eventually, the country will need to rely primarily on its own resources and capabilities, as well as fulfill its debt obligations. Transforming the raw-material-based economy into an industrial and innovative one, encouraging the return of external migrants, attracting active

and talented youth from other countries, and filling the economy with foreign investments are indispensable steps to address these challenges.

Proactive economic policies that anticipate future needs are urgently required. The goal should be to build not a primitive, raw-material-dependent economy – a mere appendage of the developed global world – but an efficient, high-tech producer and exporter of goods and services with high added value. In this context, special economic zones could play a pivotal role.

Compared to other countries, Ukraine faces a significantly disadvantaged position due to the ongoing military conflict. Consequently, investment incentives within national economic zones must be substantial enough to offset this negative factor. These incentives could include tax exemptions for new investments in manufacturing and high-tech services for a period of 5 to 10 years or compensation for capital expenditures through tax credits. Among all regions, those located near the frontlines are the least attractive for foreign investors. These areas have suffered the most extensive destruction of housing, infrastructure, and enterprises, host the highest number of internally displaced persons, and face a considerable risk of further conflict escalation. In such regions, the state must assume the primary financial burden and ensure maximum risk coverage for investors.

References

1. Official Portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. (2024). Explanatory Note to the Draft Law of Ukraine on Amendments to the Law of Ukraine "On the Special Economic Zone 'Zakarpattia'" (concerning the provision of equal rights for investors, the expansion of production, and the creation of new jobs). Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/> [in Ukrainian].
2. Zeng, D. Z. (2021). The Dos and Don'ts of Special Economic Zones. World Bank Group. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/700061638779538611/pdf/The-Dos-and-Don-ts-of-Special-Economic-Zones.pdf>.
3. Reinert, E. (2008). How Rich Countries Got Rich and Why Poor Countries Stay Poor. New York: PublicAffairs.
4. The World Bank. (2024). Manufacturing, value added (constant 2015 US\$) – Ukraine. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.KD?locations=UA>.

Постернак І.М.

к. т. н., доцент

Одеська державна академія будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МЕНЕДЖМЕНТ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЄКТІВ» ДЛЯ РОЗВИТКУ БУДІВНИЦТВА ПОСТВОЄННОГО ЧАСУ

Програма розвитку будівництва в умовах поствоєнного часу повинна враховувати як нагальні потреби відновлення інфраструктури, так і стратегічні завдання сталого розвитку та модернізації. Ось ключові аспекти такої програми:

1. *Відновлення інфраструктури.* Оцінка збитків та планування: проведення детального аудиту пошкоджень інфраструктури та розробка комплексного плану відновлення; встановлення пріоритетів для відновлення критичної інфраструктури, такої як дороги, мости, лікарні, школи та житлові будинки. Фінансування та залучення інвестицій: залучення міжнародної допомоги, інвестицій і грантів для фінансування відновлювальних робіт; створення спеціальних фондів і програм фінансування для підтримки реконструкції.

2. *Стійкий розвиток.* Енергоефективність та екологічні стандарти: впровадження енергоефективних технологій та матеріалів у будівництво; дотримання екологічних стандартів і норм, використання відновлювальних джерел енергії. Сталий міський розвиток: планування міської забудови з урахуванням принципів сталого розвитку; розвиток зеленої інфраструктури, парків, скверів та зон відпочинку.

3. *Модернізація будівельної галузі.* Впровадження сучасних технологій: використання сучасних будівельних технологій та методів, таких як BIM (Building Information Modeling) для оптимізації проектування і будівництва. Автоматизація і цифровізація будівельних процесів. Підготовка кадрів: організація навчальних програм і курсів підвищення кваліфікації для будівельників і менеджерів будівельних проєктів; співпраця з навчальними закладами для підготовки спеціалістів з новітніх технологій у будівництві.

4. *Соціально-економічний розвиток.* Створення робочих місць: стимулювання будівельних компаній до створення нових робочих місць; підтримка малого і середнього бізнесу у будівельній галузі. Відбудова житлового фонду: забезпечення доступного житла для постраждалих від

війни громадян; розробка програм соціального житла і пільгового кредитування на його придбання.

5. *Інституційні та правові реформи.* Зміцнення правової бази: вдосконалення законодавства в сфері будівництва, містобудування та земельних відносин; забезпечення прозорості і підзвітності у процесах планування та реалізації будівельних проектів. Інституційна підтримка: створення або посилення державних органів, відповідальних за координацію відновлювальних робіт; співпраця з міжнародними організаціями та донорами для отримання експертної підтримки і фінансування.

6. *Безпека та стійкість до надзвичайних ситуацій.* Підготовка до майбутніх викликів: інтеграція заходів з підвищення стійкості до природних катастроф і техногенних ризиків у будівельні норми і стандарти; розробка планів дій на випадок надзвичайних ситуацій та кризового управління.

В Україні реалізується проєкт UKRENERGY, що підтримується Європейською Комісією – “Європейським виконавчим агентством з питань освіти і культури” (EACEA), в рамках програми Еразмус+, за напрямом КА2, спрямованим на підтримку “Розвитку потенціалу вищої освіти (CBHE)” в країнах-партнерах ЄС (ERASMUS-EDU-2022-CBHE-STRAND-2. Project ID101082898) [1,2]. З квітня 2023 року по березень 2026 року проєкт UKRENERGY досягатиме основної мети – сприяння підвищенню якості викладання та навчання в Україні шляхом створення інноваційних магістерських курсів з енергетичної стійкості в будівлях, відповідно до принципів Болонського процесу.

Конкретні цілі проєкту [2] зосереджені на:

перше – дізнатися про сучасні методи навчання в галузі енергетичної стійкості в будівлях відповідно до потреб ринку праці.

друге – підвищення кваліфікації викладацького складу, для вирішення проблем енергетики та ремонту будівель.

третє – поширення та заохочення знань щодо Європейської зеленої угоди та вимог, встановлених ЄС 2030.

Одним з етапів проєкту є курс перепідготовки «Енергоефективні будівлі», організований Словацьким технологічним університетом у Братиславі [3], спрямований на посилення гармонізації академічних підходів і залучення зацікавлених сторін для розробки нових курсів і надання можливості викладачам українських університетів зрозуміти та вивчити сучасні методи оцінювання та впровадження їх у навчальний процес. Результатом тренінгового курсу є те, що викладачі українських ЗВО

ознайомились з новими методами викладання-навчання-оцінювання та впровадження їх у навчальний процес.

Менеджер будівельних проектів (МБП) має свої відмінності в порівнянні з іншими менеджерами. Ось деякі ключові відмінності [4]: технічний аспект (МБП повинен мати розуміння технічних аспектів будівництва, враховувати інженерні аспекти та взаємодіяти з різними фахівцями); ризики і невизначеність (будівельні проекти пов'язані з погодними умовами, змінами в законодавстві чи непередбачуваними подіями на будівельному майданчику); процеси замовлення та підяду (управління процесами замовлення матеріалів та виконання підрядних робіт є важливою частиною МБП); різноманітність стейкхолдерів (замовники, архітектори, інженери, підрядники вимагають ефективного управління взаємовідносинами); сезонність та тимчасовість (будівельні проекти мають обмежений час виконання та є сезонними).

Отже, виконання програми розвитку будівництва в поствоєнний період потребує координації зусиль уряду, міжнародних організацій, бізнесу і громадянського суспільства для забезпечення ефективного і сталого відновлення країни.

Література

1. Innovative master courses supporting the improvement of the energy and carbon footprint of the Ukrainian building stock – UKRENERGY. Веб-сайт *odaba.edu.ua*: Одеська державна академія будівництва та архітектури. 26 червня 2024р. URL: <https://odaba.edu.ua/news/page2/842> (дата звернення: 28.11.2024).
2. Інноваційні магістерські курси, що сприяють покращенню енергетичного та вуглецевого сліду українського житлового фонду – E+UKRENERGY. Веб-сайт *ukrenergy-erasmusplus.eu*: UKRENERGY project is co-funded by the European Union (EU) under the Erasmus+ Programme (Grant Agreement no. 101082898-2022). 26 червня 2024р. URL: <https://ukrenergy-erasmusplus.eu/uk> (дата звернення: 25.11.2024).
3. Intensive retraining course "Energy Efficient Buildings": програма курсу перепідготовки. м. Братислава, Словацька Республіка. 16 – 20 вересня 2024 р.; The Slovak University of Technology in Bratislava: STU, 2024. 9с.
4. Постернак І.М. Доцільність ОПП "Менеджмент будівельних проектів" для спеціальності 192 "Будівництво та цивільна інженерія". *Управління якістю підготовки фахівців*: матеріали XXIX Міжн. науково-методичної конф., м. Одеса, 18–19.04.2024 р.; Одеська держ. академія будівництва та архітектури. Одеса: ОДАБА, 2024. Ч.1., С. 186.

Прокоп’єва А.А.
к.е.н., доцент
«Київський авіаційний університет»
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ДИСБАЛАНСИ ЯК ДЖЕРЕЛО НЕСТАБІЛЬНОСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Соціально-економічні дисбаланси виникають через нерівномірний розподіл багатства, доступу до ресурсів, рівня зайнятості та економічного розвитку між країнами або регіонами. Ці відмінності посилюють загрози для глобальної економічної безпеки, створюючи передумови для політичних конфліктів, фінансових криз і торгівельної напруженості.

Економічна нерівність підриває стабільність, збільшуючи ризики дефолтів, зменшуючи обсяги міжнародної торгівлі та посилюючи залежність слабших країн від зовнішньої допомоги.

Глобальна взаємозалежність ускладнює боротьбу з економічними кризами: проблеми в одній країні можуть спричинити ефект доміно, що загрожує безпеці цілих регіонів.

Економічна нерівність між розвиненими державами та країнами, що розвиваються, створює дисбаланси в міжнародних економічних відносинах.

Обмежений доступ до технологій і фінансів. Країни з низьким доходом не можуть впроваджувати сучасні інновації, що робить їх менш конкурентоспроможними.

Вплив на людський капітал. Недостатнє фінансування освіти й медицини погіршує якість робочої сили, що гальмує економічний розвиток.

Соціальні наслідки. Бідність і нерівність доходів призводять до міграційних потоків, соціальних конфліктів і політичної дестабілізації.

Країни, що розвиваються, часто залежать від іноземних інвестицій і кредитування, що робить їх вразливими до зовнішніх шоків.

Приклад азійської кризи 1997 року. Раптовий відтік капіталу спричинив падіння національних валют і масові банкрутства компаній у Південно-Східній Азії.

Зовнішній борг. Зростання зовнішнього боргу підвищує ризик дефолту, особливо під час економічних криз, як це сталося в Аргентині в 2001 році.

Відсутність фінансових буферів. Низький рівень валютних резервів ускладнює управління кризами.

Глобалізація, хоч і сприяє зростанню світової економіки, має нерівномірний вплив на окремі країни.

- Деіндустріалізація. Втрата виробничих потужностей у слабких економіках через переважання імпорту дешевого товару з розвинених країн.
- Нерівність у вигодах. Більшість доходів від глобалізації концентрується в руках багатих країн, посилюючи нерівність.
- Соціальні протести. Нерівномірний розподіл вигод викликає незадоволення населення в країнах, що розвиваються, наприклад, у Латинській Америці.

Економічні дисбаланси стимулюють трудову міграцію, що має як позитивні, так і негативні наслідки.

- Переваги - Міграція сприяє вирівнюванню доходів через грошові перекази мігрантів.
- Недоліки - У країнах-приймачах виникає перенасичення ринків праці, що може створювати соціальну напругу.
- Втрати для країн-донорів - Масовий відтік робочої сили послаблює економіку країн-джерел.

Розвинені країни мають ресурси для адаптації до кліматичних змін, тоді як країни з низьким доходом зазнають найбільших збитків.

Зміни клімату. Часті стихійні лиха вразливі регіони, наприклад, країни Африки, підвищують витрати на відновлення економіки.

Екологічні мігранти. Зміни клімату сприяють масовій міграції, що створює додатковий тиск на світову економіку.

Економічна нерівність сприяє формуванню протекціоністських політик, торговельних воєн і політичної радикалізації.

Радикалізація суспільств. Бідність і нерівність стимулюють популістські рухи, що можуть підривати міжнародну співпрацю.

Торгова напруженість. Нерівні умови торгівлі між країнами провокують конфлікти на міжнародному рівні.

Подолання соціально-економічних дисбалансів вимагає комплексного підходу:

1. Економічна інтеграція. Регіональні економічні союзи сприяють вирівнюванню рівня розвитку.

2. Фінансова допомога. Надання доступу до міжнародних фінансових ресурсів, таких як SDR МВФ, допомагає країнам стабілізувати свої економіки.

3. Освітні та технологічні ініціативи. Інвестиції в освіту та технології створюють основу для сталого розвитку.

Умови довготривалої війни суттєво трансформують економічну безпеку України. Після початкової адаптації до шоків повномасштабного

вотргнення економіка поступово перейшла до функціонування у режимі воєнного часу. Це, з одного боку, створює можливості для стабілізації та оптимістичних прогнозів щодо відновлення, але з іншого — формує нові ризики та виклики.

У 2024 році головними загрозами економічній безпеці залишаються прямий вплив війни (фізичні руйнування інфраструктури та виробничих потужностей, перешкоди для ведення економічної діяльності, ракетні атаки), нестача кваліфікованої робочої сили, а також загроза поглиблення макроекономічних диспропорцій. Невизначеність щодо обсягів руйнувань і механізмів компенсації збитків ускладнює оцінку фінансових та часових перспектив відновлення ключових секторів економіки.

За даними оцінки, проведеної Світовим банком, Єврокомісією та ООН, станом на кінець 2023 року вартість відновлення після війни становить 486 млрд доларів США. Найбільші руйнування зафіксовано в таких секторах, як житлове господарство, транспорт, промисловість, енергетика та сільське господарство. Географічно найбільш постраждали Донецька, Харківська, Луганська, Запорізька, Херсонська та Київська області. Прямі втрати оцінюються у 152 млрд доларів.

Попри значні виклики, економіка України продемонструвала стабілізацію у 2023 році. Реальний ВВП країни відновився до 75% рівня 2021 року, хоча залишається залежність від зовнішньої фінансової підтримки. Зростання ВВП на 5,3% зафіксувало позитивну динаміку, однак для досягнення довоєнного рівня необхідні 6-7 років щорічного приросту на рівні 5%. За прогнозами МВФ, до 2027 року реальний ВВП досягне 90,5% показників 2021 року.

Водночас основні ризики для економіки пов’язані з низьким рівнем внутрішнього споживчого попиту, який частково підтримується соціальними видатками. Багато з цих витрат фінансуються за рахунок міжнародної фінансової допомоги. Позитивними змінами стали зростання зайнятості та попиту на робочу силу. Проте для забезпечення сталого відновлення потрібні додаткові інвестиції, розвиток виробничого сектору та стратегічні антикризові заходи.

Демографічні зміни та соціальні деформації також створюють значні виклики для економічної безпеки. Міграція населення, старіння робочої сили та обмежені можливості держави для повноцінної підтримки соціальних програм посилюють ризики. Попри певну стабілізацію соціальних процесів, ефективні моделі соціальної підтримки потребують подальшого розвитку.

Серед фінансових загроз виділяються високий рівень державного боргу, бюджетний дефіцит, скорочення податкових і митних надходжень, нестабільність пенсійної системи та недостатність фінансування ключових галузей. Банківська система, на думку експертів, демонструє помірний рівень стабільності, завдяки ефективній політиці НБУ.

Експортні обмеження, логістичні труднощі та зруйнована інфраструктура залишаються суттєвими факторами ризику для зовнішньої торгівлі. Відновлення експорту стратегічних товарів і зміцнення ланцюгів постачання є критичними для поліпшення зовнішньоекономічної складової.

Загрози у сфері продовольчої безпеки також залишаються актуальними. Через бойові дії скорочуються сільськогосподарські площі, руйнується інфраструктура зберігання та переробки продукції. Дефіцит робочої сили та обмеженість фінансових ресурсів погіршують ситуацію.

Непередбачуваність війни ускладнює визначення повного спектру викликів для економічної безпеки. Серед нових ризиків — посилення конкуренції за ресурси, екологічні кризи, залежність від міжнародної допомоги та необхідність адаптації до нових технологій. Вирішення цих завдань потребує системного підходу та залучення міжнародних партнерів.

Соціально-економічні дисбаланси є ключовою загрозою глобальній економічній безпеці. Для їх подолання необхідно забезпечити справедливий розподіл ресурсів, розвивати механізми міжнародної співпраці та впроваджувати інноваційні фінансові інструменти. Лише колективні зусилля дозволять створити стійкі та справедливі економічні системи.

Література

1. Жаліло Я. А., Базилук Я. Б., Собкевич О. В. та ін. Стратегічна ціна російської агресії для економіки України / за наук. ред. д. е. н. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2022. 67 с.
2. Ватаманюк-Зелінська У. З., Прицак Я. М., Зелінський М.-П. Б. Особливості формування та виконання державного бюджету України в умовах воєнного стану. Економічний простір. 2023. № 185. С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-5>.
3. Луніна І. О. Потенціал публічних фінансів для забезпечення видатків воєнного періоду та поствоєнного відновлення України. Фінанси України. 2022. № 8. С. 7–26. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.08.007>. Вісник соціально-економічних досліджень, № 1-2 (88-89), 2024 ISSN 2313-4569 101
4. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. Світ фінансів. 2022. Вип. 4 (73). С. 45–55. DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2022.04.045>.
5. Якименко Ю., Юрчишин Ю. Відновлення України : точка відліку і напрями дій влади : аналітична доповідь. Київ : Центр Разумкова, 2022. 20 с.
6. Дибя М. І., Гернего Ю. О., Шкода Т. Н. Потенціал фінансування відбудови економіки України з врахуванням критеріїв ESG. Фінанси України. 2022. № 7. С. 57–69. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.07.057>.
7. Державна казначейська служба України : сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 07.02.2024).

References

1. Zhalilo, Ya. A., Bazyliuk, Ya. B., Sobkevych, O. V. et al. (2022). The strategic price of russian aggression for the economy of Ukraine. Ed. by Ya. A. Zhalilo [Stratehichna tsina rosiiskoi ahresii dlia ekonomiky Ukrainy], NISD, Kyiv, 67 s. [in Ukrainian]
2. Vatamaniuk-Zelinska, U. Z., Pritsak, Ya. M., & Zelinskyi, M.-P. B. (2023). Peculiarities of the formation and execution of the state budget of Ukraine in the conditions of martial law [Osoblyvosti formuvannya ta vykonannya derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh voiennoho stanu], Ekonomichniy prostir, No. 185, s. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/185-5> [in Ukrainian]
3. Lunina, I. O. (2022). The potential of public finances for expenses ensuring of the war period and the post-war reconstruction of Ukraine [Potentsial publichnykh finansiv dlia zabezpechennia vydatkiv voiennoho periodu ta postvoiennoho vidnovlennia Ukrainy], Finansy Ukrainy, No. 8, s. 7–26. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.08.007> [in Ukrainian]
4. Liutyi, I., Rozhko, O., & Liutyi, S. (2022). Optimization of state budget expenditures of Ukraine in war conditions [Optymizatsiia vydatkiv derzhavnoho biudzhetu Ukrainy v umovakh viiny], Svit finansiv, No. 4 (73), s. 45–55 [in Ukrainian]
5. Yakymenko, Yu., & Yurchyshyn, Yu. (2022). Restoration of Ukraine: starting point and directions of government actions. Analytical report [Vidnovlennia Ukrainy: tochka vidliku i napriamy dii vlady. Analitychna dopovid], Kyiv, Tsentr Razumkova, 20 s. [in Ukrainian] ISSN 2313-4569 Вісник соціально-економічних досліджень, № 1-2 (88-89), 2024 102
6. Dyba, M. I., Herneho, Yu. O., & Shkoda, T. N. (2022). The potential of financing the reconstruction of the Ukrainian economy of taking into account ESG criteria [Potentsial finansuvannia vidbudovy ekonomiky Ukrainy z vrakhuvanniam kryteriiv ESG], Finansy Ukrainy, No. 7, s. 57–69. DOI: <https://doi.org/10.33763/finukr2022.07.057> [in Ukrainian]
7. State Treasury Service of Ukraine: website [Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy: sait]. Retrieved from: <https://www.treasury.gov.ua> [in Ukrainian]

Рєпа О.І.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Рєшителько Т.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ПРОЦЕСУ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В сучасних умовах інтелектуальні (нематеріальні) активи відіграють важливу роль у діяльності як малих і середніх підприємств (МСП), так і провідних світових ТНК. Це підтверджують дані галузевого дослідження Interbrand, які показують, що інтелектуальна власність відіграє дедалі більшу роль у діяльності провідних світових ТНК, особливо в таких галузях, як інформаційні технології, фінансові послуги, фармацевтика, автомобілебудування, предмети розкоші, харчові продукти й напої. При цьому в деяких галузях на торгові марки припадає майже вся вартість нематеріальних активів (наприклад, предмети розкоші). Виняток становлять

компанії, що працюють у галузях, де матеріальні активи, як і раніше, домінують, наприклад у важкій промисловості, комунальному господарстві й роздрібній торгівлі. Вартість об'єктів ІВ змінюється з плином часу й може бути різною у різних груп учасників ринку.

Вибір методу оцінки залежить від мети й наявної інформації. Найчастіше використовуваним підходом до оцінки ІВ є дохідний підхід, який заснований на принципі економічних очікувань.

Одним із найефективніших дохідних підходів є метод звільнення від роялті, згідно з яким вартість ІВ визначається шляхом порівняння потенційних платежів за її використання, які можна було б заощадити, володіючи активом, із ситуацією, якби його було ліцензовано в третій стороні. Вартість інтелектуальної власності визначається шляхом порівняння потенційних платежів за її використання, які можна було б заощадити, володіючи активом, із ситуацією, якби його було ліцензовано в третій стороні. У цьому випадку застосовується така формула оцінки на основі роялті:

$$S_{\text{оис}}^i = q_i \cdot R_i \cdot p_i \cdot d, \quad (1.1)$$

де S - вартість об'єкта ПІВ у період i , q - установлений обсяг виробництва продукції з використанням об'єкта ПІВ у період i , у кг одиниць, R - розмір роялті в період i , у %, p - ціна ліцензійного продукту в період i й d - коефіцієнт дисконтування [1, р. 125-129].

При цьому, якщо період 1 не збігається зі строком дії ліцензійної угоди і передбачає виплати в декілька етапів, вартість об'єкта ПІВ визначається як сума вартостей усіх періодів. Очевидною перевагою закону про звільнення від сплати роялті є те, що він дозволяє дуже точно оцінити вартість ПІВ. Згідно з цим методом, вартість нематеріального активу визначається як теперішня вартість грошових потоків, що припадають на цей об'єкт, за вирахуванням частки грошових потоків, що припадають на інші активи підприємства й інші активи [2].

Для визначення вартості ІВ у рамках обраного дохідного підходу визначається ставка дисконтування. Ставка дохідності на власний капітал розраховується за допомогою моделі ціноутворення капітальних активів (Capital Asset Pricing Model, CAPM) [17]. Рівняння моделі такі має такий вигляд:

$$R_e = R_f + B(R_m - R_f) + S_1 + S_2 + S_3, \quad (1.2)$$

де R_f - безризикова ставка (включно з країновим ризиком),

R_m - середньоринкова норма прибутковості,

B - коефіцієнт, що відображає амплітуду коливань цін цільової компанії по відношенню до всіх інших компаній, які працюють у даному сегменті ринку,

S_1 - премія за розмір компанії,

S_2 - премія за ризики, характерні для інвестицій у компанію,

S_3 - премія за країновим ризиком.

Передбачається, що на додаток до оцінюваної інтелектуальної власності задіяні тільки матеріальні активи, які не настільки важливі для генерування грошових потоків. Ставка прибутковості інтелектуальної власності фактично є ставкою дисконтування бізнесу.

Ринкова вартість аналізованого комплексу ІВ визначається за такою формулою:

$$PV = \sum CF_t / (1+R)^{(t-0,5)}, \quad (1.3)$$

де PV - ринкова вартість товарного знака,

CF_t - грошовий потік у t -му році прогнозного періоду,

R - ставка дисконтування.

При цьому визначається значущість кожного методу й об'єктивність ринкової ситуації. Дуже важливо розуміти природу і характеристики оцінюваної ІВ, а також особливості досліджуваного ринку.

Однією з проблем об'єктивної оцінки нематеріальних активів є збалансоване ціноутворення під час укладення договорів купівлі-продажу та/або передання ПІВ, яке характеризується насамперед технологічною рентою, тобто прибутком понад звичайну норму прибутку, що отримується у виробництві без конкурентних переваг за рахунок об'єкта ІВ. Це має бути включено в ціну. У випадку з передовими технологіями цей показник визначається як різниця між відпускнуою ціною фірми, добутком ціни одиниці продукції й середньогалузевим прибутком, вираженим у частках від ціни одиниці продукції. Таким чином, країни «наздоганяючого розвитку», що мають більш ємні ринки і вищу ефективність використання капіталу, ніж розвинуті країни, більш привабливі для іноземних інвесторів і пропонують вищу прибутковість ключових фондів. Взаємозв'язок між прибутковістю інвестицій в ключовий капітал і часткою інвестицій в ключовий капітал у валовому внутрішньому продукті (ВВП) можна виразити таким рівнянням:

$$\Delta GDP_t = \frac{VA_t}{CF_t - 1} \times \frac{CF_t - 1}{GDP_t - 1} \times 100, \quad (1.4)$$

Де Δ - темп зростання (%), t - звітний період, (t_1) - попередній період, VA - додана вартість, SF - інвестиції в ключовий капітал [1].

Таким чином, рівень нагромадження науково-технічного розвитку, поряд з монополією на передові технології, приносить конкурентні переваги власникам інтелектуальної власності.

Однак слід визнати, що нині у світі не існує досконалої системи оцінки компонентів ПІВ. Водночас існують практичні аспекти проблеми оцінки вартості ПІВ. Водночас практичні аспекти оцінки ПІВ залишаються менш поширеними і менш розробленими, ніж наукові. У даній статті використано роботи Б.Ковіна і Т.Ковіна і Т.Стіверса, які проаналізували 253 американські компанії, опубліковані в журналах US Fortune 500 і Canadian P500 і Canadian Post 300, а також проаналізували 253 американські компанії, опубліковані в журналах US Fortune 500 і Canadian P500 і Canadian Post 300. Результати дослідження показали, що, хоча 63 % компаній-виборщиків вважали, що вимірювання інтелектуального капіталу є важливим компонентом вартості компанії, лише 14 % компаній-виборщиків справді вимірювали його, тільки 10 % реально вимірювали його і тільки 10 % реально використовували результати вимірювання під час розроблення стратегії виявилось саме так [3].

Брак інформації й відсутність ринкових критеріїв істотно ускладнюють завдання визначення вартості ІВ. У цьому разі оцінка вартості ІВ важлива не сама по собі, а як індикатор для ухвалення власниками компанії певних рішень, для ухвалення потенційними інвесторами, партнерами й споживачами певних рішень, виступати як важливий критерій для потенційних інвесторів, партнерів і споживачів, виступати як важливий критерій привабливості бізнесу і слід розуміти, що вона може виступати як важливий критерій підвищення привабливості бізнесу. Останнє є причиною підвищення привабливості бізнесу. Тому питання оцінки нематеріальних активів останніми роками стає дедалі актуальнішим, що спонукає до розроблення методик оцінки.

Література

1. Клінов В.Г., Ревенко Л.С., Ружинська Т.І. Світовий ринок технологій. Світові товарні ринки й ціни. Київ: МДІМВ-Університет. С. 427-467.
2. Бутнік-Сіверський О.Б. Ліцензії й платежі. Інтелектуальна власність. 2022. № 10. С. 34–38.
3. Сардак С.Є. Дослідження структури й тенденцій розвитку світового ринку інформаційних технологій. Технологічний аудит й резерви виробництва. 2021. №4/5. С. 96-100.

Решитько Т.В.

к. е. н., доцент

Кожемяченко Ю.О

**здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ЕКСПОРТ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Для успішного існування на світовому ринку, участі у міжнародній торгівлі Україна має власну зовнішньоекономічну інфраструктуру, яка забезпечує просування товарів чи послуг від виробників до споживачів інших країн. Зовнішня торгівля розуміється як торгівля між однією країною та іншою і включає експорт та імпорт товарів і послуг за певну плату.

Наша держава характеризується багатьма показниками: обсягом експорту (імпорту) країни, обсягом експорту (імпорту) такої продукції [1].

У 2022-2023 роках в Україні в умовах воєнного стану відбулася зміна географії та товарної структури експорту продукції. У 2021 найбільші обсяги експорту агропродовольчої продукції з України надходили до таких країн як: Китай (11.8 % загального обсягу), Польща (7.7%), Туреччина (6.1 %), Італія (5%) та інші країни ЄС [2]. А у 2022 найбільше продовольства експортувалося до країн членів ЄС. Зокрема, до Польщі (15.1 %), Румунії (8.7%) Туреччини (6.7%). Китай за обсягами експорту з України продовольчої продукції опинився у 2022 р. на 4-му місці, через проблеми, пов'язані з порушенням логістики зернових культур.

Якщо розглядати експорт вітчизняної агропродовольчої продукції в географічному розрізі, то 63.2 % становить експорт продовольства до країн ЄС, 22.2 % – до країн Азії, 4.8 % – до країн Африки.

В 2023 р. найбільше експортовано продовольчих товарів з України в наступні країни:

- Польща: 3,4 млрд дол. США (-25,2% падіння від обсягів за вісім місяців 2022 року).
- Румунія: 2,6 млрд дол. США (+20,6%).
- Китай: 1,8 млрд дол. США (+8,4%). [2].

Про географічну структуру експорту агропродовольчої продукції свідчить Рис. 1.

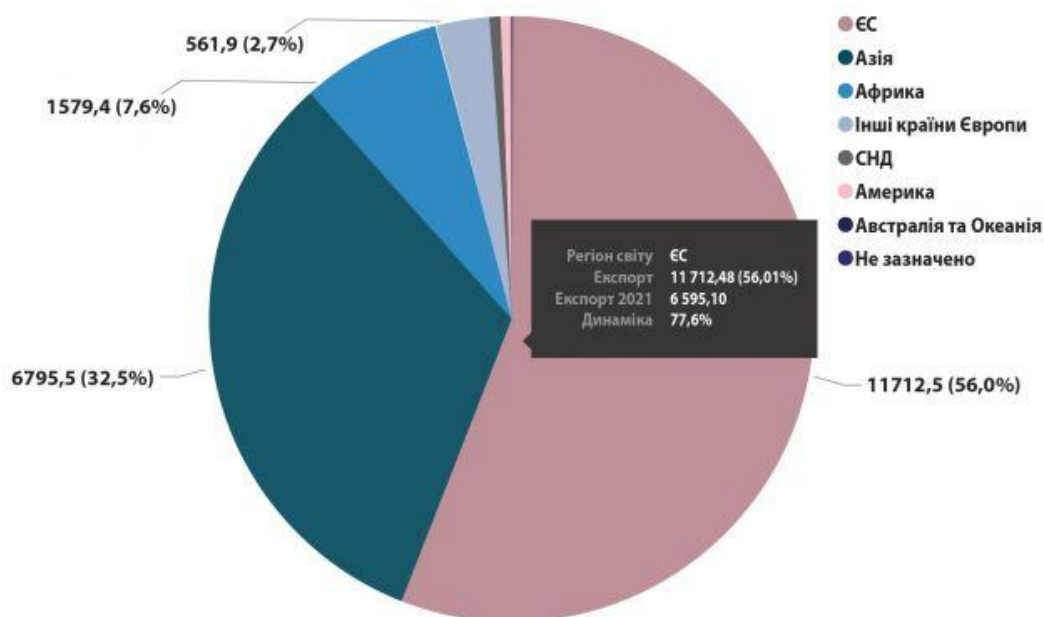

Рис. 1. Географічна структура експорту агропродовольчої продукції за регіонами світу, млн доларів США

Економіка України поступово пристосовується до функціонування в умовах воєнного стану, що відображається в показниках зовнішньої торгівлі. Так, товарообіг України почав відновлюватися, навіть показує невелике зростання у вартісному вимірі на 4 %. Проте у фізичних одиницях обсяг товарообігу зменшився на рівнозначну величину [3].

Дослідження показують, що негативну динаміку вітчизняного експорту товарів не вдалося подолати. Обсяг експорту скоротився у 2023 р. порівняно з 2022 р. на 14 % до 19,4 млрд дол. США. Фізичні обсяги експорту зросли на 4% завдяки вирішенню деяких проблем із логістикою, що виникли у зв'язку з російською агресією.

На відміну від експорту, вартісні обсяги імпорту товарів в Україну збільшилися на 20 % до 30,4 млрд дол. США, однак, фізичні обсяги імпорту у 2023 р. впали на 26 %, що свідчить як про зростання світових цін на основні товари українського імпорту, так і про певні зміни у самій товарній структурі імпорту [3].

Значне зростання негативного сальдо торгівлі товарами, до понад 11 млрд дол. США, відбулося, зокрема, через значний дефіцит у торгівлі машинами, устаткуванням і транспортом, паливно-енергетичними товарами, продукцією хімічної промисловості, текстилем, текстильними виробами, взуттям та іншими товарами [3].

Основними категоріями українського експорту у 2022 р. були зернові культури, жири та олії, недорогоцінні метали (зокрема чорні метали), що

разом складають 47 % загального експорту, а за 4 місяці 2023 р. цей показник навіть збільшився до 53 %, через зростання експорту зернових культур. Частка чорних металів у експорті скоротилася, оскільки основні потужності цієї галузі розміщені на сході України та в зоні бойових дій, що погіршує ситуацію з логістикою та виробництвом.

Деякі категорії імпорту товарів до України показали позитивну динаміку: насіння й плоди олійних рослин (+99 %), паливно-мастильні матеріали(+22 %), м'ясо та їстівні субпродукти (+20 %), молоко та молочні продукти (+22 %), продукти переробки овочів, плодів та горіхів (+21 %) та готові харчові продукти з м'яса, риби (+27 %) [2].

Провівши дослідження, ми дійшли висновку, що Україна сьогодні знаходиться на початковій стадії входження до світових ринків агропродовольчої продукції, а у кон'юктурі вітчизняного експорту продовольства переважає сировинна складова або продукція з низькою доданою вартістю. Готових харчових продуктів експортується мало [4].

Розглядаючи перспективи поставок вітчизняного експорту на світові ринки агропродовольства, необхідно враховувати внутрішній потенціал аграрного сектору економіки України, особливо в період воєнних дій і тенденції розвитку та функціонування міжнародних ринків продовольства.

Література

1. Черкаський Д. Світова торгівля та її структура. Харків. ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2020. С.36-37.
2. Нечипорук Аліна, Котова Марина, Кочубей Дмитро, Експорт України в умовах воєнного стану// Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Київ. 2023. №5 с. 23-28.
3. Зовнішня торгівля товарами. Підсумки I півріччя 2023 року URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/zovnishnya-torhivlya-tovaramy-pidsumky-i-pivrichchya-2023-roku> .
4. Решитько Т.В. Експорт агропродовольчої продукції України як фактор розвитку міжнародних економічних відносин. Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 11(44). 2024. С. 327- 334.

Решитько Т.В.

к. е. н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬСТВОМ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ

Еволюція розвитку людської спільноти показує, що в різні часи, в різних регіонах планети періодично спостерігається проблема нестачі

продовольчої продукції. Сьогодні забезпечення продовольством виходить на перший план світової економічної системи, що потребує значних зусиль та співробітництва всіх країн світу.

Питаннями дослідження забезпечення продовольством населення займаються багато вітчизняних та зарубіжних вчених. В. І. Власов, І. О., Гойчук, П. Саблук, О. Білорус, В. Власов та інші науковці розкривають причини і тенденції забезпечення продовольством населення земної кулі в умовах глобалізації. Вони виявили, що головними подіями, які передують виникненню продовольчої проблеми, є різні обсяги виробництва та споживання аграрної продовольчої продукції в різних регіонах планети. Причому, обсягів виробленого продовольства достатньо для подолання проблеми голоду на земній кулі, але існує різниця між кількістю виробленої продовольчої продукції та її споживанням. Вчені визначають перспективи розвитку аграрного сектору, проблеми експорту продовольства на світові аграрні ринки. Автори стверджують, що в умовах глобалізації, у світі не існує єдиної дієвої моделі вирішення проблеми голоду [1].

Виробництво продукції сільського господарства та експорту продовольства є актуальною проблемою сучасності. Кожна країна, чи то багата, чи бідна намагається забезпечити раціон харчування у мирний час для всіх соціальних груп населення та мінімальний раціон у скрутних обставинах - на випадок війни, стихійного лиха тощо [2].

Як показують дослідження, у сучасному світі існує дисбаланс між кількістю виробленого і спожитого продовольства. Так у розвинених країнах населення споживає більше їжі, ніж його реальні потреби, разом з тим, у бідних країнах майже мільярд мешканців щодня голодують.

Ми виявили, що проблема забезпечення агропродовольчою продукцією населення тісно пов'язана із станом економічного розвитку, політичною ситуацією та структурою населення кожної країни. В економічно розвинених країнах, де у сільському господарстві, впроваджено новітні технології виробництва культур та вирощування тварин, відносно невелика чисельність населення виробляє таку кількість продовольства, що повністю задовольняє потреби населення країни, а надлишок аграрної продукції направляється на експорт [3].

В країнах, що розвиваються, де мешкає майже 4/5 населення світу, виробляється біля 1/3 світових обсягів продовольства, а споживається більше 1/3 світових обсягів споживання. В цих країнах низький рівень розвитку аграрного сектору спричиняє бідність сільського населення [2].

Як свідчать статистичні дані, нині мешканці 50 суверенних держав світу недоїдають [4]. Згідно звіту ООН про стан продовольчої безпеки та харчування у світі (SOFI), у 2023 р. майже 733 млн. осіб голодували, тобто кожен одинадцятий мешканець планети та кожен п'ятий мешканець Африки.

В регіональному розрізі, в Африці кількість населення, що голодує складає 20,4 %, в Азії – 8,1 %, в Латиській Америці-6,2 %. У 2022-2023 рр. чисельність голодуючих зросла у Західній Азії, Карибському басейні та більшості регіонів Африки [4].

За прогнозами Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку (IFAD), дитячої організації ООН Фонду (ЮНІСЕФ) та інших впливових міжнародних організацій, якщо така тенденція буде продовжуватися, то у 2030 році майже 582 млн. осіб, або майже 8% населення світу, хронічно недоїдатимуть, з них - половина в Африці [5].

У доповіді Всесвітньої продовольчої програми (ВПП), наголошено, що 60% голодуючих живуть у районах, охоплених війною і насильством. Ще одним доказом цього слугує війна Росії проти України. Причинами голоду у світі є воєнні дії, економічні кризи, екстремальні погодно-кліматичні умови тощо.

Для вирішення проблеми дефіциту агропродовольства на планеті, FAO рекомендує до 2050 р. збільшити на 70 % виробництво продовольства у світі, для забезпечення населення, яке, прогнозовано складатиме 9,3 млрд осіб. Вчені вважають, що у 2050 р. попит на продовольче і фуражне зерно на світових ринках зросте до 3 млрд тон [4].

Події останніх трьох років свідчать, що оскільки у російсько-українській війні приймають участь дві держави – потужні виробники зернових, технічних культур та мінеральних добрив, це має негативний вплив на міжнародні логістичні шляхи, сприяє зростанню цін на продовольство, добрива, енергоносії і може стати причиною виникнення голоду у багатьох регіонах планети.

За прогнозом ООН, якщо війна в Україні не закінчиться і надалі триватиме, то близько 323 млн осіб мешканців бідних країн світу опиняться віч на віч з проблемою смерті від голоду, а на 90 % українського населення очікує бідність [6].

Як свідчить статистика, серед головних причин таких негативних явищ є недоїдання серед дітей, адже, 9 % з них виснажені від голоду, а кожна четверта дитина у світі недорозвинута фізично, 65 дітей із тисячі помирають у віці до 5 років [5].

Окрім того, недоїдання негативно впливає на фізичний та інтелектуальний розвиток людини, є причиною багатьох серйозних захворювань. У країнах, де населення стикається з проблемою голоду, середня тривалість життя складає 45–50 років, а у розвинених країнах - 75 років.

Відомі і інші причини виникнення голоду, часто вони пояснюються низьким рівнем добробуту населення та відсутністю інвестицій в аграрний сектор економіки.

Підтвердженням цього є дослідження, проведені FAO, які свідчать про наступне:

- інвестиції в сільське господарство знижують голод і бідність в 5 разів;
- природні катаклізми спричиняють голод;
- нестача продовольства виникає, коли структура землеробства та площа сільськогосподарських угідь не відповідають потребам країни;
- існує розбіжність у попиті і пропозиції на продовольчу продукцію;
- безкоштовне використання європейськими державами корисних копалин, природних і людських ресурсів колоніальних країн, призводить до бідності останніх;
- наявність диктаторських форм правління у бідних державах, відсутність демократії;
- збройні конфлікти, внаслідок яких мільйони осіб вимушено мігрують;
- надзвичайно високі ціни на агропродовольство, не дозволяють бідному населенню його купити тощо [5].

Всесвітня продовольча програма ООН передбачає співпрацю багатьох країн з цією міжнародною організацією з питань пом'якшення проблеми голоду. Серед заходів підтримки голодуючих: допомога продуктами харчування на час війни, стихійного лиха, харчування для дітей та вагітних жінок, продовольчі ваучери для бідних людей, підтримка фермерських господарств, які вирощують агропродовольчу продукцію тощо.

У багатьох розвинених державах виявляють проблему та надають допомогу країнам, населення яких страждає від недоїдання та голоду. Цим займаються державні органи, волонтери, релігійні організації. Україна також, навіть у складний час війни, допомагає голодуючому населенню планети, постачаючи агропродовольчу продукцію бідним країнам світу.

Література

1. Решитько Т.В. Світові ринки агропродовольчих товарів, участь у них України. Центральнотукаїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 7(40). 2021. С.115-122.

2. Решитько Т.В. Розвиток міжнародних торговельних відносин аграрного сектору економіки України в контексті євроінтеграції. Центральнотраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 9(42). 2023. С. 117-124.
3. Решитько Т.В. Експорт агропродовольчої продукції України як фактор розвитку міжнародних економічних відносин. Центральнотраїнський науковий вісник. Економічні науки. Випуск 11(44). 2024. С. 327- 334.
4. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations). 2023. Food Security Indicators. URL: www.fao.org/faostat/en/#data/FS
6. Кількість голодуючих у світі зросла до 735 мільйонів URL: <https://bizagro.com.ua/kilkist-goloduyuchih-u-sviti-zrosla-do-735-miljoniv-oon/>

Рудніцький О.М.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Зомчак Л.М.

к.е.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

БАГАТОФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ США НА ОСНОВІ РЕГРЕСІЙНИХ МОДЕЛЕЙ

Актуальність дослідження ВВП США обумовлена його важливою роллю як одного з основних показників, що характеризують економічний стан країни. США є однією з найбільших економік світу, і зміни в її ВВП мають значний вплив на глобальні економічні процеси. Вивчення факторів, які визначають ВВП цієї країни, дозволяє зрозуміти глибинні механізми економічного зростання, а також ефективність економічної політики. Оскільки ВВП залежить від численних макроекономічних показників, таких як населення, витрати уряду, інвестиції, експорт і імпорт, важливо досліджувати їх взаємозв'язки для забезпечення точних прогнозів та оптимізації політичних і економічних рішень.

Макроекономічні дослідження супроводжуються використанням економетричних моделей, серед яких варто виділити авторегресійний підхід [1, 2], симульативне моделювання [3], моделювання на панельних даних [4, 5], дистрибутивно-лагові моделі [6] тощо.

Мета дослідження полягає у побудові багатофакторної моделі, в основі якої лежать основні макроекономічні показники, та перевірки її на наявність явища мультиколінеарності. Для проведення аналізу взяті дані із офіційної сторінки Світового Банку [7].

Для дослідження цього явища ми взяли такі економічні показники США за 2000-2022 роки: населення, видатки уряду, прямі іноземні інвестиції

в США, доходи і витрати домогосподарств, експорт та імпорт США. В якості результуючої змінної Y , тобто тієї, на яку впливають вище згадані фактори, взято ВВП США (табл. 1).

Першим кроком в аналізі є побудова множинної лінійної кореляційно-регресійної моделі (МЛКРМ). Із отриманих даних побудуємо рівняння регресії цієї моделі:

$$Y = -8088 + 0,004 \cdot X_1 + 0,44 \cdot X_2 - 0,448 \cdot X_3 + 0,075 \cdot X_4 + 0,257 \cdot X_5 + 2,495 \cdot X_6 - 0,632 \cdot X_7,$$

де Y – ВВП, x_1 – населення, x_2 – видатки уряду, x_3 – прямі іноземні інвестиції, x_4 – доходи домогосподарств, x_5 – витрати домогосподарств, x_6 – експорт, x_7 – імпорт.

Під час побудови множинних кореляційно-регресійних моделей може виникати явище мультиколінеарності. Її суть полягає у тому, що під час побудови моделі наявний лінійний взаємозв'язок між двома або більше факторними ознаками (ознаками, які спільно впливають інший спільний показник). Наявність мультиколінеарності при побудові багатфакторних моделей в економетрії призводить до того, що оцінки коефіцієнтів регресії будуть необ'єктивними, що своєю чергою може призвести до неправильних висновків при визначенні зв'язків між досліджуваними економічними явищами.

Далі можна проводити аналіз на наявність мультиколінеарності моделі за допомогою кількох методів.

Першим із них є використання критерію Стюдента. При ступені вільності 15 (23 спостереження мінус 7 факторних ознак мінус 1), і рівню значущості 0,01 отримуємо критичне значення 2,95. Тепер порівнюємо розрахунок із емпіричними значеннями у таблиці вище, і бачимо, що деякі значення є нижчими за критичне. Звідси з ймовірністю 99% можна припускати, що у даній моделі наявна мультиколінеарність.

Наступним способом визначити наявність мультиколінеарності є аналіз коефіцієнтів парної кореляції. Для цього будуємо кореляційну матрицю на основі сімох факторних ознак та отримуємо наступну матрицю (табл. 1):

Таблиця 1

Коефіцієнти парної кореляції факторних ознак моделі ВВП США

	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7
X1	1	0,894251	0,477900666	0,665595	0,951946	0,955825	0,939209
X2	0,894251	1	0,378596509	0,740753	0,911279	0,81262	0,842176
X3	0,477901	0,378597	1	0,35122	0,519129	0,555006	0,558523
X4	0,665595	0,740753	0,35121994	1	0,772636	0,546459	0,589856

Продовження таблиці 1

X5	0,951946	0,911279	0,519129194	0,772636	1	0,923366	0,952368
X6	0,955825	0,81262	0,555006452	0,546459	0,923366	1	0,98011
X7	0,939209	0,842176	0,558522533	0,589856	0,952368	0,98011	1

Джерело: побудовано автором

Як можемо побачити, наявна значна кількість показників, вищих за 0,8, що дозволяє нам припускати про наявність мультиколінеарності. На основі цієї матриці розраховуємо визначник матриці та отримуємо показник 0,000002. Враховуючи, що значення є близьким до нуля, то можемо ще раз стверджувати про наявність мультиколінеарності.

Для усунення мультиколінераності почергово виключаємо із моделі чинники. Надалі нам потрібно проводити аналогічний алгоритм дій до тих пір, поки між факторними ознаками, які залишились буде відсутня мультиколінеарність. Після п'яти пройдених етапів обчислення та виключення факторних ознак, залишились X3 та X4 – прямі іноземні інвестиції та доходи домогосподарств США. При проведеному аналізі ми отримали наступні значення f-критерію 2,95 для обох ознак при критичному значенні 8,02.

В ході проведеного дослідження наявності мультиколінеарності в основних економічних показниках США при результуючій змінній ВВП США, ми дійшли висновку, що лінійний взаємозв'язок існував між наступними показниками: населення, видатки уряду, витрати домогосподарств, експорт та імпорт. Тому для проведення об'єктивного аналізу кореляційних зв'язків їх доцільно виключити із аналізованої моделі. Як результат отримуємо модель із результуючою змінною та двома факторними ознаками – прямі іноземні інвестиції та доходи домогосподарств.

Література

1. Zomchak L., Stelmakh A. ARIMA-model of Ukrainian Macroeconomic Indicators Forecasting. Emergence of public development: financial and legal aspects: Collective monograph. 2019. P. 213-221.
2. Zomchak L., Kukhotska T. Wheat market price dynamics in Ukraine: quantitative exploration and forecasting. European Journal of Economics and Management. 2023. №9. P. 14-22.
3. Zomchak L., Klochnyk O. External sector of Ukraine: tendencies, determinants and interdependencies between indicators. Customs Scientific Journal. 2023. №1. P. 62-69.
4. Zomchak L., Vdovyn M., Deresh O. Regional Economic Development Indicators Analysis and Forecasting: Panel Data Evidence from Ukraine. In The International Conference

on Artificial Intelligence and Logistics Engineering. Cham: Springer Nature Switzerland. 2023. P. 217-228.

5. Зомчак Л. М., Умриш Г. Т. Моделювання залежності валового регіонального продукту від сільського господарства України на основі лонгітюдних даних. Економіка і суспільство. 2018. №16. С. 972-977.

6. Зомчак Л. М., Лапінкова А. О. Інфляційні процеси України: авторегресійна дистрибутивно-лагова модель. Цифрова економіка та економічна безпека. 2022. №1 (01). С. 50-55.

7. World Bank Open Data. URL<https://data.worldbank.org/> (date of access: 24.10.2024).

Саматова О.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бабець І.Г.

д. е. н., професор

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СТИМУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ТОВАРІВ

Інтеграція України в міжнародну торгівлю інтелектуальною продукцією та новітніми технологіями може стати ключовим фактором для підвищення її конкурентоспроможності на світовій арені. Активна комерціалізація науково-технічних досягнень дозволить Україні не лише зайняти гідне місце серед економік знань, але й сприяти економічному зростанню на основі інновацій.

Міжнародні економічні відносини [1, р. 100] трактують міжнародний рух технологій «як один із двох процесів: або як звичайну міжнародну торгівлю певними продуктами, або як переміщення факторів виробництва, тобто ресурсів, необхідних для створення інших продуктів». Технології, поряд із працею, можна віднести до людських ресурсів, які застосовуються окремо або у поєднанні з матеріальними ресурсами для створення товарів. Передача технологій передбачає взаємодію між партнерами, у якій щонайменше один із них передає технології іншому, який прагне впровадити їх для досягнення конкретної мети, використовуючи ноу-хау, патенти та технічну допомогу.

Розвинені країни активно застосовують міжнародну передачу технологій для зміцнення своїх позицій на глобальних ринках, що дозволяє їм впливати на структуру виробництва як у державному, так і в приватному секторах. Цей процес сприяє підвищенню технологічного рівня виробництва, розширенню асортименту інноваційних товарів і послуг, а також оптимізації

економічних процесів.

Основними центрами світових технологічних ресурсів є США, Японія та країни Західної Європи (особливо члени ЄС). Ці регіони лідирують у створенні та впровадженні інновацій, що підтверджується кількістю зареєстрованих патентів, розвитком інноваційних стартапів і венчурних компаній. Водночас спостерігається зростання ролі нових інноваційних лідерів, таких як Південна Корея, яка займає 27% світового ринку наукомістких продуктів, що перевищує частку основних країн ЄС (21%) та США (15%) [2].

Успіх цих країн свідчить про важливість комерціалізації інновацій як одного з ключових факторів їх конкурентоспроможності на світовому ринку. Це вказує на необхідність для інших країн розвивати механізми передачі технологій, стимулювати інноваційну діяльність і забезпечувати її інтеграцію в глобальну економіку.

Згідно з даними за 2023 рік, представленими в таблиці 1, високорозвинені країни активно імпортують машини й транспортне обладнання, здійснюючи трансфер технологій та високотехнологічної продукції. Це сприяє зміцненню інноваційного розвитку економік, забезпечуючи підвищення їхньої конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Таблиця 1

Лідери світу за обсягами імпорту машин та транспортного обладнання у 2023 році

Країна	Імпорт машин та транспортного обладнання, млн. дол. США
Європейський союз (27 країн)	1,790,382.2
США	885,957.1
Китай	653,429.6
Німеччина	388,685.4
Гонконг, Китай	292,309.4
Франція	218,005.5
Велика Британія	209,791.3
Японія	190,633.1
Канада	190,159.7
Мексика	172,143.4
Нідерланди	170,768.6
Сінгапур	154,852.4
росія	140,319.9
Південна Корея	127,884.3
Італія	109,974.4
Австралія	99,138.8
Бельгія	97,239.1
Малайзія	86,457.3
Бразилія	85,709.4
Іспанія	81,745.2
Індія	79,004.7

Складено автором за: [3]

Основою економічного розвитку розвинених країн став постійний пошук можливостей для адаптації та запозичення передових технологій, які сприяли створенню нових глобальних секторів економіки. Ці технології були успішно трансформовані у високоякісну та конкурентоспроможну продукцію, доступну за відносно низькою ціною.

Фактори, що стимулювали економічне зростання у провідних країнах світу, включають:

- значні інвестиції приватного капіталу;
- наявність висококваліфікованої робочої сили;
- підвищення продуктивності праці завдяки впровадженню передових західних технологій сприяє оптимізації виробничих процесів, зменшенню витрат часу та ресурсів, а також підвищенню якості кінцевої продукції..

Ці аспекти забезпечили конкурентоспроможність машинобудівного сектору та сприяли його стійкому розвитку.

Література

1. Обґрунтування стратегічних пріоритетів розвитку реального сектору економіки у напрямі підвищення технологічного рівня виробництва. Звіт про НДР, № ДР 0111U003940. – НДЕІ, 2021. – 456 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ndei.me.gov.ua/pdf/AnotovZvit2011.pdf>.
2. Звіт по світових інноваціях журналу The Economist, October 11, 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com>.
3. Статистична база даних COT (WTO) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org>.

Сергієнко Т. І.

к. політ. н., доцент

Митюк А. В.

аспірант 2-го року навчання спеціальність 052 «Політологія»

Національний університет «Запорізька політехніка»

м.Запоріжжя, Україна

ГЛОБАЛЬНІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ В ЕПОХУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність обраної теми зумовлена значними змінами, що відбуваються в глобальному соціально-економічному середовищі, а також переходом до інформаційного суспільства, яке кардинально трансформує політичні процеси, громадську активність та взаємодію громадян з державними інститутами. Ці зміни впливають на електорально-правову

культуру, змінюючи механізми політичної участі, правові норми та інститути громадянського суспільства. В умовах розвитку інформаційного суспільства, цифровізації та глобалізації важливо вивчити, як ці процеси формують нові моделі демократії, політичної стабільності та участі громадян у політичних процесах.

Природа глобальних соціально-економічних трансформацій, що відбуваються під впливом таких чинників, як розвиток технологій та глобалізація, була детально розглянута в працях численних науковців, зокрема І. Ансова, Дж. Гелбрейта, Дж. Даннінга, Р. Каплана, Ф. Котлера, Д. Лук'яненка, М. Портера, В. Рокоча та інших. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, необхідно здійснити глибший аналіз глобальних соціально-економічних трансформацій та їх впливу на електорально-правову культуру, оскільки ці зміни визначають взаємодію громадян з політичними інститутами, політичну мобілізацію та процеси, що регулюють демократію на глобальному рівні.

Глобальні соціально-економічні трансформації - це процеси значних змін у соціальних та економічних структурах на глобальному рівні, спричинені глобалізацією, розвитком нових технологій, інтеграцією ринків, змінами у міжнародних відносинах, а також економічними та політичними кризами. Вони можуть мати як позитивні (економічний розвиток, технологічний прогрес, доступ до інформації), так і негативні (економічні нерівності, соціальна нестабільність, політична напруга) наслідки. Ці трансформації впливають на політичні процеси, змінюючи механізми участі громадян у політиці та взаємодію між інститутами влади і суспільством. Глобалізація та технологічні інновації значно змінюють електорально-правову культуру, впливаючи на політичну участь громадян та правові стандарти. Вони сприяють розвитку нових механізмів комунікації між громадянами та політичними інститутами, що дозволяє громадянам більш активно та безпосередньо впливати на політичні процеси через цифрові платформи, соціальні мережі та електронні вибори. Ці зміни також вимагають адаптації правових норм та стандартів для забезпечення прозорості, інклюзивності та справедливості виборчих процесів у нових умовах глобалізації та технологічних викликів. Наприклад, розвиток цифрових технологій відкриває нові можливості для громадян активніше взаємодіяти з політичними інститутами, зокрема через соціальні мережі, що сприяє підвищенню політичної обізнаності та мобілізації виборців. У країнах, таких як США, соціальні медіа стали важливими інструментами для проведення політичних кампаній, збору коштів та мобілізації виборців.

Водночас електронне голосування, що активно застосовується, наприклад, в Естонії, стало важливим інструментом для забезпечення доступності виборів, особливо під час пандемії COVID-19, коли традиційні способи голосування стали обмеженими.

Також, зазначимо, що зміни в економічних структурах, зумовлені глобалізацією та економічною інтеграцією, можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки для рівня довіри до політичних інститутів. Зокрема, економічні кризи можуть призвести до підвищення соціальної напруги та зниження довіри до влади, оскільки громадяни не завжди відчують позитивні зміни у своїх умовах життя. Інфляція, зниження рівня життя та безробіття можуть сприяти розчаруванню в уряді, що, в свою чергу, підвищує ризик активізації протестних рухів. Наприклад, в Україні економічна рецесія 2008 та 2014 років стала причиною масових протестів та зміни політичної ситуації в країні.

Глобальні соціально-економічні зміни сприяють також зростанню громадянської активності, оскільки нові технології та інтернет відкривають можливості для організації протестних рухів, петицій та обговорення політичних питань. Інтернет і соціальні медіа стали потужними інструментами для мобілізації громадян навколо соціальних та політичних питань, що можуть стимулювати зміни в політичних структурах. Яскравим прикладом є «Арабська весна», коли громадяни арабських країн, об'єднавшись через соціальні мережі, виступили за зміни у політичному устрої та соціально-економічних реформах. Цей феномен продемонстрував, як цифрові технології можуть впливати на громадянську активність і сприяти виникненню нових форм участі в політичному процесі, що йдуть поза межі традиційних політичних інститутів.

Одним із важливих аспектів, що визначає рівень довіри громадян до політичних інститутів, є персоніфікація влади. Глобальні соціально-економічні трансформації часто призводять до змін в електоральних процесах, де довіра до конкретної політичної сили або особистості може мати суттєвий вплив на участь громадян у виборах та їх ставлення до державних органів. Як показують дані соціологічних досліджень, довіра до президента може значно впливати на політичну активність громадян, оскільки виборці асоціюють зміни в політичному курсі з конкретною особою. Наприклад, високий рейтинг президента в Україні в 2019 році сприяв збереженню довіри до парламенту та уряду, що стимулювало високу явку на виборах [3].

Зниження уваги до місцевих органів влади в соціологічних дослідженнях вказує на їх низьку значимість у свідомості громадян, що може обмежувати політичну активність на місцях і уповільнювати процеси децентралізації [2, с. 72]. Водночас, глобальні зміни в соціально-економічній сфері вимагають адаптації правових інститутів до міжнародних стандартів, особливо в питаннях прав людини, боротьби з корупцією та прозорості виборчих процесів. Європейський Союз, наприклад, активно впливає на внутрішні політичні процеси своїх країн-членів через механізми правової допомоги та політику щодо прав людини, що сприяє зміцненню електорально-правової культури [1, с. 76].

Отже, підводячи підсумок зазначимо, що глобальні соціально-економічні зміни відкривають нові можливості для розвитку електорально-правової культури та громадянського суспільства, однак вони також потребують адаптації політичних та правових систем до нових викликів та реалій. Зокрема, необхідно підвищити увагу до місцевих органів влади, що сприятиме розвитку децентралізації і політичної активності на місцях. Важливо також орієнтувати правові реформи на міжнародні стандарти та підвищення прозорості виборчих процесів, а цифрові технології повинні стати інструментом для забезпечення більш прозорих і інклюзивних виборчих систем. У результаті таких змін можливо зміцнити демократичні інститути, підвищити ефективність політичної участі громадян та забезпечити стабільність політичних процесів у нових умовах глобалізації та розвитку інформаційного суспільства.

Література

1. Арабаджієв Д.Ю. Громадський моніторинг за виборчим процесом в Україні [Текст]: монографія / Д. Ю. Арабаджієв. Запоріжжя: «Просвіта», 2014. 314 с.
2. Булава Н.С., Сергієнко Т.І. Децентралізація влади та особливості регіонального розвитку. *Transformation of the national and regional models of economic development and legislation in the conditions of global challenges: Collection of scientific papers* / resp. ed. Kostiantyn Pavlov, Jozef Zafko, Olena Pavlova, Liudmila Shostak. European institute of further education, Podhájka, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2021. С. 71-73.
3. Електоральна участь: архаїчні деформації та шляхи оптимізації. URL: https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/450559_elektoralna_uchast_arhaichni.html.

References

1. Arabadzhyyev D.YU. Hromads'kyi monitorynh za vyborchym protsesom v Ukrayini [Tekst]: monohrafiya / D. YU. Arabadzhyyev. Zaporizhzhya: «Prosvita», 2014. 314 s.
2. Bulava N.S., Serhiyenko T.I. Detsentralizatsiya vlady ta osoblyvosti rehional'noho rozvytku. *Transformation of the national and regional models of economic development and legislation in the conditions of global challenges: Collection of scientific papers* / resp. ed. Kostiantyn Pavlov, Jozef Zafko, Olena Pavlova, Liudmila Shostak. European institute of further education, Podhájka, Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, 2021. S. 71-73.

3. Elektoral'na uchast': arkhayichni deformatsiyi ta shlyakhy optymizatsiyi. URL: https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/450559_elektoralna_uchast_arhaichni.html.

Сідельникова Л.П.
д.е.н., професор
Петух А.О.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Херсонський національний технічний університет
м. Хмельницький, Україна

ФІСКАЛЬНІ ЕФЕКТИ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі економічного розвитку місцеве оподаткування відіграє важливу роль у формуванні бюджетних ресурсів, забезпечуючи фінансову незалежність територіальних громад для виконання місцевих повноважень та задоволення потреб громадян у таких сферах, як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і житлово-комунальні послуги. Разом з тим, фінансова роль місцевого оподаткування полягає не лише у наповненні бюджетів громад, а й у зміцненні фінансової системи держави в цілому. Залежність місцевих бюджетів від власних доходів, якими є місцеві податки і збори, сприяє відповідальному підходу до використання бюджетних коштів та прозорості бюджетного процесу. Це також стимулює органи місцевого самоврядування до розвитку економіки на своїх територіях, залучення інвестицій та підтримки підприємництва.

Разом з тим, проблемою, яка істотно впливає на фінансову ефективність місцевих податків і зборів, є нерівномірність розвитку регіонів та слабкість податкової бази в сільських і депресивних територіях. Багато громад фінансово залежні від трансфертів з державного бюджету, таких як дотації та субвенції, що особливо посилюється в умовах повномасштабної війни. Крім того, потребує удосконалення адміністрування місцевих податків, зокрема через автоматизацію процесів, прозорість та забезпечення кращого обліку платників податків.

В таблиці 1 розглянемо структуру системи місцевого оподаткування України у 2021-2023 роках.

Таблиця 1

**Структура системи місцевого оподаткування України
у 2021-2023 роках ***

Показник	2021 рік		2022 рік		2023 рік	
	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %	сума, млн. грн.	питома вага, %
Податок на майно	43 242,7	48,10	36 790,8	43,64	43 829,4	43,83
Збір за місця для паркування транспортних засобів	127,0	0,14	101,8	0,12	151,4	0,15
Туристичний збір	244,0	0,27	186,4	0,22	222,6	0,22
Єдиний податок	46 282,4	51,48	47 226,1	56,02	55 805,4	55,80
Разом місцевих податків і зборів	89 896,1	100,00	84 305,1	100,00	100 008,8	100,00

* Примітка: Складено автором за даними джерел [1].

Дані таблиці 1 свідчать, що більше половини надходжень від системи місцевого оподаткування забезпечує єдиний податок, питома вага якого у 2021 році становила 51,48%; у 2022 році - 56,02%; у 2023 році - 55,80%.

Доволі вагоме фіскальне значення у вітчизняній системі місцевого оподаткування має податок на майно, частка якого у 2021 році складала 48,10%; у 2022 році - 43,64%; у 2023 році - 43,83%.

Питома вага збору за місця для паркування транспортних засобів і туристичного збору є мізерною: 2021 рік - 0,14% та 0,27% відповідно; 2022 рік - 0,12% та 0,22% відповідно; 2023 рік - 0,15% та 0,22% відповідно.

Російська агресія суттєво вплинула на надходження місцевих податків і зборів, особливо на Сході та Півдні України, через різке зниження економічної активності, тимчасову втрату частини територій і демографічні зміни.

Розглянемо вплив війни на кожен вид місцевих податків і зборів окремо.

Податок на майно у розрізі складових:

1. Податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки:

- скорочення кількості платників через звуження бази оподаткування: знищення або пошкодження житлових та комерційних будівель у зоні бойових дій або на окупованих територіях призвело до неможливості їх оподаткування;

- масова міграція населення скоротила кількість активних платників у багатьох громадах.

2. Плата за землю:

- земельні ділянки на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій перестали генерувати доходи;

- звільнення від плати за землю з березня 2022 року по 31 грудня року, наступного за роком, в якому припинено або скасовано воєнний стан, платників на територіях, на яких ведуться бойові дії. Мова йде про земельні ділянки, розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії або які тимчасово окуповані збройними формуваннями російської федерації, і також земельні ділянки, визначені обласними військово-цивільними адміністраціями як засмічені вибухонебезпечними предметами та/або на яких наявні фортифікаційні споруди. Також на них у 2022-2023 роках не нараховувалося і не сплачувалося загальне мінімальне податкове зобов'язання;

- мобілізація орендарів земельних ділянок, зокрема фермерів, ускладнює обробку земель і, відповідно, зменшує надходження плати за землю до місцевих бюджетів.

3. Транспортний податок:

- ввезення в Україну в період дії пільгового періоду для громадян, які ввозили транспортні засоби для потреб ЗСУ та інших військових формувань (квітень-червень 2022 року), значної кількості елітних автомобілів;

- на тимчасово окупованих територіях зазначений податок не сплачується.

Поступове зростання обсягів мобілізованого до місцевих бюджетів єдиного податку попри складні умови воєнного часу зумовлено активними процесами внутрішньої міграції населення. Перебуваючи на новому місці проживання, фізичні особи, які раніше працювали як наймані працівники, реєструються приватними підприємцями і розпочинають власний бізнес. Крім того, в умовно безпечних регіонах України відбуваються об'єктивні процеси щорічного зростання кількості суб'єктів малого підприємництва.

Позитивний вплив на акумуляцію у місцевих бюджетах єдиного податку здійснило і створення нової, спеціальної третьої групи платників для підтримки бізнесу під час війни. Ця ініціатива була спрямована на збереження малого та середнього бізнесу в умовах війни, зниження податкового навантаження і спрощення адміністрування податків. Платниками цієї групи були фізичні особи-підприємці та юридичні особи з граничним обсягом річного доходу до 10 млрд. грн. (замість звичайних 1167 розмірів мінімальної заробітної плати (або 7,6 млн. грн. - на початку 2022 року), крім суб'єктів господарювання, що займаються забороненими для цієї групи видами діяльності. Ставка – 2% доходу (замість звичайних 3% та 5%) [2]. Третя спеціальна група платників єдиного податку введена в Україні 15.03.2022 року як тимчасовий захід у період війни, підприємці почали переходити на

цю систему з 01.04.2022 року. Спеціальний режим для цієї групи скасовано з 01.08.2023 року. Платники, які перебували на цій групі, автоматично повернулися до попередніх умов оподаткування (5% для 3-ї групи або інші режими). Разом з тим, на формування обсягів надходжень єдиного податку негативно вплинула зовнішня міграція населення України, припинення підприємницької діяльності на тимчасово окупованих територіях, звільнення від оподаткування у 2022 році фізичних осіб-підприємців - платників єдиного податку першої та другої групи.

Скорочення обсягів мобілізованого до місцевих бюджетів туристичного збору у 2022 році відбулося через істотне зниження туристичної активності населення, особливо в таких традиційно популярних регіонах, як Карпати чи Південь України. Крім того, багато закладів відпочинку припинили діяльність або використовуються для розміщення внутрішньо переміщених осіб, що не оподатковується туристичним збором.

Скорочення обсягів мобілізованого до місцевих бюджетів збору за місця для паркування транспортних засобів у 2022 році відбулося через зниження кількості автотранспорту у деяких регіонах, особливо в зоні бойових дій, та надання частини місць для паркування для гуманітарних або військових потреб, що теж негативно вплинуло на надходження цього збору.

Отже, фінансовий потенціал вітчизняної системи місцевого оподаткування в умовах воєнного стану не використовується повною мірою і має значні резерви для збільшення обсягів надходжень в період повоєнного відновлення.

Література

1. Звітність про виконання Зведеного бюджету України. *Open Budget*. URL: <https://openbudget.gov.ua> (дата звернення: 28.11.2024).
2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 28.11.2024).

Сіренко Ю.В.
головний економіст
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України
м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

У реаліях сьогодення економіка України перебуває під впливом динамічних і спонтанних економічних і політичних факторів, а також в

умовах постійних змін зовнішнього та внутрішнього середовища. Дана нестабільність вимагає від держави, зокрема від суспільства і суб'єктів господарювання, пошуку дієвих шляхів адаптації до змінних умов, що в найближчому майбутньому мають забезпечити сталий соціально-економічний ріст і розвиток країни. У цьому процесі важливу роль відіграють інновації та політична стабільність.

Слід зауважити, що без урахування територіальних особливостей, з'ясування сприятливих і негативних тенденцій розвитку регіонів, виявлення слабких і сильних сторін функціонування регіональних економічних систем, соціально-економічний розвиток економіки України на сьогоднішній день неможливий.

Концепція сталого розвитку повинна ґрунтуватися на основі балансу між економічним зростанням, соціальним забезпеченням і охороною навколишнього середовища та бути спрямованою на задоволення потреб сучасного суспільства, не завдаючи шкоди майбутнім поколінням.

Сталий розвиток економіки країни потребує водночас гармонійного поєднання економічних, соціальних і екологічних аспектів, а також дотримання основних принципів, до числа яких належать: раціональне використання ресурсів, збереження екосистем, підтримка соціальної рівності та економічної стабільності.

У сучасному динамічному світі глобалізація є об'єктивним нелінійним процесом, який охоплює всі сфери економічного, політичного та суспільного життя будь якої країни. Завдяки їй відбувається збільшення інтенсивності взаємодій країн і населення, ускладнюються зв'язки між так званим світовим центром та периферією. Основною рисою цих процесів є нестабільність і динамізм, що породжують швидкі соціальні, економічні та політичні зміни усіх країн, формуючі нові тренди їх розвитку [1, с.20].

Покращення екологічної і економічної ефективності є необхідними заходами для досягнення цілей сталого розвитку. Нова економіка спільного користування має потенціал для сприяння змінам у поведінці колективного споживання. Сталий розвиток повинен відповідати потребам сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби і реалізувати право на достойне життя. Він містить у собі два ключові поняття: концепція потреб, зокрема основних потреб бідної категорії світового населення, яким слід надати вищий пріоритет; ідея обмежень, сформована як бар'єр здатності довкілля задовольняти поточні та майбутні потреби [2].

Економічні аспекти сталого розвитку стосуються інтеграції економічного зростання з соціальною справедливістю та екологічною стійкістю.

Комплекс політично-правових заходів стійкого розвитку економіки країни включає розвинуту сучасну демократію, конституційну владу, правову державу, дотримання прав і свобод людини, рівності усіх перед законом, досконалу систему законодавства.

Комплекс економічних заходів передбачає оптимальне поєднання державної, корпоративної, приватної та муніципальної власності, функціонування змішаної економіки, наявність сукупності ринків (товарів і послуг, капіталів, цінних паперів, робочої сили та ін.); конкурентне середовище та антимонопольне законодавство, засоби стимулювання суспільно корисної діяльності та зменшення різниці в рівнях доходів.

Комплекс екологічних заходів стійкого розвитку є багатоскладовим і надзвичайно розгалуженим. Ключовими серед них є забезпечення гармонійного існування людини і природи, раціональне природокористування, створення реальних можливостей для нинішнього та майбутніх поколінь задовольняти свої основні життєві потреби, проведення теоретичних досліджень і оптимізація практичних методів ефективного використання природних ресурсів, широке впровадження біотехнологій, застосування маловідходних і безвідходних технологій, поступовий перехід від енергетики органічного палива до альтернативної енергетики, що ґрунтується на використанні відновлюваних джерел енергії (сонце, вітер, вода, енергія біомаси, підземне тепло); цілеспрямоване екологічне виховання населення.

Міжнародний аспект декларує відомі принципи міжнародного права у сфері міжнародних відносин, а саме боротьбу за мир, запобігання новій світовій війні та регіональним конфліктам; розвиток всебічного співробітництва, широка кооперація між країнами і народами в різноманітних галузях економіки, науки і техніки; всіляке сприяння миротворчій та природоохоронній діяльності ООН з боку держав-членів.

У програмі стійкого розвитку важливим є *інформаційний* аспект, що спрямований на широку інформатизацію суспільства, матеріалізацію досягнень науки, масове застосування електронних засобів зв'язку та обміну інформацією [3]

Вищезазначені аспекти допомагають моніторити прогрес сталого розвитку та забезпечують основи для прийняття рішень у відповідній

політиці. Сталий розвиток вимагає інтеграції економічних, соціальних і екологічних цілей для процвітаючого майбутнього.

Сталий економічний розвиток системи будь-якого рівня ієрархії та функціональної спрямованості означає її здатність зберегти стабільне збалансоване зростання. Збалансованість має досягатись у взаємодії як елементів цієї системи, так і її цілого зі своїми надсистемами (макро- та мегарівнів), а також екологічною і соціальною підсистемами, що взаємодіють із нею [4, с.38].

Обмеження можливостей для всебічного розвитку людини в сучасному глобалізованому світі є однією з глобальних соціальних проблем. Щодо України, то на нинішній день вона стикається з проблемами розшарування населення за рівнем доходів, бідності серед працюючого населення, сімей з дітьми та пенсіонерів [5, с.26].

Аналізуючи вищезазначене можна зробити висновки, що реалізація концепції сталого розвитку повинна розглядатися в контексті радикального оновлення національної соціально-економічної системи в цілому. Рішучим кроком до такого оновлення може стати приєднання українського суспільства до цивілізаційних процесів на глобальному рівні, у результаті чого забезпечення сталого розвитку буде базуватися на якісно новій динамічній соціально орієнтованій системі.

Не секрет, що від вирішення цілого комплексу проблем державної фінансової підтримки залежить досягнення гідного рівня життя населення. Ключовими у даному комплексі є: невизначеність стратегічних пріоритетів державної бюджетної політики щодо забезпечення належної якості життя населення та безсистемність здійснюваних заходів; недосконалість політики доходів, яка має передбачати, що доходи від зайнятості, їх розмір та динаміка повинні випереджати будь-які інші соціальні виплати; неефективна структура доходів населення, зокрема такого основного її елемента, як заробітна плата, рівень якої не гарантує високої якості життя більшості населення; реалізація додаткових бюджетних соціальних виплат та пільг при забезпеченні базового рівня життя населення; недостатність соціального бюджету.

У реаліях сьогодення сучасні аспекти сталого розвитку вимагають інтегрованого підходу до управління процесом стратегії сталого розвитку країни, яка повинна здійснюватися на місцевому та регіональному, національному та глобальному рівнях.

Таким чином, питання стабільності зараз набувають особливої гостроти та актуальності, характеризуються новим виміром і значенням, передбачають створення прогресивної моделі економічного зростання на основі збереження

та розподілу екологічного ресурсу задля безпеки розвитку сучасного та майбутнього поколінь людства.

Аналізуючи позитивні сценарії збалансованого розвитку, можна неозброєним оком побачити, що головні якісні відмінності національної економіки полягатимуть у сформованості таких її характеристик, як висока технологічність і соціальна відповідальність. Така економіка генеруватиме високий попит на висококваліфікованих фахівців, акумулюватиме значні фінансові ресурси і трансформуватиме їх на інноваційній основі в довгострокові інвестиції.

Серед важливих завдань збалансованого розвитку – підвищення конкурентоспроможності національної економіки, що може бути вирішене за умови активізації економічної діяльності на інноваційній основі з домінуванням не лише високотехнологічних виробництв, а й загального підвищення рівня наукоємності виробництва матеріальних і духовних благ, найширшого залучення до економічних процесів людських ресурсів високої якості та створення механізмів їх капіталізації в інноваційній і креативній діяльності.

Збалансований розвиток України має базуватися на новій економіко-політичній парадигмі. Він потребує регулювання відповідного фінансового механізму і врівноваженої взаємодії ефективної банківської системи, пенсійної системи, страхової політики, фондового ринку, а також запровадження вдосконаленого податкового кодексу.

Управління соціальним розвитком має здійснюватися на основі таких пріоритетних принципів як наукова обґрунтованість, мотивація, системність, ефективність, конкуренція, демократизм, зростання інтелектуалізації праці, соціальна орієнтація управління, соціальна стабільність, соціальне партнерство, соціальна відповідальність для досягнення стабільності.

У той час, коли країна потерпає від негативних наслідків економічної та політичної кризи, різкого зменшення обсягів виробництва і валового внутрішнього продукту, управління соціальним розвитком має бути спрямоване на гарантування мінімального соціального забезпечення населення.

Рівень соціального розвитку країни виражається сукупністю умов і відносин, що визначають життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток населення, а також визначає й оцінює реальні економічні джерела та соціально-правові гарантії забезпечення життєдіяльності населення.

Від макро і мікро економічних показників, які в дуєті повинні взаємодоповнювати та підсилювати один одного, визначати рівень

продуктивності та ступінь розвитку, залежить соціально-економічний розвиток країни в цілому.

Зокрема, здатність компаній до розвитку та процвітання залежить від різних факторів, у тому числі й від ефективності державних інституцій, досконалості системи освіти та загальної макроекономічної стабільності в країні. У той же час досконале макроекономічне середовище також ще не гарантує успішного розвитку, якщо самі компанії не використовують ефективних методів виробництва товарів й послуг.

Як відомо, від досконалості системи освіти, ефективності державних інституцій та загальної макроекономічної стабільності в країні, залежить здатність компаній до розвитку та процвітання. В той же час досконале макроекономічне середовище не є гарантом успішного розвитку компаній, якщо вони не оптимізують виробництво товарів і послуг шляхом використання ефективних методів і інноваційних технологій.

На теренах України виявляється багато негативних наслідків малоефективної системи управління на рівні суб'єктів господарювання. Було виявлено, що прояви управлінської кризи мають руйнівний вплив на поведінку підприємств. Серед найбільш впливових – відсутність відповідальності власників і керівників, відсутність чіткого розмежування та непорядкованість прав, порушення правового захисту договірних відносин, відсутність діалогу між владою та суб'єктами господарювання, дизорганізація роботи підприємств, що перебувають у державній власності, неузгодженість внутрішніх управлінських структур, розлад системи замовлень і закупівлі продукції для державних потреб тощо.

Саме тому на перший план перетворень виходить мікроекономіка з її двома основоположними інструментами – ефективним управлінням та цивілізованим підприємництвом. Крім того держава встановлює норми та правила економічних відносин, а при необхідності безпосередньо втручається в них. Функції держави поширюються практично на всі сфери соціально-економічного життя.

Підводячи підсумки, хочеться зазначити, що на сьогоднішній день інноваційний чинник є головним у покращенні соціально-економічного розвитку нашої держави. За відсутності інноваційної діяльності з боку держави і суб'єктів господарювання, неможливо досягти економічного зростання вітчизняної економіки та покращити добробут населення.

Налагодження тісних і водночас гармонійних зв'язків між державним управлінням і місцевим самоврядуванням є основою успішного соціально-економічного розвитку країни та нарощування потенціалу її регіонів.

Соціально-економічні функції управління повинні бути направлені на забезпечення працездатного населення робочими місцями та відповідними рівнями доходів, вирішення проблем розвитку соціальної інфраструктури та задоволення соціальних потреб населення.

Література

1. Людський розвиток України. Пріоритети національної політики мінімізації асиметрії українського ринку праці/кер. авт.кол. О.І.Цимбал; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім.М.В.Птухи НАН України. –Київ:Академперіодика, 2021. – С.20-201с.
2. Глобальні цілі сталого розвитку URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-developmentgoals.html>(27.10.2024)
- 3.Економічні індикатори сталого розвитку <http://kimo.univ.kiev.ua/ЕсCiv/48.htm> (27.10.2024)
4. Шубравська О. Сталий економічний розвиток: поняття і напрям досліджень // Економіка України. – 2005. – №1. – С.38, С. 36–42.
- 5.Кононенко О.Ю. Актуальні проблеми сталого розвитку:навчально-методичний посібник/ О.Ю.Кононенко.-ДП «Прінт сервіс», 2016.-с.26, 109с.

Скирда Б.С.

здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти

Решитько Т.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЗВИТОК ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

З огляду на значний дисбаланс у світовій енергетичній економіці, складно зробити найбільш вірогідні прогнози щодо майбутнього розвитку світового енергетичного сектору. Саме тому глобальні сценарії поділяються на оптимістичні, помірні й песимістичні. Зрозуміло одне: обмежувальні фактори (такі як критичні екологічні умови й виснаження ресурсів) матимуть дедалі сильніший вплив на варіанти розвитку традиційної енергетики. Навпаки, стан і динаміка розвитку поновлюваних джерел енергії (і сценарії їхнього розвитку) [1, с. 66; 87, с. 335; 57, с. 211] свідчать як про їхній величезний потенціал, так і про високу економічну ефективність їхнього використання.

За оцінками Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), до 2100 року частка викопних енергоносіїв у первинному споживанні знизиться до 19%, а частка поновлюваних джерел енергії стрімко зростатиме.

Після промислової революції в енергетичному балансі більшості країн світу домінували викопні види палива. Це має серйозні наслідки для глобального клімату, а також для здоров'я людини. Три чверті глобальних викидів парникових газів є результатом спалювання викопного палива для отримання енергії. Викопне паливо є причиною значного забруднення місцевого повітря – проблеми зі здоров'ям, яка щороку призводить до щонайменше 5 мільйонів передчасних смертей. Щоб зменшити викиди CO₂ і локальне забруднення повітря, світ повинен швидко перейти до низьковуглецевих джерел енергії – ядерних і відновлюваних технологій. Відновлювані джерела енергії відіграватимуть ключову роль у декарбонізації наших енергетичних систем у найближчі десятиліття [54].

Приблизно одна сьома світової первинної енергії зараз одержується з відновлюваних джерел енергії. Як видно з рис. 1.1, у всьому світі ми бачимо, що гідроенергетика є найбільшим сучасним відновлюваним джерелом енергії. Однак можна також спостерігати швидке зростання вітрової й сонячної енергії.

Незважаючи на розширення географії Євросоюзу на схід, розвиток інфраструктури енергетичного ринку й поступову лібералізацію, проблема ефективного енергопостачання на глобальному, місцевому й регіональному рівнях є непередбачуваною й не може бути успішно вирішена. Навпаки, нещодавні приклади значних перебоїв з поставками газу в ЄС свідчать про крайню залежність від використання традиційних енергоресурсів, зокрема і в Європі.

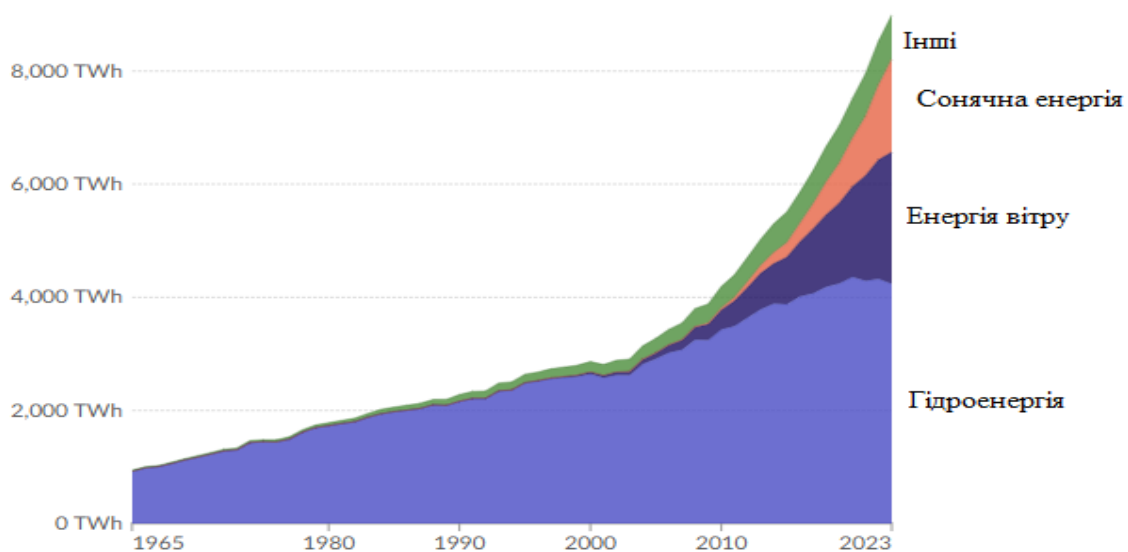

Рис. 1.1. Динаміка використання відновлювальних джерел енергії у світі у 1965-2023 рр.

За: [3]

У світлі сказаного конференція «Енергетичне право і політика Євросоюзу», що відбулась у Брюсселі 2007 року, заявила про практичну неможливість розв'язання проблем міжнародних відносин у енергетичній сфері на внутрішньому рівні й про доцільність термінової зміни курсу зовнішньої енергетичної політики. Тому наднаціональна система цілей енергетичної політики Євросоюзу, проголошена на даній конференції, включає такі напрями [4]:

- зміцнення рівня конкурентоспроможності європейської економіки;
- підвищення надійності енергопостачання;
- забезпечення достатньої й доступної енергії;
- сталий розвиток суспільства і економіки й боротьба зі зміною клімату.

Важливо зазначити, що на Конференції зі стійкого розвитку в Йоганнесбурзі (2002 р.) стратегічними напрямками зовнішньоекономічної діяльності було оголошено всебічне посилення партнерських відносин між країнами світу, мобілізацію спільних зусиль для розв'язання глобальних проблем міжнародної економіки й взяття на себе відповідальності за довгостроковий подальший розвиток економіки й суспільства [5, с. 27; 6]. Розвиток зовнішньоторговельних конфліктів в газовій сфері, в яких брала участь Україна, призвів до виникнення якісного «нового настрою» у світовій енергетиці, зробивши потенційну енергетичну кризу не скороминущою і кон'юнктурною, а структурною за своїм характером.

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну змусив країни ЄС переглянути власну структуру енергоспоживання, яка, як і раніше, сильно залежить від імпорتنих поставок традиційних енергоресурсів [7]. ЄС уже давно є другим за величиною споживачем первинної енергії у світі, імпортером енергії номер один у світі й одним з найбільших забруднювачів парникових газів. імпортером енергії й одним з найбільших забруднювачів довкілля парниковими газами. Проте саме ЄС першим почав боротися за своє енергетичне майбутнє, шукаючи альтернативні шляхи подальшого забезпечення енергопостачання. Зрештою, в останній Зеленій книзі Комісії ЄС з енергетики говориться: «Доступ до енергії є основою повсякденного життя всіх європейців» [8, с. 5]. У період з 1995 по 2023 рік споживання первинної енергії в ЄС зростало. Спостерігалось зростання. Зокрема, у Німеччині споживання енергії різко впало у 2020 році порівняно з 1997 роком (-3,2%), але з 2021 року поступово збільшується.

Аналіз наведених даних свідчить, що в країнах ЄС-15 за зазначений період зростання споживання енергоносіїв сповільнилося; в країнах ЄС-28 ланцюжки темпів зростання є дещо нерівномірний, незважаючи на позитивну

динаміку абсолютного рівня енергетичного споживання; структура споживання первинної енергії в Євросоюзі (табл. 1) показує, що у 2023 р. найбільша питома вага (42%) припадала на нафту. Частки природного газу й атомної енергії були майже однаковими - 24 й 21 % відповідно. Частка вугілля становила майже 5 %, а частка альтернативних джерел енергії зросла до 8 %.

Таблиця 1

Структура первинного споживання енергії в ЄС-28 у 2023 р.

Вид енергетичного ресурсу	Частка в енергобалансі, %
Нафта	42,0
Природний газ	24,0
Ядерна енергія	21,0
Відновлювальні джерела енергії	8,0
Вугілля	5,0

За: [9]

Моніторинг глобальних тенденцій розвитку поновлюваних джерел енергії переконливо доводить, що за останні 30 років використання поновлюваних джерел енергії невинно збільшувалось в середньому на 2,1 % на рік, причому так звані «нові альтернативні види» поновлюваних джерел енергії розвивалися ще швидшими темпами. Геотермальна енергія збільшувалася в середньому на 8,8 % на рік, енергія хвиль і припливів - на 8,4 %, а сонячна енергія - на 32,6 %. Найшвидше останніми роками розвивалася вітроенергетика (щорічне зростання на 52,1%): у 2023 році 21% від загального обсягу поновлюваної енергії використовували для виробництва електроенергії, а 58% ВДЕ - для виробництва тепла в муніципальному й державному секторі. Споживання ВДЕ в промисловому секторі становило 9% [10].

Розглянемо структуру первинного споживання ВДЕ в країнах Євросоюзу у 2023 році (табл. 2). Згідно зі структурою ВДЕ, представленою в табл. 1.2, біомаса є найбільш використовуваним видом відновлюваної енергії в країнах Євросоюзу (56%). Біомаса охоплює і як первинну біомасу (енергетичні культури, що вирощуються для цих цілей), так і відходи лісового й сільського господарства, а також тверді побутові відходи (ТПВ).

Структура споживання первинної відновлюваної енергії в 28 країнах
Євросоюзу у 2023 році

Вид енергетичного ресурсу	Частка в енергобалансі, %
Біомаса, у т.ч. тверді побутові відходи	56,0
Гідроенергія	28,0
Вітрова енергія	8,0
Біопаливо	6,0
Сонячна енергія	1,0
Геотермальна енергія	1,0

За: [9]

Таким чином, з огляду на поточний стан світового енергетичного сектору, можна переконливо стверджувати, що відбувається глобальне зрушення у сторону поновлюваних й нетрадиційних джерел енергії. Цьому є кілька причин: загострення екологічних проблем у глобальному масштабі призвели до такої ситуації, коли виробництво, утилізація й переробка відходів стали більш екологічними; значне погіршення міжнародних відносин у сфері вирішення питань енергопостачання призвело до загострення політичних й економічних конфліктів між державами; технологічні інновації й науково-технічний прогрес дозволяють реалізовувати нові технологічні ідеї.

Література

1. Енергетичні ресурси й потоки / [Шидловський А.К., Віхорев Ю.О., Гінайло В.О. й ін.] ; під заг. ред. А.К.Шидловського. – Київ: Українські енциклопедичні знання, 2023. – 472 с.
2. Кіотський протокол до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату : [Електронний ресурс] / Режим доступу до стор.: www.unfccc.int.
3. Михайлов О.В. Основи світової конкурентоспроможності / Олег Михайлов. – К.: „Книга плюс”, 2020. – 592 с.
4. Виступ Президента Єврокомісії. Підсумки конференції „Енергетичне право й політика ЄС”. СОМ(2024) : [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://ec.europa.eu/>.
5. Наше загальне майбутнє : [доповідь Міжнародної комісії з оточуючого середовища ООН]. — К.: Прогрес, 2024. – 343 с.
6. Методика розроблення галузевих, регіональних програм енергоефективності й програм зменшення споживання енергоресурсів бюджетними установами шляхом їх раціонального використання (Затверджено Наказом НАЕР від 17.03.2019 р. на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України №1567-р „Про програми підвищення енергоефективності й програми зменшення споживання енергоресурсів”).
7. ЄС посилює енергетичну безпеку [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.podrobnosti.ua.
8. Гарман Д.К. Відновлювані джерела енергії й нові технології (звіт Міністерства енергетики США) / Девід К. Гарман: [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.edulang.co.kr/download.php?fname...doc&fname...doc.

9. Послання Президента України до Верховної Ради України “Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного й соціального розвитку України на 2023-2024 року” // Урядовий кур’єр. – 2023. - №65 (118). – С.2.

10. Перспективи розвитку світової енергетики [Електронний ресурс] / Режим доступу: [http://tek.ua/article0\\$pa!302\\$a505911.htm](http://tek.ua/article0$pa!302$a505911.htm).

Скрипник Н.Є.

к.е.н., доцент

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

Лобода Д. О.

слухач

Дніпропетровського відділення Малої академії наук України

м. Дніпро, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ІМПЕРАТИВ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

У міжнародному бізнесі ХХ – початку ХХІ століть всеохоплююча і динамічна глобалізація суттєво впливає на стратегії й моделі корпоративної діяльності. Мікрорівень глобалізації, впродовж останніх десятиліть мав транснаціональний характер, що у 2000-і роки вивело ТНК на ключові ролі у світовій економіці, що засвідчується результатами традиційного для міжнародної економіки порівняльного аналізу (табл. 1).

Транснаціональні корпорації внаслідок експансіоністських стратегічних орієнтацій, диверсифікованих сфер діяльності, лідерських амбіцій вищого менеджменту генерують якісно нові структурно-організаційні зрушення у постіндустріальному сегменті світового економічного простору, який має тенденцію до збільшення. Практично однотайною серед учених-міжнародників є констатація того, що домінантні глобальні корпорації на ринках товарів, послуг, технологій, капіталів, управлінських інновацій реально стають не тільки найвпливовішими суб’єктами світової економіки, а водночас і найбільш мобільними її структурними складовими. У цьому контексті зазначається, що за рухливістю, спроможністю швидко реагувати на зміни у зовнішньому конкурентному обшарі, спрямованістю на інновації вони безумовно переважають занадто бюрократичні національні та міжнародні організації й наддержавні регіональні утворення.

Таблиця 1

Показники 25 глобальних корпорацій порівняно з ВВП окремих країн, 2023
р. [1, 2]

Корпорації/країни	Дохід/ВВП (млрд. дол. США)	Корпорації/країни	Дохід/ВВП (млрд. дол. США)
Норвегія	485,31	Shell	323,18
Wal-Mart Stores	648,125	McKesson	308,95
Південна Африка	380,59	Toyota Motor	312,0
Греція	238,28	В'єтнам	433,7
Amazon	574,785	China State Construction Engineering	320,43
State Grid	545,95		
Румунія	351,07	Бангладеш	451,53
Saudi Aramco	494,89	Alphabet	307,94
Перу	266,91	Cencora	262,17
Sinopec Group	429,7	Trafigura Group	244,28
China National Petroleum	421,71	Costco Wholesale	242,29
Україна	178,34	JPMorgan Chase	239,425
Apple	383,285	Ірак	372,82
UnitedHealth Group	371,62	Industrial&Commercial Bank of China	222,484
Berkshire Hathaway	364,48	TotalEnergies	218,945
CVS Health	357,77	Clencore	217,829
Volkswagen	348,41	BP	213,032
Exxon Mobil	344,58	Люксембург	73

У цьому зв'язку наукового аналізу й узагальнення потребує діяльність транснаціональних глобальних корпорацій стосовно забезпечення не тільки ефективності, а й своїх лідерських позицій у світі порівняно з іншими суб'єктами міжнародних економічних відносин. Досліджуючи процеси глобальної транснаціоналізації бізнес-діяльності, Я.М. Столярчук у межах об'єктивних тенденцій глобальної монополізації та глобальної експансії виокремлює зростання значимості насамперед інноваційної компоненти в корпоративних стратегіях ТНК [3] і акцентує увагу на формуванні транснаціоналізованих регіонально галузевих інноваційних кластерів і транснаціональних мереж глобального масштабу.

Використовуючи сучасні форми корпоративної консолідації бізнесу, насамперед через наймасштабніші, безпрецедентні міжнародні злиття і поглинання, стратегічні альянси, вертикально інтегровані корпорації, фінансові групи й мережі, різні ТНК набувають глобальних рис.

Показово, що імперативи глобального корпоративного лідерства дедалі частіше стають предметом не тільки наукових досліджень, а й звичайної діяльності спеціалістів у сфері менеджменту усіх рівнів управління, керівників головних офісів ТНК і їхніх зарубіжних відділень.

Інноваційний імператив глобального корпоративного лідерства реалізується на практиці шляхом розвитку систем управління компаніями, використанням новітніх моделей управління і формуванням глобального менеджменту. Однак для послідовного і сталого глобального корпоративного лідерства категоричний імператив має взаємодіяти з функціональними імперативами інвестиційного характеру, оскільки інвестиції є системним джерелом посилення лідерських позицій глобальних корпорацій.

У контексті формування системи корпоративного менеджменту якісно модифікуються корпоративні місія, цілі, стратегії, завдання і директиви, внутрішні і зовнішні взаємовідносини і наочно спостерігаються: трансформація від вузької функціональної спеціалізації до інтеграції у складі й характері та стилі управлінської діяльності; дебіюрократизація, зречення від формальних установ, ієрархії, персоніфікація функціональних та штабних ланок; зменшення чисельності ієрархічних рівнів; перетворення пірамідальних організаційних структур суб'єктів господарювання для зменшення кількості сходинок між топ-менеджментом та конкретними виконавцями; децентралізація виробничих і збутових функцій управління; створення відносно незалежних стратегічних бізнес-одиниць в межах організації; збільшення статусу інноваційності, створення венчурних фірм в межах великих компаній; підвищення інтеграції інформаційних і кадрових компонентів; удосконалення інтернальних форм взаємодії між материнською фірмою та іншими компаніями; утворення незалежних управлінських груп тощо.

Адекватним сучасному середовищу стає глобальна інтеграція бізнесу шляхом метакорпоратизації. Сучасна зарубіжна економічна думка доводить, що сформувалася теоретична концепція метакорпорацій, яка виокремлює їхню внутрішню генезу та значення у глобалізованій економіці. Науковці відзначають, що утворення метакорпорацій відбувається на основі специфічних форм злиття окремих фірм під силою дії теорії синергії [4]. Також розвиваються альтернативні теорії злиттів і утворення метакорпорацій на основі диференціації інтересів різних зацікавлених груп, які саме управляють компанією. Цікавим є трактування метакорпорацій з точки зору альтернатив щодо злиттів, як форм ринкової експансії.

У сучасному глобальному бізнесі корпорації, котрі не приділяють інноваціям особливого значення, швидко втрачають свою конкурентоспроможність. Велика кількість ґрунтовних досліджень, проведених авторитетними консалтинговими й аудиторськими компаніями відзначають пріоритетність інновацій в діяльності транснаціональних корпорацій. Дослідження результатів фінансової діяльності 399 компаній, центральні офіси яких знаходяться в семи найрозвиненіших країнах світу показали значні відмінності в розвитку найбільш і найменш інноваційних компаній. Аналіз був проведений агенцією PricewaterhouseCoopers (PWC). Компанії, які активно впроваджували інновації, отримали сукупну дохідність акціонерів на 37 % вищу, ніж середні показники. Також в цих компаніях на товари та послуги, введені за останні п'ять років припадало 75 % обігу. За результатами дослідження були зроблені такі висновки:

– фінансові результати діяльності корпорацій значно віднізняються, так в одних частка нових продуктів та послуг становить 61 % обігу, тоді як в інших лише 26 %. Для обраних для дослідження корпорацій середній показник становив 38 %;

– збільшення частки інноваційних продуктів та послуг є основним драйвером підвищення конкурентоспроможності компанії, підґрунтям зростання її прибутковості і підвищення дохідності акціонерів [5].

Якісні глобальні структурні трансформації економіки XXI століття призводять до порушення стану, коли висока конкурентна позиція глобальної корпорації, належність її до промислово розвинених країн гарантує лідерські позиції в міжнародному бізнесі.

Література

1. Fortune Global 500 Ranking 2024. Fortune Magazine. <https://fortune.com/ranking/global500/> (дата звернення 27.11.2024)
2. World Economic Outlook (October 2024). IMF. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/NOR>
3. Столярчук Я.М. Глобальна транснаціоналізація бізнес-діяльності: тенденції, формати, конфлікти інтересів. Зовнішня політика і дипломатія: традиція, тренди, досвід. 2015. Вип. 22. С. 86-93.
4. Sirower M. L. The Synergy Trap: How Lose the Acquisition Game / M. L. Sirower. — New York: Free Press, 1997. — P. 9.
5. Robert B. Tucker Innovation isn't something you do after you get your work done. It's how you do your work. Wiley. 2010. 210 p.

References

1. Fortune Global 500 Ranking 2024. Fortune Magazine. <https://fortune.com/ranking/global500/> (data zvernennia 27.11.2024)

2. World Economic Outlook (October 2024). IMF. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/NOR>
3. Stoliarchuk Ya.M Hlobalna transnatsionalizatsiia biznes-diialnosti: tendentsii, formaty, konflikty interesiv. Zovnishnia polityka i dyplomatiia: tradytsiia, trendy, dosvid. 2015. Vyp. 22. S. 86-93.
4. Sirower M. L. The Synergy Trap: How Lose the Acquisition Game / M. L. Sirower. — New York: Free Press, 1997. — P. 9.
5. Robert B. Tucker Innovation isn't something you do after you get your work done. It's how you do your work. Wiley. 2010. 210 p.

Смірнов М.С.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ПРОБЛЕМИ ВИРІШЕННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ

Світова фінансово-економічна криза 2008-2009 років виявила вразливість навіть розвинених економік до надмірного боргового навантаження, яке до цього часу асоціювалося переважно з країнами, що розвиваються. Надмірне зростання приватного боргу, особливо у фінансовій сфері та серед домогосподарств, призвело до макроекономічної нестабільності, що мало глобальні наслідки. Очікування подальшого зростання державного боргу після кризи викликало інтерес до вивчення історичних механізмів, за допомогою яких різні країни досягали зниження співвідношення боргу до ВВП.

Різні країни використовували реструктуризацію боргів для зменшення переважно зовнішньої заборгованості. Наприклад, після грошової реформи в Німеччині у 1948 році було здійснено реструктуризацію її зовнішнього боргу в 1953 році за Лондонською угодою, щоб скоротити внутрішній борг, який залишився від нацистського режиму. Згідно з угодою, було списано 50% боргу, а виплата решти залежала від темпів економічного зростання та експорту Німеччини. При цьому відношення витрат на обслуговування боргу до доходів від експорту мало залишатися нижчим за 3% [1]. Франція провела реструктуризацію боргів відповідно до угоди Блюма-Бірсна, що передбачала списання 2 млрд дол. боргу перед США, зниження відсоткових ставок на решту заборгованості та продовження терміну її погашення [2].

Важливу роль у зниженні державного боргу європейських країн після Другої світової війни відіграло економічне зростання. У Німеччині настало

"економічне диво", яке підвищило середньорічні темпи зростання ВВП до 7,5% у 1950-х роках. У Франції та Італії темпи економічного зростання складали 5-6% у період 1950-1960 рр. [3], що сприяло зменшенню відношення державного боргу до ВВП і зниженню боргового навантаження на бюджети цих країн.

Для країн із низьким рівнем розвитку важливим джерелом фінансування є пільгові кредити, які на 35-50% можуть включати грантову допомогу, що не підлягає поверненню і не збільшує боргове навантаження на бюджет. Для України, яка через військові дії та майбутні потреби в значних запозиченнях на відновлення, важливим є досвід Ізраїлю. Попри тривалий конфлікт, Ізраїлю вдалося знизити показник відношення держборгу до ВВП з 160% у 1980 р. до 60,9% у 2022 р. [4; 5]. У період 1948-2022 рр. Ізраїль отримав від США фінансову допомогу на суму 158 млрд дол. для забезпечення економічної стабільності та зміцнення обороноздатності [6].

З 1991 по 2003 рік Ізраїль щорічно отримував від США гранти в розмірі 3,5 млрд доларів США, що становило 2,5% ВВП і 6,5% доходної частини державного бюджету [7; 8]. Проте, з часом співвідношення грантових коштів до ВВП поступово знижувалося і в 2021 році становило 1,5%, а їх частка у бюджеті зменшилася до 3-4% [9]. Водночас науковці зазначають, що «Ізраїль - єдиний відомий приклад розвиненої держави, яка успішно використовувала грантове фінансування в таких масштабах» [10]. Тому при розгляді можливостей застосування ізраїльського досвіду слід зважати не лише на обсяги допомоги, а й на програми, реалізовані з використанням цих коштів.

Для України, з огляду на подібну галузеву структуру економіки та перехід від адміністративної до ринкової економіки, може бути корисним досвід країн Центральної та Східної Європи, що приєдналися до ЄС у 2004 році. Це стимулювало уряди цих країн до проведення реформ, зокрема в сфері управління державним боргом. Маастрихтський саміт, що завершився підписанням Договору про заснування Європейського Союзу 7 лютого 1992 року, визначив основні вимоги для вступу до Економічного та валютного союзу, відомі як критерії конвергенції. Один із них встановлює, що державний борг у співвідношенні до ВВП за ринковими цінами не повинен перевищувати 60% [11].

Польща досягла найнижчого рівня державного боргу відносно ВВП у 2000 році, коли цей показник становив 36,5%, а зростання ВВП було на рівні 4,6% при дефіциті бюджету в 3%, що відповідало вимогам щодо надмірного дефіциту. Наприкінці минулого століття Польща також досягла значного прогресу в зниженні та реструктуризації зовнішнього боргу в іноземній

валюти, а також у правовому обмеженні накопичення боргу. У результаті угоди з Паризьким клубом зовнішній борг Польщі знизився з 49 млрд доларів США у 1990 році до 33 млрд доларів США у 1998 році, причому 50% боргу було списано, а решту реструктуризовано з продовженням виплат до 2009 року [50].

Важливим інструментом для регулювання зовнішнього боргу Польщі стало закріплення в Конституції норми, що обмежує державний борг на рівні 60% ВВП, а також введення попереджувальних порогів у 50% і 55% у Законі про державні фінанси. Значний прогрес у системі та стратегії управління боргом досягнуто завдяки міжнародній співпраці, зокрема через проєкт PHARE ЄС [12].

На початку XXI століття дефіцит державного бюджету Польщі був високим через сповільнення зростання ВВП у 2001-2002 роках і значні витрати на обслуговування боргу, що призвело до збільшення співвідношення боргу до ВВП майже на 10 відсоткових пунктів — до 46,4%. У 2007 році ситуація покращилася: борг знизився до 44,2% ВВП завдяки економічним змінам після вступу Польщі до ЄС та зменшенню ПДВ. Зростання ВВП досягло 7%, дефіцит зменшився до 1,9% ВВП, що дозволило скасувати процедуру надмірного дефіциту [13].

Ситуація в Латвії та Литві відрізнялася від Польщі, оскільки до світової фінансової кризи 2008-2009 рр. рівень заборгованості цих країн був значно нижчим - 10-18% ВВП. Під час кризи цей показник зріс до 37-40% у 2010-2012 рр., але все ще залишався нижчим, ніж у Польщі (53,1%). Завдяки раціональній державній політиці, спрямованій на збільшення національних заощаджень через стримування попиту та збалансування заощаджень та інвестицій, Латвія та Литва змогли стабілізувати державний борг, знизивши його рівень до 36% ВВП у 2019 році [14].

Перспективним підходом до зниження зовнішньої заборгованості, що водночас сприяє вирішенню кліматичних проблем, є обмін частини державного боргу на інвестиції в екологічні проєкти. Програми «обміну боргу на клімат» передбачають списання кредитором частини боргу країни за умови реалізації державою інвестиційних проєктів, спрямованих на зменшення негативного впливу кліматичних змін на локальному рівні. Згідно з базовою (двосторонньою) моделлю, відбуваються переговори між кредитором та країною-боржником, внаслідок яких частина боргу списується, а держава-боржник зобов'язується інвестувати у заходи для протидії кліматичним змінам (рис. 1.).

Також існує «тристороння модель», що передбачає участь неурядової організації, яка виступає посередником, викуповуючи борг у кредитора за ринковою вартістю та списуючи його в обмін на інвестиційні зобов’язання боржника щодо кліматичних проєктів [10]. Проте, ця модель практично вийшла з ужитку через свою негнучкість і обмежені можливості залучення ресурсів для кліматичних ініціатив. Натомість базова модель «обміну боргу на клімат» отримує ширшу підтримку з боку ООН, Світового банку та МВФ [15].

Рис. 1. Базова модель «обміну боргу на клімат»

Джерело: [10]

Ще одним сучасним інструментом для зменшення боргового навантаження є програма «debt relief», започаткована у 1989 році міністром фінансів США Н. Брейді та відома як «План Брейді». Її суть полягала у реструктуризації боргів шляхом списання близько 35% боргу приватними кредиторами. Країни-боржники в рамках плану випускали спеціальні облігації під заставу цінних паперів Держказначейства США з терміном дії 30 років. Обов'язковою умовою для отримання списання було проведення економічних реформ, узгоджених під час переговорів. Внаслідок реалізації цього плану було реструктуризовано борги 16 країн із середнім рівнем доходу, зокрема 11 латиноамериканських країн, яким списали борги на загальну суму близько 60 млрд дол. США. Протягом п'яти років після реструктуризації ці країни залучили близько 210 млрд дол. США інвестицій, попри попередній відтік капіталу [16].

Проте, досвід свідчить, що для країн з низьким рівнем доходу ефективність подібного плану обмежена, оскільки їхні проблеми пов'язані не тільки з надмірною заборгованістю, але й із браком функціональних економічних інститутів, необхідних для залучення інвестицій. У 2006 році була реалізована ініціатива багатостороннього скорочення боргу для 37 найбідніших країн, зокрема 31 країни Африки, яка дозволила списати близько 55 млрд дол. США боргів завдяки підтримці країн Великої сімки

[10]. Проте ця ініціатива суттєво не вплинула на темпи економічного зростання та залучення інвестицій; основними позитивними наслідками стали поліпшення державного управління та інституційного середовища.

Таким чином, у світовій практиці зниження державної заборгованості здійснюється за допомогою фінансових «репресій» та інфляції як методів зменшення внутрішнього боргу. Для зовнішнього боргу найчастіше використовуються реструктуризація та оголошення дефолту. Однак наприкінці минулого століття з'явилися нові інструменти, які включають списання боргу в обмін на зобов'язання щодо інвестиційних проєктів з протидії кліматичним змінам, а також обмін боргу на спеціальні облігації, випущені країною-боржником.

Література

1. Galofré-Vilà G., Meissner C., McKee M., Stuckler D. The economic consequences of the 1953 London Debt Agreement. *European Review of Economic History*. 2019. Vol. 23(1). P. 1–29. <https://doi.org/10.1093/ereh/hey010>.
2. Blum-Byrnes Agreement. <https://www.icff.co.uk/?p=221>.
3. History of the European Union 1945-59. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/1945-59_en.
4. Israel Review of the Financial System. OECD. September, 2011. <https://www.oecd.org/finance/financial-markets/49497958.pdf>.
5. Israel Government Debt to GDP. Trading Economics. Accessed on January 16, 2023. <https://tradingeconomics.com/israel/government-debt-to-gdp>.
6. U.S. Foreign Aid to Israel. Congressional Research Service. March 1, 2023. <https://www.everycrsreport.com/reports/RL33222.html>.
7. Israel: Staff Report for the 1999 Article IV Consultation. IMF. April 21, 2000. <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2016/12/30/Israel-Staff-Report-for-the-1999-Article-IV-Consultation-3521>.
8. Israel: 2003 Article IV Consultation – Staff Report; Staff Statement; and Public Information Notice on the Executive Board Discussion. IMF Country Report № 158. June 2004. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2004/cr04158.pdf>.
9. U.S. Foreign Aid to Israel: Total Aid (1949-Present). Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/total-u-s-foreign-aid-to-israel-1949-present>.
10. Репко М., Самойлюк М., Томіліна М. Управління державним боргом України під час війни та післявоєнний період. Аналітичний звіт / Центр економічної стратегії. 2023. <https://ces.org.ua/management-of-the-ukrainian-public-debt>.
11. Górniewicz G. Dług publiczny krajów Unii Europejskiej w okresie pandemii COVID-19. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 2023. nr 73 (1). S. 21-38.
12. Макар О. П. Світовий досвід управління державним боргом і перспективи його застосування в Україні. *Економіка та держава*. 2012. № 10. С. 54-57.
13. Klukowski L. Problemy zadłużenia publicznego Polski na tle krajów Unii Europejskiej. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 2020. nr 64(4). S. 19-32.
14. Сіденко В., Юрчишин В., Маркевич К. Борги: час брати і час віддавати. Глобальні тенденції та виклики для України. Аналітична доповідь. Український центр економічних та політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ: Заповіт, 2015. 72 с.

15. Debt for Climate Swaps. Supporting a sustainable recovery – Climate Policy Initiative. <https://www.climatepolicyinitiative.org/publication/debt-for-climate-swaps>.

16. Arslanalp, Serkan, and Peter Blair Henry. Policy Watch: Debt Relief. Journal of Economic Perspectives. 2006. Vol. 20 (1). P. 207-220.

Собченко С.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

РОЗВИТОК ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Нерозвиненість правової бази, військові конфлікти і затяжна фінансова криза, з одного боку, й активізація процесу європейської інтеграції - з іншого, роблять постійну транскордонну взаємодію регіонів необхідною умовою забезпечення сталого економічного розвитку України. Ключовим завданням науковців і практиків останніми роками є визначення передумов, перспектив і конкурентних переваг прикордонного співробітництва в прикордонних регіонах України, а також виявлення ефективних механізмів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків у прикордонних регіонах України.

В Україні проблема прикордонного співробітництва вперше була вивчена в період незалежності (початок 1990-х років) співробітниками Регіонального інституту Національної академії наук України у Львові; 1993 року, коли Україна приєдналася до багатосторонньої Європейської рамкової конвенції, процес прикордонного співробітництва з країнами ЄС став особливо активним, почали розроблятися правові засади і механізми реалізації співпраці.

Для визначення сутності поняття «прикордонне співробітництво» можна виокремити три ключові напрями. Як форма діяльності (К. Балабанов, М. Долішній, П. Біленький, Н. Микула, З. Герасимчук, Л. Корольчук); як стратегічні орієнтири (С. Максименко, П. Луцишин, С. Федонюк). Відмінності й різноманіття існуючих визначень поняття «прикордонне співробітництво» дають змогу сформулювати узагальнене визначення цього поняття й визначити перспективи розвитку прикордонного співробітництва в сучасних соціально-економічних умовах функціонування економік України й ЄС. У європейському законодавстві прикордонне співробітництво визначається як «спільні дії в контексті розвитку добросусідських відносин між регіональними співтовариствами або органами влади, що здійснюють

свої функції в межах регіону або області й визначені як такі національним законодавством відповідних країн» [1-14].

Водночас Закон України від 24 червня 2004 р. № 1861-IV «Про транснаціональне співробітництво» визначає транснаціональне співробітництво як «співробітництво між регіональними громадами, їхніми представницькими органами, органами місцевого самоврядування України, регіональними громадами й відповідними органами влади інших країн у межах їхніх повноважень, визначених національним законодавством», Воно визначається як «спільна діяльність, спрямована на встановлення й поглиблення економічних, соціальних, науково-технічних, екологічних й інших взаємовідносин» [15].

Єврорегіон - одна з організаційних форм ПМР, у межах якої в межах своєї компетенції й за згодою центральних органів влади (на основі спеціально розширених повноважень) місцева влада прикордонного регіону розробляє спеціальні комплексні програми економічного, культурного й гуманітарного співробітництва, реалізує конкретні транскордонні економічні проєкти й можливості для розв'язання проблем зайнятості, інфраструктури й охорони довкілля.

Згідно з принципами, ухваленими в нормативних документах Євросоюзу, єврорегіон має сприяти отриманню вигод від транскордонних колективних дій [16, с. 48]. Наприклад, у польському регіоналізмі ключовими цілями єврорегіону є:

1. розвиток економічного співробітництва й транскордонних економічних відносин:
 - підтримка МСП;
 - просування інновацій, досліджень і технологій;
2. розвиток інфраструктури:
 - поліпшення транскордонної логістики й транспортної інфраструктури;
 - поліпшення технічної й комунальної інфраструктури;
3. навколишнє середовище:
 - охорона довкілля;
 - запобігання транскордонним лихам;
 - підтримка природного потенціалу;
4. розвиток сільського господарства й сільських районів:
 - комплексне відновлення сіл й створення альтернативних робочих місць;
 - розвиток агротуризму й туристичної інфраструктури;

- підтримка транскордонного села, що розвивається;
- розвиток транскордонного туризму;
- підтримка транскордонної інфраструктури.

Європейський і світовий досвід функціонування транскордонних регіонів й організаційно-інституційної підтримки може бути активно використаний на сучасному етапі європейської інтеграції України. Насамперед, нові форми ПГС можуть бути адаптовані до умов країни з метою прискорення соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України [16, с.87].

Якщо розглядати ТКС як єдиний процес, то функціонування його учасників можна представити у вигляді трирівневої схеми. Національні й місцеві органи влади, а також міжнародні організації забезпечують нормативно-правову й договірну базу для соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів. Агентства договірної співробітництва, транскордонні кластери, промислові зони й індустріальні парки формують мережі співробітництва, реалізують транскордонні проєкти й сприяють інтеграції на регіональному рівні. Фізичні й юридичні особи, їхні асоціації, спільні транскордонні підприємства, транснаціональні компанії й інші суб'єкти ТКС встановлюють прямі контакти. При цьому всі учасники співпраці постійно підтримують організаційний й інформаційний обмін з метою ефективного соціально-економічного розвитку транскордонного регіону (рис. 1).

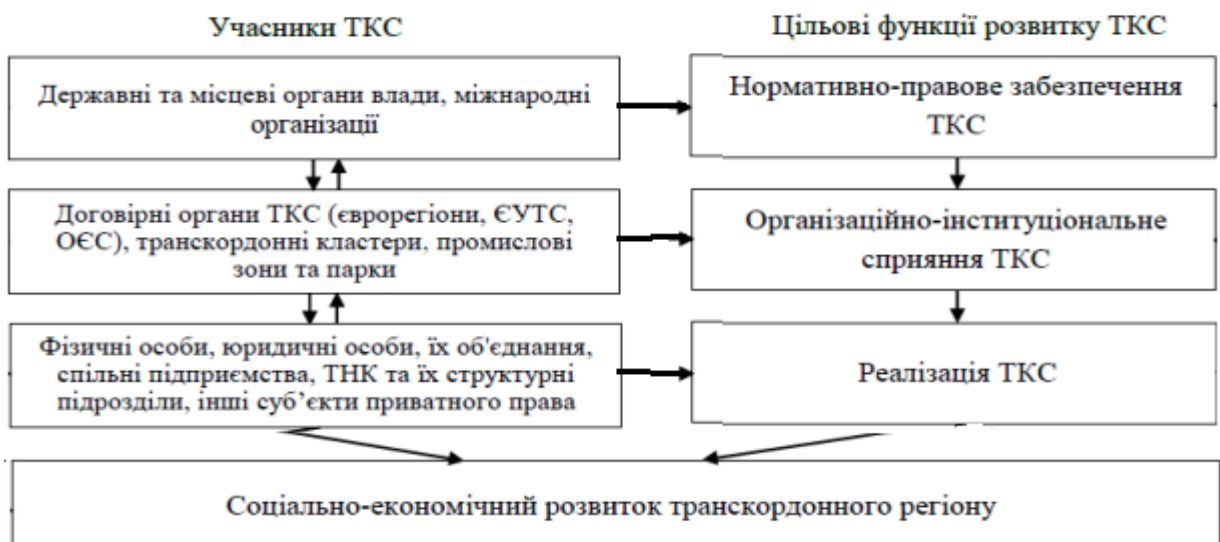

Рис. 1. Складові соціально-економічного розвитку транскордонного регіону

За: побудовано автором

Підсумовуючи зазначимо, що у Європі також було створено низку транскордонних або ширших міжнародних партнерств, у яких беруть участь МСП з Німеччини й Австрії з МСП з Польщі, Угорщини й Чехії або з Греції й Болгарії [17]. Зважаючи на позитивний європейський досвід можна стверджувати, що існують також перспективи просування аналогічних ефективних змін у сфері МСП у регіонах України.

Література

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Мадрид, 1990. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_16.
2. Луцишин Н. Розвиток і функціонування транскордонного об'єднання – єврорегіону «Буг». На шляху до Європи. Український досвід єврорегіонів. Київ, 2020. С. 77.
3. Студенніков І. Феномен єврорегіонів в контексті методології історико-регіональних досліджень. Історія України. Маловідомі імена, події, факти: зб. стат. Київ : НАН України, Ін-т історії України. 2023. Вип. 22–23. С. 195.
4. Кучинська Т. Н. Транскордонний регіон як форма соціокультурного простору: в пошуках когнітивної моделі дослідження. Сучасні проблеми науки. 2021. № 6. С. 297.
5. Мікула Н. Міжтериторіальне й транскордонне співробітництво: монографія. Львів : ІРД НАН України, 2022. 395 с.
6. Бутирська І.В. Місце транскордонного співробітництва в теорії регіональної економіки. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. 2023. Вип. 1. С. 38-45.
7. Дергун В. А. Міжнародні економічні відносини. Підручник. Київ: Академкнига, 2023. 368 с.
8. Зборовська А. С. Транскордонне економічне співробітництво: сучасні виміри. Збірник наукових робіт за підсумками студентської наукової конференції минуле, сучасне, майбутнє. Одеса: Атлант, 2021. Вип. 5. Т. 1. С. 20-26.
9. Lehner J.-P. Twelve Brief Notes on Transborder Regions in Europe. Regional Contact. 2019. №10. С. 291–292.
10. Мельник Л. Г. Основи стійкого розвитку: посібник для післядипломної освіти. Суми: ВТД «Університетська книга». 2020. 383 с.
11. Мікула Н. А., Толкованов В. В. Транскордонне співробітництво: посібник. Київ: Крамар, 2021. 259 с.
12. Blatter J. Political co-operation in cross-border regions: two explanatory approaches. URL: <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/h147.pdf>.
13. Інструмент європейського сусідства й партнерства. Транскордонне співробітництво: Стратегічний документ 2017-2023. URL: http://www.rac.org.ua/enpi_cross-border_cooperation_ukr.doc.
14. Додатковий протокол до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або властями. Страсбург, 2015. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_99.
15. Мікула Н. Єврорегіони: досвід й перспективи. Львів: ІРД НАН України, 2020. 222 с.
16. Мікула Н. Транскордонне співробітництво України в контексті євроінтеграції: монографія. Київ: НІСД, 2023. 316 с.
17. Ісакова Н. Перспективи розвитку підприємництва і транскордонне співробітництво: аналіз взаємовпливу. Соціологія і маркетинг. 2018. №2. С.151-166.

Соколовська О.М.

к. філ. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

THE CONCEPT OF INTEGRATED LEARNING IN THE CONTEXT OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

The intensification of joint political, economic, and cultural activities, along with the growth of academic and professional mobility, has led to a recognition of the role linguistic diversification in Europe plays in integration processes. This, in turn, has prompted consideration of the CLIL (Content and Language Integrated Learning) approach in the context of multilingual education, whose primary principle is to ensure social equality within the framework of European cultural diversity. The implementation of multilingual education in Ukraine aligns with state policy in the field of education.

Traditionally, the practical goal of mastering a foreign language is aimed at developing foreign language communicative competence [1], which, in the context of the discipline "Foreign Languages for Professional Purposes," is professionally oriented. The main components of foreign language competence include linguistic (phonetic, lexical, grammatical), speech (reading, speaking, listening, writing, and translation), as well as linguo-sociocultural and learning-strategic competences.

The analysis of scientific works demonstrates the relevance of this approach's core principles to the objectives of teaching foreign languages for professional purposes and forming a secondary professional linguistic personality capable of intercultural communication.

The first aspect, cultural, involves the development of intercultural competence through enhancing intercultural communication skills, acquiring knowledge about specific countries and communities, and familiarizing oneself with a broad cultural context. This aligns with the principles of simultaneous language and culture learning, the ultimate goal of foreign language instruction, and the methods for developing the linguo-sociocultural component of foreign language communicative competence. Ukrainian researchers argue that studying a foreign language in conjunction with a block of cultural and humanities disciplines is a necessary condition for the successful development of foreign language communication skills based on acquired linguo-sociocultural knowledge [2].

The linguistic aspect focuses on enhancing target linguistic competences, developing oral communication skills, fostering an interest in multilingualism, and understanding the differences between native and foreign languages. These

objectives are achieved through the development of linguistic (phonetic, orthographic, lexical, and grammatical) and speech competences [1].

Additionally, linguistic and speech competences encompass the depth and durability of acquired knowledge about the specifics of professional communication. This includes the conscious mastery of the specific norms of communicative and speech behaviour of native speakers, knowledge of lexical and grammatical norms of professional speech, awareness of the specifics of communicative interaction at the international level, and familiarity with communicative tactics and strategies to overcome language barriers and establish effective interaction with interlocutors in professional activities. Furthermore, it involves informational awareness and a high level of mastery of the necessary and sufficient system of communicative knowledge within the context of studying professional and non-professional disciplines.

The content aspect implies the opportunity to study a subject through the lens of various theories and concepts, facilitates the acquisition of specialized terminology, and prepares students for future professional activities. This facet of integrated subject and language learning is directly related to the professional orientation of foreign language competence within the context of the discipline "Foreign Language for Professional Purposes" and highlights the importance of an interdisciplinary approach to the selection of learning content.

The learning aspect, aimed at developing individual learning strategies, diversifying teaching methods and forms, and increasing student motivation, can be aligned with the learning-strategic component of foreign language communicative competence. This alignment supports the ultimate goals of developing cognitive and metacognitive skills for organizing cognitive activities [3].

The final, conjunctural component of CLIL focuses on preparation for internationalization, particularly European integration, as well as obtaining international certificates and diplomas. These directions underscore the shared objectives of integrated subject and language learning and the development of professionally oriented foreign language communicative competence. These objectives aim to ensure the competitiveness of future specialists in the international labour market.

As we can see, the objectives of CLIL and the goals of integrated language and culture learning share much in common, except that CLIL is entirely based on material directly related to the subject matter. In this regard, teaching foreign languages for professional purposes is the most aligned with CLIL, as the content of this discipline involves the use of professional materials during foreign language

classes. O. Tarnopolsky emphasizes the necessity of exclusively integrated teaching of foreign languages for professional purposes, which would shift the focus from isolated teaching of professional communication language to the combination of language acquisition with the study of specialized disciplines [4].

When considering the process of teaching foreign languages for professional purposes in the context of CLIL, it should be noted that at non-specialized faculties, it aligns with the "language-driven" approach of CLIL, as opposed to the "content-driven" approach. The language learning process within the CLIL framework should be conscious, taking into account the peculiarities of acquiring conversational language and using language for educational purposes.

Canadian linguist J. Cummins introduced important concepts for understanding the nature of learning in bilingual environments, such as Cognitive Academic Learning Proficiency (CALP) and Basic Interpersonal Communicative Skills (BICS) [5]. Although the validity of the terms defined by J. Cummins [5] remains a subject of debate, the distinction between acquiring conversational language skills (BICS) and academic language skills (CALP) helps to identify the specific tasks and techniques for presenting material within the CLIL framework.

Moreover, according to many researchers, the structure of the educational process should also include areas of communicative activity, topics and situations, and speech actions that take into account the professional orientation of students. It should incorporate linguistic material (phonetic, lexical, grammatical, orthographic), rules for its use, and a set of specialized (speech and communicative) skills that characterize the level of practical mastery of a foreign language as a means of communication, including in intercultural situations. Additionally, it should include a system of knowledge about the national and cultural characteristics and realities, as well as learning and adaptive skills and effective methods of intellectual work that ensure both a culture of language acquisition in educational settings and a culture of communication with native speakers [1].

In conclusion, it is important to emphasize the appropriateness and necessity of implementing integrated foreign language learning into the professional training of students. The integrative nature of knowledge acquisition allows for the formation of not only professional but also foreign language competence in future specialists. For effective organization of the educational process, integration should begin at the very start of university education, where fundamental knowledge is established, and it should continue throughout the learning process, gradually expanding and enriching over time.

References

1. Nikolaeva S. Yu. Methodology for Developing Intercultural Foreign Language Communicative Competence: A Course of Lectures. Kyiv: Lenvit, 2017. 344 p.
2. Pakhomova T. O., & Senchenko Ya. S. Formation of English Communicative Competence of Philology Students in the Context of the Linguo-Sociocultural Approach. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduep_2013_1_11
3. English for Professional Communication Program - National ESP Curriculum. URL: http://im.nmu.org.ua/ua/library/national_esp_curriculum.pdf
4. Tarnopolsky O. B. Content-Based Learning, Content-Language Integration, and Foreign Language Immersion in Teaching Foreign Languages for Professional Purposes in Non-Linguistic Universities. URL: <http://surl.li/kkem>
5. Cummins J. BICS and CALP: Empirical and theoretical status of the distinction / URL: https://www.researchgate.net/publication/226699482_BICS_and_CALP_Empirical_and_theoretical_status_of_the_distinction

Соріна О.О.

к. е. н., доцент

Кузякін А.Г.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

НУ «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Управління підприємством в умовах сучасності можна поєднати із балансуванням на тонкій межі чи маневруванням між Дніпровськими порогами. Сучасному бізнес-середовищу притаманний такий рівень невизначеності що управління, особливо на підприємствах малого бізнесу часто носить характер інтуїтивного. За таких обставин про розвиток підприємства говорити складно. Натомість використання науково обґрунтованих підходів до стратегічного управління значно підвищує шанси підприємства на розвиток та функціонування у тривалій перспективі.

Стратегічне управління визначають як концепцію, в якій поєднуються «різні підходи до діяльності, що дає можливість встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх із потенціалом підприємства та приводити у відповідність шляхом розробки та реалізації системи стратегій» [5].

Під стратегічним розвитком розуміють безперервний «процес цілеспрямованих кількісних і якісних змін, зумовлених трансформацією зовнішнього і внутрішнього середовища, що формують загальний напрям діяльності підприємства у довгостроковій перспективі, спрямований на досягнення поставлених цілей» [7].

Виходячи із наведеного, запорукою розвитку є грамотного розроблена стратегія та обраний відповідно до характеристик підприємства та середовища підхід до управління. Аналізу стратегій приділено багато уваги та розроблено розгалужену класифікацію для них, натомість підходам приділено значно менше уваги, проте спираючись на науковий доробок можна виділити широкий спектр підходів поданих на рисунку 1.

Рис. 1. Підходи до управління розвитком підприємства

Складено автором на базі джерел [1, с. 77; 2; 3; 4, с. 122; 6; 7]

Стисло окреслимо сутність кожного із наведених методів:

- класичний підхід відмінно зарекомендував себе у середовищі із сталими характеристиками, оскільки управління ґрунтується на передбачуваності та дозволяє забезпечити чіткість у плануванні. У сучасних умовах підходить компаніям із усталеними процесами;
- особливістю динамічного підходу є здатність забезпечити динамічну рівновагу у розвитку підприємства на ринках із значним рівнем конкуренції та високим показником турбулентності;
- маркетинговий. Передбачає що всі управлінські рішення приймаються тільки після ідентифікації потреб споживача та орієнтовані на пошук кращих способів їх задоволення;
- ситуаційний (адаптивний). Передбачає виділення чинників що спричинили ситуацію та обрання відповідних їх методів управління;
- рефлексивний. Його особливість полягає у формування «образів» тих елементів і підсистем, з якими необхідно здійснювати взаємодію. Визначається ідеальний образ до якого буде прагнути підприємство у процесі розвитку;

- процесний. Ґрунтується на вивченні усіх процесів які відбуваються на підприємстві та можуть вплинути за виконання поставлених завдань розвитку. Акцент в управлінні здійснюється на оптимізацію процесів: виробничих, управлінських, маркетингових тощо;

- синергетичний. В його основу покладена орієнтація на внутрішні властивості системи, здатність до самоорганізації, складові що визначають потенціал для розвитку;

- системний. Розгляє підприємство як певний об’єкт який сформований сукупністю елементів що пов’язані між собою. Система має мету існування (вхід), результати та зв’язок із середовищем (вихід), внутрішньо фірмові процеси та зворотній зв’язок;

- інкрементальний. Цей підхід передбачає здійснення стратегічних змін маленькими, поетапними кроками, а не радикальними змінами.

- орієнтований на інновації. Розвиток забезпечується постійним оновленням та інноваційною налаштованістю підприємства. Саме впровадженні інновацій у всіх сферах діяльності підприємства і забезпечує саму можливість розвитку. Підхід обґрунтований на високо конкурентних ринках.

Порівняльна характеристика окреслених підходів подана у таблиці 1.

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика підходів до управління стратегічним
розвитком підприємства**

Підхід	Швидкість змін	Ризики	Підходить для
Класичний	Низька	Помірні	Стабільних ринків, великих підприємств
Динамічний	Дуже висока	Високі	Підприємств що працюють у швидкозмінних умовах
Маркетинговий	Висока	Помірні	Підприємств які розуміють значення споживчого впливу на результат роботи
Ситуаційний	Висока	Високі	Підприємств що постійно моніторять ситуацію та досить гнучкі для моментальної реакції
Рефлексивний	Середня	Помірні	Підприємств, що працюють у швидкозмінних умовах (старт-апів)
Процесний	Низька	Високі	Ідеальний для ситуацій, де потрібно покращити операційну ефективність, впровадити нові технології або стандартизувати робочі процеси
Синергетичний	Середня	Помірні	Підходить для комплексних завдань, де важлива співпраця та взаємодія між різними підрозділами або командами, що працюють над одним проектом.

Продовження таблиці 1

Системний	Середня	Помірні	Підходить для управління великими складними організаціями, де важливо розуміти, як окремі елементи впливають на всю систему в цілому
Інкрементальний	Висока	Низькі	Організацій що мають стабільні процеси
Орієнтований на інновації	Дуже висока	Високі	Інноваційних підприємств

Кожен підхід до управління стратегічним розвитком має свої переваги і недоліки, а ефективність залежить від конкретних умов, в яких діє підприємство. Вибір підходу часто визначається стратегією, рівнем конкуренції, доступними ресурсами та здатністю адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Найкраще працює комбінація кількох підходів, що дозволяє використовувати переваги кожного з них у різних ситуаціях.

Література

1. Гавловська Н., Закусило, В., Рудніченко Є., Брецько Н. Сучасні підходи до управління розвитком підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2023. № 318(3). С. 75-81. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-11>
2. Кашуба Я.М. Вибір методів та підходів стратегічного управління розвитком підприємництва. *Економіка та держава*. 2011. №9.С.16. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_9_6
3. Колесов О.С., Вацьківська А.В. Сучасні підходи до стратегічного управління управління розвитком підприємства в умовах господарювання. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2012. №2 (64). С.44-50. URL : <http://repository.vsau.org/getfile.php/6183.pdf>
4. Кримська Л.О., Рибіна М.В. Інкрементальний підхід у стратегічному управлінні та організаційному розвитку вітчизняних корпорацій. *Бізнес інформ*. 2011. №6. С. 121-123. URL : https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2011-6_0-pages-121_123.pdf
5. Небава М.І. Ратушняк О.Г. Менеджмент організацій і адміністрування : навч. посіб. Вінниц. нац. техн. ун-т. Вінниця, 2012. 104 с
6. Павлішина Н.М., Рясна Г.В. Маркетингова стратегія: сутність та методика формування. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип 6 (12). С. 126-130 URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_6%281%29__28
7. Meier G.M. Leading Issues in Economic Development. *Oxford University press*. 2005. 672 p. URL : <https://econweb.ucsd.edu/~jrauch/leadingissues/leading.pdf>

References

1. Havlovska, N., Zakusylo, V., Rudnichenko, Ye. & Bretsko, N. (2023). Suchasni pidkhody do upravlinnia rozvytkom pidpriemstva. [Modern approaches to enterprise development management]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 318(3), 75-81. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-318-3-11> [in Ukrainian]
2. Kashuba, Ya.M. (2011). Vybir metodiv ta pidkhodiv stratehichnoho upravlinnia rozvytkom pidpriemnystva. [Selection of methods and approaches for strategic management of entrepreneurship development]. *Ekonomika ta derzhava*. 9, 16. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_9_6 [in Ukrainian]
3. Kolesov, O.S. & Vatskivska, A.V. (2012). Chuchasni pidkhody do stratehichnoho upravlinnia upravlinnia rozvytkom pidpriemstva v umovakh hospodariuvannia [Modern

approaches to strategic management of enterprise development management in economic conditions]. *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*, 2 (64), 44-50. Retrieved from: <http://repository.vsau.org/getfile.php/6183.pdf> [in Ukrainian]

4. Krymska, L.O. & Rybina, M.V. (2011). Inkrementalniy pidkhid u stratehichnomu upravlinni ta orhanizatsiinomu rozvytku vitchyznianskykh korporatsii [Incremental approach in strategic management and organizational development of domestic corporations]. *Biznes inform*, 6, 121-123. Retrieved from: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2011-6_0-pages-121_123.pdf [in Ukrainian]

5. Nebava, M.I. & Ratushniak, O.H. (2012). Menedzhment orhanizatsii i administruvannya [Organizational Management and Administration]. Vinnyts. nats. tekhn. un-t. Vinnytsia., 104 c. [in Ukrainian]

6. Pavlishyna N.M., & Riasna H.V. (2017). Marketynhova stratehiia: sutnist ta metodyka formuvannya [Marketing strategy: essence and methods of formation]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, 6 (12), 126-130 Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2017_6%281%29__28 [in Ukrainian]

7. Meier G.M. (2005) Leading Issues in Economic Development. *Oxford University press*. 672 p. Retrieved from: <https://econweb.ucsd.edu/~jrauch/leadingissues/leading.pdf> [in English]

Сошников А.О.

к.ю.н., ст. наук. співробітник

**Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна**

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ: ПРАКТИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Європейська інтеграція України зумовлює системні зміни у всіх сферах суспільного життя. Активно починає змінюватися і бізнес, який не тільки проголошує дотримання принципи соціально відповідального господарювання, але і починає їх впроваджувати на практиці.

Водночас однією з ключових проблем у цій сфері залишається те, що не всі стейкхолдери розуміють концепцію соціально відповідальної поведінки (бізнес не завжди розуміє, що повинен виконувати і які додаткові обов'язки може (повинен) брати на себе; держава не створює умови, зокрема і не заохочує бізнес змінювати свої підходи й розбудовувати соціально відповідальне бізнес-середовище; а суспільство не здійснює повноцінний громадський контроль за діяльністю бізнесу, тим самим толеруючи недоброчесну поведінку окремих компаній).

Все це створює передумови для необхідності підвищення обізнаності щодо засад соціально відповідального господарювання, кращих практик соціально відповідальної поведінки тощо.

Відзначимо, що підвищення обізнаності може досягатися через різні інструменти (наприклад, інформаційні кампанії, просвітницькі заходи та акції тощо). В умовах сучасних реалій дослідники все більше звертають увагу на використання саме різних цифрових інструментів, інформаційно-просвітницьких інтернет-платформ та порталів, які можуть бути найбільш зручнішими, особливо, коли мова йде про великі обсяги інформації.

Інформаційні інтернет-портали з соціально відповідального господарювання стали досить розповсюдженими у багатьох державах, зокрема і в ЄС. Частина з них створені, як державні ініціативи, а інші – бізнес-спільнотами чи представниками неурядового сектору. Так, у Франції діє Національна платформа глобальних дій з корпоративної соціальної відповідальності [1], створена за підтримки Прем'єр-міністра Французької Республіки; в Німеччині – мережа німецьких компаній для розвитку сталого розвитку [2], тематична платформа, створена німецькими бізнес-асоціаціями для обміну практиками з корпоративної соціальної відповідальності [3]; в Італії - платформа для просування корпоративної соціальної відповідальності у компаніях Італії [4]. В Україні повноцінний інформаційний ресурс з тематики ведення бізнесу на засадах соціально відповідальної поведінки відсутній, що є однією з перепон розповсюдження відповідних практик серед бізнесу.

В окремих державах створені інформаційні інтернет-портали, які дають змогу визначити спеціальні вимоги для бізнесу. Так, у Франції діє спеціальний портал з корпоративної соціальної відповідальності (Portail RSE), який окрім розміщення загальної та роз'яснювальної інформації, дозволяє також перевірити зобов'язання конкретної компанії. Пошук відбувається за декількома параметрами:

1) SIREN (Système d'Identification du Répertoire des Entreprises) - унікальний ідентифікаційний номер, що присвоюється кожній компанії чи організації, зареєстрованій у Франції, що є аналогом українського коду ЄДРПОУ (унікальний ідентифікаційний номер юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України). Саме SIREN дозволяє завантажити частину інформацію з публічних реєстрів Франції;

2) кількість співробітників компанії (0-9, 10-49, 50-249, 250-299, 300-499, 500-4999, 5000-9999 працівників);

3) чиста сума обороту за минулий фінансовий рік (0-900 тис, 900 тис - 50 млн, 50-10 млн, 100 млн євро та більше);

4) підсумковий баланс за минулий фінансовий рік (0-450 тис, 450 тис - 25 млн, 25-43 млн, 43-100 млн, 100 млн євро та більше);

- 5) чи зареєстрована компанія в європейському регульованому ринку;**
6) чи є компанія частиною групи, що складається з материнської компанії та однієї або кількох дочірніх компаній.

За результатами пошуку, система дозволяє змодельовати, які саме правила та вимоги застосовуються до цієї чи іншої компанії. Наприклад, це можуть бути: публікація звіту про сталий розвиток – CSRD; необхідність мати внутрішню процедуру збору та обробки звітів; план обачності, для запобігання ризикам порушень прав людини та навколишнього середовища; антикорупційна система; енергоаудит (оцінка енергоефективності); вимір прямих викидів парникових газів і розробка плану з їх зменшення; індекс професійної рівності (вимірювання різниці в оплаті праці між жінками та чоловіками в компанії) [5].

Як пошук, так інша інформація знаходиться у відкритому доступі, тобто доступна для всіх зацікавлених осіб, зокрема і громадян, так і інституцій громадянського суспільства, що дозволяє здійснювати попередній моніторинг зобов’язань компаній, який дозволяє оцінити їх виконання, тим самим забезпечується громадянський контроль.

Створення та функціонування такого інформаційного тематичного інтернет-порталу доцільно реалізувати й в Україні. Але в першу чергу, Міністерству економіки України необхідно розробити узагальнені методичні рекомендації щодо необхідності виконання вимог для бізнесу (в залежності від видів діяльності, кількості співробітників, обороту компанії тощо), які й будуть покладені в основу функціонування такого інтернет-порталу (дозволить здійснювати пошук враховуючи особливості конкретної компанії).

Література

1. Plateforme RSE. URL: <https://www.strategie.gouv.fr/reseau-france-strategie/plateforme-rse>
2. Econsense URL: <https://www.econsense.de>
3. CSR. URL: <https://www.csr-in-deutschland.de/EN/Home/home.html>
4. Fondazione Sodalitas. URL: <https://www.sodalitas.it>
5. Vérifiez vos obligations. URL: https://portail-rse.beta.gouv.fr/simulation?mtm_campaign=simulation-menu&mtm_kwd=menu

Стиркуль Т.В.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Сухомлин М.О.
к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ОСНОВНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В ЄВРОПІ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Створення інформаційного суспільства є важливим пріоритетом для Європейського співтовариства на найближчі десятиліття. В цьому контексті формування «внутрішнього цифрового ринку» є одним з ключових напрямів розвитку ЄС, спрямованих на подальше формування цифрових можливостей суспільства через «підтримку медіа та цифрової культури», зокрема в аудіовізуальних медіа-сервісах та збереженні культурної спадщини. Європейське інформаційне суспільство отримає значні вигоди від Єдиного цифрового ринку, що дозволить розбудовувати розумніші міста та покращити доступ до електронного здоров'я, електронного урядування та цифрових навичок. Це також допоможе у створенні європейського цифрового суспільства [1].

Ураховуючи негативні аспекти інформаційної політики, Європейський Союз вживає конкретні превентивні заходи на майбутнє. Одним із таких заходів є система швидкого сповіщення про дезінформацію, яка була запущена 18 березня 2019 року. Система включає участь Європейської комісії та країн ЄС. Робоча група зі стратегічних комунікацій (StratCom) займається виявленням дезінформації на рівні Європейського Союзу [2]. Для координації реагування на дезінформацію буде використовуватися Європейська система оповіщення про дезінформацію. За інформацією Єврокомісії, ця система буде виконувати три основні функції: негайно інформувати учасників про виявлені кампанії з дезінформації, розкривати методи та тенденції поширення дезінформації, а також формувати скоординовану відповідь на обіг контрафактної продукції та обмін досвідом у боротьбі з дезінформацією [3].

Подальший розвиток інформаційно-правових систем і баз даних ЄС є перспективним напрямком розвитку інформаційного суспільства в Євросоюзі. Ці системи є одними з найкращих у світі як за технічним оснащенням, так і за рівнем обслуговування. Європейський Союз також планує покращити діяльність своїх служб та інституцій, що відповідають за

розвідувальну діяльність. Основні поліграфічні установи в ЄС включають «Повідомлення Європейського суду», «Офіційний журнал Європейських співтовариств» та інші публікації, що містять інформацію про діяльність Європейського парламенту, Європейської комісії та інші документи Союзу [4, с.34-41].

У відповідності з різноманітними інформаційними системами, що управляються ЄС, існують також неформальні системи для поширення інформації, створені державами-членами, комерційними та науковими установами.

Окрім того, за даними Internet World Stats, можна оцінити рейтинг «10 найкращих європейських країн з найвищим рівнем використання Інтернету» (рис. 1) [5].

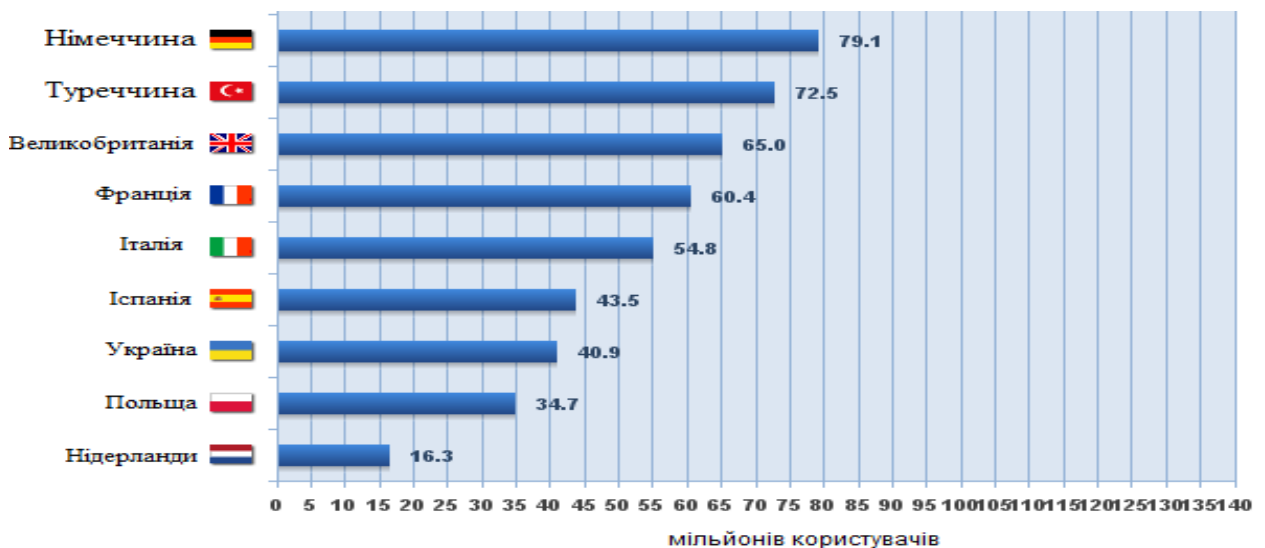

Рис. 1. Розподіл країн Європи за найбільшою чисельністю користувачів Інтернету у 2022 р.

Джерело: [5]

Аналіз наведених даних показує, що Німеччина займає перше місце серед європейських країн за рівнем використання Інтернету з показником 79,1%, за нею йдуть Великобританія з 65,0% та Франція з 60,4%.

Водночас, основною перешкодою для подальшого зростання ринку залишається нестабільність зв'язку та взаємодії між медичними системами. Серед лідерів ринку є такі компанії, як Cisco Systems, Intel, IBM, Microsoft, Philips, Apple, Medtronic та інші, що активно інвестують в IoT технології для покращення медичних послуг і збереження здоров'я пацієнтів [5].

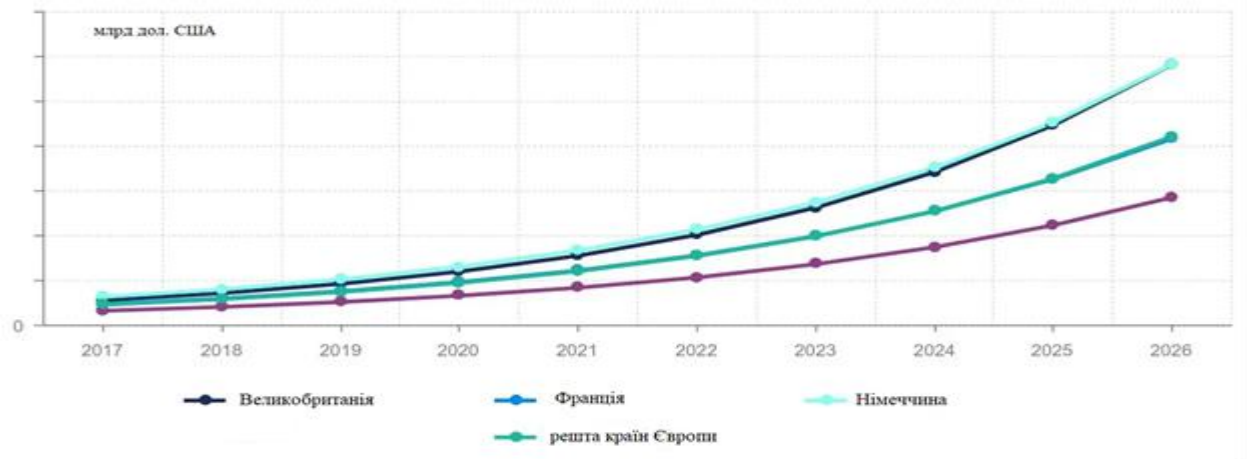

Рис. 2. Прогнозні оцінки розвитку Інтернету речей (IoT) в Європі до 2026 р., млрд дол. США (2017-2022 рр. – фактичні дані, 2023-2026 рр. – прогноз)

Джерело: [6]

Досягнення мети Європейського Союзу щодо побудови інформаційного суспільства та єдиного європейського інформаційного простору тісно пов'язано з урахуванням регіональних особливостей розвитку країн-членів ЄС. Як один з лідерів у галузі інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), Німеччина зіткнулася з серйозними кіберзагрозами, такими як кіберзлочинність, промислове шпигунство та навмисне втручання в роботу критично важливих служб. Ці проблеми стали особливо гострими в 2010 році, що змусило уряд Німеччини вжити заходів для захисту кіберпростору та забезпечення національної безпеки.

Ці стратегії є важливими не лише для розвитку технологій у країнах, але й для забезпечення надійної кібербезпеки в умовах цифрових загроз. Україна, що стикається із постійними кіберзагрозами з боку агресора, може багато чого навчитися з цього досвіду для покращення своєї кібербезпеки.

Література

1. Digital Single Market (2023). URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/>.
2. Political stability – Country rankings // URL: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/wb_political_stability/.
3. Шевченко Ю.В ЄС запустили систему сповіщення про дезінформацію. URL: <https://www.dw.com>.
4. Bryzhko, V.M., Tsybaliuk, V.S., Shvets, M.V., Koval, M.D. & Bazanov, Yu.K. (2006). E-future and information law. (V. 2). K.: NDTsPI APrN.
5. Internet World Stats. – Retrieved from: <https://www.internetworldstats.com/>.
6. Eurostat (European Statistical Recovery Dashboard). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Татар М. С.

к. е. н., доцент

Маслик В. С.

здобувачка групи 621м,

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

м. Харків, Україна

ЗАГРОЗИ БОРГОВІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ВПЛИВ БОРГОВИХ ФІНАНСІВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Державний борг відіграє значну роль у фінансовій системі держави, виступаючи інструментом залучення додаткових ресурсів для фінансування економічних потреб. У сучасних умовах глобальних викликів, таких як економічні кризи, пандемії, зміна клімату, воєнні дії та геополітичні конфлікти, використання боргового фінансування стає важливим елементом державної фінансової політики. Державний борг – це сукупна сума фінансових зобов'язань держави перед зовнішніми та внутрішніми кредиторами, що виникає, коли уряд позичає кошти для фінансування різних потреб, таких як інфраструктурні проекти, соціальні програми або обслуговування раніше взятих боргів. Наростання боргового навантаження, зростання витрат на його обслуговування, а також залежність від зовнішнього фінансування створюють системні загрози для боргової безпеки. Головними причинами зростання державного боргу є:

- бюджетний дефіцит, який покривається за рахунок позик, при чому тривалий дефіцит бюджету призводить до накопичення боргу;
- зростання витрат на ведення воєнних дій або підвищення обороноздатності країни, що вимагає додаткового фінансування;
- економічний спад, під час якого державна влада змушена збільшувати державні витрати для підтримки економіки (наприклад, шляхом стимулювання попиту чи допомоги бізнесу), що наразі в більшості випадків фінансуються за рахунок позик, що збільшує державний борг;
- зростання попередніх боргів, які необхідно обслуговувати, при цьому щоб уникнути дефолту, державна влада може брати нові позики для погашення старих, що ще більше збільшує борг;
- неефективне управління фінансами, погане планування державного бюджету, корупція або неефективне використання коштів.

За даними Міністерства фінансів України сума державного боргу в Україні значно зросла з початку воєнних дій (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка державного та гарантованого державою боргу України з 2009 по 2024 рр. (млн. грн.)

Дата	Загальний борг	Зовнішній борг	Внутрішній борг
на 31.12.2009	316 884,6	211 751,7	105 132,9
на 31.12.2010	432 235,4	276 745,6	155 489,8
на 31.12.2011	473 121,6	299 413,9	173 707,7
на 31.12.2012	515 510,6	308 999,8	206 510,7
на 31.12.2013	584 114,1	300 025,4	284 088,7
на 31.12.2014	1 100 564,0	611 697,1	488 866,9
на 31.12.2015	1 572 180,2	1 042 719,6	529 460,6
на 31.12.2016	1 929 758,7	1 240 028,7	689 730,0
на 31.12.2017	2 141 674,4	1 374 995,5	766 678,9
на 31.12.2018	2 168 627,1	1 397 217,8	771 409,3
на 31.12.2019	1 998 275,4	1 159 221,6	839 053,8
на 31.12.2020	2 551 935,6	1 518 934,8	1 033 000,8
на 31.12.2021	2 671 827,6	1 560 230,0	1 111 597,6
на 31.12.2022	4 071 683,1	2 610 945,6	1 460 737,5
на 31.12.2023	5 519 483,9	3 862 987,6	1 656 496,3
на 31.09.2024	6 404 002,0	4 612 991,3	1 791 010,7

Джерело: сформовано авторами за даними [1]

Воєнні дії на території України, руйнування інфраструктури та проблеми з постачанням дуже погіршили стан економіки в країні. Через воєнні дії Україна витрачає великі обсяги грошових коштів на виконання оборонної функції, фінансове забезпечення військових тощо, використовуючи для цього боргові кошти. Період коронавірусу й подальший початок воєнних дій призвели до зниження купівельної спроможності населення, зростання індексу споживчих цін та, як наслідок, зниження споживання, особливо вразливих категорій населення. Значна частина населення України зараз проживає за межею бідності, через це зменшується попит на споживання продукції, разом з цим зменшується кількість робочих місць, оскільки виробники не зацікавлені виробляти продукцію коли на неї нема попиту, що має наслідком зменшення податкових надходжень в державний бюджет. Значна міграція працюючого населення України внаслідок активних бойових дій призвела до того, що частина населення України працює за кордоном, сплачуючи податки за кордоном, що знижує дохідну частину бюджету України.

Звичайно, використання позичених коштів дозволяє органам державної влади реалізовувати стратегічні інвестиційні проекти, модернізувати інфраструктуру, стимулювати економічну активність і підтримувати соціальні програми. Тобто, вплив боргових фінансів на економіку може бути

як позитивним, так і негативним, що залежить від масштабів боргу та ефективності його використання. Фінансування бюджетних дефіцитів через боргові зобов'язання може спричиняти інфляційний тиск, особливо якщо уряд вдається до внутрішніх запозичень або емісії грошей, що може негативно вплинути на економічну стабільність, знизивши купівельну спроможність населення. Надмірне залучення позик може призвести до зростання державного боргу до критичних рівнів, що зараз спостерігається в Україні. Наприклад, у країнах Європи за маастрихтськими критеріями ліміт державного боргу до ВВП встановлено на рівні 60% [2]. Відповідно до Бюджетного кодексу України, загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60 відсотків річного номінального обсягу ВВП України. Однак, це положення не застосовується у випадках: введення воєнного стану в Україні (в окремих її місцевостях); введення надзвичайного стану в Україні (в окремих її місцевостях) або проведення на території України антитерористичної операції [3]. Станом на 31 грудня 2009 року співвідношення держборг/ВВП в Україні становило 34,7%, а до 31 грудня 2023 року – досягло 84,4% (рис. 1).

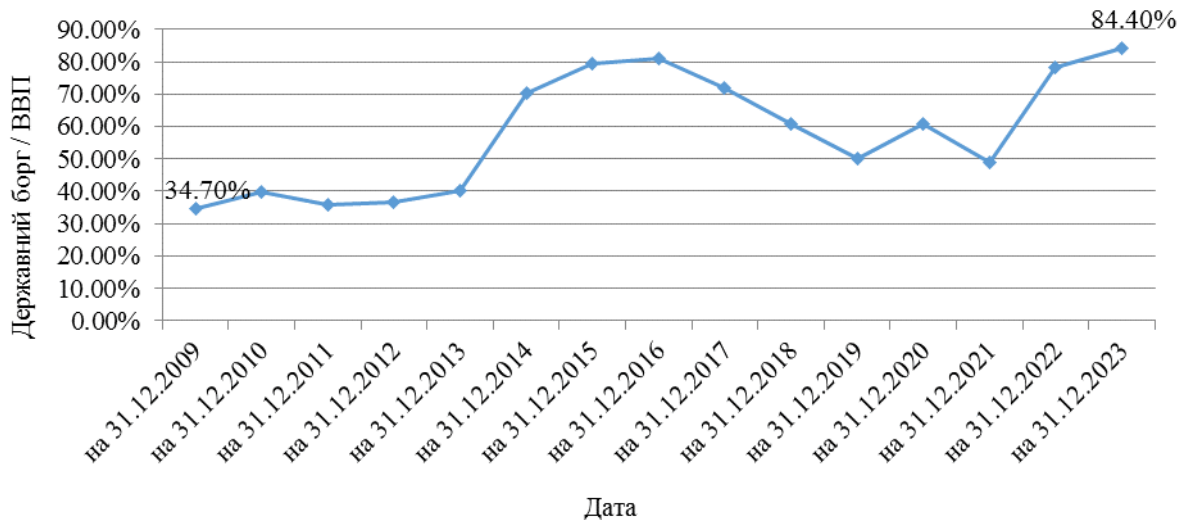

Рис. 1. Динаміка державного боргу до ВВП

Джерело: побудовано авторами за даними [1]

З метою недопущення погіршення ситуації рекомендується аналізувати показники боргового навантаження та платоспроможність на регулярній основі, встановлювати ліміти на перевищення зазначених показників та здійснювати ефективне управління державним боргом. Зазначені показники наведено в табл. 2.

Показники боргового навантаження та платоспроможності

Показники боргового навантаження	Показники платоспроможності
Відношення державного боргу до ВВП	Відношення платежів з погашення й обслуговування зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг
Відношення зовнішнього державного боргу до ВВП	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг
Відношення внутрішнього державного боргу до ВВП	Відношення платежів з погашення й обслуговування державного боргу до ВВП
Відношення зовнішнього державного боргу до річного експорту	Відношення платежів з погашення й обслуговування зовнішнього боргу до ВВП
Відношення заборгованості уряду за державними цінними паперами до ВВП	Відношення золотовалютних резервів до зовнішнього державного боргу
Зовнішній борг у розрахунку на одну особу, дол. США	

Для зниження державного боргу рекомендуються наступні заходи:

- здійснювати боротьбу з ухиленням від сплати податків та підвищувати ефективність податкового адміністрування;
- запроваджувати механізми відповідальності для контролювання державних фінансів, що включає законодавчі обмеження на дефіцит бюджету і державний борг, які змушують уряд дотримуватися певних лімітів, підвищення прозорості в управлінні державними фінансами, що знижує ймовірність корупції і нецільового використання ресурсів;
- спрямовувати позикові кошти на будівництво заводів для виробництва військової техніки, що одночасно збільшить надходження до бюджету за рахунок власної реалізації військової продукції та знизить залежність від постачання військової техніки з-за кордону в майбутньому.

Література

1. Міністерство фінансів України. Державний борг України. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
2. Finance.ua. <https://finance.ua/ua/credits/derzhavnyj-borg-ukrainy>
3. Міністерство фінансів України. Державний борг та гарантований державою борг. https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg_osn_inf

References

1. Ministry of Finance of Ukraine. State debt of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
2. Finance.ua. URL: <https://finance.ua/ua/credits/derzhavnyj-borg-ukrainy>
3. Ministry of Finance of Ukraine. State debt and state-guaranteed debt. URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg_osn_inf

Tataryntseva Y.L.
PhD, Associate Professor
Department of Accounting and Finance
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Han Lulu
master of accounting and finance department of NTU “KhPI”
Zeng Ziqian
master of accounting and finance department of NTU “KhPI”
Kharkiv, Ukraine

FINANCIAL RISKS AND THEIR MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF TRANSFORMATION OF ACCOUNTING STANDARDS

Financial globalization and integration of economic systems impose new requirements on financial risk management. In the conditions of constant changes in accounting standards that adapt to the needs of international markets, effective management of financial risks becomes a key element of ensuring financial stability. This topic is especially relevant for transformation economies that face the challenges of standardizing accounting procedures in accordance with international norms.

In modern conditions, the scientific problem of financial risk management acquires special importance in the context of the globalization of economic processes. The constant transformation of accounting standards creates new challenges for ensuring transparency and reliability of financial reporting. The growing complexity of financial instruments and operations requires the development of more sophisticated methods of identification, assessment and risk management. At the same time, institutional changes, in particular the introduction of International Financial Reporting Standards (IFRS), increase the requirements for professional judgment and competencies of subjects of accounting and auditing activities. These aspects determine the need for interdisciplinary research aimed at the integration of financial, accounting and auditing approaches to risk management.

The novelty of the authors' approach lies in the comprehensive analysis of the relationship between the transformation of accounting standards and financial risk management. The integration of accounting procedures with modern risk management tools is proposed to improve the effectiveness of risk identification and assessment. The author emphasizes the role of professional judgment in the application of International Financial Reporting Standards (IFRS) in conditions of market instability. Special attention is paid to methods of fair value assessment, which significantly affect the risk management of assets and liabilities.

Recommendations are offered for adapting internal control systems to new accounting requirements in order to minimize financial risks.

Financial risks are the probability of losses associated with the instability of financial markets, fluctuations in exchange rates, interest rates and the solvency of counterparties. The main types of financial risks include: credit risk is the risk of default by the counterparty; currency risk — changes in the exchange rate that affect the company's financial condition; interest rate risk — fluctuations in interest rates that change the cost of financing; liquidity risk is the inability to meet obligations in a timely manner.

Transformation of accounting standards and its impact on risk management. Recent decades have been marked by the active implementation of International Financial Reporting Standards (IFRS), which provide uniform approaches to accounting and financial reporting. This contributes to increasing the transparency of financial information, but also creates new challenges for financial risk management: increasing the complexity of reporting (new accounting requirements require a more detailed analysis of financial instruments); increasing the role of professional judgment (the requirements for fair value measurement and the implementation of other standards require a high level of competence); integration of risk management. Interaction between accounting, audit and risk management systems is required.

Auditing is a key element of effective financial risk management, as it contributes to improving the quality and reliability of financial information. The main task of the audit is to assess the company's internal control system, which allows identifying weak points and potential sources of risks. Auditors analyze compliance of accounting procedures with current standards and requirements, as well as evaluate the effectiveness of risk management, in particular credit, currency and liquidity risks. Particular attention is paid to the verification of financial instruments that have a high risk potential, as well as the accounting of reserves for asset depreciation. An important aspect is the provision of recommendations for improving the financial risk management system, which includes improving control mechanisms, increasing the efficiency of accounting procedures, and introducing modern risk management tools. In addition, audit assurance creates a basis for reducing information asymmetry between internal and external stakeholders, increasing trust in financial reporting. In the context of globalization, auditing plays an important role in ensuring the reliability of financial information used for risk management. Tasks of auditors include: evaluation of the effectiveness of the internal control system; analysis of risks related to accounting

processes and reporting; providing recommendations on improving risk management procedures.

Conclusions. Financial risk management in the context of the transformation of accounting standards requires a comprehensive approach that combines modern methods of accounting, auditing and risk management. Increasing the transparency and standardization of financial reporting is a necessary condition for successful integration into the world economy, but it also requires enterprises to adapt their risk strategies to new realities.

Tataryntseva Y.L.
PhD, Associate Professor
Department of Accounting and Finance
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Ge Min
master of accounting and finance department of NTU “KhPI”
Zhang Jie
master of accounting and finance department of NTU “KhPI”
Kharkiv, Ukraine

OPTIMIZATION OF CAPITAL STRUCTURE IN FINANCIAL LEASING COMPANIES: DEVELOPMENT OF FINANCING MODELS FOR INNOVATIVE PROJECTS

Management of the capital structure of financial leasing companies acquires special importance in the conditions of growing competition and rapid changes in technological and market conditions. A balanced capital structure allows enterprises to ensure stable financing of their activities, reduce the cost of capital and minimize the risks of insolvency. In financial leasing companies that act as intermediaries between lenders and users of leasing services, the issue of effective capital management is particularly important, as their ability to attract resources on favorable terms and maintain competitiveness in the market depends on it. At the same time, there is a need to develop specialized financing models that provide effective support for innovative projects that require significant financial investments and have an increased level of risk.

The development of financing models for innovative projects in financial leasing companies involves taking into account the specifics of their activities and the features of the innovation environment. Innovative projects, as a rule, have a long payback period and increased uncertainty regarding future cash flows. This requires the introduction of financial instruments that allow balancing the risks between project participants. Financial leasing companies can be effective tools for

financing such projects, as they are able to provide access to long-term financing through diversification of capital sources. One of the key aspects is the development of models that take into account the risk profile of innovative projects and allow optimizing the combination of equity and loan capital.

Special attention should be paid to the influence of the capital structure on the cost of financing. A high level of debt capital can contribute to an increase in financial risk, which leads to an increase in the cost of loans and a decrease in the return on equity. At the same time, excessive focus on equity can limit the company's ability to expand its financial base. Thus, optimizing the capital structure is an important task for ensuring the financial stability and competitiveness of the leasing company.

The innovative component in financial models involves the integration of risk management mechanisms, which include scenario analysis, stress testing and assessment of the fair value of assets. This allows not only to reduce risks for investors, but also to improve financial transparency and predictability of cash flows. It is also important to take into account regulatory restrictions affecting the capital structure of leasing companies and their opportunities for financing innovative projects.

In general, the study of mechanisms for optimizing the capital structure of financial leasing companies in combination with the development of financing models for innovative projects opens up new opportunities for increasing their efficiency and sustainability. This contributes not only to ensuring competitive advantages in the industry, but also supports economic development through the introduction of innovative technologies and solutions.

Tataryntseva Y.L.
PhD, Associate Professor
Department of Accounting and Finance
Ponomarenko A.V.
master of accounting and finance department of NTU «KhPI»
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
Kharkiv, Ukraine

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE FINANCIAL CONDITION AND ACHIEVING PROFITABILITY OF AN ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF AN UNSTABLE SITUATION IN THE COUNTRY

Any enterprise in a market economy conducts its activities with the aim of making a profit. The absence of profit or its insufficient level for a long time indicates the uncompetitiveness of the enterprise, which can ultimately lead to

bankruptcy and liquidation. Increasing profitability can be achieved by increasing sales volumes and reducing costs. Increasing sales volumes involves stimulating demand for products, expanding the sales network, entering new markets and developing new competitive products. Reducing production costs includes finding suppliers with more favorable conditions, reducing fixed and variable costs through savings, as well as reducing fixed costs by reducing excess production capacity. However, earned and attracted funds require rational and effective management, otherwise all the enterprise's efforts to achieve profitability may be in vain.

Given production needs, it is important for enterprises to determine the optimal volume of raw purchases materials and supplies, it is worth coordinating production plans with sales plans, and avoiding the accumulation of significant amounts of inventory and stocks that do not bring profit. Excessive stocks can lead to additional costs for transportation, storage and maintenance, as well as the withdrawal of working capital from circulation. It is recommended to focus production on products with high profitability, improve products with an average level of profitability and discontinue the production of low-profit products. The introduction of modern technologies into the production process will help reduce costs, save time and improve product quality, which, in turn, will contribute to increasing the company's profit. In addition, to increase profitability, it is important to apply the right tactics in the field of pricing. They should reflect the socially necessary costs of production and sales of products, as well as take into account its consumer properties, quality and solvent demand. Correct pricing affects the amount of profit, liquidity and solvency, and the overall financial condition of the enterprise [1,4].

Solvency is an important indicator of the financial condition of an enterprise, since it not only ensures the fulfillment of financial obligations, but also affects the level of trust on the part of creditors and investors. One way to increase solvency is to increase the amount of cash, which will allow the enterprise to obtain loans from the bank to finance its current activities. An increase in cash can be achieved through the sale or lease of production assets. To increase solvency, the enterprise is invited to analyze the distribution of income from the provision of services and identify ways to increase profits. It is also worth assessing internal reserves for increasing profitability and achieving breakeven through more complete use of production facilities. The rational use of material, labor and financial resources, as well as the reduction of unproductive costs and losses are also important factors. For the systematic identification and generalization of all types of losses, it is advisable to maintain a special register in which losses will be classified into

certain categories. This may include, for example, costs for unprofitable sources of financing, equipment downtime, and fines for violation of contractual discipline.

Effective use of enterprise resources, including material and labor resources, technological processes, fixed assets, financial resources, i.e. sources of formation of objects of labor and means of production, contributes to saving of enterprise funds. Which, in turn, creates a reserve for fulfillment of obligations to creditors. Rational use of own and borrowed capital, as well as effective formation of enterprise assets with minimal financial risk provide not only short-term, but also long-term solvency [2,3]. It is important for the enterprise that the amount of receivables decreases every year, as this will indicate that the debtors comply with the terms of the agreements and return the funds on time. This allows the enterprise to use the funds received to settle its obligations, avoiding the need to attract borrowed funds. To optimize the use of its own profit and cost structure, the enterprise must constantly monitor the dynamics of cash flow and identify potential debtors in a timely manner. Avoiding receivables can be the first step towards increasing solvency and strengthening the financial position [4].

The financial condition of enterprises is significantly influenced by the external environment, including economic conditions, legislation in the field of economics and finance, tax policy, demand for products and services, etc. For the effective operation of enterprises, it is important to maintain high-quality accounting, both financial and management. The solvency of enterprises largely depends on the ability, knowledge, skills and experience of management to respond quickly and promptly to changes in the external and internal environments. In today's conditions, almost all enterprises face many challenges that significantly affect their activities and financial condition, as the army of the aggressor state continues to strike at the entire industrial sector of our country. The activities of any enterprise aimed at successful operation must rely on its strengths, making the most of available resources and opportunities, while reducing the impact of weaknesses and taking into account possible threats [2,3].

One of the main obstacles to the normal functioning of many enterprises is the shortage of labor, which is currently especially felt in sectors that are critical for the country's recovery, such as construction, transport, engineering, information technology, healthcare, etc. To ensure the necessary number of qualified personnel in these industries, the SkillsAlliance program, which was initiated by the government in cooperation with international partners, is becoming increasingly relevant. This project brings together many already implemented or only planned programs. The main goal of this initiative is to provide the population of our country with the opportunity to retrain or improve their skills in the coming years.

Anyone can join this initiative. Each participant can make their individual contribution by initiating their own initiative or financially supporting the programs already created here [5].

References

1. Gaibura Y.A., Zagnitko L.A. Enterprise profitability: concepts, factors, reserves. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*. 2017. No. 24 (2). P. 99-104.
2. Vlasova N.O. Assessment of liquidity and solvency of retail enterprises: monograph / N.O. Vlasova, T.S. Pichugina, P.V. Smirnova; Kharkiv State University of Food and Trade - Kharkiv, 2010.
3. Baransky R.S., Grendey N.M., Gavatyuk L.S. Ways to increase the solvency of domestic enterprises in modern conditions. *Global and national problems of the economy*. URL: <http://global-national.in.ua/archive/9-2016/50.pdf>
4. Gotra V.V., Ripych V.V., Dyachok A.V. Diagnostics of the financial condition of an enterprise and ways to improve it: a textbook / K.: *Economy and Society*, 2017. P. 219-223.
5. Establishment of the Skills Alliance by Ukraine and other partners. *Government portal*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-ta-maizhe-50-partneriv-zasnuvaly-skills-alliance-na-ponad-700-mln-ievro>

Тесленок І.М.

к.е. н., доцент

Железняк Ю.А.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

НУ «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Значення сталого розвитку для національної економіки надзвичайно велике, оскільки ця концепція сприяє гармонійній взаємодії економічного зростання, соціальної справедливості та збереження навколишнього середовища. Розвиток на основі принципів сталості має здатність створювати умови для стабільного і довготривалого процвітання країни, зберігаючи при цьому ресурси для майбутніх поколінь.

Концепція сталого розвитку виникла в середині 20 століття, а саме, у 70-х рр. минулого тисячоліття із проведенням фундаментального дослідження «The Limits to Growth» («Межі зростання», США, Массачусетський технологічний інститут на замовлення Римського клубу) орієнтоване на моделювання варіантів розвитку цивілізації у сторічній перспективі [7]. Справжнє оформлення і розвиток концепції сталого розвитку припадають на 1980-1990-ті роки.

Для практичного втілення сталого розвитку та узгодженості дії різних країн розроблено єдиний документ «дорожню карту впровадження», а саме «стратегію сталого розвитку». Ретроспективний аналіз становлення стратегії сталого подано на рисунку 1.

Рис. 1 Становлення концепції та перехід до стратегії сталого розвитку [5, с. 11; 6]

Сталий розвиток World Commission on Environment and Development (WCED) визначає як такий розвиток, який «задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» [4]

Відповідно до резолюції ООН, можливість сталого розвитку забезпечують сфери, які утворюють тріаду сталого розвитку (див. рис. 2).

Рис. 2 Тріада сталого розвитку [5, с. 8]

На початку становлення державності Україна була орієнтована виключно на досягнення економічних показників розвитку. На початку 2000-

х актуалізувались проблеми пов’язані із розвитком соціуму, тож в поле зору урядовців та науковців потрапили показники соціально-економічного потенціалу. На рівні держави було визнано, що існує «необхідність в створенні економічних, господарських, виробничих, соціальних і інших умов і можливостей для більш прогресивного розвитку економіки за рахунок якісних чинників зростання» [4, с. 133].

У 2015 р. Україна доєдналась до глобальної Стратегії сталого розвитку та розробила Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [1], який було замінено Законом України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII, від 28 лютого 2019 року [2]. Ці законодавчі ініціативи покликані пришвидшити впровадження Стратегії сталого розвитку та досягнення його Цілей, а також мають важливе значення сталого розвитку для національної економіки України. Серед очікуваних результатів визначено такі як подано у таблиці 1 (згруповано відповідно до наведеної на рисунку 2 тріади).

Таблиця 1

Значення сталого розвитку для національної економіки

Сфера сталого розвитку	Очікувані зміни від впровадження Стратегії сталого розвитку
Економічна	- економічна стабільність; - посилення інвестиційної привабливості країни. Скеровуючи управління на досягнення Цілей сталого розвитку Україна заявляє про себе як про надійного партнера. Демонструючи результати, вона підтверджує це твердження та показує партнерам що є привабливою довгострокових інвестицій;
Екологічна	- скорочення залежності економіки від природних ресурсів та впровадженню енергозберігаючих технологій / перехід на відновлювані джерела енергії; - ощадливе використання наявних ресурсів; - впровадження «зелених» інновацій, тобто таких інновацій які орієнтовані на посилення економічного ефекту без шкоди для довкілля та суспільства у тривалій перспективі; - зменшення екологічних ризиків (зниження рівня забруднення, поліпшення якості води та повітря, збереження біорізноманіття тощо)
Соціальна	- соціальна стабільність (зменшення соціальних нерівностей; рівність, доступ до освіти, охорони здоров'я, гідні умови праці тощо) - інклюзивний розвиток; - зростання рівня життя населення

Сталий розвиток має стратегічне значення для національної економіки, оскільки забезпечує не лише економічне зростання, але й збереження

екологічної рівноваги та соціальної справедливості. Він створює можливості для розвитку нових галузей економіки, підвищує якість життя населення та зміцнює глобальну конкурентоспроможність країни. Крім того, сталий розвиток допомагає забезпечити економічну стійкість і адаптивність до викликів, що виникають в умовах глобальних змін, таких як кліматичні зміни або зміни в міжнародній торгівлі.

Література

1. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI, від 21 грудня 2010 року. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> (дата звернення 14.10.2024)
2. Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» № 2697-VIII, від 28 лютого 2019 року. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 14.10.2024)
3. Комісія Брундтланд. *Вікіпедія*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%91%D1%80%D1%83%D0%BD%D0%B4%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4 (дата звернення 25.09.2024)
4. Павлішина Н.М., Безверха В.О. Оцінка соціально-економічного потенціалу промислового регіону на прикладі Запорізького регіону. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова*. 2017. Т 22. Вип. 4 (57). – С. 133-137. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2017_22_6_29 (дата звернення 17.10.2024)
5. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти: підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, О.М. Салавор, Є.Б. Шаповалов, М.А. Галабурда, О.В. Ничик, О.В. Мартинюк. Київ: НУХТ, 2022. 337 с. URL : https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/stratelliia_staloho.pdf (дата звернення 28.10.2024)
6. Brundtland, G.H., Our common future – Call for action. *Environmental Conservation*, 1987. 14(4): p. 291-294. URL : <https://www.cambridge.org/core/journals/environmental-conservation/article/abs/our-common-futurecall-for-action/65808D6676E07552EF891DF31C3DF7A1> (дата звернення 25.09.2024)
7. Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers, William Behrens III. *The Limits to Growth*. URL : <https://www.clubofrome.org/publication/the-limits-to-growth/> (дата звернення 24.10.2024)

References

1. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady (stratelliuu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku». Verkhovna Rada Ukrainy, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> (Accessed 14 November 2024)
2. Zakon Ukrainy «Pro osnovni zasady (stratelliuu) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku». Verkhovna Rada Ukrainy, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (Accessed 14 November 2024)
3. Komisiia Brundtland. Vikipediia, available at: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%8F_%D0%91%D1%80%D1%83%D0%BD%D0%B4%D1%82%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4 (Accessed 10 October 2024)
4. Pavlishyna N.M., Bezverkha V.O. Evaluation of the socio-economic potential of the industrial region on the example of the Zaporizhzhia region. *Visnyk ONU imeni I.I.*

Mechnykova.2017. Т 22. Vol. 4 (57). Pp. 133-137, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2017_22_6_29 (Accessed 17 October 2024)

5. Stratehiia staloho rozvytku: Yevropeiski horyzonty: pidruchnyk / I.L. Yakymenko, L.P. Petrashko, T.M. Dyman, O.M. Salavor, Ye.B. Shapovalov, M.A. Halaburda, O.V. Nychyk, O.V. Martyniuk. Kyiv: NUKhT, 2022. 337 p., available at: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/stratehiia_staloho.pdf (Accessed 28 October 2024)

6. Brundtland, G.H., Our common future – Call for action. Environmental Conservation, 1987. 14(4): p. 291-294. URL : <https://www.cambridge.org/core/journals/environmental-conservation/article/abs/our-common-futurecall-for-action/65808D6676E07552EF891DF31C3DF7A1> (дата звернення 25.09.2024)

7. Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jørgen Randers, William Behrens III. The Limits to Growth. URL : <https://www.clubofrome.org/publication/the-limits-to-growth/> (дата звернення 24.10.2024)

Kamila Tomczyk
Akademia Humanistyczno - Ekonomiczna
w Łodzi, Polska

Zabezpieczenia behawioralne w bankowości, świadomość klientów i ich rola w poprawie bezpieczeństwa transakcji

Słowa kluczowe: bankowość internetowa, nowe technologie, weryfikacja behawioralna.

Abstrakt

Cele: Korzystanie z usług bankowych w cyfrowym świecie masowo rośnie, konsumenci doceniają, że obsługa w świecie cyfrowym może być „lekka, łatwa i przyjemna”. Z Raportu NetB@ank wynika, że liczba aktywnych użytkowników aplikacji mobilnych przekroczyła 22 mln¹. Proces ten prowadzi do „komodytyfikacji” usług bankowych, w wyniku czego banki muszą dostosowywać swoje oferty do coraz bardziej wymagających klientów. Komodyfikacja to (utowarowienie) – przekształcenie (transformacja) rzeczy (produktów), usług, ale też pomysłów czy idei z wartości użytkowej na wartość wymienną – wystawienie na sprzedaż rzeczy, które najczęściej nie są przedmiotem obrotu na rynku². Banki jako dostawcy produktów i usług finansowych, dążą do ułatwiania klientom szybkich, wygodnych i bezpiecznych transakcji. Za przełom w uwierzytelnianiu klientów w bankowości internetowej należy uznać rozwiązania biometryczne, które umożliwiają dokonywanie identyfikacji na podstawie cech behawioralnych³.

¹ Raport NetB@ank: Dynamiczny wzrost liczby użytkowników bankowości internetowej i mobilnej w I kwartale 2024 roku. Yole Développement, 2016, Consumer biometrics market and technology report, yolegroup. com,

² <https://pl.wikipedia.org/wiki/Komodyfikacja>

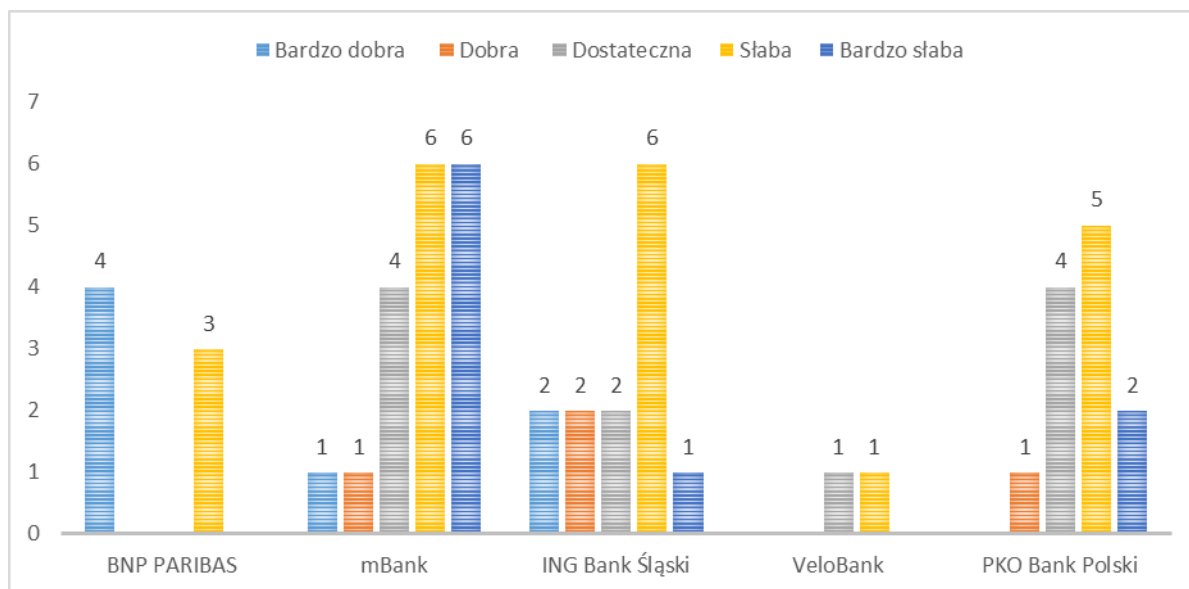
³ Klimontowicz Monika. "Znaczenie innowacji dla konkurencyjności banku-wyniki badań." Studia Ekonomiczne 173 (2013), s. 179

Umożliwia ona identyfikację użytkowników na podstawie ich unikalnych zachowań, takich jak sposób pisanie na klawiaturze czy kąt trzymania smartfonu. Celem artykułu jest ocena percepcji klientów banków na temat skuteczności weryfikacji behawioralnej, co pozwoli lepiej zrozumieć poziom zaufania klientów do nowych technologii oraz ich gotowość do akceptowania innowacyjnych rozwiązań w obszarze bezpieczeństwa.

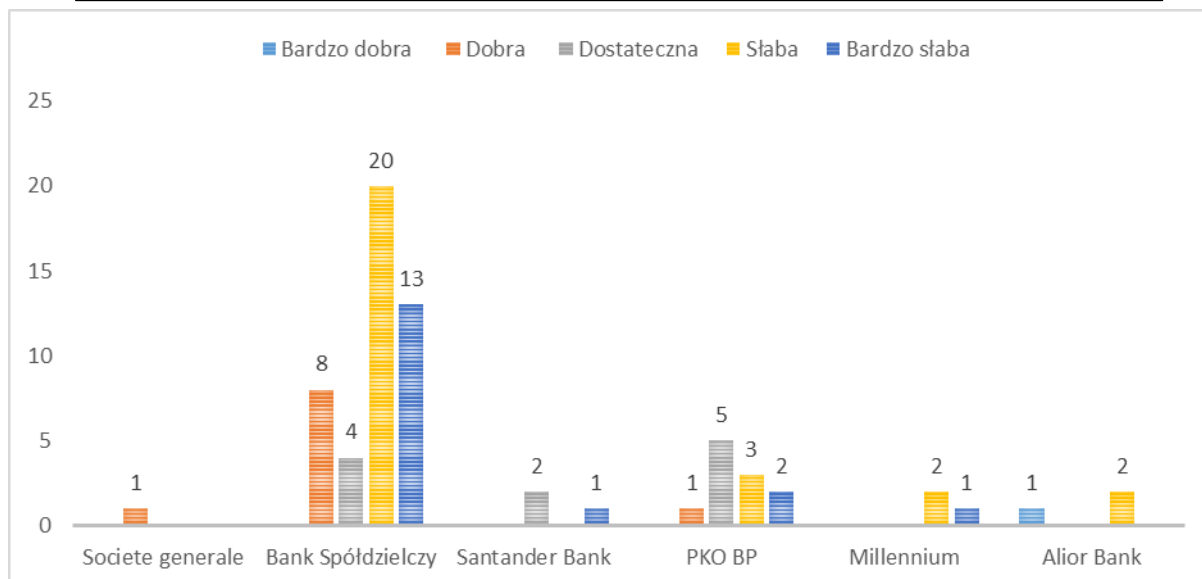
Metody i materiały: W badaniu wzięło 117 respondentów w różnym wieku, podzielonych na dwie grupy respondentów banków które wdrożyły zachowania behawioralne i respondentów z banków które nie wdrożyły powyższych zabezpieczeń.

Wyniki: W tym celu przeanalizowano wyniki ankiet przeprowadzonych wśród użytkowników bankowości internetowej, uwzględniając kryteria takie jak poziom świadomości, doświadczenie z weryfikacją behawioralną oraz preferencje dotyczące bankowości. Wyniki badań wskazują na niski poziom świadomości zabezpieczeń behawioralnych, co podkreśla konieczność intensyfikacji kampanii edukacyjnych, mających na celu zwiększenie wiedzy i zaufania klientów do nowoczesnych technologii ochrony danych w sektorze e-bankowości.

Wykres 1. Rozkład liczby respondentów oceniających swoją wiedzę na temat zabezpieczeń behawioralnych w bankach, które wdrożyły te rozwiązania

Wykres 2. Rozkład liczby respondentów oceniających swoją wiedzę na temat zabezpieczeń behawioralnych w bankach, które nie wdrożyły tego rozwiązania.

Wnioski: Rozwój bankowości internetowej, a w szczególności postępująca cyfryzacja dynamicznie i radykalnie, zmieniła potrzeby, preferencje oraz sposoby korzystania przez klientów z produktów i usług bankowych. Rola klientów w bankowości internetowej znacząco ewoluowała, a banki dostosowują się do potrzeb coraz bardziej wymagających klientów, wykorzystując nowoczesne technologie. Zdając sobie sprawę z zagrożeń w e-bankowości, klienci mogą aktywnie uczestniczyć w zabezpieczaniu swoich kont, stosując nowoczesne metody weryfikacji, takie jak weryfikacja behawioralna oraz dwuskładnikowe uwierzytelnianie (np. klucze zabezpieczające U2F). Takie podejście pomaga budować zaufanie między użytkownikami a instytucjami finansowymi. Banki powinny rozważyć rozszerzenie weryfikacji behawioralnej jako standardowego narzędzia ochrony, co może wpłynąć na poprawę bezpieczeństwa transakcji online oraz wzmocnić relacje z klientami.

Artykuł podkreśla, że skuteczne wykorzystanie zabezpieczeń behawioralnych, które działają w tle i nie wymagają dodatkowego zaangażowania klienta, wymaga podniesienia poziomu wiedzy na ten temat. W związku z tym, badanie relacji między wiedzą, świadomością a wyborem zabezpieczeń behawioralnych przez użytkowników bankowości mobilnej jest kluczowe dla zapewnienia bardziej świadomego i bezpiecznego korzystania z usług bankowych, co przyniesie korzyści zarówno klientom, jak i instytucjom finansowym.

References

1. Raport NetB@ank: Dynamiczny wzrost liczby użytkowników bankowości internetowej i mobilnej w I kwartale 2024 roku. Yole Développement, 2016, Consumer biometrics market and technology report, yolegroup. com,
2. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Komodyfikacja>
3. Klimontowicz Monika. "Znaczenie innowacji dla konkurencyjności banku-wyniki badań." Studia Ekonomiczne 173 (2013), s. 179

**Удовіченко К.І.,
аспірант
Національна академія управління
м. Київ, Україна**

ДО ПИТАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Наше дослідження лежить в площині розуміння сталого розвитку та ESG (environmental, social, governance), сутність яких переважно інтерпретують у різний спосіб. Найчастіше термін втрачає свій сенс і вже не представляє будь-якої цінності. Проте рішення у цій сфері зберігають свою актуальність та затребуваність. І найгостріше сьогодні постає питання практичної орієнтованості проєктів сталого розвитку в стратегічних галузях промисловості. Відзначимо, що селективна підтримка стратегічно важливих для національної економіки та безпеки видів економічної діяльності активно застосовується промислово розвиненими країнами ще із середини ХХ ст. В свою чергу, в Україні в умовах наявності стратегічних ресурсів, але водночас значного дефіциту фінансового забезпечення розвиток потенціалу стратегічних галузей, розроблення критичної сировини та виробництва продукції стратегічного призначення значною мірою повинні спиратися на залучення міжнародної допомоги та розвиток міжнародної співпраці.

Сталий розвиток в даному контексті фактично є певною концепцією соціально-економічного устрою суспільства, за якої задоволення потреб нинішнього покоління досягається без шкоди для можливостей майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [4, с.5]. Для досягнення сталого розвитку необхідно вкладати ресурси не тільки в екологічні ініціативи та інноваційні технології, але й у соціальні трансформації, що передбачають зміну пріоритетів, цілей та підходів до розвитку цивілізації в цілому. Це вимагає перегляду не лише економічних моделей, але й соціальних норм, що повинні забезпечити гармонійний баланс між потребами людей, розвитком технологій та збереженням навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Варто відзначити, що сталий розвиток передбачає спроможність системи ефективно розв'язувати виникаючі конфлікти та адаптуватися до дестабілізуючих внутрішніх і зовнішніх впливів, при цьому зберігаючи свою цілісність і основні характеристики. Така система повинна бути здатна не лише зберігати стабільність у часовому вимірі, але й ефективно реагувати на зміни, адаптуючись до нових умов, не втрачаючи при цьому своєї сутності.

Сталий розвиток вимагає від системи як внутрішньої, так і зовнішньої стійкості, що дозволяє їй не лише витримувати кризи, а й використовувати їх як можливості для подальшого вдосконалення та зростання. Фактично це означає, що структура стратегічних галузей промисловості повинна бути гнучкою, адаптивною, здатною до змін для подолання дисбалансу елементів. В свою чергу, ефективне забезпечення стратегічних галузей промисловості ресурсами вимагає створення дієвого економічного механізму, який буде стимулювати ринкові інтереси до природоохоронної діяльності та раціонального використання природних ресурсів. Такий механізм повинен також сприяти економічній зацікавленості в екологізації виробництва, розвитку безвідходних технологій, які не залежать від використання первинних ресурсів, а базуються на замкнутих виробничо-екологічних циклах. Основний зміст стратегій промислового розвитку, що відповідають цілям сталого розвитку, полягає в адаптації виробничих процесів до принципів замкнутих біосферних циклів. Суть адаптивних стратегій полягає в організації виробництва таким чином, щоб воно максимально імітувало природні процеси [3, с.25], забезпечуючи їх стійкість та ефективність у довгостроковій перспективі. Сьогодні стало очевидно, що необхідно максимально використовувати поточні сприятливі тенденції для реалізації масштабних економічних реформ, які закладуть основи для майбутнього сталого зростання в ході повоєнної відбудови України.

Слід наголосити на тому, що розвиток і спрощення діяльності стратегічних галузей промисловості не можуть здійснюватися за рахунок погіршення стану довкілля [1; 2], оскільки це призведе до погіршення здоров'я людей і додаткових витрат для економіки на усунення наслідків природних та техногенних катастроф. Отже, розвиток економіки може отримати «зелене світло» лише в тих напрямках і за таких умов, які гарантують відсутність негативного впливу на довкілля — коли використовуються найефективніші фільтри, забезпечено безпечну утилізацію всіх відходів, а території громад після завершення діяльності підприємств не стикатимуться з екологічними проблемами, як на локальному, так і на регіональному чи національному рівнях.

Література

1. Деякі питання Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості України. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2020 р. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF#Text>
2. Про внесення змін до Положення про Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 червня 2024 р. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2024-%D0%BF#Text>

3. Дунська А.Р., Бондаренко О.А. (2021). Управління сталим розвитком підприємств оборонно-промислового комплексу України. Економіка та держава, 12, 24-29.
4. Kostynets, V., & Kostynets, Y. (2023). Sustainable business development in the context of the contemporary risks and challenges. Economics, Finance and Management Review, 1, 4-12.

References

1. Some issues of the Ministry of Strategic Industries of Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 7, 2020. № 819. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2020-%D0%BF#Text>
2. On Amendments to the Regulations on the Ministry for Strategic Industries of Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 13, 2024. № 706. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2024-%D0%BF#Text>
3. Dunska A.R., Bondarenko O.A. (2021). Sustainable development management of enterprises of the defense-industrial complex of Ukraine. Economy and State, 12, 24-29.
4. Kostynets, V., & Kostynets, Y. (2023). Sustainable business development in the context of the contemporary risks and challenges. Economics, Finance and Management Review, 1, 4-12.

Устіловська М.В.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ІНВЕСТИЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) мають численні визначення, проте найдетальнішим вважається визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). На думку експертів ОЕСР, ПІІ – це «інвестиції, що встановлюють довгострокові відносини між інвестором та суб'єктом господарювання в іншій країні. Метою інвестора є отримання довгострокових вигід, що виражаються в тривалому інтересі до підприємства в іншій країні, контролі над його діяльністю та вирішальному впливі на управління. Таким чином, він виступає як активний стратегічний інвестор та підприємець. Зазвичай для цього потрібно володіння 10% або більше акцій із правом голосу, хоча в окремих випадках допускається гнучкість у трактуванні цього порогу» [1]. Прямий інвестор є власником вкладених коштів та розпорядником активів підприємства, в яке інвестував [2].

Міжнародний валютний фонд (МВФ) вважає інвестицію прямою іноземною, якщо вона становить щонайменше 10% загальної вартості активів підприємства або 10% звичайних акцій [3, с. 176]. Цей рівень участі вважається достатнім для забезпечення контролю інвестора над

підприємством. Водночас більшість експертів вважає, що для реального контролю компанії необхідно володіти не менше 25% інвестицій. Таким чином, ключовими характеристиками ПП є право іноземного інвестора на контроль над організацією, а також на участь у її прибутках, відповідно до рівня вкладених інвестицій.

У науковій літературі представлено багато теоретичних підходів до пояснення детермінант потоків капіталу між країнами. Серед основних теорій, що пояснюють потоки капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій у приймаючі країни, виділяють такі: теорію монопольних переваг, теорію міжнародного життєвого циклу товару, теорію розташування та еkleктичну теорію міжнародного виробництва.

Теорія монопольних переваг припускає, що компанії готові нести додаткові витрати на відкриття бізнесу за кордоном, якщо це дозволяє їм більш ефективно використовувати свої активи. Компанія, яка інвестує за кордоном, повинна володіти не лише великим капіталом, а й перевагами над місцевими або потенційними конкурентами, зокрема в таких сферах, як технології та маркетинг, що є неklasичними факторами виробництва.

Теорія міжнародного життєвого циклу товару описує три етапи розвитку товару. Перший етап — це фаза інноваційного продукту, коли продукт компанії піддається постійним технологічним та операційним модифікаціям і виробляється в невеликих обсягах для високорозвинутого ринку, де знаходиться виробник. Наприкінці цього етапу починається експорт до інших розвинених країн. Другий етап — фаза зрілості продукту, коли виробник намагається досягти економії від масштабу, збільшуючи обсяги виробництва, знижуючи витрати та ціни, що сприяє зростанню попиту. На цьому етапі компанія скорочує виробництво в рідній країні і здійснює прямі інвестиції, створюючи філії у розвинених країнах. Третій етап — фаза стандартизації продукту, коли він стає повністю стандартизованим. Тоді компанія змушена переміщувати виробництво до країн, що розвиваються, де витрати на фактори виробництва є нижчими.

Теорія розміщення, або локалізації, ґрунтується переважно на неокласичній теорії зовнішньої торгівлі, хоча вона не враховує припущення про досконалу конкуренцію. Ця теорія виявляє детермінанти, що впливають на вибір місця для здійснення прямих іноземних інвестицій (ПП), залежно від конкурентних переваг країни чи регіону, які позитивно сприяють розвитку бізнесу. Такі переваги називають локалізаційними факторами [4, с. 52].

Теорія, що враховує взаємодію всіх детермінант ПП (як зовнішніх, так і внутрішніх), — це еkleктична парадигма OLI Джона Даннінга. Вона пояснює

залучення ПІІ на основі трьох умов: компанія має переваги власності (олігополістичні переваги), наявність вигідних локалізаційних факторів та більші переваги від інтерналізації, ніж від екстерналізації її діяльності [5].

Негативні наслідки здійснення прямих інвестицій можуть включати такі аспекти, як обмеження переказу прибутків за певних умов, політичний ризик, наприклад, загроза експропріації, можлива дискримінація у випадку, якщо підприємство стає конкурентоспроможним на ринку країни-реципієнта. Також можуть бути встановлені умови міноритарної частки, що може перешкоджати діяльності інвестора, а інколи навіть призводити до втрати робочих місць у країні [6, с. 234-235].

Згадані переваги та недоліки дозволяють виділити чотири основні групи мотивів для інвестування за кордон: мотив продажу (завоювання нових або збереження існуючих ринків), мотив постачання (більш надійне постачання сировини), мотив зниження витрат (дешевша робоча сила) і мотив захисту навколишнього середовища (нижчі екологічні вимоги в країні інвестиції).

В цілому, література визнає, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) відіграють важливу роль у процесах економічного розвитку приймаючих економік через кілька каналів, що виходять за межі простого збільшення місцевого фінансового та фізичного капіталу. У неокласичних моделях зростання це означає, що місцеві економіки переходять на вищий шлях зростання, хоча темпи зростання залишаються сталими в довгостроковій перспективі. Проте, у моделях ендогенного зростання вплив ПІІ може бути більш суттєвим завдяки наявності непрямих ефектів, які можуть впливати на всі змінні, включені у виробничу функцію. Підвищується ефективність використання капіталу завдяки збільшенню кількості та різноманітності проміжних продуктів; зростає продуктивність праці завдяки надходженню нових знань і управлінських методів з-за кордону; загальна продуктивність факторів може покращитися завдяки передачі нових технологій [7]. Таким чином, темпи зростання можуть стабільно збільшуватися, покращуючи перспективи розвитку в довгостроковій перспективі.

Отже, прямі іноземні інвестиції є потужним двигуном економічного розвитку. Вони забезпечують доступ до фінансових ресурсів, передових технологій і ефективного менеджменту. Зазвичай ПІІ спрямовані в сектори з порівняльними перевагами, сприяючи технологічному прогресу та інноваціям. Однак їхній ефект залежить від рівня технологічного розвитку, економічної стабільності, державної інвестиційної політики, відкритості економіки та людського капіталу.

Література

1. OECD Benchmark Definition of Foreign Investment, 3rd edition. Paris, 1996. URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/2090148.pdf>.
2. Karaszewski W. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne: Polska na tle świata. Toruń: TNOiK Dom Organizatora, 2004. s. 20.
3. Hill C. W., Hult G. T. International Business: Competing in the Global Marketplace. NY: Cengage Learning, 2007.
4. Latocha T. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Unii Europejskiej w świetle teorii rozwoju regionalnego i teorii lokalizacji. Studia Europejskie. 2005. №2. s. 45-66.
5. Narula R., Dunning J. H. Multinational enterprises, development and globalisation: Some clarifications and a research agenda. Oxford Development Studies. 2010. Vol. 38. P. 263-287.
6. Walenia A. Znaczenie inwestycji zagranicznych w rozwoju regionalnym Podkarpacia. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. 2011. Nr 180. s. 230-247.
7. Resmini L., Casi L. FDI and growth in Europe: the role of territorial capital. 52-nd Congress of the European Regional Science Association: "Regions in Motion - Breaking the Path", 21-25 August 2012, Bratislava, Slovakia, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve.

Федоренко К.В.

здобувачка кафедри міжнародної економіки

Наук. керівний: к. е. н., доцент

Корогодова О.О.

НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського»

м.Київ, Україна

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВ ТА РЕГІОНІВ

Міжнародна торгівля є найважливішим чинником розвитку національної економіки, який позитивно впливає на інтеграцію країни у міжнародне середовище. Станом на 2024 рік В Україні функціонує дуже багато підприємств, які реалізують свою продукцію на зарубіжних ринках та зміцнюють зовнішньоторговельну позицію України. Слід зазначити, що міжнародна торгівля є однією з основних складових функціонування та розвитку кожної окремої країни, оскільки жодна держава не буде розвиватися без побудови ефективної системи господарських зв'язків з економіками інших країн, особливо в умовах глобалізації. Попри те, що міжнародна торгівля приносить країні безліч переваг, вона має і свої недоліки, такі як висока імпортозалежність від сировини інших країн чи надто велика залежність від торгівлі з одним ключовим партнером, що в підсумку негативно впливає на її економічну. Яскравим приклад є залежність виробників електрокарів та відновлюваних джерел енергії та власне країн в яких вони виготовляються від поставок нікелю і літію з України. Внаслідок

повномасштабного вторгнення та неможливості України експортувати ці метали, ціна на них зросли на 36% і 14,97% відповідно, що безумовно вплинуло на економічну безпеку США як основного експортера електрокарів в світі та ЄС як виробника відновлюваних джерел енергетики[1-3].

В таблиці 1 пропонується сформулювати позитивні та негативні фактори впливу міжнародної торгівлі на економічну безпеку країни.

Таблиця 1

**Характеристика позитивних та негативних факторів впливу
міжнародної торгівлі на економічну безпеку країни**

Позитивні	Негативні
сприяє підйому ВВП країни	збільшення імпортозалежності країни
покращує інвестиційний клімат країни;	через високу конкуренцію на міжнародних ринках національні компанії можуть зазнати фінансових втрат
надає доступ до міжнародних технологій, на рівних правах з іншими державами;	посилення кон'юктурних коливань ринкового попиту
надає можливість встановити баланс між прискореною інтеграцією країни у світову економіку та захистом власного виробництва;	загострення сировинних проблем країни та вплив світових економічних криз на економіку країни
посилює конкуренцію та стимулює національних виробників підвищувати якість своєї продукції.	можливість лобювання інтересів зацікавлених сторін в критичному експорті чи імпорті

Джерело: [4-5]

Отже, слід зазначити, що міжнародна торгівля безумовно створює значні переваги для країни та сприяє її економічному розвитку, але з іншої сторони має певні загрози, які потрібно постійно моніторити та не допускати їх поглиблення. З метою протистояння загрозам економічній безпеці необхідно розробляти та впроваджувати стратегію зовнішньоекономічної безпеки як на рівні держави, так і на рівні господарюючого суб'єкта.

На підставі вивченої інформації визначили основні загрози економічній безпеці у сфері міжнародної торгівлі:

- негативне зовнішньоторговельне сальдо
- високий рівень залежності країни (регіону) від імпорту стратегічно важливої продукції (продовольство, енергетика);
- наявність митного обмеження ввезення та вивезення товарів;
- низький рівень митного контролю за експортно-імпортними операціями;
- високий рівень зовнішнього боргу;

- залежність від рівня світових цін та коливання національної валюти;
- виникнення світових валютно-фінансових криз;
- високий рівень світових ціни експортні товари стратегічної важливості;
- низький рівень конкурентоспроможності національних товарів на світовому ринку;
- зростання конкуренції при використанні дефіцитних сировинних, енергетичних та продовольчих ресурсів.

Саме тому країнам необхідно слідкувати за виникненням вище наведених загроз та не опускати їхній перехід на критичний рівень і тоді міжнародна торгівля не нестиме загрозу економіці країни.

В підсумку пропонуємо розрахувати показники економічної безпеки міжнародної торгівлі України (табл. 2).

Отже, аналізуючи показники економічної безпеки, ми бачимо значне перевищення імпорту над експортом, що є негативним значенням. Також в 2023 році відбулось скорочення експорту на 15,99%, а ріст імпорту становив 41,60%, що власне негативно вплинуло на експорту квоту та зменшення коефіцієнту покриття імпорту експортом на 40,21%, що показує збільшення імпортозалежності нашої країни та може становити загрозу економічній безпеці.

Таблиця 2

Показники оцінки економічної безпеки в контексті міжнародної
торгівлі України період 2021-2023 рр

Показник	2021	2022	2023	Зміна 2023/2021, %
Експорт, млн. грн	2224704	1840563	1868904	-15,99
Імпорт, млн. грн	2286067	2712325	3237014	41,60
Зовнішньоторговельний оборот млн. грн.	4510771	4552888	5105918	13,19
Номінальний ВВП, млн. грн	5459574	5191028	6537825	19,75
Населення, млн. осі	41	32,6	39,1	-4,63
Експорт на одну особу	54,26	564,59	478	780,94
Питома вага експорту та імпорту у ВВП (%)	82,62	87,71	78,1	-5,47
Торговельний баланс	-61363	-8717762	-13680236	22193,95
Коефіцієнт покриття імпорту експортом	0,97	0,68	0,58	-40,21
Експортна квота, %	40,75	35,46	28,59	-29,85
Імпортна квота, %	41,87	52,25	49,51	18,24
Зовнішньоторговельна квота, %	82,62	87,71	78,10	-5,47

Джерело: [6]

В підсумку слід зазначити, що для забезпечення економічної безпеки у сфері міжнародної торгівлі України необхідно мінімізувати основні загрози та проводити постійний моніторинг факторів, що впливають на обсяг та структуру зовнішньоторговельного обороту. Пріоритетом для зміцнення економічної безпеки нашої країни у зовнішній торгівлі має стати захист національних економічних питань та інтересів на міжнародному рівні, що забезпечується раціональною структурою зовнішньої торгівлі. Україна інтегруючись у світовий торговельний простір повинна постійно дбати про національні інтереси своїх компаній та створювати відповідні умови для їхнього росту та розвитку та дбати про забезпечення належного рівня економічної безпеки як в міжнародній торгівлі так і в інших напрямках.

Література

1. Ukrainian metals and rare materials seen as key to battery production, Europe's energy future (2024), URL: <https://ceenergynews.com/innovation/ukrainian-metals-and-rare-materials-seen-as-key-to-battery-production-europes-energy-future/> (дата звернення: 04.12.2024).
2. Stu Robarts. Russia-Ukraine war risks hampering transition to global low-carbon economy (2024), URL: <https://www.energymonitor.ai/tech/electrification/russia-ukraine-war-critical-minerals-energy-transition/> (дата звернення: 04.12.2024).
3. How Ukraine's war-torn steel industry has transformed since Russia's invasion, with closer ties to EU (2024), URL: <https://www.fastmarkets.com/insights/how-ukraines-war-torn-steel-industry-has-transformed/> (дата звернення: 04.12.2024).
4. Зубко, Т., Данченко, Л. (2023). Євроінтеграція: виклики для зовнішньої торгівлі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право, 3(128), 4-13.
5. Плахотнік О. О., Павленко А. А. Вплив глобалізації на розвиток світової економіки та економіки України. Економіка та держава. 2022. №5. С. 62-67.
6. Дані Мінфін (2024), URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (дата звернення: 05.12.2024).

References

1. Ukrainian metals and rare materials seen as key to battery production, Europe's energy future (2024), URL: <https://ceenergynews.com/innovation/ukrainian-metals-and-rare-materials-seen-as-key-to-battery-production-europes-energy-future/> (data zvernennia: 04.12.2024).
2. Stu Robarts. Russia-Ukraine war risks hampering transition to global low-carbon economy (2024), URL: <https://www.energymonitor.ai/tech/electrification/russia-ukraine-war-critical-minerals-energy-transition/> (data zvernennia: 04.12.2024).
3. How Ukraine's war-torn steel industry has transformed since Russia's invasion, with closer ties to EU (2024), URL: <https://www.fastmarkets.com/insights/how-ukraines-war-torn-steel-industry-has-transformed/> (data zvernennia: 04.12.2024).
4. Zubko, T., Danchenko, L. (2023). Yevrointehratsiia: vyklyky dlia zovnishnoi torhivli. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo, 3(128), 4-13.
5. Plakhotnik O. O., Pavlenko A. A. Vplyv hlobalizatsii na rozvytok svitovoi ekonomiky ta ekonomiky Ukrainy. Ekonomika ta derzhava. 2022. №5. S. 62-67.
6. Dani Minfin (2024), URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/> (data zvernennia: 05.12.2024).

Харенко В. Ю.
здобувач вищої освіти
Скрипник Н. Є.
к. е. н., доцент

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара
м. Дніпро, Україна

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПРОФІЛЮ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

В сучасному глобалізованому світі конкурентоспроможність країни є визначальним фактором її економічного розвитку та позиції на міжнародній арені. Україна, з її значним потенціалом та ресурсами, знаходиться на шляху до підвищення своєї конкурентоспроможності, але стикається з низкою викликів, які вимагають глибокого аналізу та ефективних рішень.

Поточний стан конкурентоспроможності України характеризується як неоднозначний. З одного боку, країна має багатий природний та людський потенціал, стратегічне географічне розташування та розвинені сектори економіки. З іншого боку, існують проблеми з корупцією, недостатнім рівнем інновацій та інфраструктури, що перешкоджають повноцінній реалізації цього потенціалу.

Конкурентоспроможність на міжнародному ринку визначається як здатність країни або компанії ефективно конкурувати з іншими учасниками ринку, пропонуючи продукти чи послуги високої якості за конкурентною ціною. Це включає в себе не лише економічні показники, але й технологічний розвиток, рівень освіти, ефективність інституцій та інші фактори, що впливають на загальну привабливість країни для інвесторів та партнерів.

Конкурентоспроможність України в глобалізованому світі визначається сукупністю економічних, інституційних та соціальних факторів. Серед ключових детермінантів варто відзначити інноваційний потенціал, якість людського капіталу, ефективність ринкових механізмів, розвиненість інфраструктури та стабільність інституцій. Згідно з Глобальним інноваційним індексом 2024 року, Україна посіла 60-те місце серед 133 країн, опустившись на п'ять позицій порівняно з попереднім роком. Водночас країна займає 4-те місце серед економік з доходом нижче середнього, демонструючи відносно високий рівень інноваційної продуктивності щодо свого ВВП.

Економічна нестабільність є одним із ключових факторів, що негативно впливають на конкурентоспроможність України. Макроекономічні

коливання та висока інфляція створюють непередбачуване бізнес-середовище, ускладнюючи довгострокове планування для підприємств. Це знижує інвестиційну привабливість країни та обмежує можливості для розвитку бізнесу. Крім того, багато підприємств стикаються з труднощами в доступі до фінансових ресурсів. Недостатній розвиток фінансового сектору та високі відсоткові ставки роблять кредити менш доступними, що особливо впливає на малий та середній бізнес.

Низька ефективність державного управління також суттєво обмежує економічний потенціал країни. Бюрократичні процедури та регуляторні перепони створюють додаткові складнощі для підприємств, уповільнюючи запуск та розвиток бізнесу. Високий рівень корупції підриває довіру до державних інституцій та негативно впливає на інвестиційний клімат. Це призводить до зменшення обсягу прямих іноземних інвестицій та обмежує можливості для економічного зростання.

Недосконалість інфраструктури є ще одним значним обмеженням для конкурентоспроможності України. Проблеми в транспортній та енергетичній інфраструктурі ускладнюють логістичні процеси та збільшують витрати для бізнесу. Застарілі дороги, залізниці та енергомережі не відповідають сучасним вимогам економіки. Недостатнє фінансування інфраструктурних проектів призводить до подальшого погіршення стану ключових об'єктів та уповільнює інтеграцію України в міжнародні транспортні та енергетичні коридори.

Глобальні економічні виклики також суттєво впливають на конкурентоспроможність України. Глобальні економічні кризи, такі як фінансова криза 2008 року або економічні наслідки пандемії COVID-19, мають негативний вплив на економіку країни. Вони призводять до зниження попиту на експортні товари України, коливань валютного курсу та зменшення обсягів іноземних інвестицій. Зміни у світовій торгівлі, такі як перехід до більш протекціоністських політик або зрушення в структурі глобального попиту, також можуть негативно впливати на українську економіку, особливо на експортно орієнтовані галузі.

Обмежений доступ до міжнародних ринків є ще одним серйозним зовнішнім фактором. Торгові бар'єри та митні обмеження, встановлені іншими країнами, можуть значно ускладнювати експорт українських товарів. Крім того, українська продукція часто стикається з проблемами адаптації до міжнародних стандартів якості та безпеки. Відсутність відповідної сертифікації або невідповідність стандартам може призвести до відмови від українських товарів на іноземних ринках. Це обмежує можливості для

розширення експорту та знижує загальну конкурентоспроможність країни на світовій арені.

Розвиток інфраструктури та підвищення якості продукції є невід'ємними складовими стратегії підвищення конкурентоспроможності. Модернізація транспортної та енергетичної інфраструктури покращить логістичні можливості та знизить витрати для бізнесу, підвищуючи його ефективність. Впровадження міжнародних стандартів якості для української продукції забезпечить відповідність вимогам світових ринків, підвищуючи довіру споживачів та партнерів. Це сприятиме збільшенню експорту та розширенню присутності українських товарів на міжнародній арені.

Розширення доступу до зовнішніх ринків є стратегічно важливим для економічного зростання України. Підписання нових торгових угод та розробка ефективної експортної стратегії відкриють нові можливості для вітчизняних підприємств. Підвищення конкурентоспроможності українських товарів на зовнішніх ринках може бути досягнуто через інновації, підвищення якості та ефективні маркетингові кампанії. Це не лише зміцнить позиції України в глобальній економіці, але й сприятиме створенню нових робочих місць та підвищенню добробуту населення.

Основні фактори, що обмежують конкурентоспроможність України, охоплюють як внутрішні, так і зовнішні аспекти. Внутрішні проблеми включають економічну нестабільність, яка створює непередбачуване бізнес-середовище та ускладнює доступ підприємств до фінансових ресурсів. Низька ефективність державного управління, проявлена через бюрократію та високий рівень корупції, підриває довіру інвесторів та стримує розвиток бізнесу. Недосконалість інфраструктури, зокрема транспортної та енергетичної, збільшує витрати та знижує ефективність економіки. Слабка інноваційна діяльність, обумовлена низьким рівнем впровадження нових технологій та недостатніми стимулами для інновацій, обмежує можливості країни в сучасному технологічному світі.

Зовнішні фактори також мають значний вплив. Жорстка міжнародна конкуренція з боку країн із розвинутими економіками та високим рівнем технологічного розвитку ставить перед Україною серйозні виклики. Глобальні економічні кризи та зміни у світовій торгівлі впливають на попит на українські експортні товари та стабільність економіки. Обмежений доступ до міжнародних ринків через торгові бар'єри та проблеми з адаптацією продукції до міжнародних стандартів стримує експортний потенціал країни.

Для подолання цих внутрішніх і зовнішніх обмежень необхідні комплексні та скоординовані дії. Покращення інвестиційного клімату

шляхом зниження бюрократії та боротьби з корупцією створить сприятливі умови для розвитку бізнесу та залучення іноземних інвестицій. Підтримка інноваційної діяльності через стимулювання наукових досліджень, розвиток технопарків та бізнес-інкубаторів сприятиме технологічному прогресу та підвищенню конкурентоспроможності продукції. Модернізація інфраструктури покращить логістичні можливості та знизить витрати для бізнесу, а впровадження міжнародних стандартів якості забезпечить доступ українських товарів на нові ринки. Розширення доступу до зовнішніх ринків через підписання нових торгових угод та розробку ефективної експортної стратегії допоможе зміцнити позиції України на світовій арені.

Література

1. Леськів Г. З., Франчук В. І., Левків Г. Я., Гобела В. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 220 с.
2. Данилишин Б. Щодо стану інвестиційних процесів в економіці України та шляхів їх активізації. LB.ua. Дорослий погляд на світ. URL:https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/503439_shchodo_stanu_investitsiynih_protseviv.html
3. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках» від 30 серпня 2024 р. № 821-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/821-2024-p> (дата звернення 18.11.2024).

M. Chomka
PhD Eng of Earth and Environmental Science
Powiślański University in Gdańsk, Poland
M. Rosiński
Gdynia Maritime University, Poland

ECONOMIC AND POLITICAL STABILITY AS A DETERMINANT OF TOURISM DEVELOPMENT

The tourism economy is increasingly becoming a significant sector of the global economy, contributing to the dynamic development of tourist-attractive regions. The role of the tourism economy in stimulating the development of tourist-receiving areas largely depends on the volume of tourist traffic, for which the tourism infrastructure, along with a professional workforce, is appropriately prepared.

The scale of both global and national tourist movements is primarily a function of the level of economic development and political stability. The participation of citizens from specific countries in tourism is strongly correlated with the economic and political situation in the countries generating tourist traffic.

The significant relationship between economic development levels and the scale of tourism movements implies that fluctuations in the economic cycle have a notable impact on the tourism market.

Tourism participation is a higher-order need. Consumers engage in travel only when they have available discretionary income, i.e., income remaining after meeting basic needs. Thus, the economic situation has a substantial influence on consumer behavior in the tourism market.

Economic growth, rising prosperity, and the corresponding increase in households' discretionary income imply the emergence of a "leverage effect." According to J. Mundt, this effect manifests in the fact that, as real income rises, a broader "financial space" opens up, providing new consumption opportunities, including the ability to spend leisure time away from home.

The higher the level of wealth, the more consumers are able to participate in travel. Households that have not previously engaged in tourism can now participate due to the emergence of discretionary income. For higher-income consumers, conditions are created for engaging in more diverse forms of tourism, including travel to more distant and less accessible destinations.

As demand grows, market capacity increases, creating favorable conditions for the development of various sectors of the tourism economy: travel agencies, hotels, restaurants, and transportation companies. This, in turn, facilitates the profitable operation of tourism enterprises.

In contrast, a recession is typically associated with a decrease in real consumer incomes and an increase in unemployment, which leads to a reduction in the number of consumers participating in tourism, as their financial resources are sufficient only to cover current, basic household expenses.

Research indicates that the income elasticity of demand for international travel is high, and higher than for domestic travel. As real income rises, and the "leverage effect" takes place, demand for international travel increases at a faster rate than demand for domestic travel. Consequently, the tourism market undergoes changes, with an increasing share of outbound international travel at the expense of domestic tourism.

Economic growth and the associated increase in wealth also imply changes in consumer behavior. In particular, there is an intensification of processes related to the individualization and differentiation of consumption. Individualization of consumption is primarily driven by the fact that, as cultural and economic wealth in society grows, the influence of environmental factors and established norms on consumer behavior diminishes. The significance of individual choice and

consumer sovereignty on the market increases. Consumers gain more autonomy, and the influence of external factors decreases.

This growing importance of independent, individual decisions is reflected in consumer behavior in the tourism market. Consumers seek to participate in trips that emphasize their prestige and provide unique, personal experiences. Interest in exploring the world is growing, with more people traveling to distant, far-off destinations.

Economic growth and the resulting increase in societal wealth also imply processes of differentiation in consumer behavior on the tourism market. Economic development is typically linked to rising levels of education and the emergence of new career opportunities. The expansion of the tourism offer, combined with growing societal awareness, leads to more diverse and flexible consumer behavior.

Examining the relationships between economic development, income levels, and the tourism market reveals additional regularities. A systematic increase in wealth implies changes in tourist preferences. As income levels rise, tourists demand higher-quality services and opt for more expensive and sophisticated forms of travel. The number of tailor-made trips, customized to individual tourist needs, increases, with travel agencies designing tourism programs to meet the specific requirements of clients.

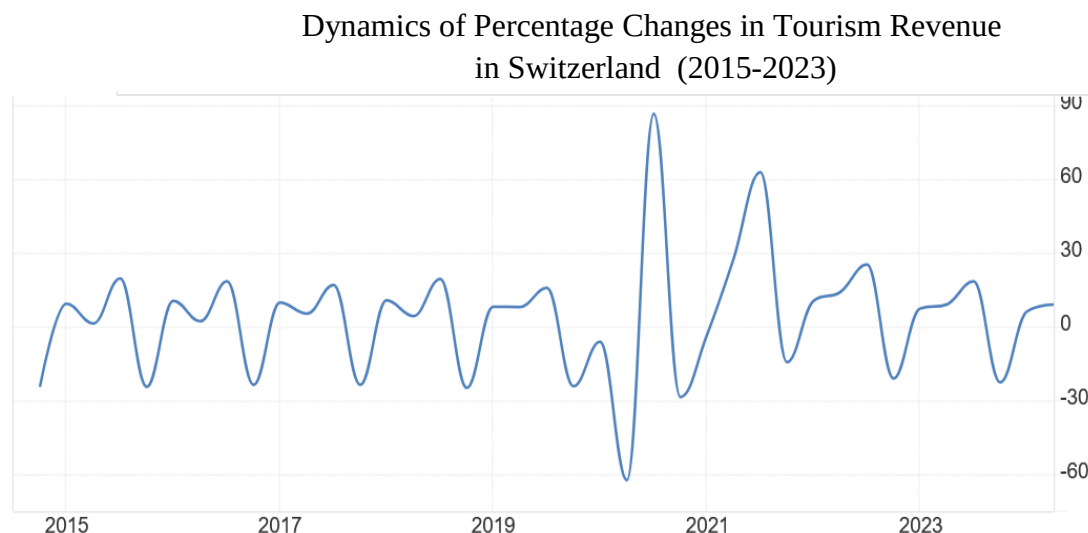
Tourism development is also associated with the necessity to explore new tourist destinations, create unconventional products, and design trips that offer participants unique experiences. Demand for such trips is primarily generated by wealthier tourists, as well as by participants in incentive travel. This holds true for both established tourist destinations and potential, emerging tourism regions.

These relationships have significant implications for the functioning of both international and domestic tourism markets. No market economy develops at the same rate. Changes in the business cycle have specific implications for consumer participation in tourism. During periods of economic expansion, tourism, especially international tourism, grows faster than national income, leading to qualitative structural changes in the tourism market.

Crisis management tools lie within the domain of macroeconomic instruments aimed at shaping the business cycle (e.g., investments, taxes, interest rates). A crucial instrument for counteracting and preventing crises should be the continuous improvement of the competitiveness of the tourism economy. A highly competitive tourism sector in the international market makes it more resilient to fluctuations in the business cycle. This is confirmed by Switzerland's example, which, according to various rankings, has the most competitive and stable tourism economy in the world.

The stability of Switzerland's tourism economy results from its low unemployment rate, political and legal stability, a complex but stable tax system, and high quality of life. The high quality of services offered, Switzerland's prestige in the international arena, its sustainable development, and political neutrality are just a few reasons why the country has emerged as a leader in incoming tourism.

Figure 1

<https://pl.tradingeconomics.com/switzerland/tourism-revenues> (8.11.2024)

Another example of how economic and political stabilization affects the tourism market, particularly in the context of challenges, is Iceland. Following the 2008 financial crisis, the country implemented a series of measures aimed at stabilizing the economy, including strict fiscal and monetary reforms. The restructuring of banks and the introduction of capital controls were pivotal in restoring stability. These actions played a crucial role in rebuilding investor and tourist confidence, leading to a revitalization of the tourism sector. Iceland became an increasingly popular travel destination, attracting tourists due to its unique landscapes and culture. Between 2010 and 2019, the number of tourists increased from approximately 500,000 to over 2 million annually. Tourism revenues thus became one of the country's main sources of income. The COVID-19 pandemic, however, had a severe impact on Iceland's tourism industry. In 2020, the number of tourists fell by approximately 80%, leading to a significant reduction in tourism revenues. In response, a range of support measures were introduced, including business grants, tax reductions, and the promotion of domestic tourism, contributing to a recovery starting in 2021. Iceland continues to emphasize economic and political stability as a foundation for tourism development. The

country is investing in tourism infrastructure, promoting sustainable tourism, and striving to diversify its economy.

The development of both domestic and international tourism flows is largely dependent on the political stability of nations and regions. One of the key prerequisites for the stable development of tourism is travel security. Tourists, concerned about their health and safety, are more inclined to visit politically stable countries.

Conversely, armed conflicts, political tensions, internal conflicts, and terrorist attacks generally lead to an immediate decline in tourist arrivals, particularly inbound tourism.

Empirical studies indicate that political stability has a significant impact on the number of tourists visiting a given country. For example, analyses conducted by the World Travel & Tourism Council reveal a strong correlation between the level of political stability and the performance of the tourism sector. These studies emphasize that countries with high political stability attract a greater number of tourists, which is reflected in higher tourism revenues.

An illustrative case is the analysis of Central and Eastern European countries post-1989. Following the end of communist rule, many nations in this region began experiencing political and economic stabilization. This stabilization, combined with market reforms and an openness to international tourism, led to a dynamic increase in the number of tourists, especially in Poland, the Czech Republic, and Hungary.

A contrasting example is Egypt, which experienced mass protests and the ousting of President Hosni Mubarak between 2011 and 2013. Due to political instability, the number of tourists dropped by over 30% compared to previous years, which had severe repercussions for the entire tourism economy.

Similarly, Syria, which endured a brutal civil war and severe political instability from 2011 to 2020, witnessed a dramatic decline in tourist numbers. The value of this indicator decreased by over 90% compared to the pre-war years, which had a devastating effect on the country's economy, where tourism had once played a significant role.

In conclusion, the analysis of the impact of political stability on tourism demonstrates that stable political conditions form the foundation upon which the tourism sector can thrive. Security, predictability, and the efficiency of state institutions are essential for a country to effectively attract tourists and develop tourism both domestically and internationally. In the context of global tourism trends, political stability is increasingly a key factor influencing destination choices, and by extension, the overall number of visitors.

The cases of countries that have experienced political instability illustrate how drastically such conditions can affect the decline in tourist numbers and the broader tourism economy. In countries affected by armed conflicts, coups, or major political crises, such as Syria, Iraq, or Libya, the number of tourists can decrease by significant margins, and in some instances, the entire tourism sector becomes unsustainable. These examples underline the immense importance of political stability for the development of tourism, enabling the maintenance of safety standards, protection of tourists, and the development of tourism infrastructure.

Conversely, examples of countries such as the United Arab Emirates, Singapore, and New Zealand highlight how political stability can act as a key driver of tourism development. Through the sustained maintenance of political stability and investments in tourism infrastructure, promotion, and the enhancement of the tourism offering, these countries have become some of the most frequently chosen destinations. Political stability in these nations not only contributes to an increase in tourist numbers but also supports the sustainable development of the tourism sector, which in turn fosters job creation, revenue generation, and both cultural and economic promotion.

At the global level, in light of changing geopolitical conditions, the phenomenon of political instability is becoming increasingly significant, particularly in developing countries. In the face of political crises such as wars, terrorist attacks, or unstable governments, tourism not only stagnates but often requires considerable investment to rebuild infrastructure and restore tourist confidence. As such, political stability is not merely a facilitating factor for tourism development, but rather a *sine qua non* for its long-term success.

The future of international tourism will increasingly depend on the ability of countries to maintain internal political stability, manage crises effectively, and build mechanisms to respond to instability. In this context, political stability should be a priority within government policy, not only in terms of tourism management but also in fostering trust among international tourists, who are increasingly incorporating political factors into their travel decisions.

Summary

Ultimately, political stability as a determinant of tourism development has broad implications not only for the tourism sector but also for the overall national economy. In countries with robust political institutions capable of addressing both internal and external challenges, tourism becomes one of the main drivers of economic growth, offering not only economic benefits but also cultural and social advantages. Consequently, policies aimed at economic-political stabilization

should be considered an integral part of sustainable tourism development at a global scale.

References

1. Gaworecki W. W, Turystyka, PWE, Warszawa 2010, s.151-200
2. Pizam A., Fleischer A., 2002, Severity vs. frequency of acts of terrorism: Which has a larger impact on Tourism Demand, Journal of Travel Research, vol. 40, no. 3, s. 337–339
3. <https://www.pap.pl/aktualnosci/szwajcarskie-lodowce> 20.11.2023
4. <https://www.unwto.org/> 20.11.2023
5. <https://wtcc.org/research/economic-impact> 20.11.2023
6. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/a8dd3019-en.pdfexpires=1672746132&id>

Цветков А.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

**Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна**

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ДИНАМІКА ПІІ В ПОЛЬСЬКУ ЕКОНОМІКУ

Останні дані про надходження ПІІ в країни Європи свідчать про посилення негативних тенденцій, особливо якщо звернути увагу на динаміку іноземних інвестицій в інших частинах світу за той самий період. Дані Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD), яка відстежує глобальні потоки іноземних інвестицій, показують, що прямі інвестиції типу «greenfield» зменшилися на 20% у Європі у 2023 році, тоді як у США вони зросли на 2%, у Китаї – на 8%, а в Азії - загалом на 17% [1]. Дані UNCTAD вказують на те, що в 2020-2022 роках до Польщі надійшло ПІІ на суму, яка становила близько 3,7% ВВП [Там же]. Це більше, ніж у більшості країн Центральної та Східної Європи, таких як Чехія (3,5%), Румунія (3,0%) або Словаччина (0,1%). Водночас, Угорщина (4,6%) зафіксувала кращий результат, головним чином через надходження значних обсягів китайських інвестицій у сферу виробництва електромобілів [2]. Проте, показник Польщі був кращим порівняно з багатьма країнами, що розвиваються, з інших регіонів світу.

Польща є європейським лідером із залучення нових інвестицій із найбільшою кількістю робочих місць і посідає шосте місце серед найбільш привабливих напрямків для надходження прямих інвестицій за кількістю

проектів. Стабільна економіка з високим потенціалом зростання, зручне центральне розташування, великий внутрішній ринок, вільний доступ до 500-мільйонного європейського ринку, доступ до субпідрядників і сировини, база кваліфікованих і ефективних співробітників з вільним знанням іноземних мов. - всі ці фактори притягують іноземний капітал.

Більш детальний аналіз даних про іноземні інвестиції в Європі показує значні відмінності між секторами та країнами, деякі з яких суттєво виділяються із загальної картини, де домінує спад. Однією з країн, яка виділяється в останньому рейтингу ПІІ, є Польща. У 2023 році в польську економіку було залучено 229 прямих іноземних інвестицій (рис. 1), що було менше на 3% відносно попереднього року, але динаміка залишається однією з найбільш сприятливих у Європі. Проте кількість запланованих робочих місць у результаті анонсованих у 2023 р. інвестицій істотно збільшилася - на 22 378 посад або на 21% порівняно з 2022 роком [3].

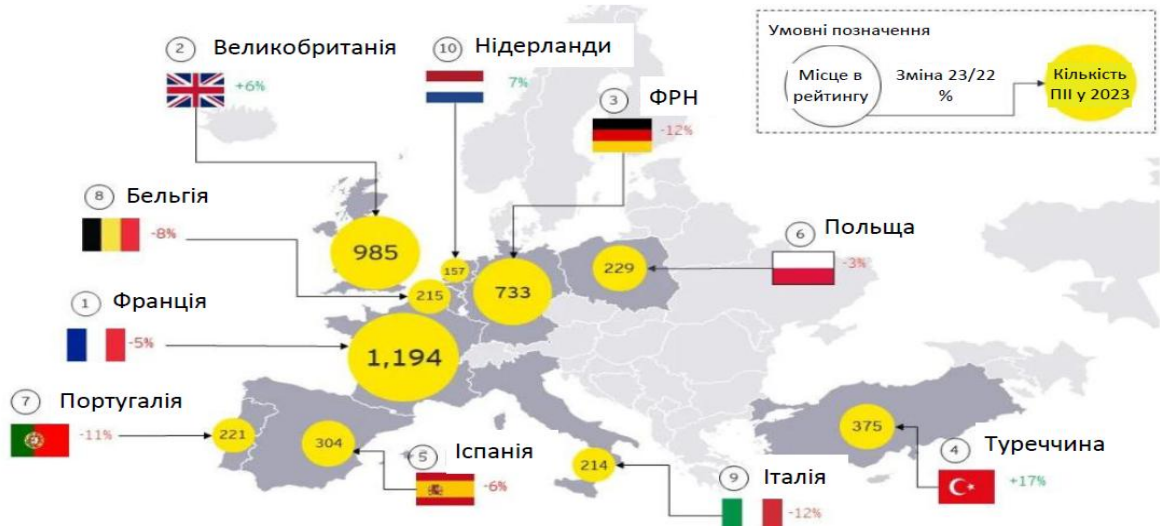

Рис. 1. Десять найбільших локалізацій ПІІ у 2023 р. (кількість інвестиційних проектів та їх зміна відносно 2022 р.)

Джерело: [3]

Польща є одним із головних бенефіціарів тенденції реорганізації ланцюгів постачання. Інвестори переміщують інвестиції в країни, які географічно та політично близькі. Особливо ця тенденція стосується інвестицій у промисловість, які зросли на 17% у річному обчисленні, та функцій бек-офісу. Позитивна динаміка запланованої зайнятості завдяки новим інвестиціям є результатом кількох великих проектів, розпочатих 2023 року.

Вартість іноземного капіталу, що надходить до Польщі, наразі є значно вищою, ніж у допандемічний період, тоді як глобальний інвестиційний потік

залишається на рівні, нижчому, ніж до пандемії (у 2019 році інвестиції сягнули 1729 млрд дол. США).

Прогнози глобальних інвестицій у 2024 році вказують на стагнацію або щонайбільше помірне зростання [4].

Згідно з даними ЮНКТАД, у 2023 році загальна вартість ПІІ в Польщу (кумулятивна вартість, на відміну від вартості поточного річного потоку, згаданого раніше) становила 335 млрд дол. США і зросла аж на чверть порівняно з попереднім роком. Водночас ці інвестиції складають 40% ВВП Польщі. Протягом кількох років вартість накопичених іноземних інвестицій у Польщі відповідає тій самій частині ВВП, що свідчить про певну стабілізацію та зрілість ринку в контексті насичення ПІІ, рівень яких відповідає розвинутим економікам [5].

Таким чином, динаміка прямого іноземного інвестування в польську економіку свідчить про привабливість країни для іноземних інвесторів, що підтверджується також результатами опитування іноземних інвесторів, проведеного в березні 2023 р. на замовлення Польсько-німецької промислово-торговельної палати (АНК Polska) та IGCC (мережа міжнародних торгово-промислових палат, що діють в Польщі). Згідно цього опитування, Польща посіла перше місце як найбільш приваблива для інвестування економіка серед країн, включених у дослідження (Центральна та Східна Європа, Китай і Росія), а 92,7% респондентів знову обрали б Польщу місцем ведення бізнесу [6]. Найважливішими чинниками, які впливають на інвестиційну привабливість Польщі упродовж тривалого періоду є членство в Європейському Союзі, стабільність економіки, якість і доступність місцевих постачальників, висока кваліфікація працівників.

Література

1. World Investment Report 2024: Investment facilitation and digital government. UNCTAD, 2024. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2024_en.pdf.
2. Miesięcznik Makroekonomiczny PIE. Polski Instytut Ekonomiczny. Grudzień 2023 r. URL: https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2024/01/Miesiecznik-Makro_12-23.pdf.
3. Wierzchowska M. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne: Polska wyróżnia się na tle Europy, która dostaje zadyszki. URL: https://www.ey.com/pl_pl/newsroom/2024/05/atrakcyjnosc-inwestycyjna-europy-2024.
4. UNCTAD, World Investment Report 2024, <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2024>; OECD, FDI in Figures. URL: <https://www.oecd.org/en/topics/foreign-direct-investment-fdi.html>.
5. Przeździecka, E., Folfas, P., Wilczopolski, R., Cygler, M. Zagraniczne inwestycje bezpośrednie w Polsce. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH, 2024.
6. Polska na czele rankingu atrakcyjności inwestycyjnej. URL: <https://ahk.pl/pl/media/aktualnosci/news-details-pl/polska-na-czele-rankingu-atrakcyjnosci-inwestycyjnej>.

Чапівський О.М.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Подплетний В.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ АГРАРНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ ТА ЇЇ ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Зростання торгівлі сільськогосподарською продукцією сприяє забезпеченню все більшої кількості людей якіснішими, різноманітнішими та дешевшими продуктами харчування. Ця торгівля також прямо чи опосередковано є джерелом добробуту та доходу для мільйонів людей. Багато країн отримують більшу частину іноземної валюти, необхідної для фінансування закупівлі імпортованих товарів та економічного розвитку, а для інших країн продовольча безпека значною мірою залежить від здатності фінансувати імпорт продовольства. Як і будь-яка діяльність із залученням продавців і покупців, і, можливо, більше, ніж будь-яка інша, торгівля сільськогосподарською продукцією є джерелом конфлікту інтересів і міжнародних суперечок. На думку вчених, частково це пояснюється тим, що на сільськогосподарську політику часто впливають лобістські інтереси, а не лише національні, міжнародні чи глобальні міркування [1]. Іншими факторами є поява дедалі серйозніші спотворення на міжнародних ринках сільськогосподарської продукції, а також роль торгівлі сільськогосподарською продукцією для забезпечення продовольчої безпеки, що надає їй значного політичного, соціально-економічного та стратегічного виміру.

У науковій літературі переважно досліджується значення, характер взаємозв'язків та інтенсивність впливу сільськогосподарського експорту на економічне зростання в країнах. Проте, емпіричні дослідження в контексті вивчення аграрної торгівлі між однією країною та групою країн ніколи не проводилися. Тому для обґрунтування методики дослідження впливу торгівлі сільськогосподарською продукцією України з країнам ЄС розглянемо методичні підходи, що були використані вченими для оцінки впливу аграрного експорту на економічне зростання країн-експортерів.

Насамперед, необхідно визначити основні категоріальні поняття, які будуть використані у нашому дослідженні.

1. Експорт аграрної продукції - це «доставка сільськогосподарських товарів або продуктів, сирих чи перероблених, з порту країни або продаж агропродовольства, виробленого в країні походження, на ринки інших країн» [2].

2. Економічне зростання країни - це «збільшення обсягу та вартості товарів і послуг, вироблених національною економікою за певний період часу, і зазвичай розраховується як відсоток зростання реального валового внутрішнього продукту (ВВП)» [2]. Згідно іншого визначення, під економічним зростанням розуміється збільшення спроможності економіки виробляти товари та послуги в один період часу порівняно з попереднім періодом. Економічне зростання можна виміряти в номінальному вираженні, яке включає інфляцію, або в реальному вимірі, скоригованому на інфляцію. Зростання зазвичай розраховується в реальному вираженні, тобто з поправкою на інфляцію, щоб усунути спотворюючий вплив інфляції на ціну вироблених товарів [3].

У науковій літературі аналіз експорту сільськогосподарської продукції зазвичай проводиться з використанням таких показників, як: кількість та вартість експорту основних товарних груп агропродовольства; співвідношення вартості аграрної продукції та загальних обсягів експорту товарів; темпи зростання (зниження) вартості експорту основних агропродовольчих товарів до попереднього року або базового періоду [4]. Також важливою складовою дослідження є аналіз структури аграрного експорту за основними товарними групами шляхом розрахунку частки окремого товарної групи в загальних обсягах експорту агропродовольства, що дозволяє визначити основні товари, які формують аграрну спеціалізацію країни, та оцінити структурні трансформації в динаміці у довгостроковому періоді.

Відповідно до Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗД) статистичні дані про торгівлю аграрною продукцією подаються за чотирма укрупненими групами, в кожній з яких виділяються окремі товарні підгрупи згідно двозначної кодифікації (рис. 1).

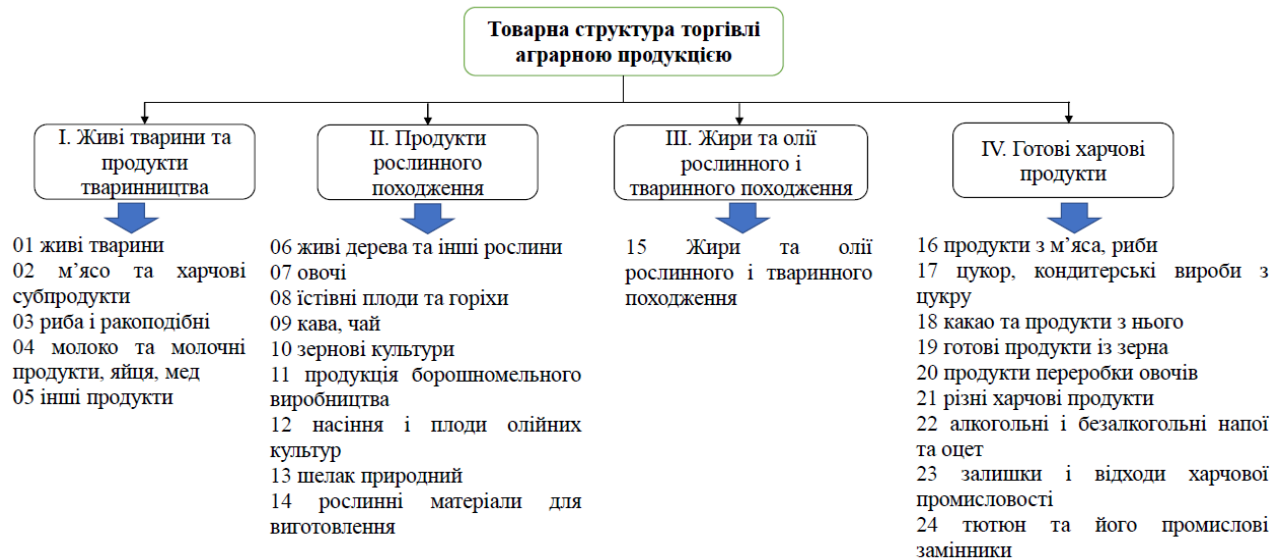

Рис. 1. Класифікація товарних груп в торгівлі аграрною продукцією

Джерело: побудовано автором за [5]

Важливою складовою дослідження торгівлі аграрною продукцією є визначення впливу експорту агропродовольства на економічне зростання країни. Необхідно проводити таку оцінку, щоб встановити чи може зростання аграрного експорту посилити зростання, що, своєю чергою, сприяє покращенню платіжного балансу. При цьому варто звернути увагу на те, що сільськогосподарська продукція має сировинний характер, а надмірна залежність економіки країни від експорту сировини має негативні наслідки для економічного розвитку у довгостроковому періоді. Зокрема, вони проявляються через явище «голландської хвороби», яке виникає у випадку використання сировинного ресурсу як джерела будь-якого значного зростання надходження іноземної валюти. Негативні ефекти для економіки зумовлені надходженнями валюти від експорту сировини та розвитком залежних від сировинних ресурсів галузей при нехтуванні іншими секторами [6]. Високі доходи від експорту сільськогосподарської сировини підвищують обмінний курс національної грошової одиниці, погіршують платіжний баланс, оскільки вартість імпорту зростає через зростання попиту на імпортні товари, які в країні не виробляються.

Використовуючи теорію надлишку, запропоновану Адамом Смітом, яка припускає існування надлишкових і незадіяних людських і матеріальних ресурсів, особливо в розвинених країнах. Згідно з цим підходом, торгівля не спричиняє жодного перерозподілу ресурсів (праці), а скоріше передбачає, що з наявного надлишку землі та праці буде вироблено більше сировини. Тобто торгівля тут створює додаткові можливості для залучення невикористаних ресурсів (праці та землі). Але як тільки запас землі вичерпується, подальше

зростання припиняється. Знову ж таки, коли ціни на сировину мають тенденцію до зростання через нееластичність пропозиції щодо зростаючого попиту, зовнішня торгівля зрештою скорочується, а процес зростання країни ще більше нівелюється [3].

З огляду на вище наведене, можемо висунути дві гіпотези: (1) аграрний експорт з України до ЄС позитивно впливає на економічне зростання України; (2) аграрний експорт з України до ЄС не впливає або має негативний вплив на економічне зростання України.

Дослідження впливу торгівлі на економіку традиційно ґрунтуються на стандартній неокласичній виробничій функції, що була розвинута вченими до розширеної неокласичної моделі зростання, яка включає торгівлю як одну з ключових детермінант економічного розвитку країн. Стандартна неокласична виробнича функція описує результат діяльності національної економіки як функцію витрат, праці та капіталу. Загальне зростання економіки пов'язане зі змінами капіталу та праці через основну виробничу функцію [7], яка описується функціональною залежністю:

$$Y = F(K, L), \quad (1.1)$$

де Y - національний обсяг виробництва (ВВП), K - капітал, L - праця.

Ресурси економіки розподіляються між експортним і неекспортним виробництвом (товари для місцевого споживання), а загальний обсяг виробництва є сумою випуску в двох секторах. Нехай N позначає випуск з неекспортного сектора, а X позначає випуск з експортного сектору (проміжний показник загального експорту), тоді:

$$N = F(K_n, L_n, X), \quad (1.2)$$

$$X = G(K_x, L_x), \quad (1.3)$$

де N – це неекспорт, X – експорт, K_n і K_x – відповідні запаси капіталу неекспортного сектора та експортного сектора, L_n і L_x – відповідний потенціал робочої сили неекспортного сектора та експортного сектора відповідно.

Вчені припустили, що співвідношення граничних факторів продуктивності в секторах відхиляється від одиничного на коефіцієнт Φ , що дозволяє записати співвідношення між функціями 1.2 та 1.3 наступним чином:

$$\frac{G_K}{F_K} = \frac{G_L}{F_L} = (1 + \Phi), \quad (1.4)$$

де G_K , G_L – відповідна факторна гранична продуктивність в експортному секторі; F_K , F_L – відповідна факторна гранична продуктивність у неекспортному секторі [8].

Крім виробничих факторів, випуск продукції в кожному секторі також залежить від інших факторів, які є унікальними для цього сектора і відрізняють його від інших. Ці фактори називаються «зовнішніми», оскільки вони не відображені в ринковій ціні, і включають зокрема: запровадження вдосконалених виробничих технологій, навчання високоякісної робочої сили, розвиток ефективного та конкурентоспроможного на міжнародному рівні менеджменту, стабільніший потік імпортованих ресурсів. За відсутності цих зовнішніх ефектів $\Phi=0$, тобто продуктивність факторів є однаковою в усіх секторах. Але експортні сектори, як правило, мають вищу граничну продуктивність факторів виробництва, тому $\Phi>0$. Диференціювання рівнянь (1.2) і (1.3) дозволяє отримати наступні залежності:

$$\dot{N} = F_K \cdot I_n + F_L \dot{L}_n + F_x \cdot \dot{X}, \quad (1.5)$$

$$\dot{X} = G_K \cdot I_x + G_L \dot{L}_x, \quad (1.6)$$

де I_n та I_x – відповідні галузеві інвестиції, $\dot{L}_n$ та $\dot{L}_x$ – відповідні секторальні зміни чисельності працівників, F_x – граничний вплив експорту на неекспортний випуск, $\dot{N}$ та $\dot{X}$ – зміни у відповідному галузевому випуску продукції [8].

Таким чином, теоретичним підґрунтям оцінки внеску аграрного експорту в економічне зростання країни є положення неокласичної моделі зростання Р. Солоу [9], яка була розвинена у модель зростання Солоу-Свона, засновану на виробничій функції. Модель зростання Солоу-Свона пояснює економічне зростання в довгостроковій перспективі за рахунок накопичення капіталу, праці та технічного прогресу. Враховуючи привабливість моделі Солоу-Свона, її часто використовують як основу для різних модифікацій залежності економічного зростання від факторів, вплив яких цікавить вчених [10].

Згідно з гіпотезою про постійну віддачу від масштабу, функція сукупного виробництва визначається як:

$$Y_t = K_t^\alpha \cdot L_t^\beta \cdot B_t, \quad (1.7)$$

де змінні описують відповідно ВВП (Y_t), капітал (K_t), працю (L_t) та параметр продуктивності Хікса (B_t).

Оскільки сільське господарство є рушійною силою економічного розвитку, Хва Е. представив у моделі зростання Солоу-Свона сільськогосподарське виробництво, щоб зафіксувати внесок сільського

господарства в економічне зростання [11]. Відповідно до цього підходу, такі змінні, як експорт і рівень інфляції, є основними факторами для пояснення загального зростання продуктивності, а тому ці змінні були введені в теоретичну модель Солоу-Свона.

Для дослідження впливу експорту сільськогосподарської продукції на економічне зростання Лані Т. та Батака А. розширили модель Солоу-Свона, включивши до неї експорт сільськогосподарської та несільськогосподарської продукції, індекс споживчих цін і реальний обмінний курс. Отже, параметр B у рівнянні (1.1) стає функцією цих змінних відповідно до такого виразу:

$$B = f(X_a, X_{na}, CPI, E) = X_{at}^{\delta} \cdot X_{nat}^{\varphi} \cdot CPI_t^{\gamma} \cdot E_t^{\mu}, \quad (1.8)$$

де X_a - сільськогосподарський експорт, X_{na} - несільськогосподарський експорт, CPI - індекс споживчих цін і E - обмінний курс. Заміна параметра B його виразом (1.8) у рівнянні (1.7) дає наступну залежність:

$$Y_t = K_t^{\alpha} \cdot L_t^{\beta} \cdot X_{at}^{\delta} \cdot X_{nat}^{\varphi} \cdot CPI_t^{\gamma} \cdot E_t^{\mu}, \quad (1.9)$$

Логарифмуючи рівняння (1.9), отримуємо таку економетричну модель:

$$\ln Y_t = \lambda + \alpha \ln K_t + \beta \ln L_t + \delta \ln X_{at} + \varphi \ln X_{nat} + \gamma \ln CPI_t + \mu \ln E_t + \varepsilon_t, \quad (1.10)$$

де ε_t - помилка, $\alpha, \beta, \delta, \varphi, \gamma, \mu$ - параметри, які потрібно оцінити [12].

Отже, щоб описати складний зв'язок між експортом сільськогосподарської продукції та економічним зростанням, вчені використовують кілька ключових змінних. Економічне зростання (Y) вимірюється валовим внутрішнім продуктом (ВВП) у постійних цінах, що відображає реальний обсяг виробництва та тенденції зростання за вказаний період. Капітал (K) представлений валовим накопиченням основного капіталу в постійних цінах, що вказує на рівень інвестицій у фізичні активи, які є вирішальними для виробництва. Праця (L) кількісно визначається загальною чисельністю працівників в аграрному секторі, підкреслюючи наявну робочу силу, яка бере участь в економічній діяльності. Експорт сільськогосподарської продукції (AX) оцінюється через загальну вартість експорту сільськогосподарської продукції в постійних цінах, характеризуючи дохід, отриманий від продажу сільськогосподарської продукції на міжнародному ринку. Крім того, вважається, що інший експорт (OX), що охоплює несільськогосподарську продукцію, та імпорт (M), що вказує на загальні витрати на іноземні товари та послуги, забезпечують комплексну характеристику динаміки торгівлі.

Згідно з цим підходом, базова модель для дослідження впливу аграрного експорту на економічне зростання визначається таким чином:

$$\ln Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 \cdot \ln K_t + \beta_2 \cdot \ln L_t + \beta_3 \cdot \ln AX_t + \beta_4 \cdot \ln OX_t + \beta_5 \cdot \ln M_t + \varepsilon_t, \quad (1.11)$$

де $\ln Y_t$ - натуральний логарифм ВВП для країни в момент часу «t»; $\ln K_t$, $\ln L_t$, $\ln AX_t$, $\ln OX_t$ і $\ln M_t$ представляють натуральні логарифми капіталу, праці, сільськогосподарського експорту, іншого експорту та імпорту відповідно; β_0 – постійна величина; $\beta_1 \dots \beta_5$ – коефіцієнти для кожної пояснювальної змінної; ε_t - рівень помилки [13].

Ґрунтуючись на розглянутих вище методичних підходах до оцінки впливу експорту сільськогосподарської продукції на економічне зростання, представимо модель, яка буде використана у нашому дослідженні, у вигляді функціональної залежності:

$$GDP = f(Exp_{agr}, Exp, Infl, K_{agr}, L_{agr}). \quad (1.12)$$

Економетрична форма функціональної залежності 1.12 буде мати такий вигляд:

$$\ln GDP = b_0 + b_1 \ln Exp_{agr} + b_2 \ln Exp + b_3 \ln Infl + b_4 \ln K_{agr} + b_5 \ln L_{agr} + u, \quad (1.13)$$

де GDP - реальний ВВП (темп зростання); Exp_{agr} - сільськогосподарський експорт; Exp - несільськогосподарський експорт; $Infl$ – рівень інфляції, що визначається за допомогою індексу споживчих цін; K_{agr} – капітальні інвестиції в аграрний сектор; L_{agr} – чисельність працівників сільськогосподарських підприємств; b_0 - постійна величина; $b_1 \dots b_5$ - коефіцієнти пояснювальних змінних, зафіксованих у моделі; u – похибка.

Таким чином, для оцінки впливу торгівлі аграрною продукцією з країнами ЄС на економічне зростання України використаємо економетричну модель, в якій вектор залежної змінної включає ВВП у фактичних цінах, ВВП у розрахунку на одну особу та індекс ВВП, а незалежні змінні включають показники сільськогосподарського експорту, несільськогосподарського експорту, індексу споживчих цін, капітальних інвестицій в аграрний сектор, чисельності працівників сільськогосподарських підприємств. Для проведення дослідження використаємо дані Державної служби статистики України про торгівлю України з країнами ЄС за 2014-2023 рр. та показники, що характеризують капітал та робочу силу в сільському господарстві, і рівень інфляції у цей же період.

Література

1. Bakari, S., & Mabrouki, M. The effect of agricultural exports on economic growth in South-Eastern Europe: An empirical investigation using panel data. *Journal of Smart Economic Growth*. 2017. Vol. 2(4). Pp. 49-64.
2. Yifru T. Impact of Agricultural Exports on Economic Growth in Ethiopia: The Case of Coffee, Oilseed and Pulses (No. 243473). Collaborative Master's Program in Agricultural and Applied Economics. 2015.
3. Ijirshar, V. U. The empirical analysis of agricultural exports and economic growth in Nigeria. *Journal of Development and agricultural economics*. 2015. Vol. 7(3). Pp. 113-122.
4. Сегеда С. А. Аграрно-продовольча продукція в товарній структурі зовнішньої торгівлі України. *Економіка АПК*. 2019. Т. 26. № 2. С. 73-83.
5. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/tsztt/arh_tsztt2023_u.html.
6. Reisinezhad, A. The Dutch disease revisited: consistency of theory and evidence. *Environmental and Resource Economics*. 2024. Vol. 87. Pp. 553–603.
7. Izani I. On Exports and Economic Growth. *Jurnal Pengurusan*. 2002. Vol. 21. Pp. 3-18.
8. Ouma, D., Kimani, T., Manyasa, E. Agricultural Trade and Economic Growth in East African Community. *African Journal of Economic Review, African Journal of Economic Review*. 2016. Vol. 4(2). Pp. 203-221.
9. Solow R.M. Technical Change and the Aggregate Production Function. *The Review of Economics and Statistics*. 1957. Vol. 39. P. 312-320.
10. Awokuse, T. O. Does Agriculture Really Matter for Economic Growth in Developing Countries? Selected paper prepared for presentation at the American Agricultural Economics Association Annual Meeting, Milwaukee, WI, July 28, 2009. <https://econpapers.repec.org/RePEc:ags:aaea09:49762>.
11. Hwa, E. The Contricution of Agriculture to Economic Growth: Some Empirical Evidence. *World Development*. 1988. Vol. 16(11). Pp. 1329-1339.
12. Lanie, T., & Bataka, A. Y. Agricultural Exports, Economic Growth and Households Consumption in Togo. *World Journal of Agricultural Research*. 2018. Vol. 6(4). Pp. 132-139.
13. El Weriemmi, M. & Bakari, S. Exploring the Influence of Agricultural Exports on Economic Growth: Fresh Insights from Upper Middle-Income Nations. MPRA Paper 121660, 2024. University Library of Munich, Germany.

Чепела О.В.

наук. співробітник

Гоцуляк С.В.

ст. наук. співробітник

**Державний науково-дослідний інститут випробувань і
сертифікації озброєння та військової техніки**

м. Черкаси, Україна

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОРГАНУ З СЕРТИФІКАЦІЇ ПРИ НАДАННІ ПОСЛУГ З СЕРТИФІКАЦІЇ ТА ОЦІНКИ ВІДПОВІДНОСТІ

Беручи до уваги динамічність змін у потребах замовників послуг з сертифікації та необхідність зменшення операційних та інших накладних

витрат органів з оцінки відповідності (сертифікації), доцільним рішенням, в цьому випадку, є розвиток співпраці з субпідрядними організаціями, що в сою чергу надає здатність органам сертифікації бути конкурентоспроможними в умовах сучасних викликів і постійних навколишніх змін.

При залученні субпідрядників до виконання робіт з сертифікації, органу відповідності (сертифікації) важливо забезпечити усі необхідні заходи для:

- провадження оцінювання та нагляду за роботою субпідрядної організації (зокрема забезпечення документів та записів для розгляду і забезпечення доступу до відповідного устаткування, ділянок, підрозділів, персоналу та субпідрядників);
- розгляду скарг на діяльність субпідрядної організації;
- участі спостерігачів, за потреби.

Субпідрядник для залучення до виконання субпідрядних робіт з оцінки відповідності (сертифікації) повинен відповідати критеріям та вимогам наступних стандартів: ДСТУ EN ISO/IEC 17065:2019, ДСТУ ISO 9001:2018, ДСТУ EN ISO 9001:2015, ДСТУ EN ISO/IEC 17021-1:2015, ДСТУ EN ISO/IEC 17021-1:2017, ДСТУ EN ISO 10012:2022, охоплюючи компетентність, неупередженість і конфіденційність. Також, не менш важливим, є те, що субпідрядна організація повинна пройти процедуру акредитації в Національному агентстві з акредитації України та мати підтверджену спроможність на виконання робіт до яких вона планується залучатися.

В разі встановлення відповідності субпідрядної організації усім необхідним критеріям та умовам, яким вона повинна відповідати, орган з оцінки відповідності укладає договір про співробітництво, який визначає порядок та умови такої співпраці, а також специфічні вимоги, які повинен виконувати субпідрядник. При цьому орган з оцінки відповідності, не передає можливість приймати рішення щодо надання, підтримування, поновлення, розширення, скорочення сфери сертифікації, призупинення або анулювання дії сертифіката субпідрядним організаціям. Орган з сертифікації несе повну відповідальність за всі процеси субпідряду зі здійснення частини дій щодо сертифікації субпідрядником, який діє від його імені.

Для реєстрації субпідрядника, з метою забезпечення відповідності робіт, які виконуються субпідрядником, в органі сертифікації мають бути передбачені процедури стосовно оцінки субпідрядників. Для оцінки

субпідрядників, використовуються наступні, але не обмежуються цим критерії:

- наявність у органу з оцінки відповідності (сертифікації) документів щодо акредитації/призначення/уповноваження;
- наявність у випробувальних лабораторій (центрів) документів про акредитацію та/або підтвердження спроможності;
- наявність у аудиторів документів на право проведення робіт з оцінки відповідності (або сертифікації продукції, систем управління, у передбачених випадках);
- наявність у технічних експертів відповідних документів та досвіду;
- відповідність та дотримання при виконанні робіт, критеріїв акредитації/сертифікації;
- компетентність, кваліфікація та досвід стосовно виконання визначеного виду робіт;
- галузь акредитації органу сертифікації, напрямки діяльності, за якими сертифікований аудитор, галузь експертизи технічного експерта;
- відгуки та оцінки діяльності співвиконавців за результатами проведення попередніх робіт з оцінки відповідності (сертифікації). До уваги беруться відгуки як органу сертифікації так і одержані з інших джерел;
- документи, що підтверджують технічну компетентність органів з оцінювання відповідності (сертифікації);
- документи, що підтверджують технічну компетентність випробувальних лабораторій (центрів).

Орган сертифікації призначає відповідальну особу від органу за взаємодію із субпідрядною організацією, яка проводить аналіз галузі/сфери компетентності.

Для реєстрації субпідрядника, до органу сертифікації направляється, залежно від типу субпідрядника, наступні, але не обмежуючись, документи:

- угода про співробітництво при виконанні робіт з оцінки відповідності;
- копія свідоцтво про уповноваження;
- копія сфери уповноваження;
- копія атестата акредитації;
- копія сфери акредитації;
- копія сертифіката спроможності;
- копія документа про підтвердження компетентності;
- копія документа щодо сфери компетентності;

- сертифікати систем менеджменту якості.

Після укладання договору про співпрацю, супідрядні роботи виконуються за окремими договорами між органом сертифікації та субпідрядною організацією.

Орган відповідності (сертифікації) вносить відомості до реєстру субпідрядників і контролює дотримання ними відповідних вимог. Моніторинг за діяльністю субпідрядної організації здійснюється проведенням інспекційного контролю, що проводиться із запланованою періодичністю, за окремою програмою.

Реєстр субпідрядних організацій, що залучаються органом сертифікації до субпідрядних робіт містити:

- інформацію про угоду про співробітництво при виконанні робіт з оцінки відповідності;
- копію атестата акредитації субпідрядної організації та сфери акредитації;
- копію свідоцтва про уповноваження субпідрядної організації та сфери уповноваження субпідрядної організації;
- сертифікати систем менеджменту якості.

Отже, застосування такого підходу, а саме залучення субпідрядних організацій до виконання робіт з сертифікації, може надати органам оцінки відповідності (сертифікації) наступні переваги:

- збереження спроможності щодо виконання наявних та регулярних робіт;
- розширення спектра робіт, які він може виконувати;
- збереження якості проведення робіт та надання послуг на високому рівні;
- зменшення операційних витрат;
- висока конкурентоспроможність з урахуванням нових задач та ризиків які з’являються в зовнішньому середовищі.

На сьогодні система сертифікації в Україні гармонізується з системою сертифікації ЄС та НАТО, наказом ДП “УкрНДНЦ” № 285 від 28 грудня 2022 року “Про пакетне прийняття європейських нормативних документів CEN/CENELEC”. В рамках цього проєкту було прийнято методом підтвердження більш ніж 20 000 нормативних документів та стандартів, що діють в ЄС. Не дивлячись на це сертифікати відповідності та інші документи і процедури оцінки відповідності й випробувань не є інтегрованими і взаємо визнаними з країнами ЄС. При цьому товарообіг між Україною і країнами ЄС збільшується постійно. Тому, органу з сертифікації варто розглянути

можливість залучення субпідрядних організації таких як, акредитовані випробувальні лабораторії, нотифіковані органи та інші уповноважені органи країн ЄС що значно підвищить якість послуг та швидкість їх виконання, і дозволить використати найбільш прогресивні та сучасні підходи в оцінці відповідності (сертифікації). Орган з сертифікації також може розвиватися в якості субпідрядника для інших органів та установ, які діють як на території України так і за її межами, у другому випадку це значно підвищить конкурентоспроможність не тільки органу з сертифікації а і вітчизняних виробників які надають послуги чи здійснюють постачання в країни ЄС, тому що проведення процедур оцінки відповідності для вітчизняного виробника в Україні буде дешевшою, швидшою, зручнішою.

Таким чином, залучення субпідрядних організацій дозволить органу сертифікації зменшити операційні витрати, підвищити якість послуг

Чернов О.О.
здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри
підприємництва, торгівлі і логістики
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

УПОРЯДКУВАННЯ ПАРТНЕРІВ ДЛЯ КОЛОБОРАЦІЇ У БАГАТОФАКТОРНОМУ ПРОСТОРІ ОЗНАК

Одним з ключових етапів реалізації стратегії колаборації є пошук майбутніх партнерів. Зазначений етап у свою чергу містить певну кількість базових кроків, серед яких: визначення множини критеріїв відбору партнерів, формування вихідної множини компаній, які потенційно можуть стати партнерами для досліджуваного бізнесу, упорядкування вихідної множини компаній-кандидатів, прийняття остаточного рішення щодо вибору партнера. Розглянемо кожний з зазначених кроків.

Крок 1. Визначення множини критеріїв відбору партнерів. Зазначена множина критеріїв містить як якісні, так і кількісні показники. Серед останніх особливу увагу потрібно приділити показникам фінансово-економічного стану, а саме таким як показники ліквідності, платоспроможності, рентабельності та ринкової вартості.

Крок 2. Формування вихідної множини потенційних партнерів.

Потрібно сформувати вихідний датасет фінансово-економічних показників в наступному вигляді:

$$X = \{x_{ij}\}_{n \times m}$$

x_{ij} – значення i -го показника для j -го об’єкта дослідження, n – загальна кількість показників, m – загальна кількість об’єктів.

Крок 3. Упорядкування вихідної множини потенційних партнерів у багатofакторному просторі. Виходячи з багатofакторної структури вихідного датасету, для успішного вирішення поточної задачі потрібно здійснити зменшення його розмірності та представити об’єкти в однофакторному просторі. Для цього пропонується використовувати так званий алгоритм рівня розвитку, основна ідея якого полягає в визначенні еталонного об’єкта та розрахунку відстаней кожної компанії від зазначеного еталону. Розраховані відстані є основою для отримання інтегрального узагальнюючого показника, на основі якого можна здійснити бажане упорядкування.

Нижче перелічені основні кроки зазначеного алгоритма[1]:

- Стандартизація вихідних даних
- Диференціація ознак на стимулятори та дестимулятори
- Побудова еталону
- Визначення відстаней між об’єктом та еталоном
- Розрахунок інтегрального показника

Крок 4. Прийняття остаточного рішення щодо вибору партнера.

Сформований на попередньому кроці рейтинг дозволяє визначити компанії, що мають найкращий фінансово-економічний стан (такі компанії, чий інтегральний показник є найближчим до значення 1).

Описані кроки були імплементовані для формування рейтингу 38 компаній сектору роздрібної торгівлі, які станом на листопад 2024 р. входили до складу індексу SP500. Початковий датасет містив інформацію щодо наступних показників: дивідендний дохід(стимулятор), мультиплікатор ціна/чистий прибуток(стимулятор), рентабельність активів(стимулятор), рентабельність власного капіталу(стимулятор), маржа прибутку(стимулятор), співвідношення позикового капіталу до власного(дестимулятор), мультиплікатор ціна/виручка(стимулятор), мультиплікатор ціна/грошовий потік(стимулятор), мультиплікатор ціна/балансова вартість(стимулятор), частка акціонерного капіталу(стимулятор), коефіцієнт поточної ліквідності(стимулятор) (табл.1).

Рейтинг партнерів для колаборації

компанія	показник	компанія	показник	компанія	показник
MNST	0,612	KMB	0,367	CAG	0,268
BF,B	0,521	KDP	0,366	MO	0,254
KO	0,497	EL	0,361	TSN	0,239
PG	0,464	MDLZ	0,350	TAP	0,235
CHD	0,450	PM	0,349	TGT	0,226
HSY	0,444	K	0,337	SYU	0,225
STZ	0,417	KHC	0,337	DG	0,217
CLX	0,412	CL	0,330	BG	0,216
COST	0,399	GIS	0,326	ADM	0,208
KVUE	0,389	CPB	0,299	KR	0,140
MKC	0,382	WMT	0,293	DLTR	0,130
PEP	0,373	LW	0,271	WBA	0,094
HRL	0,369	SJM	0,270		

Першу п'ятірку рейтингу формують компанії Monster Beverage Corp (0,612); Brown Forman Inc (0,512); Coca-Cola Company (0,497); Procter & Gamble Company (0,464); Church & Dwight Company (0,450). Найнижчий рейтинг має Walgreens Boots Alliance (0,094). Як бачимо, загальна ситуація по сектору не дуже позитивна – максимальний по сектору інтегральний показник лише умовно наближається до 1, більшість компаній взагалі мають значення відповідного показника, нижчі за 0,5. Медіана отриманого ряду значень дорівнює 0,337, тобто 19 компаній мають значення інтегрального показника, нижчі ніж 0,337. З точки зору імплементованого алгоритму це означає, що сформована точка-еталон значно віддалена у досліджуваному багатовимірному просторі від більшості об'єктів, і що в обраній системі початкових ознак навіть вибір лідера рейтингу не означатиме вибір партнера з найкращим еталонним набором початкових ознак.

Література

1. Бізнес-аналітика багатовимірних процесів : навчальний по-сібник [Електронний ресурс] / Т. С. Клебанова, Л. С. Гур'янова, Л. О. Чаговець та ін. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 272 с.

References

1. Biznes-analytika bahatovymirnykh protsesiv : navchalnyi po-sibnyk [Elektronnyi resurs] / T. S. Klebanova, L. S. Hurianova, L. O. Chahovets ta in. – Kharkiv : KhNEU im. S. Kuznetsia, 2018. – 272 s.

Чудіновських А.М.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Насипайко Д.С.
к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Державна інвестиційна політика є важливим інструментом забезпечення сталого економічного розвитку країни. Вона спрямована на залучення капіталовкладень у стратегічно важливі галузі, розвиток інфраструктури, стимулювання інновацій та підвищення конкурентоспроможності економіки. Однак сучасні виклики вимагають вдосконалення цієї політики, аби максимально ефективно використовувати наявні ресурси та досягати пріоритетних цілей.

Розглянемо основні напрями вдосконалення державної інвестиційної політики.

1. Покращення нормативно-правового середовища.

Сприятливий інвестиційний клімат у будь-якій країні означає наявність стабільного, чіткого та прозорого інвестиційного законодавства з простими та зрозумілими «правилами гри» для ведення бізнесу та залучення інвестицій. Більшість інвесторів надають перевагу спрощеній та зрозумілій правовій базі, а не податковим пільгам. Основним законом, що регулює інвестиційну діяльність в Україні, є Закон України «Про інвестиційну діяльність» [1], який містить загальні засади державного регулювання інвестиційної діяльності. Основним недоліком цього закону є те, що він не враховує, зокрема, специфіку регулювання різних видів інвестицій – реальних і фінансових, вітчизняних та іноземних, загальнодержавних і місцевих, приватних і державних-та інтереси всіх учасників інвестиційних відносин, включаючи громадян, територіальні громади, вітчизняних та іноземних інвесторів і міжнародні організації. Закон має бути концептуальним нормативно-правовим актом, який встановлює принципи правового регулювання всіх видів і форм інвестиційної діяльності в Україні. На жаль, чинний закон не виконує цієї функції, а його регуляторна сила є недостатньою [2, с. 81].

Ефективна державна інвестиційна політика потребує чіткого й прозорого законодавства, яке стимулює інвесторів. Основні заходи в цьому напрямі включають:

- спрощення процедур реєстрації бізнесу та отримання дозволів для інвесторів;
- гармонізація законодавства з європейськими стандартами для залучення міжнародних інвестицій;
- забезпечення захисту прав інвесторів, зокрема через створення механізмів швидкого вирішення спорів.

2. Розвиток інвестиційної інфраструктури. Для залучення інвесторів важливо створити розвинену інфраструктуру, яка включає:

- індустриальні парки та технопарки, що забезпечують умови для діяльності бізнесу;
- модернізацію транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури;
- інформаційні платформи, які містять дані про інвестиційні можливості в Україні.

Уряд виділив 1 мільярд гривень у державному бюджеті для сприяння створенню та розвитку індустриальних парків. Індустриальні парки будуть розвиватися як важливі центри індустриалізації економіки, залучення інвестицій та створення нових робочих місць. Ці об'єкти мають стати каталізатором промислової модернізації та інтеграції у світовий ринок. Ці об'єкти вирішують ключові питання скорочення часу від ідеї до фактичного запуску виробництва, оптимізації логістики та зменшення початкових бар'єрів для ведення бізнесу. Наразі промисловість складає 10,3% ВВП України, але країна працює над тим, щоб збільшити цей показник до 20-25%, що є орієнтиром для розвинених країн за стандартами ОЕСР [3]. Наразі в Україні зареєстровано 77 індустриальних парків, сім нових індустриальних парків будуть зареєстровані у 2024 році, тоді як чотири індустриальні парки були виключені. Закон передбачає низку економічних стимулів для учасників індустриальних парків, зокрема звільнення на 10 років від сплати податку на прибуток за визначеним переліком видів діяльності за умови реінвестування несплачених до бюджету коштів у підприємства.

3. Підвищення ефективності використання державних коштів. Важливим є забезпечення цільового використання бюджетних коштів через:

- прозорий розподіл фінансування для стратегічних проектів;
- залучення механізмів публічно-приватного партнерства, які дозволяють об'єднати державні та приватні ресурси;
- впровадження моніторингу та оцінки ефективності інвестиційних проектів.

Для впровадження ефективних механізмів відновлення Міністерство розвитку громад та територій України використовує нові інструменти планування та розробляє ключові процедури і методології підготовки, моніторингу та оцінки державних інвестиційних проєктів [4].

4. Стимулювання інновацій та технологій. Інновації є основою конкурентоспроможної економіки. Для їх підтримки держава може:

- запроваджувати податкові пільги для компаній, які інвестують у наукові розробки та інновації;
- розвивати програми грантової підтримки стартапів та наукових установ;
- створювати освітні програми, спрямовані на підготовку висококваліфікованих кадрів для новітніх галузей.

Важливе місце в діяльності бізнес-структури займає інноваційна та раціоналізаторська робота працівників підприємства. Важливими проблемами для стимулювання інноваційного розвитку вітчизняних підприємств є: потреба технічного переоснащення виробництва, недосконалість традиційних підходів, методичних та організаційних навичок впровадження інновацій; технічні фактори: зношеність основних фондів тощо [5].

5. Покращення інвестиційного клімату. Формування позитивного іміджу країни серед інвесторів потребує: зменшення рівня корупції та забезпечення верховенства права; розробки національних програм промоції інвестиційних можливостей; забезпечення політичної та економічної стабільності.

6. Залучення іноземних інвестицій. Іноземний капітал може стати джерелом економічного зростання. Для цього важливо: встановити пріоритетні галузі для інвесторів, наприклад, ІТ, агросектор, зелена енергетика; підтримувати співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями; створювати спеціальні економічні зони із сприятливими умовами для іноземних інвесторів.

Література

1. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 №1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 02.12.2024).
2. Федорчак О. В. Проблеми правового регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4. С. 80 - 94. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_4_11 (дата звернення: 03.12.2024).
3. Індустріальні парки: гайд для інвесторів. *Міністерство економіки України*. URL : <https://me.gov.ua/News/Detail/92625bcb-d976-4f33-9350-66fdca6fad87?lang=uk-UA&title=IndustrialniParki-GaidDliaInvestoriv> (дата звернення: 04.12.2024).

4. Міністерство розвитку громад та територій України. Офіційний сайт. URL : <https://mtu.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2024).

5. Шпак Ю., Процайло І., Мороз А. Особливості розвитку системи стимулювання інноваційної діяльності підприємств в умовах сьогодення. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL : <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-146> (дата звернення: 05.12.2024).

References

1. On investment activity: Law of Ukraine. №1560-XII. (1991, September 18). Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 47, 646. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (in Ukrainian).

2. Fedorchak, O. V. (2017). Problemy pravovoho rehulyuvannya investytsiynoyi diyal'nosti v Ukrayini [Problems of legal regulation of investment activity in Ukraine]. *Efektivnist' derzhavnoho upravlinnya*, 4, 80-94. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2017_4_11 (accessed 3 December 2024) (in Ukrainian).

3. Ministerstvo ekonomiky Ukrayiny. Industrial'ni parky: hayd dlya investoriv [Industrial parks: a guide for investors]. Retrieved from: <https://me.gov.ua/News/Detail/92625bcb-d976-4f33-9350-66fdca6fad87?lang=uk-UA&title=IndustrialniParki-GaidDliaInvestoriv> (in Ukrainian).

4. Ministerstvo rozvytku hromad ta terytoriy Ukrayiny. Retrieved from: <https://mtu.gov.ua> (in Ukrainian).

5. Shpak, Y., Protsailo, I., Moroz, A. (2024). Osoblyvosti rozvytku systemy stymulyuvannya innovatsiynoyi diyal'nosti pidpryyemstv v umovakh s'ohodennya [Peculiarities of the development of the system of stimulating the innovative activity of enterprises in today's conditions]. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 67. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-146>.

Шандов Р.А.

**аспірант кафедри менеджменту, маркетингу і туризму,
Херсонський національний технічний університет
м. Хмельницький, Україна**

ТЕНДЕНЦІ В РОЗВИТКУ СТРАТЕГІЧНИХ АЛЬЯНСІВ

Дослідження теми розвитку стратегічних альянсів в Україні розв'язує наукові завдання, пов'язані із теорією та практикою міжнародного менеджменту, економічного розвитку в умовах глобалізації та інтеграції, а також містить у собі виявлення основних бар'єрів, що перешкоджають створенню стратегічних альянсів в Україні.

Розвиток стратегічних альянсів в Україні набуває дедалі більшої значущості на тлі стрімкої зміни глобальної економічної та політичної ситуації. В умовах посилення інтеграції з Європейським Союзом, активного зростання ІТ-сектору і прагнення до модернізації ключових галузей економіки, стратегічні альянси стають важливим інструментом для підвищення конкурентоспроможності українських компаній і залучення міжнародних інвестицій. Україна стикається з безліччю викликів, включно з

економічними наслідками військового конфлікту, політичною нестабільністю і необхідністю швидкої адаптації до нових реалій на ринку.

Ситуація ускладнюється високим рівнем конкуренції на світових ринках і необхідністю відповідати міжнародним стандартам якості продукції та послуг. Розв'язання цих проблем багато компаній бачать у створенні стратегічних альянсів, що дають можливість отримати доступ до нових технологій, знань і ринків. Останнім часом спостерігається зростання кількості спільних проєктів у таких галузях, як ІТ, агробізнес, енергетика і промисловість. Це свідчить про важливість створення стійкої екосистеми стратегічних партнерств для подальшого економічного розвитку країни.

Аналіз поточних тенденцій у розвитку стратегічних альянсів в Україні, дає змогу виявити ключові бар'єри та виклики, з якими стикаються компанії при створенні таких партнерств, а також запропонувати рекомендації щодо використання моделі мережевого стратегічного альянсу в сучасних умовах.

Питаннями розвитку стратегічних альянсів в Україні займаються різні дослідницькі центри, аналітичні компанії та міжнародні організації, це:

- аналітичні центри та бізнес-асоціації, такі як Український центр економічних і політичних досліджень ім. Разумкова, Інститут економічних досліджень і політичних консультацій, які активно аналізують економічні процеси, зокрема перспективи та бар'єри для стратегічних альянсів в Україні; Європейська Бізнес Асоціація (ЕБА) та Американська торговельна палата (АСС), які проводять дослідження та надають підтримку іноземним компаніям, що розглядають можливості для створення партнерств в Україні;

- міжнародні організації, такі, як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Світовий банк, які фінансують проєкти зі створення альянсів і поліпшення ділового середовища в Україні, а також проводять дослідження для підвищення ефективності стратегічних партнерств; Міжнародна фінансова корпорація (ІFC), яка бере активну участь у розвитку мережевих альянсів в Україні, надаючи консалтингові послуги та фінансування для спільних проєктів у різних галузях;

- українські та міжнародні компанії, зокрема DTEK, Kernel, Metinvest, які активно шукають міжнародних партнерів для створення спільних проєктів і стратегічних альянсів, а також ІТ-компанії та стартапи в екосистемі Unit.City, Lviv IT Cluster та інших інноваційних хабів, які формують альянси з венчурними фондами й іноземними технологічними корпораціями, в тому числі, Microsoft, Google, Amazon.

Останніми роками в Україні спостерігається зростання інтересу до створення стратегічних альянсів. Це пов'язано з посиленням інтеграційних

процесів з ЄС та необхідністю адаптації до змін у глобальній економіці. Основними тенденціями є [1]:

- зростання інтересу до мережевих альянсів: компанії дедалі частіше розглядають модель мережевого стратегічного альянсу як найефективнішу, особливо в таких галузях, як ІТ та агробізнес, що пов'язано з можливістю об'єднання зусиль кількох учасників для досягнення спільної мети та доступу до різних ресурсів;

- фокус на інноваціях та сталому розвитку: спільні проекти у сфері відновлюваної енергетики, «зелених» технологій і цифровізації активно розвиваються, наприклад, українські стартапи та технологічні компанії об'єднуються з європейськими партнерами для створення нових рішень у сфері штучного інтелекту та обробки великих даних;

- інтеграція з міжнародними ринками: альянси з іноземними партнерами допомагають українським компаніям швидше виходити на міжнародні ринки, мінімізуючи ризики та знижуючи бар'єри входу.

Разом з тим, незважаючи на позитивні тенденції, реалізація стратегічних альянсів в Україні стикається з низкою бар'єрів, зокрема:

- політична та економічна нестабільність, що виявляється у військових конфліктах, санкціях, нестабільному курсі валюти, що в цілому знижує довіру до України як до надійного партнера для довгострокових інвестицій;

- високий рівень бюрократії та корупції, з якими, незважаючи на зусилля щодо поліпшення ділового середовища, багато компаній стикаються у вигляді адміністративних бар'єрів і корупційних вимог;

- низький рівень правової захищеності інвесторів, зокрема, недостатній захист прав інтелектуальної власності, слабка правова система ускладнюють створення рівноправних партнерств з іноземними компаніями;

- обмежений доступ до фінансування, що виявляється в нестачі доступного капіталу, високих відсоткових ставок, що ускладнює реалізацію великих проєктів, які потребують значних вкладень.

У сучасних умовах найефективнішою моделлю стратегічного альянсу для України можна вважати модель мережевого (або мультипартнерського) стратегічного альянсу. Мережевий стратегічний альянс включає кількох партнерів, які об'єднують свої зусилля для досягнення спільної мети. Це може бути комбінація кількох компаній, стартапів, наукових установ і міжнародних організацій. Така модель вирізняється високою гнучкістю та можливістю використання переваг і ресурсів одразу кількох учасників. Ключовими характеристиками цієї моделі є безліч учасників, гнучкість і адаптивність, спільне використання ресурсів і знань, фокус на інноваціях.

Переваги мережевої моделі формуються завдяки: збільшенню масштабованості, адже компанії можуть швидко зростати завдяки використанню ресурсів усіх учасників; зниженню ризиків, через розподіл фінансових та операційних ризиків між учасниками альянсу; прискоренню виходу на ринок – через співробітництво з різними партнерами можна швидше створити й протестувати продукт, а також вийти на нові ринки; доступу до різних ринків і клієнтських сегментів – маючи у складі альянсу міжнародних партнерів можна легше проникати на нові ринки [2].

Сьогодні в Україні мережеві альянси реалізуються:

- у сфері відновлюваної енергетики, де реалізуються проекти зі створення сонячних і вітрових електростанцій. У таких проєктах можуть брати участь локальні та міжнародні енергетичні компанії (наприклад, ДТЕК і RWE), фінансові інститути (ЄБРР), технологічні стартапи (наприклад, ті, що розробляють рішення для зберігання енергії) і державні структури, які відповідають за реалізацію «зеленої» політики;

- в ІТ та інноваціях, де формується екосистема стартапів і технологічних компаній, присутні акселератори, венчурні фонди, великі ІТ-компанії та університети. Приміром, Unit.City у Києві - це свого роду мережевий альянс, націлений на розвиток інновацій та підтримку стартапів;

- в аграрному секторі, коли об'єднуються агрохолдинги, виробники техніки (наприклад, John Deere), розробники агротехнологій та освітні установи для спільного розвитку інноваційних рішень у сільському господарстві.

Для України, яка прагне розвивати нові галузі, як-от відновлювальна енергетика, ІТ та агротехнології, і виходити на міжнародні ринки в умовах нестабільної економічної та політичної ситуації, найефективнішою моделлю стратегічного альянсу є мережева модель, що пропонує гнучкість, адаптивність та можливість використання ресурсів кількох учасників. Аналіз показує, що в Україні існують значні можливості для розвитку мережевих стратегічних альянсів, особливо в інноваційних і капіталомістких галузях. Однак для їх ефективного використання необхідно усунути наявні бар'єри та створити сприятливі умови для залучення іноземних партнерів.

Література

1. Журавльов В. Стратегічні альянси як сучасні моделі бізнесу. *Наука – виробництво*. 2022. Вип. 159.
2. Шкода М., Щербаков В. Аналіз розвитку бізнес-альянсів в Україні та їх вплив на економіку країни. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2023. № 4(15), С. 83-89.

Шандова Н.В.
д.е.н., професор
Мельник І.Ю.
аспірант

**Херсонський національний технічний університет,
м. Хмельницький, Україна**

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Аграрний сектор відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи продовольчу безпеку, експортні надходження та зайнятість населення. В умовах економічної нестабільності аграрії стикаються з посиленням конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Тому питання управління їхньою конкурентоспроможністю є актуальним для забезпечення сталого розвитку галузі.

Дослідження конкурентоспроможності аграрних підприємств показує, що цей напрямок залишається одним із ключових у забезпеченні сталого розвитку економіки. Однак, незважаючи на наукові здобутки та окремі успішні приклади, більшість аграрних підприємств стикаються з проблемами, які значно обмежують їхній розвиток. Виклики, що стоять перед аграрними підприємствами потребують системного підходу до їх вирішення [1]. Серед ключових проблем можна виділити наступні:

- нестача фінансових ресурсів. Брак капіталу залишається одним із головних викликів для аграрних підприємств. Через високі відсоткові ставки за кредитами та відсутність ліквідного забезпечення багато господарств не можуть залучати необхідні інвестиції для оновлення техніки, закупівлі добрив або розширення виробництва, зокрема, малі фермерські господарства в Україні часто не мають доступу до кредитування через недостатню підтримку з боку держави чи комерційних банків;

- низький рівень інновацій. Застарілі виробничі методи та технічне забезпечення негативно впливають на продуктивність і якість продукції. Існують випадки, коли у деяких регіонах досі використовуються комбайни та трактори, які були закуплені ще в 1990-х роках. Відсутність доступу до сучасних агротехнологій, систем точного землеробства, автоматизованих системи поливу, значно обмежують можливості підприємств щодо підвищення ефективності виробництва;

- нерозвинена інфраструктура. Проблеми логістики та зберігання продукції також суттєво впливають на конкурентоспроможність. Недостатня

кількість сучасних складів із системами охолодження призводить до втрати значної частини врожаю, особливо овочів і фруктів. Наприклад, у західних регіонах України через обмежену кількість логістичних центрів аграрії змушені продавати продукцію за заниженими цінами одразу після збору врожаю, що знижує їхній прибуток;

- залежність від кліматичних умов. Аграрний сектор є одним із найбільш вразливих до змін клімату. Зростання температур, часті посухи та екстремальні погодні явища, такі як град чи сильні буревії, значно ускладнюють прогнозування врожайності. Окрім глобальних змін клімату, ситуація в Україні ускладнюється наслідками війни. Яскравим прикладом є підлив Каховської дамби в червні 2023 року, що призвело до масштабної екологічної катастрофи на півдні України. Руйнування дамби спричинило затоплення значних територій, знищення сільськогосподарських угідь і втрату зрошувальної інфраструктури, яка забезпечувала водою поля Херсонської, Миколаївської та Запорізької областей. У результаті сотні тисяч гектарів орних земель втратили придатність для вирощування сільськогосподарських культур, а аграрії цих регіонів зіткнулися з необхідністю повної перебудови системи водозабезпечення. Втрата зрошувальних систем створює тривалий негативний ефект, оскільки відновлення інфраструктури потребує значних фінансових ресурсів і часу;

- недостатня кваліфікація персоналу. Аграрні підприємства стикаються з проблемою кадрового голоду. Через низькі зарплати, та недостатній рівень соціальної інфраструктури молоді фахівці неохоче працюють у селі. Нестача кваліфікованих агрономів, механіків і менеджерів ускладнює реалізацію інновацій та ефективне управління підприємствами;

- обмежений доступ до ринків збуту. На міжнародному рівні головною проблемою є невідповідність продукції аграрних підприємств вимогам і стандартам якості, встановленим країнами-імпортерами. Наприклад, країни ЄС мають суворі вимоги до сертифікації продукції, дотримання екологічних норм і простежуваності ланцюга постачання. Деякі українські підприємства, особливо малі та середні, не мають фінансових можливостей або технічної спроможності для впровадження цих стандартів, що унеможливорює експорт їхньої продукції. Внутрішній ринок також має свої виклики. Висока конкуренція з агрохолдингами залишає малих фермерів без доступу до вигідних каналів реалізації. Наприклад, дрібні виробники у віддалених регіонах змушені продавати продукцію перекупникам за значно нижчими цінами, що знижує їхні доходи. Окрім цього, геополітичні виклики, зокрема війна, також значно впливають на доступ до ринків, зокрема, блокування

українських портів у Чорному морі обмежило можливості експорту зернових, що створило значні втрати для аграрного сектору;

- непередбачуваність державної політики. Нестабільність законодавчої бази, відсутність довгострокових стратегій підтримки та невизначеність щодо майбутніх умов ведення бізнесу створюють додаткові ризики для аграрних підприємств. Зміни податкового законодавства, наприклад, скасування фіксованого сільськогосподарського податку та перехід на загальну систему оподаткування змусили багато дрібних фермерів скоротити масштаби діяльності через збільшення податкового навантаження. Програми компенсації за придбання сільськогосподарської техніки або відшкодування відсотків за кредитами нерідко реалізуються із затримками, що унеможлиблює їх ефективне використання підприємствами. Багато державних програм підтримки аграрного сектору мають короткостроковий характер або створюються як реакція на кризові ситуації, такі як неврожай чи зниження цін на світових ринках. Наприклад, програма розвитку зрошувальної інфраструктури, яка стала надзвичайно актуальною після підриву Каховської ГЕС, не має достатнього фінансування і чіткого плану реалізації. Рішення в сфері зовнішньоекономічної діяльності, такі як квоти на експорт або обмеження на торгівлю з певними країнами, ухвалюються без належного врахування інтересів аграрних підприємств, так, впровадження зернової угоди у 2022 році дало тимчасовий доступ до світових ринків, проте невизначеність її продовження створювала ризики для експортерів, змушуючи їх шукати альтернативні логістичні рішення. Зміни регуляторних вимог, зокрема щодо екологічних стандартів або сертифікації продукції, також стають додатковим тягарем для аграріїв, які змушені адаптуватися до нових норм без достатнього часу на впровадження, що часто призводить до штрафів або втрати доступу до ринків.

Для забезпечення конкурентоспроможності, фінансової стабільності та економічної безпеки аграрних підприємств, пропонуємо такі заходи:

- покращення фінансової стійкості та ефективності управління ресурсами через впровадження альтернативних джерел фінансування, таких як аграрні фонди, партнерства з державними та міжнародними організаціями, залучення інвестицій в аграрні стартапи, впровадження програм підтримки малого та середнього бізнесу, доступних кредитних ліній та лізингових схем дозволить скоротити фінансове навантаження;

- удосконалення управління земельними ресурсами шляхом застосовування передових методів агрономії покращить якість ґрунтів та

підвищить родючість, застосування точного землеробства підвищить ефективність використання земельних ресурсів;

- підвищення технологічного рівня виробництва за допомогою впровадження сучасних технологій для автоматизації процесів, цифрових інструментів для моніторингу і контролю за виробничими процесами, оновлення машин і механізмів дозволить підвищити продуктивність та зменшить витрати на обробку ґрунтів, сівбу, збори врожаю;

- сертифікація продукції дозволить забезпечити відповідність продукції міжнародним стандартам (наприклад, органічне сільське господарство), створить можливість виходити на нові ринки і залучати інвесторів, а впровадження систем управління якістю, таких як ISO забезпечить стабільність та високі стандарти продукції;

- диверсифікація бізнесу та розвиток нових напрямків, зокрема перехід до виробництва готової продукції з аграрної сировини дозволить зменшити ризики, пов'язані з коливанням цін на сировину;

- покращення умов праці та кадрової політики шляхом інвестування в навчання працівників для адаптації до нових технологій і методів ведення агробізнесу, залучення молодих спеціалістів до аграрної галузі створить умови для впровадження інноваційних методів обробки та вирощування сільськогосподарських культур.

Ці рекомендації допоможуть аграрним підприємствам вирішувати ключові проблеми та підвищити конкурентоспроможність на ринку.

Література

1. Стан українського агоринку: проблеми, тенденції та перспективи. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/stan-ukrayinskogo-agrorinku-problemi-tendencziyi-ta-perspektivi>

Шевчук М.В.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Подплетній В.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

СЕРЕДОВИЩЕ РОЗВИТКУ, ОСНОВНІ ФАКТОРИ ТА ЕТАПИ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Як відомо, міжнародна торгівля охоплює товарні потоки та послуги, які спрямовуються з країни до інших країн та надходять від країн-партнерів в приймаючу країну. Міжнародна торгівля дає змогу країнам продавати

вироблені в країні товари іншим країнам з метою отримання економічної вигоди. Таким чином, торгівля з іншими країнами або участь у будь-якій торговій угоді має позитивно впливати на економічне зростання країни [1].

Залежно від періоду виникнення та обґрунтування основних положень теорії міжнародної торгівлі поділяють на класичну, неокласичну та сучасну теорії. Положення класичної теорії стверджують, що країни можуть виграти економічно, якщо вони впровадять вільну торгівлю. Найвідомішими класичними теоріями є теорія абсолютної переваги, розроблена Адамом Смітом, і теорія порівняльної переваги Давида Рікардо. Неокласичні теорії, серед яких найвідомішою є теорія Хекшера-Оліна, припускають, що країни можуть отримати вигоду від вільної торгівлі, виробляючи товари, на яких вони спеціалізуються, але за умови ефективного використання ресурсів [2].

Більшість сучасних теоретичних підходів до вивчення ролі міжнародної торгівлі в національній економіці ґрунтуються на положеннях теорії порівняльних переваг, визначаючи ефект масштабу як важливе джерело економічного зростання [2]. До Адама Сміта існувала теорія меркантилізму, розроблена в шістнадцятому столітті. Згідно з цією теорією, багатство країни визначається сприянням експорту та стримуванням імпорту. Ця теорія не підтримувала вільну торгівлю, і світове багатство було фіксованим, оскільки країни не могли одночасно отримувати вигоду від торгівлі.

Концепція абсолютної переваги була раніше розроблена А. Смітом у його книзі «Багатство народів», щоб продемонструвати, як нації можуть отримати вигоду від торгівлі, спеціалізуючись на виробництві та експорті товарів, які вони виробляють ефективніше, ніж інші країни, та імпортуючи товари, які інші країни виробляють більше. ефективно. У своїй теорії абсолютної переваги Адам Сміт стверджує, що за умови вільної торгівлі країни можуть виробляти й експортувати товари та послуги, які вони могли б виробляти ефективніше, ніж інші країни, та імпортувати ті товари, які вони могли б виробляти менш ефективно, так що на щоб допомога принесла користь усім країнам. Іншими словами, абсолютна перевага стосується здатності країни виробляти продукт або послугу за нижчими абсолютними витратами, ніж інша країна, яка виробляє той самий товар або послугу [3].

Теорія Д. Рікардо про порівняльні переваги спирається на це, показуючи, що країна може отримати вигоду від торгівлі, навіть якщо вона є нижчим виробником. Модель розглядає лише працю як фактор виробництва, і враховуючи, що праця обмежена, кожна торгуюча країна стикається з обмеженням того, скільки вона може виробити. По суті, альтернативна

вартість виробництва одного продукту - це кількість праці, яку можна було б використати для виробництва іншого продукту. Розділивши працю для виробництва певної комбінації продуктів, кожна нація виграє, якщо вироблятиме продукцію з нижчою альтернативною вартістю та торгуватиме надлишком одна з одною [4].

Міжнародна торгівля дозволяє країнам розширювати ринки та отримувати доступ до товарів і послуг за помірною ціною, які не виготовляються взагалі або виробляються національними підприємствами в недостатній кількості для задоволення споживчого попиту. Зв'язок між міжнародною торгівлею та економічним зростанням упродовж тривалого часу є предметом багатьох досліджень, які стосуються вивчення питання про вплив міжнародної торгівлі на збільшення темпів зростання доходу країни. Як зазначалося вище, багато вчених погоджуються, що країни, які беруть активну участь у зовнішній торгівлі, мають більше шансів забезпечити певний рівень економічного зростання, ніж економіки, які не використовують повною мірою переваги зовнішньої торгівлі.

Окрім вище зазначених факторів, теорія також передбачає, що деякі інші чинники, такі як зовнішня торгівля (експорт та імпорт), відіграють значну роль у зростанні. Модель показує, що зростання ВВП за рахунок торгівлі є результатом руху іноземного капіталу та інвестицій між країнами. У цьому випадку переміщення капіталу можуть впливати на зростання як з боку експорту, так і з боку імпорту, тому що експорт іноземного капіталу забезпечує прибуток від інвестицій для країни-експортера, тоді як імпорт іноземного капіталу може збільшити запас капіталу та підвищити продуктивність в країні-імпортері, за інших незмінних умов [5].

Вчені виокремили кілька каналів, через які імпорт впливає на зростання ВВП. По-перше, вони зазначили, що імпорт проміжних капітальних товарів може збільшити рівень продуктивного капіталу в країні, що зрештою пришвидшить економічне зростання. По-друге, імпорт збільшує рівень ВВП, дозволяючи країнам з низьким технічним досвідом, таким як країни, що розвиваються, адаптувати та переймати передові технологічні винаходи з розвинених країн, які мають вищий рівень технологій. По-третє, імпорт дає країнам можливість навчитися більш ефективних методів розподілу ресурсів, які мають величезний вплив на продуктивність і підвищення рівня національного доходу [6].

Таким чином, імпорт може покращити якість вітчизняних технологій через створення конкуренції, яка змушує національну промисловість вдосконалювати свої технології виробництва. Оскільки імпорт збільшує

різноманітність товарів, доступних в економіці, він, таким чином, зрівноважує економічну продуктивність як виробників, так і споживачів, оскільки їхні рішення про споживання та виробництво ґрунтуються на зменшенні витрат і максимізації задоволення та прибутку, відповідно [7].

Отже, економісти та політики тривалий час досліджують взаємозв'язок між економічним розвитком та зовнішньою торгівлею, який залежить від багатьох факторів. Зокрема, збільшення обсягів експорту та імпорту може значно пришвидшити економічне зростання країни. Крім того, завдяки зовнішній торгівлі країни також можуть отримати вигоду від технологічних та інноваційних розробок інших країн, що також може бути корисним для економічного розвитку країни. На взаємозв'язок між економічним розвитком та торгівлею також впливають такі фактори, як торговельна політика країн та міжнародні торгові угоди. Зокрема, угоди про вільну торгівлю можуть збільшити обсяги зовнішньої торгівлі і, відповідно, забезпечити економічне зростання завдяки усуненню торгових бар'єрів між країнами. Однак внесок зовнішньої торгівлі в економічне зростання не завжди є позитивним. Зокрема, збільшення надлишку зовнішньої торгівлі у країнах з низьким рівнем розвитку може через зростання обсягів імпорту істотно знизити внутрішні ціни. У цьому випадку конкурентоспроможність вітчизняних виробників може погіршитися, а економічне зростання - сповільнитися. Крім того, дисбаланс зовнішньої торгівлі може негативно впливати на економічне зростання.

Література

1. Abdullahi, A. O., Safiyanu, S. S., & Soja, T. International Trade And Economic Growth: An Empirical Analysis Of West Africa. IOSR Journal of Economics and Finance. 2016. Vol. 7(2). <https://doi.org/10.9790/5933-07211215>.
2. Usman, O. A. Performance evaluation of foreign trade and economic growth in Nigeria. Research Journal of Finance and Accounting. 2011. Vol. 2(2). <https://core.ac.uk/download/pdf/234629174.pdf>.
3. Nyasulu, T. Assessing the impact of exports and imports on economic growth: A case study of Malawi from 1970 to 2010. Institute of the Western Cape, 2013.
4. Feenstra, R. C., & Taylor, A. M. International trade (Fourth edition). Worth Publishers, Macmillan Learning, 2017.
5. Ghatak S. Introduction to Development Economics (Fourth edition). London: Routledge, 2003. https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9781134462810_A23777671/preview-9781134462810_A23777671.pdf.
6. Todaro, M., & Smith, P. Economics development (30th ed.). Harlow: Pearson Education, 2020. <https://elibrary.pearson.de/book/99.150005/9781292291208>.
7. Coe, D. T., Helpman, E., & Hoffmaister, A. W. International R and D spillovers. IMF Working Paper No. 08/104, 2008. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08104.pdf>.

Щербина О.А.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти

Сухомлин М.О.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДИСКУСУ

З огляду на пріоритети європейської інтеграції України, слід підкреслити, що конкурентоспроможний агропромисловий комплекс, який забезпечує економічну безпеку держави та використовує транскордонний потенціал, є основою для сталого соціального розвитку та підвищення статусу країни на міжнародній арені. Як зазначає І. О. Точилін [1, с. 124], у контексті лібералізації зовнішньоекономічної діяльності в аграрній сфері конкурентоспроможність агропромислового комплексу набуває глобального значення. Лише висококонкурентний сектор здатний виробляти продукцію, яка відповідає європейським стандартам і може успішно конкурувати на внутрішньому та європейському ринках, використовуючи всі переваги міжнародної співпраці в аграрній сфері.

Конкурентоспроможність агропромислового комплексу — це показник здатності виробляти та продавати високоякісну продукцію, що відповідає вимогам ринку, та є відображенням ефективного використання ресурсного потенціалу, інновацій і належного управління. Оцінка конкурентоспроможності проводиться на різних рівнях — від регіонального до світового.

М. Портер [2; 63], засновник концепції конкурентоспроможності, визначає конкуренцію як ключовий двигун розвитку ринку, що функціонує за законами попиту і пропозиції. Конкуренція не лише забезпечує ринок необхідними товарами, а й стимулює економічний розвиток та інновації, виступаючи важливим інструментом регулювання ринкових процесів.

Р. Т. Саблук [3, с. 44] визначає конкурентоспроможність агропромислового комплексу як результат діяльності промислових організацій, оцінюваний через низку показників на внутрішньому та зовнішньому ринках. Конкурентоспроможність підприємства — це комплексна характеристика, що відображає його переваги у порівнянні з конкурентами. Аналогічно, конкурентоспроможність продукції виражається

в порівнянні її якостей із продуктами конкурентів і визначає її відповідність вимогам ринку.

Т. О. Осташко [4, с. 22] пропонує два основні підходи до оцінки конкурентоспроможності агропромислового комплексу: функціональний та структурний. Перший акцентує на ефективності фінансового управління, другий - на рівні монополізації ринку та доступі до зовнішніх ринків.

Г. А. Антонюк [5, с. 8] визначає три основні фактори конкурентоспроможності АПК: макроекономічний, мезорівень (впливає на продуктивність сектору) і мікрорівень (формується учасниками ринку).

В. І. Артюшин [6, с. 180] звертає увагу на загрози для конкурентоспроможності АПК у контексті поглиблення співпраці з ЄС. Одним із перспективних інструментів підвищення конкурентоспроможності є аграрна інтеграція, зокрема створення кластерів і мереж між виробниками, науковими установами та іншими учасниками ринку, що сприяє розвитку інновацій та підвищенню продуктивності.

С. В. Майстро [7, с.163-167] наголошує на важливості врахування інноваційних чинників для підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектора. Чернюк Л. Г. [8] також підкреслює значення цього питання, зазначаючи, що одним із ключових факторів, що впливають на рівень конкурентоспроможності агропромислових комплексів, є конкурентна перевага, зокрема рівень розвитку інноваційних систем. Ці системи є основними рушіями економіки знань, їхні кластери постійно вдосконалюються та комерціалізуються. У такому середовищі ефективне використання людського капіталу набуває особливої важливості, оскільки корпоративний сектор стимулює учасників ринку до активної інноваційної діяльності.

Агропромислові комплекси відіграють важливу роль у забезпеченні сталого економічного зростання, оскільки сприяють трансформації наукових знань у новітні технології. Зусилля державних органів, спрямовані на підтримку соціально-економічного та науково-технічного розвитку, зосереджені на пріоритетних напрямках і сприяють зростанню конкурентоспроможності агропродовольчого сектору на світовому ринку.

В українському агропромисловому секторі, особливо у тваринництві, важливими інноваційними заходами є використання передових технологій для підвищення врожайності та продуктивності, модернізація обладнання для збирання та переробки продукції, впровадження інноваційних логістичних і маркетингових рішень, а також стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва.

Отже, підвищення конкурентоспроможності агропромислових комплексів у контексті європейської інтеграції стає одним із головних завдань соціально-економічної політики держави. Важливими передумовами для цього є стабільна макро- та мікроекономічна ситуація, належне фінансування, ефективна регуляторна політика, розвиток інновацій, освіти та науки. Конкурентоспроможність АПК залежить як від окремих підприємств, так і від організації взаємодії між ними, а тому особлива увага приділяється розробці нових підходів до формування конкурентних переваг для підприємств та агропромислового комплексу загалом.

Література

1. Точилін В. О. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / НАН України; Інститут економіки та прогнозування / В. О. Точилін (ред.). – К. : [Експрес], 2009. – 637с.
2. Портер М. Е. Стратегія конкуренції: Методика аналізу галузей і діяльності конкурентів / М. Портер, А. Олійник (пер.з англ.), Р. Скільський (пер.з англ.). – К. : Основи, 1998. – 390с.
3. Саблук П. Т. Сучасна аграрна політика України: проблеми становлення / П. Т. Саблук (ред.), В. В. Юрчишин (ред.), І. І. Лукінов та ін. – К., 2006. – 664 с.
4. Осташко Т.О. Структурно-інституційний аналіз аграрного ринку / Т.О. Осташко. – К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2006. – 56 с.
5. Антонюк Г. Я. Механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств молокопереробної галузі в умовах євроінтеграції: автореф. дис... канд. екон. наук [Електронний ресурс] / Г.Я. Антонюк; Львів. нац. аграр. ун-т. – Л., 2009. – 20 с.
6. Артюшин В. І. Підприємництво у сільській місцевості у контексті подолання бідності / В. І. Артюшин, М.І. Пугачов. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2019. – 23 с.
7. Національний аграрний ринок в умовах глобалізації: механізм державного регулювання: монографія / С.В. Майстро; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. – Х.: ХРІДУ, 2021. – 240 с.
8. Чернюк Л. Г. Виробнича інфраструктура АПК України: стан та перспективи розвитку / Л.Г. Чернюк, Л.С. Антоньєва, І.М. Щедрова, М.П. Нікітюк, Н.Ю. Майстренко/ НАН України ; Рада по вивченню продуктивних сил України. – К. : РВПС, 2022. – 101с.

Юдов С.С.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Подплетний В.В.

к. е. н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет

м. Кропивницький, Україна

ПРОБЛЕМИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄС В УМОВАХ ВІЙНИ

В останнє десятиліття розвиток України тісно пов'язаний з активізацією євроінтеграційного процесу та супроводжується подоланням

перешкод на цьому шляху. Починаючи з 2014 р. відбулося багато визначних змін в результаті трансформації основних інститутів влади в більш проєвропейські, боротьби України проти російських окупантів та подальшого впровадження демократії. Упродовж 2014-2024 рр. здобутки України на шляху євроінтеграції охоплюють підписання Угоди про Асоціацію з ЄС, впровадження Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі Україна-ЄС, отримання статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, надання Європейським Союзом значних обсягів фінансової та військової допомоги Україні після початку повномасштабної війни з росією.

Результати дослідження показали, що зростання проєвропейських настроїв серед українців відбувалося у 2019 р. після виборів президента і парламенту, а також у 2022 р. після початку повномасштабної російської агресії та загострення економічної кризи в Україні (рис. 1), що підтверджує стійке прагнення українських громадян до європейської інтеграції.

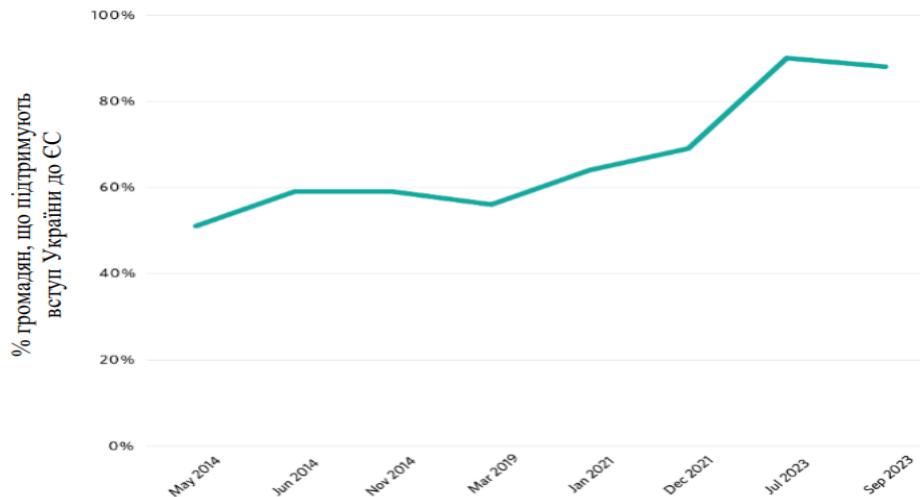

Рис. 1. Підтримка українцями вступу України до ЄС

Джерело: [1]

Ці позитивні зміни в громадській думці щодо євроінтеграції України відображають єдність позиції українців в умовах війни та свідчить про сприйняття ними Європейського Союзу не лише як ефективного інтеграційного об'єднання з високим рівнем економічних та соціальних стандартів, а й як еталону демократії та інституційного порядку.

Структура економіки України відрізняється від ЄС асиметричністю внеску сільського господарства та промисловості у створення доданої вартості. У 2022 р. додана вартість промисловості та будівництва становила 19,2% ВВП, що значно нижче більшості держав-членів ЄС, кандидатів та потенційних кандидатів на вступ. Деіндустріалізація української економіки була довгостроковою тенденцією, оскільки підприємства, успадковані від

Радянського Союзу, не витримали тиску конкуренції та викликів трансформації. У той же час нові підприємства з'являлися переважно в сільському господарстві та сфері послуг. Частка сільського господарства у ВВП України становить близько 8,5% і є вищою, ніж у будь-якій іншій державі-члені ЄС, а наша країна за цим показником посідає друге місце після Албанії, якщо порівнювати країни-кандидати та потенційні країни-кандидати. Це відображає традиційно істотний потенціал України в цьому секторі, який виникає завдяки величезним територіям з багатим чорноземом та активним інвестиціям у нові технології, що дозволяють поступово скорочувати розрив з країнами ЄС за показником середньої врожайності у сільському господарстві.

Загалом, проблеми євроінтеграції України можемо поділити на дві групи (табл. 1).

Таблиця 1

Проблеми інтеграції України до ЄС

Проблеми, що стримують інтеграцію	Проблеми, що виникнуть після вступу до ЄС
Інституційні та політичні	
1. Низька інституційна спроможність влади з реалізації завдань євроінтеграції в умовах воєнного стану 2. Неефективна судова система 3. Повільна імплементація в Україні Копенгагенських критеріїв 4. Недієвий механізм комунікації з країнами-партнерами щодо вирішення суперечок	1. Часткова втрата суверенітету та необхідність виконання рішень ЄС 2. Небезпека втягнення України в конфлікт цивілізацій між Заходом і мусульманським світом 3. Перманентна загроза військової агресії з боку РФ
Економічні	
1. Низький рівень ВВП та дохід на одного мешканця 2. Втрата конкурентоспроможності галузей переробної промисловості через війну 3. Неконкурентоспроможність вітчизняної продукції переробної промисловості на зовнішньому ринку 4. Складність впровадження європейських стандартів у виробництві продукції	1. Переміщення до України шкідливих виробництв з країн ЄС 2. Закріплення сировинної орієнтації економіки України 3. Витіснення національних товаровиробників із внутрішнього ринку 4. Відтік кваліфікованої робочої сили в країни ЄС
Соціальні	
1. Низький рівень соціального забезпечення населення 2. Втрата людського капіталу в умовах війни	1. Поглиблення демографічної кризи 2. Активізації міграційних процесів 3. Зростання безробіття

Джерело: розроблено автором

Перша група проблем охоплює ризики та загрози, що уповільнюють просування країни на шляху до вступу в ЄС. З огляду на те, що приєднання

держави до Співтовариства можливе лише після забезпечення її відповідності Копенгагенським критеріям, найважливішою групою проблем, які стримують європейську інтеграцію України, є інституційні та політичні. Саме низька інституційна спроможність держави щодо імплементації європейських правових норм в Україні, неефективна судова система та повільне її реформування, незабезпеченість верховенства права значною мірою породжують проблеми економічного та соціального характеру, які також створюють перешкоди для євроінтеграції нашої країни.

Так, низький рівень ВВП на одного мешканця та незахищеність малозабезпечених верств населення призвели до того, що Україна є найбіднішою країною в Європі. Відповідно, вступ такої країни до ЄС призведе до значних видатків з європейського бюджету для реалізації європейських програм з «вирівнювання» доходів територій, з чим не погоджуються окремі країни-члени ЄС, які на даний час виступають проти приєднання України до Співтовариства.

Така соціальна проблема, як втрата людського капіталу внаслідок повномасштабної війни, в умовах неефективних інституцій в країні ще більше поглибить економічні проблеми внаслідок погіршення ситуації на ринку праці та збільшення дефіциту кваліфікованих працівників в певних галузях переробної промисловості.

Вирішення інституційних та політичних проблем в Україні, з одного боку, пришвидшить момент вступу в ЄС, а з іншого – сприятиме подоланню або зменшенню економічних та соціальних проблем. Зокрема, забезпечення верховенства права та дієвості системи судочинства сприятиме покращенню інституційних умов ведення бізнесу, що покращить інвестиційну привабливість української економіки для іноземних компаній. Своєю чергою, прихід іноземного інвестора в Україну дозволить відновити промисловий потенціал, значно зруйнований під час війни, забезпечить збільшення робочих місць і покращить соціальну ситуацію завдяки збільшенню зайнятості та зростанню рівня доходів населення.

Європейська інтеграція України значною мірою сприятиме підвищенню якості інституційного середовища в країні та стабільності нормативно-правового регулювання усіх сфер життєдіяльності. Водночас, після вступу до ЄС існує велика ймовірність виникнення проблем політичного, економічного та соціального характеру, які ускладнюватимуть адаптацію економіки та суспільства до нової реальності. Насамперед, передача частини владних повноважень до політичних інституцій ЄС та необхідність виконання рішень Європейської комісії буде сприйматися

частиною вітчизняних політиків та громадян як втрата Україною частини суверенітету, що може дестабілізувати ситуацію внаслідок активної діяльності політичних партій, які виступатимуть за вихід країни з інтеграційного об’єднання. Постійна загроза повномасштабної війни України з Росією також зберігатиметься, що потребуватиме постійної роботи політиків та військових над пришвидшенням вступу України до НАТО.

Обов’язковість виконання рішень та регламентів ЄС в економічній сфері може призвести до розміщення в Україні екологічно небезпечних виробництв, будівництво яких буде просуватися як значні іноземні інвестиції та створення робочих місць. Також існує високий ризик закріплення сировинної орієнтації української економіки у загальній системі європейського спільного ринку, що призведе до подальшої деіндустріалізації країни та поглиблення аграрної спеціалізації. При цьому, якщо вихід українських виробників аграрної продукції та продуктів харчування й надалі залишатиметься обмеженим, то доведеться долати труднощі виходу на ринки країн Африки та Близького Сходу.

Приєднання України до ЄС також усуне перешкоди для руху робочої сили, який відбувався і відбуватиметься ще активніше в бік європейських країн. У зв’язку з цим існує висока ймовірність погіршення демографічної ситуації в Україні та зростання дефіциту молодих кваліфікованих кадрів, що своєю чергою призведе до закриття підприємств, зменшення робочих місць та зростання безробіття. Водночас, необхідно зауважити, що своєчасна ідентифікація можливих проблем, які виникатимуть на шляху євроінтеграції та після вступу України до ЄС, повинна проводитися з метою розробки відповідних інституційних, економічних та соціальних заходів щодо зниження ймовірності виникнення цих проблем або повного їх усунення.

Література

1. Onuch O. Ukrainians’ Unwavering Path Toward the EU. <https://carnegieendowment.org/research/2024/06/ukrainians-unwavering-path-toward-the-eu?lang=en>

Yurieva I.A.
PhD, Associate Professor
Department of Accounting and Finance
Chen Hongyu
master of accounting and finance department of NTU "KhPI"
Qian Zhiming
master of accounting and finance department of NTU "KhPI"
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Kharkiv, Ukraine

INTRODUCTION OF THE METHODOLOGY OF MODERN FORMS OF NON-CASH SETTLEMENTS IN THE ORGANISATION

The following advantages of the Internet economy can be highlighted: high speed of obtaining the required service or product, reduction of their cost for the end user due to the decrease in the number of intermediaries, simplification of access to users by suppliers of goods and services. At the same time, the introduction of digital technologies is also accompanied by specific challenges that society and the state must overcome to successfully implement the digital economy: a short-term decline in labour productivity due to the introduction of new technologies; a reduction in the number of employees, including highly paid and low-skilled workers and an increase in technological unemployment; a temporary increase in the distribution of income for upgrading employees' skills to the required level of qualification; significant changes in regional and national It should be noted that the successful formation of a digital economy requires three effectively functioning components: a regulatory framework that promotes competition and allows firms to fully use digital technologies for competition and innovation; the skills needed by employees, businessmen, and civil servants to use the capabilities of digital technologies; and effective and accountable institutions that use the Internet to empower citizens. It is worth noting that factors that promote digital development, such as digital financial services, digital identification, social networks, open data, and blockchain technology, extend benefits to the entire economy and society. Here are the results of a World Bank study on the actual and potential impact of digital technologies on low-income and affluent workers and consumers in the following areas: job creation, productivity, and consumer benefits. As for the actual impact of digital technologies on job creation, there is virtually no impact on low-income groups and workers. Today, the current capabilities of Internet banking are pretty broad: they allow for money transfers, account opening, and a host of other transactions, and they meet the

financial interests of the bank's clients. At the same time, the expansion of Internet banking capabilities also entails an increase in the number of security threats. In this regard, the bank's information security service must pay more attention to security issues-the concept of a cashless payment. A cashless payment method does not use cash as a medium of exchange during a transaction. Instead, it completes the transfer of funds using various cashless payment instruments and payment systems. Modern cashless payments are relevant in today's rapidly digitizing economy, offering substantial benefits for consumers, businesses, and the broader financial ecosystem. Cashless payments improve financial inclusion, especially for unbanked populations in regions with limited traditional banking infrastructure. Digital wallets and mobile payment solutions offer affordable and accessible options for underserved populations. Modern cashless payments play a vital role in transforming the global economy by meeting the demands of convenience, security, and inclusivity. Their role in advancing digital financial services, reducing transaction costs, and increasing transparency make cashless payments a pivotal aspect of future economic development.

References

1. Mike Mocha. Brand Valuation // The Journal of Applied Management and Entrepreneurship. 2007. Vol. 8. № 1. 21-25.

Yurieva I.A.
PhD, Associate Professor
Department of Accounting and Finance
Li Xiaomin
master of accounting and finance department of NTU "KhPI"
Liu Cui
master of accounting and finance department of NTU "KhPI"
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Kharkiv, Ukraine

THE RELEVANCE OF RESEARCHING THE EFFICIENCY OF CAPITAL MANAGEMENT IN THE CURRENT ECONOMIC ENVIRONMENT

The relevance of researching capital management efficiency is high in the current economic environment, as the efficient use of capital is a critical factor in the success of companies and the stability of financial markets. Capital management allows companies to achieve greater productivity, increase profitability, and secure a competitive advantage. Investors are always looking for

companies with effective capital management, as it demonstrates the stability and reliability of the business. The efficiency of capital management is a critical factor in assessing a company's investment attractiveness. Timely settlement of funds means the speed of settlement of funds by non-cash payment methods is high. Merchants can receive payments promptly after the transaction is completed, increasing the efficiency of their cash flow. At the same time, consumers can also view their payment records and account balances in real-time, which is convenient for capital management. Facilitate financial accounting when cashless payment method transaction records are stored in electronic data, which is convenient for merchants to maintain financial records and statistical analysis. Merchants can quickly and accurately understand the situation with their sales, income, etc., with the reporting feature provided by the payment platform, providing reliable data support for business decisions.

Reduced cash management costs for merchants: using cashless payment methods can reduce cash collection, payment, and storage work, as well as reduce cash management costs. At the same time, cashless payment fees are relatively low, saving merchants a certain amount of cost. From the perspective of social resource efficiency. Reduction in cash turnover. Promoting non-cash payment methods reduces the use of cash, reduces the cost of printing cash, transporting it, storing it, etc., and saves social resources. At the same time, reducing cash circulation also helps to prevent illegal and criminal activities such as counterfeiting and theft, maintaining social security and stability. Facilitate e-commerce development, where cashless payment methods provide strong support for the development of e-commerce. Consumers can conveniently and quickly use various services to shop online, pay for utilities, purchase financial products, etc., through cashless payment platforms such as Alipay. E-commerce also fosters the development of related industries, such as logistics and express delivery, contributing to economic growth. Promote urban construction informatization. The application of cashless payment methods depends on information technology and network infrastructure, which promotes the process of urban construction informatization. Urban coverage is continuously expanding, and information technology is constantly improving, providing new impetus and opportunities for urban development. Effective capital management can reduce the cost of raising funds by reducing the risks associated with a company's liquidity and solvency. Assessing the effectiveness of capital management is necessary to quickly adapt to changes in the external environment and minimize the risks associated with economic instability.

References

1. Sophie Roberts. Brand Valuation: the methodologies. Henley-on-Thames: World Advertising Research Centre, 201

Yurieva I.A.
PhD, Associate Professor
Department of Accounting and Finance
Suonigeer
master of accounting and finance department of NTU "KhPI"
Liu Jian
master of accounting and finance department of NTU "KhPI"
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Kharkiv, Ukraine

ANALYSIS OF MODERN FINANCIAL ASPECTS OF ORGANISATIONAL CASH FLOW MANAGEMENT

Cash flow refers to the overall situation of cash inflows, outflows, and net changes that occur during a given reporting period when a company is engaged in production and business activities on a cash basis. Cash referred to here includes banknotes in circulation, which we usually think of, as well as company cash, bank deposits, and cash equivalents. Cash equivalents refer to short-term investment financial assets held by a company that is readily convertible to cash, have good liquidity, and have low risk. Cash flows can be divided into three types based on the stages: beginning, operating, and ending cash flows. Initial cash flow refers to the changes in cash flow that occur during the investment process. This typically includes investments in non-current assets such as property, plant, equipment, current assets, and other investment costs (such as registration, employee training, entertainment, advertising, negotiation, etc.). Operating cash flow refers to the cash inflows and outflows, as well as the net changes that occur during the life cycle of a project after it has started operating. Operating cash flow is similar to a company's 'blood vessel,' as it directly affects its risk tolerance and profit quality, determining its business results. Terminal cash flow refers to the changes in cash flow that occur when a project reaches the end of its life cycle. This primarily includes the proceeds from the disposal of property, plant, and equipment, such as large equipment, production lines, and factory buildings, as well as the recovery of cash flows from initial prepayments for various current assets. A company's cash flows can be classified into the following three categories: cash flows generated by operating activities: operating activities, as the name implies, refer to all transactions and events that occur in the day-to-day operations of a company,

excluding financing and investing activities. Changes in cash flows arising from these transactions and events are classified as operating cash flows. Operating cash flow is similar to a company's 'blood reservoir' as it directly affects its risk tolerance and profit quality, determining business results. Cash flows from financing activities if the financing activities cause changes in the company's debt levels and capital structure. Accounts payable and promissory notes are not considered financing activities because they arise from commercial transactions and should be classified as operating activities. Cash flows from financing activities are similar to blood being transfused into a company, reflecting its ability to raise capital. Cash flows from investing activities. Investing activities involve the construction of long-term assets with the expectation of future cash flows. Long-lived assets here generally refer to property, plant and equipment, and intangible assets that are held or used for more than one year or one business cycle. Investing activities include both physical investments and investments in financial assets. Investing activities are similar to a company's 'bleeding' function, as a company can generate cash flows through investing activities. Cash flow management is a critical component of corporate finance, encompassing the monitoring, analysing, and optimizing of a company's cash inflows and outflows.

References

1. Simon Ward. The ROI of Smart Brand Management. New Jersey: Prentice Hall, 2008

Юрченко С.В.
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Бабець І.Г.
д. е. н., професор
Центральноукраїнський національний технічний університет
м. Кропивницький, Україна

ПРЯМІ ІНВЕСТИЦІЇ ЯК ФОРМА МІЖНАРОДНОГО РУХУ КАПІТАЛУ

Глобалізація економічної діяльності, інтеграція фінансових ринків і збільшення мобільності капіталу стали ключовими чинниками світової економіки в останні десятиліття. Основним виміром економічної глобалізації є фінансова глобалізація і, зокрема, транскордонні потоки капіталу. Глобальна криза (2008–2009 рр.) істотно вплинула на економіку країн і активізувала наукові дослідження процесів фінансової інтеграції як у розвинутих економіках, так і в країнах, що розвиваються.

В останні десятиліття відбувся значний приплив капіталу в країни, що розвиваються. За даними Світового банку, річний приплив приватного капіталу в країни, що розвиваються, зріс з 50 млрд дол. США в 1990 р. до майже 1,3 трлн дол. США в 2018 р. З початку пандемії COVID-19 низка криз, що накладалися одна на одну, призвели до нестабільності та невизначеності розвитку світової економіки. Кількість людей, які живуть у крайній бідності, зросла більш ніж на 700 мільйонів, і світовій спільноті не вдається досягти Цілей сталого розвитку [1].

Міжнародні потоки капіталу в основному стосуються платної передачі права використання грошового капіталу між країнами [2]. Торгівля міжнародними потоками капіталу відбувається переважно через міжнародні та внутрішні фінансові ринки, наприклад, позики грошей або інвестиції. Міжнародні потоки капіталу відповідно до тривалості використання капіталу класифікуються на довгострокові потоки капіталу та короткострокові потоки капіталу.

Вивчення основних положень теорій міжнародних потоків капіталу, можемо зробити висновок, що існують чотири основні теорії мотивації міжнародних потоків капіталу, такі як теорія потоків, теорія портфеля, теорія монетарного аналізу та теорія трансакційних витрат (табл. 1.).

Таблиця 1

Основні теорії міжнародного руху капіталу

Назва теорії	Сутність	Базові положення
Теорія потоків капіталу	Процентна ставка є вирішальним фактором міжнародних потоків капіталу, а різниця процентних ставок викликає потоки капіталу	Зростання іноземної процентної ставки збільшує відтік внутрішнього капіталу в іноземні країни, який триватиме, якщо зовнішня процентна ставка буде зберігатися на високому рівні відносно внутрішньої процентної ставки. Зростання внутрішньої відсоткової ставки призведе до притоку іноземного або зменшить відтік внутрішнього капіталу.
Портфельна теорія	Короткострокові потоки капіталу визначаються імпортом, експортом, процентними ставками та обмінними курсами, тоді як довгострокові потоки капіталу визначаються внутрішнім доходом, відсотковою ставкою та іноземними процентними ставками.	Інвестори можуть розподіляти частку активів відповідно до балансу між доходом і ризиком. Коли ринок виглядає незбалансованим між попитом і пропозицією, фактична частка активів не відповідає бажаній частці портфеля, тому існуючий портфель можна скоригувати. Потоки активів залежать від норми прибутку, прогнозу ризику та багатства інвестора.

Продовження таблиці 1

Теорія монетарного аналізу	Грошово-кредитна політика визначає міжнародні потоки капіталу, які визначаються внутрішньою монетарною політикою та змінами в резервах. Внутрішні та зовнішні потоки капіталу складають загальний стан платіжного балансу.	Збільшення загального обсягу виробництва або підвищення рівня цін збільшить попит на гроші та покращить платіжний баланс. Вищі відсоткові ставки зменшать грошовий попит і таким чином погіршать платіжний баланс.
Теорія трансакційних витрат	Трансакційні витрати є важливим фактором, що впливає на міжнародні потоки капіталу, включаючи витрати на пошук та інформацію, витрати на переговори та прийняття рішень, а також витрати на впровадження та моніторинг.	Модель трансакційних витрат передбачає, що на міжнародні потоки капіталу впливає не лише різниця процентних ставок у країні та за кордоном, але й обмежена трансакційною вартістю внутрішніх та іноземних інвестицій.

Джерело: складено автором на основі [3]

Отже, переміщення грошей у країну з метою комерції, інвестицій або підприємницької діяльності формує міжнародні потоки капіталу, які включають рух грошей усередині компанії у формі інвестиційного капіталу, капітальних витрат на дослідження та розробки (НДДКР). Інвестиції є важливою складовою міжнародних потоків капіталу і визначаються як «гроші, вкладені в бізнес-підприємство в надії отримати винагороду від майбутніх прибутків з часом» [4]. Вони вимірюються «профіцитом рахунку капіталу платіжного балансу, що відображається як зростання чистої міжнародної заборгованості державного та приватного секторів за певний період часу» [5]. Таким чином, профіцит рахунку капіталу дорівнює дефіциту рахунку поточних операцій плюс зміна офіційних запасів іноземних резервів. Перевищення витрат над доходами відоме як дефіцит поточного рахунку, і, як наслідок, зростання припливу капіталу пов'язане зі збільшенням дефіциту поточного рахунку та/або створенням резервів.

Ікпесу А. стверджує, що «імпорт капіталу стосується руху капіталу з однієї країни в іншу і не має нічого спільного з транспортуванням товарів чи розрахунками за експорт та імпорт» [6]. Вони здійснюються громадськими, корпоративними та міжурядовими організаціями. У більшому масштабі уряд розподіляє податкові надходження на проекти та операції, а також на торгівлю з іншими країнами. Заощадження та інвестиційні фонди окремих осіб є вкладеними в цінні папери, як-от акції, облігації та пайові фонди [7]. У

країнах, що розвиваються, де місцевого капіталу часто недостатньо, залучення іноземного капіталу сприяє вирішенню проблеми дефіциту інвестиційних ресурсів. Таким чином, країни, що розвиваються, які заохочують надходження грошей з-за кордону, можуть отримати позитивний ефект від залученого капіталу і забезпечити економічне зростання [8].

Міжнародні потоки капіталу стосуються переміщення, а саме припливу та відпливу, грошового капіталу між національними суб'єктами [9]. У сфері фінансів потоки капіталу можуть відображати фінансові операції з метою міжнародної торгівлі, міжнародних інвестицій та розвитку бізнесу. З точки зору структур капіталу, потоки капіталу також можна розглядати як рух фінансових активів як на світових, так і на внутрішніх ринках, які можуть включати банківські депозити, пайові цінні папери, венчурний капітал і пайові фонди [10].

Відповідно до стандартів передбачається, що «у власності нерезидента має бути мінімум 10% акцій іноземної інвестиції» [11]. Іншими словами, фізична або юридична особа, яка проживає в іншій країні і має значний вплив на управління підприємством, вважається прямим іноземним інвестором.

За визначенням Міжнародного валютного фонду, прямі іноземні інвестиції - це «фізичні інвестиції та покупки, здійснені компанією в іноземній країні, як правило, шляхом відкриття заводів і купівлі будівель, машин, заводів та іншого обладнання в іноземній країні» [12]. Це визначення детальніше характеризує прямі інвестиції з однієї країни в іншу, вказуючи на довгостроковий характер інвестиційного капіталу, який є більш корисним для приймаючої країни, порівняно з короткостроковими інвестиціями, з точки зору зміцнення національної економіки.

Отже, прямі іноземні інвестиції є важливою складовою міжнародних потоків капіталу, які мають довгостроковий характер та істотно впливають на платіжний баланс приймаючої країни через збільшення фінансових ресурсів національної економіки для забезпечення пришвидшеного зростання. Вчені застосовують різноманітні підходи до пояснення сутності прямого іноземного інвестування залежно від мотивів іноземних інвесторів, передумов для залучення ПІІ, особливостей використання іноземного капіталу з точки зору забезпечення максимального ефекту для економіки приймаючої країни. Проте, підсумовуючи викладене, зазначимо, що прямі іноземні інвестиції є формою міжнародного співробітництва, при якій інвестор прагне отримати якомога більший прибуток завдяки вкладенню капіталу в підприємство, розташоване в іншій країні, водночас, приймаюча

країна очікує покращення економічного розвитку за рахунок надходження додаткового капіталу в найбільш перспективні сфери діяльності. Відповідно, важливим завданням для країн, що розвиваються, є забезпечення збалансованості національних інтересів з інтересами іноземних інвесторів та досягнення завдяки цьому пропорційного економічного зростання.

Література

1. Changing Foreign Direct Investment Dynamics and Policy Responses - White Paper for Japan's G7 Presidency. Washington, D.C. : World Bank Group, 2024. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/>.
2. Zhang, B.Q. The Influence of International Capital Flow on the World Economic System. Tsinghua People's Publishing House, Beijing, 2010.
3. Duo Li. An Economic Analysis of International Capital Flow. American Journal of Industrial and Business Management. 2018. Vol. 8 (2). <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=82645>.
4. Awe, M. A. The role of real interest rates and savings in Nigeria. First Bank of Nigeria Quarterly Review. 2017. Vol. 1(2). Pp. 21-38.
5. Zango, S. N. The impact of macroeconomic environment on foreign direct investment in Nigeria. International Journal of Development. 2016. Vol. 4(2). Pp. 352-361.
6. Ikpesu, A. O. Stock market development implication and economic growth in Nigerian: Empirical investigation. CBN Economic and Financial Review. 2019. Vol. 48(1). pp. 78-79.
7. Ogbonna, S. Capital inflows and the real exchange rate: A comparative study of Asia and Latin America. Journal of Humanities. 2015. Vol. 1(3). Pp. 45-60.
8. Okoro, P. K, Nzotta, C. E. & Alajekwu, F. P. Effect of foreign direct investment on Nigerian economic growth. European Journal of Research and Management Science. 2019. Vol. 4(5). Pp. 23-50.
9. Marshall A. The International Trade and Capital Flows. Principles of economics. Chapter 23. Amherst, NY: Palgrave Macmillan, 2012.
10. Yunxin Yi. An Overview of International Capital Flows and Its Impact on Chinese Financial Market. https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2021/51/e3sconf_eilcd2021_01015.pdf.
11. Uses of FDI Statistics, in OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment 2008: Fourth Edition, OECD Publishing, Paris.
12. Balance of Payments Manual, fifth edition. IMF, 2005. <https://www.imf.org/en/Publications/Books/Issues/2016/12/30/Balance-of-Payments-Manual-157>.

Юхименко В. П.
здобувачка
Скрипник Н. Є.
к.е.н., доцент

Дніпровський національний університет ім. Олеса Гончара
м. Дніпро, Україна

ЕКОНОМІЧНІ САНКЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК

Економічні санкції є одним із ключових інструментів міжнародної політики, який використовується для впливу на поведінку держав або організацій без застосування прямої військової сили. Санкції можуть бути визначені як обмежувальні заходи економічного характеру, накладені однією або декількома країнами на іншу державу, організацію чи індивідуума з метою зміни їхньої політики або дій. Існують різні види санкцій, включаючи торгові ембарго, фінансові обмеження, заморожування активів, заборону на в'їзд та інші заходи, що впливають на економічну діяльність суб'єкта.

У контексті гібридної війни економічні санкції стають потужним інструментом, який доповнює інші методи несилового впливу, такі як кібератаки та інформаційна війна. Санкції можуть підривати економічну стабільність країни-цілі, знижувати її можливості фінансувати військові або політичні проекти та створювати внутрішнє невдоволення серед населення. Вони часто використовуються для посилення тиску на уряди з метою зміни їхньої зовнішньої або внутрішньої політики. У поєднанні з інформаційними кампаніями, що спрямовані на дискредитацію керівництва країни, та кібератаками на критичну інфраструктуру, санкції стають частиною комплексної стратегії гібридного впливу.

Прикладами використання економічних санкцій як інструменту тиску є заходи, накладені на Іран та Північну Корею з метою обмеження їхніх ядерних програм. Санкції проти Росії після анексії Криму та конфлікту на сході України є ще одним яскравим прикладом. Вони включають обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків, заборону на експорт технологій та заморожування активів окремих осіб і компаній. Ці заходи мали значний вплив на економіку країни, спричинили зниження іноземних інвестицій та технологічного обміну, а також вплинули на курс національної валюти.[1]

Економічні санкції суттєво впливають на економіку країни, проти якої вони застосовані. Одним із головних наслідків є зниження валового внутрішнього продукту (ВВП) через обмеження експорту та імпорту, що

скорочує виробничу діяльність. Це може призвести до збільшення інфляції, оскільки дефіцит товарів на внутрішньому ринку підвищує ціни. Зайнятість також страждає: підприємства скорочують персонал або закриваються через нестачу ресурсів і ринків збуту. Інвестиційний клімат погіршується, оскільки іноземні інвестори уникають ризикованих ринків, що обмежує доступ до капіталу та сучасних технологій.

Соціальні наслідки санкцій не менш значущі. Зниження економічної активності та зайнятості негативно впливає на рівень життя населення. Заробітні плати можуть зменшуватися, а вартість життя зростати, що призводить до збільшення рівня бідності. Соціальна нерівність поглиблюється, оскільки найбільш вразливі верстви населення страждають найбільше від економічних труднощів. Доступ до базових послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та соціальний захист, може бути обмеженим через скорочення державного фінансування або зростання цін на ці послуги.

Довгострокові перспективи санкцій можуть суттєво змінити траєкторію розвитку країни. Тривале економічне тиск може призвести до структурних змін в економіці, зокрема до деіндустріалізації або переорієнтації на менш ефективні сектори. Відсутність іноземних інвестицій і технологій може спричинити технологічне відставання. Соціальні напруження можуть викликати політичну нестабільність, що додатково відлякує потенційних інвесторів і партнерів. Усе це може закріпити негативний цикл економічного та соціального занепаду, з якого важко вийти без суттєвих внутрішніх реформ або змін у зовнішній політиці.

Економічні санкції часто розглядаються як інструмент, здатний вплинути на поведінку держави без застосування військової сили. Однак оцінка їхньої ефективності викликає багато дискусій. У деяких випадках санкції досягають поставлених політичних цілей, змушуючи уряди переглянути свою політику або вступити в переговори. Наприклад, санкції проти Південної Африки сприяли завершенню апартеїду. Проте в інших ситуаціях санкції можуть не мати бажаного впливу або навіть зміцнювати позиції владної еліти, як це сталося в Північній Кореї, де режим продовжує функціонувати незважаючи на жорсткі обмеження.

Побічні ефекти санкцій часто стають серйозною проблемою, особливо коли вони негативно впливають на цивільне населення. Обмеження доступу до продовольства, медикаментів та інших життєво необхідних товарів можуть призвести до гуманітарних криз. Населення країни-цілі страждає від нестачі базових послуг, погіршення здоров'я та освіти, що лише підсилює соціальну нестабільність. Така ситуація може викликати міжнародне

засудження та поставити під сумнів моральність застосування санкцій, особливо якщо вони спричиняють більше шкоди простим людям, ніж політичному керівництву.

З точки зору міжнародного права та етики, застосування санкцій повинно відповідати певним принципам і нормам. Санкції, накладені Радою Безпеки ООН, мають легітимність згідно зі Статутом ООН. Однак односторонні санкції, введені окремими державами або групами держав, можуть викликати питання щодо їхньої правомірності. Етично, санкції повинні бути спрямовані на мінімізацію страждань цивільного населення і не порушувати основних прав людини. Важливо забезпечити, щоб мета санкцій виправдовувала засоби їхнього застосування, і щоб вони не стали інструментом колективного покарання, що суперечить принципам гуманності та міжнародного права.[2]

Проведений аналіз демонструє, що економічні санкції як інструмент гібридної війни мають глибокий і багатогранний вплив на соціально-економічний розвиток країн-цілей. Ключові моменти включають суттєве зниження ВВП, підвищення рівня інфляції, зростання безробіття та погіршення інвестиційного клімату. Ці економічні труднощі безпосередньо впливають на рівень життя населення, поглиблюють соціальну нерівність та обмежують доступ до базових послуг, таких як охорона здоров'я та освіта. У довгостроковій перспективі санкції можуть змінити траєкторію розвитку країни, спричиняючи структурні зміни в економіці та потенційно призводячи до технологічного відставання і соціальної нестабільності.

Для підвищення ефективності санкцій рекомендується застосовувати їх у поєднанні з іншими інструментами дипломатичного та економічного впливу. Важливо встановлювати чіткі та досяжні політичні цілі, а також регулярно оцінювати ефективність заходів, щоб уникнути затяжних негативних наслідків для цивільного населення. Альтернативні методи вирішення конфліктів можуть включати дипломатичні переговори, медіацію за участю міжнародних організацій та впровадження стимулів для зміни поведінки країни-цілі. Крім того, важливо забезпечити гуманітарні винятки в режимі санкцій, щоб мінімізувати страждання населення і зберегти моральну легітимність застосованих заходів.[3]

Перспективи подальших досліджень охоплюють глибше вивчення довгострокових соціальних наслідків санкцій, особливо в контексті різних політичних та економічних систем. Необхідно дослідити ефективність різних видів санкцій та їхню взаємодію з іншими елементами гібридної війни. Також варто звернути увагу на розробку нових підходів, які б дозволили

зменшити негативний вплив на цивільне населення при збереженні політичної ефективності санкцій. Це сприятиме формуванню більш гуманної та результативної міжнародної політики в умовах сучасних глобальних викликів.

Література

1. Коваль Д., Бернацький Б. Санкційний довідник: уроки для України з практики іноземного санкційного законодавства та міжнародного права. Центр прав людини ZMINA. Київ. 2023. 96 с.
2. Яровой Т. С. Проблеми застосування політичних та економічних санкцій як інструменту державної політики в умовах становлення громадянського суспільства. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2024 р., № 2. С. 158 – 163. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2024/25.pdf
- Панченко В. Г. Економічні санкції як інструмент зовнішньої політики в контексті реалізації національних інтересів. *Інвестиції: практика та досвід*. № 17, 2017. С. 10 – 16. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2017/4.pdf

Наукове видання

Матеріали

**IV Міжнародної науково-практичної конференції
ГЛОБАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА АСИМЕТРИЧНІСТЬ
СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УМОВАХ
НЕСТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ
12 грудня 2024 р.**

**Підписано до друку 02.01.2025. Формат 60x84/16
Умовно. друк. арк. 9. Наклад 50 прим.**

Друк ТОВ «Поліграф-Сервіс»,
вул. Садова 88А, м. Кропивницький, 25009